T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ BİLİM DALI

TATARCA İNCİL-İ MARKUS
(ÇEVİRİYAZI-TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARIM-İNCELEME-DİZİN)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NAZLI YILMAZ ÖZTÜRK

İSTANBUL 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ BİLİM DALI

TATARCA İNCİL-İ MARKUS
(ÇEVİRİYAZI-TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARIM-İNCELEME-DİZİN)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NAZLI YILMAZ ÖZTÜRK

DANIŞMAN
DR. ÖĞR. ÜYESİ GÖKSEL ÖZTÜRK

İSTANBUL 2019

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek lisans öğrencisi Nazlı YILMAZ ÖZTÜRK'ün Tatarca İncil-i Markus (Çeviriyazı-Türkiye Türkçesine Aktarım-İnceleme-Dizin) konulu tez çalışması jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı yüksek lisans tezi olarak oy birliği / oy çokluğu ile başarılı bulunmuştur.

İmza

Tez Danışmanı Üniversitesi	: Dr. Öğr. Üyesi Göksel ÖZTÜRK 29 Mayıs Üniversitesi	.....
Üye Üniversitesi	: Prof. Dr. Gülden SAĞOL YÜKSEKKAYA Marmara Üniversitesi	.....
Üye Üniversitesi	: Prof. Dr. Erdal ŞAHİN Marmara Üniversitesi	.....

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu'nun 24/06/ 2019 tarih ve 2019/14-5 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Okan YEŞİLOT
Müdür

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER I
ÖN SÖZ VI
ÖZET VIII
ABSTRACT IX
KISALTMALAR X
İŞARETLER XII
ÇEVİRİ YAZI ALFABESİ XIIIII
1. GİRİŞ 1
1.1. KAZAN TATARLARI 1
1.2. KAZAN TATAR TÜRKÇESİ 2
1.3. HRİSTİYAN TATARLAR 3
1.4. İNCİL 4
1.4.1. MARKOS İNCİLİ 4
2. İNCELEME 5
2.1. METNİN YAZIM ÖZELLİKLERİ 6
2.1.1. Ünlülerin Yazılışı 6
2.1.2. Ünsüzlerin Yazılışı 9
2.1.3. Yazımı Farklı Olan Sözcükler 12
2.1.4. Eklerin Yazılışı 14
2.2. SES BİLGİSİ 15
2.2.1. Ünlüler 15
2.2.2. Ünsüzler 16
2.2.3. Ses Olayları 18
2.2.3.1. Tarihi Ses Olayları 18
2.2.3.1.1. Düzenli Ses Olayları 18
2.2.3.1.1.1. Ünlülerde Düzenli Ses Olayları 18
2.2.3.1.1.2. Ünsüzlerde Düzenli Ses Olayları 19
2.2.3.1.2. Düzensiz Ses Olayları 19
2.2.3.1.2.1. Ünlülerde Düzensiz Ses Olayları 19
2.2.3.1.2.2. Ünsüzlerde Düzensiz Ses Olayları 20

2.2.3.2. Gramerlik Ses Olayları 21
2.2.3.2.1. Yardımcı Sesler 21
2.2.3.2.2. Ses Uyumları 22
2.2.3.2.2.1. Ünlü Uyumu 22
2.2.3.2.2.1.1. Damak (Kalınlık-İncelik) Uyumu 22
2.2.3.2.2.1.2. Dudak (Düzlük-Yuvarlaklık) Uyumu 23
2.2.3.2.2.2. Ünsüz Uyumu 23
2.2.3.2.2.2.1. Tonlu-Tonsuz Uyumu 23
2.2.3.2.2.3. Ünlü-Ünsüz Uyumu 23
2.2.3.2.3. Ünlü Daralması 24
2.2.3.2.4. Ünlü Düşmesi 24
2.2.3.2.5. Tonlulaşmalar 24
2.2.3.2.5.1. Damak Ünsüzlerinde Tonlulaşma 24
2.2.3.2.5.2. Dudak Ünsüzlerinde Tonlulaşma 25
2.3. ŞEKIL BİLGİSİ 25
2.3.1. Yapım Ekleri 25
2.3.1.1. İsim Yapım Ekleri 25
2.3.1.1.1. İsimden İsim Yapım Ekleri 25
2.3.1.1.2. İsimden Fiil Yapım Ekleri 26
2.3.1.2. Fiil Yapım Ekleri 27
2.3.1.2.1. Fiilden İsim Yapım Ekleri 27
2.3.1.2.2. Fiilden Fiil Yapım Ekleri 28
2.3.2. Çekim Ekleri 29
2.3.2.1. İsim Çekim Ekleri 29
2.3.2.1.1. Çokluk Eki 29
2.3.2.1.2. İyelik Ekleri 29
2.3.2.1.3. Hal Ekleri 30
2.3.2.2. Fiil Çekim Ekleri 32
2.3.2.2.1. Şahıs Ekleri 32
2.3.2.2.1. Basit Zamanlı Çekimler 32
2.3.2.2.1.1. Bildirme (Haber) Kipleri 32
2.3.2.2.1.1.1. Görülen Geçmiş Zaman 32
2.3.2.2.1.1.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman 33
2.3.2.2.1.1.3. Şimdiki Zaman 33

2.3.2.2.1.1.4. Gelecek Zaman 34
2.3.2.2.1.1.5. Geniş Zaman 35
2.3.2.2.1.2. Tasarlama (Dilek) Kipleri 35
2.3.2.2.1.2.2. Şart Kipi 37
2.3.2.2.1.2.3. İstek Kipi 37
2.3.2.2.1.2.4. Gereklilik Kipi 38
2.3.2.2.1.3. İsim Fiili (Ek Fiil) 38
2.3.2.2.1.3.1. Şimdiki Zaman 38
2.3.2.2.1.3.2. Görülen Geçmiş Zaman 39
2.3.2.2.1.3.3. Öğrenilen Geçmiş Zaman 39
2.3.2.2.1.3.4. Şart 39
2.3.2.2.2. Birleşik Zamanlı Çekimler 39
2.3.2.2.2.1. Hikaye Birleşik Zaman 40
2.3.2.2.2.1.1. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikayesi 40
2.3.2.2.2.1.2. Şimdiki Zamanın Hikayesi 40
2.3.2.2.2.1.3. Geniş Zamanın Hikayesi 40
2.3.2.2.2.1.4. Şartın Hikayesi 40
2.3.2.2.2.2. Rivayet Birleşik Zaman 40
2.3.2.2.2.3. Şartlı Birleşik Zaman 41
2.3.2.2.2.3.1. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Şartı 41
2.3.2.2.2.3.2. Gereklilik Kipinin Şartı 41
2.3.2.2.3. Soru Eki 41
2.4. SÖZCÜK TÜRLERİ 41
2.4.1. İsim 41
2.4.1.1. Birleşik İsimler 41
2.4.2. Zamir 42
2.4.2.1. Kişi Zamirleri 42
2.4.2.2. İşaret Zamirleri 42
2.4.2.3. Dönüşlülük Zamiri 43
2.4.2.4. Soru Zamirleri 43
2.4.2.5. Belirsizlik Zamirleri 43
2.4.2.6. Birleşik Zamirler 43
2.4.3. Sıfat 43
2.4.3.1. Niteleme Sıfatları 43

2.4.3.2. Belirtme Sıfatları ... 44
2.4.3.2.1. İşaret Sıfatları ... 44
2.4.3.2.2. Sayı Sıfatları ... 44
2.4.3.2.3. Soru Sıfatları ... 44
2.4.3.2.4. Belirsizlik Sıfatları ... 44
2.4.3.3. Birleşik Sıfatlar ... 44
2.4.4. Zarf ... 45
2.4.4.1. Yer Zarfları ... 45
2.4.4.2. Zaman Zarfları ... 45
2.4.4.3. Soru Zarfları ... 45
2.4.4.4. Durum Zarfları ... 45
2.4.4.5. Miktar (Azlık-Çokluk) Zarfları ... 45
2.4.4.6. Birleşik Zarflar ... 45
2.4.5. Edat ... 45
2.4.6. Bağlaç ... 47
2.4.7. Ünlem ... 47
2.4.8. Fiil ... 48
2.4.8.1. Birleşik Fiiller ... 48
2.4.8.1.1. Yardımcı Fiillerle Yapılan Birleşik Fiiller ... 48
2.4.8.1.2. Kurallı Birleşik Fiiller ... 48
2.4.8.1.2.1. Yeterlilik Fiili ... 48
2.4.8.1.2.2. Süreklilik Fiili ... 48
2.4.8.1.2.3. Tezlik Fiili ... 48
2.4.8.1.2.4. Yaklaşma Fiili ... 49
2.4.8.1.3. Anlamca Kaynaşmış Birleşik Fiiller ... 49
2.4.9. Fiilimsiler ... 49
2.4.9.1. Sıfat-Fiil ... 49
2.4.9.2. Zarf-Fiil ... 49
2.4.9.3. İsim-Fiil ... 50
2.5. SONUÇ ... 51
3. ÇEVİRİ YAZI METİN ... 54
4. TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARIM ... 89
5. DİZİN ... 117

5.1. ÖZEL ADLAR VE KAVRAMLAR DİZİNİ 214
5.2. YER ADLARI DİZİNİ 222
6. KAYNAKLAR 227
7. TIPKIBASIM 231

ÖN SÖZ

Türkler tarih boyunca kabul ettikleri dinlerin gerek ve emirlerini öğrenmek için kutsal kitaplarını da tercüme etmişlerdir. Gerek böyle bir gereksinimin gerekse de Hristiyanlaştırma politikalarının sonucunda İncil tercümeleri diğer dini kitap tercümeleri arasında yerini almıştır.

Bu çalışma, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Arslan Kaynardağ Koleksiyonu'na kayıtlı olan ve 1925 yılına tarihlendirilmiş, Tatar Türkçesiyle yazılmış bir Markos İncili üzerinedir. Eserin müellifi/müstensihi hakkında bir bilgi bulunamamıştır. Tercümenin bir Tatar veya Kreşin Tatarı mı yoksa Tatar Türkçesi bilen biri tarafından mı yapıldığı ve kim tarafından tercüme ettirildiği bilinememektedir. Eserde yalnızca, eserin MS 1925 tarihli olduğu ve Tatar dilinde yazıldığı belirtilmiştir. 49 varaktan oluşan ve standart olmayan bir Talik yazısıyla yazılan metnin her bir sayfasında 15 satır yer almaktadır. Müellif/müstensih tarafından eserin 2a bölümünde eski Filistin haritası verilmiştir. 16 babdan oluşan eserde, yine müellif/müstensih tarafından bab numaraları koyu bir şekilde belirtilmiş ve aynı babda devam eden her sayfanın sağ üst köşesinde iki yıldız arasında "*x*" bab numarası yazılmıştır, ayet numaraları da ayetin başladığı ilk cümlenin bulunduğu satır başında gösterilmiştir. Ayrıca eserin tıpkıbasımında, noktalama işaretlerinden nokta, noktalı virgül, ünlem ve soru işareti kullanılmıştır.

1925 yılına tarihlendirilen eser, Çağdaş Tatar Türkçesi ve sözlükleri esas alınarak okunmuş ve çalışılmıştır.

Çalışmada, "Giriş" bölümünde Tatarlar, Tatar Türkçesi, Hristiyan Tatarlar, İncil ve Markos İncili hakkında bilgi verilmiştir.

"İnceleme" bölümünde metnin imlası, ses ve şekil bilgisi incelenmiştir. Metnin imlası bölümünde, ünlü ve ünsüzlerin yazılışı incelenmiş, aynı sözcüklerin ve eklerin farklı yazımları gösterilmiştir. Ardından ses ve şekil bilgisi incelenmiş ve sonuç bölümünde değerlendirme yapılarak bölüm bitirilmiştir.

"Çeviri Yazı Metin" bölümünde, eser "Times Turkish Transcription" yazı sistemi ile çeviri yazıya aktarılmış, tıpkıbasımda eksik ve farklı yazılan sözcükler ve müellifin tercüme sırasında < > işaretleri içinde eklediği kısımlar tıpkıbasımdan kopyalanarak dipnotta gösterilmiştir. Varak numaraları kalın **[ ]** ile, satır numaraları ise ( ) ile gösterilmiştir. Bab numaraları kalın, ayet numaraları ise her ayetin ilk cümlesinin

başında üst simgeyle gösterilmiştir. Tıpkıbasımda yer alan noktalama işaretlerinin dışında ihtiyaç duyulan yerlerde diğer noktalama işaretleri de kullanılmıştır.

"Türkiye Türkçesine Aktarım" bölümünde, Türkiye Türkçesi söz dizimi esas alınmış ve bağlamdan uzaklaşılmadan anlaşılır bir dille aktarım yapılmıştır. Bab numaraları kalın, ayet numaraları ise her ayetin başladığı cümlenin başında üst simgeyle gösterilmiştir. İzaha ihtiyaç duyulan kavramlar ise dipnotta açıklanmıştır.

"Dizin" bölümünde, sözcükler Türkiye Türkçesi alfabesine göre sıralanmıştır. é, e'den sonra; ŋ, n'den sonra ve ñ ise ŋ'den sonra yer almıştır. Metin ve dizin hazırlanırken Komisyon ve Fuat Ganiyev'in sözlüklerinden yararlanılmıştır. Alıntı sözcükler ise Garepçe-Tatarça-Rusça Alınmalar Süzlégé'nden hareketle okunmuştur. Sözcükler ve birleşik isimler Tatar Türkçesi sözlükler esas alınarak madde başı yapılmıştır. Sıralanan sözcüklerin metinde geçen anlamları verilmiş ve yabancı dillerden alınmış sözcüklerin hangi dile ait olduğu sözcükten sonra parantez içinde o dilin kısaltmasıyla belirtilmiştir. Aynı sözcüğün farklı yazımlarının karşılaştırılması için → işareti kullanılmıştır. Birleşik isim, birleşik fiil ve deyim oluşturmuş sözcükler ise alt başlıklarda verilmiştir. Ek alarak değişikliğe uğrayan sözcükler, sözcüğün bulunduğu birleşik isimler ve birleşik fiiller parantez içinde gösterilmiştir. Çağdaş Tatar Türkçesinden farklı yazılmış olan sözcüklerin aslı [ ] ile verilmiştir. Dizine ayrıca "Özel Adlar ve Kavramlar Dizini" ile "Yer Adları Dizini" de eklenmiştir.

"Kaynaklar" bölümünde çalışmada yararlanılan kaynaklar verilmiştir.

"Tıpkıbasım" bölümünde Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Arslan Kaynardağ Koleksiyonu'na kayıtlı olan Tatarca İncil-i Markus isimli eserin tıpkıbasımının tamamı yer almaktadır.

Çalışmam boyunca değerli vaktini, kıymetli bilgisini benden esirgemeyen, karşılaştığım zorluklarda bilgi ve tecrübesiyle beni yönlendiren, kapısını her daim açık tutup tüm kaynaklarını cömertçe paylaşan, yoluma ışık olan değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Göksel ÖZTÜRK'e, kıymetli görüş ve önerileriyle birlikte ihtiyaç duyduğum kaynaklara da ulaşmamı sağlayan değerli hocam Prof. Dr. Erdal ŞAHİN'e, desteğini ve sevgisini benden hiçbir zaman esirgemeyen annem Nurten ERCİN'e, her daim hayatımı kolaylaştıran yol arkadaşım, eşim Gürcan ÖZTÜRK'e ve burada adını sayamadığım nice güzel ruha şükranlarımı sunarım.

NAZLI YILMAZ ÖZTÜRK

ÖZET

Çalışma, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Arslan Kaynardağ Koleksiyonu 00246 numarada kayıtlı olan Tatar Türkçesiyle yazılmış bir Markos İncili üzerinedir. 49 varaktan oluşan bu eser standart olmayan bir Talik yazısıyla yazılmış ve her sayfa 15 satırdan oluşturulmuştur. 1925 yılına tarihlendirilmiş olan eserde ayrıca müellif/müstensih tarafından çizilmiş eski Filistin haritası da yer almaktadır.

Çalışmanın "Giriş" bölümünde Tatarlar, Tatar Türkçesi, Hristiyan Tatarlar, İncil ve Markos İncili hakkında bilgi verilmiştir. "İnceleme" bölümünde eserin yazım özellikleri, ses bilgisi ve şekil bilgisi incelenmiştir. "Metin" bölümünde eserin çeviri yazımı yapılmış, "Türkiye Türkçesine Aktarım" bölümünde Türkiye Türkçesi söz dizimine bağlı kalınarak anlaşılır bir dille aktarım yapılmıştır. "Dizin" bölümü ise dizin, özel kavramlar dizini ve yer adları dizini olmak üzere üç bölümden oluşturulmuştur. Dizinde, Türkiye Türkçesi alfabesine uygun olarak sıralama yapılmış ve anlamlandırma metne göre yapılmıştır. Son bölümde eserin tıpkıbasımı verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: İncil, Tatarca Markos İncili, Tatarlar, Hristiyan Tatarlar, Tatar Türkçesi.

ABSTRACT

This study is based on a copy of Mark Gospel written with Tatar Turkish which is registered with the number 00246 in Arslan Kaynardağ Collection of Süleymaniye Manuscript Library. This work, which consists of 49 foil, was written with a non-standard Taʿlīq script (a style of Arabic script) and each page is composed of 15 lines. The work is dated to 1925 and also contains an ancient Palestinian drawn by the author.

In the “Introduction” section of the study, information is given about Tatars, Tatar Turkish, Christian Tatars, Bible and Mark Gospel. In the “Examination” section, spelling features, sound and shape of the work are examined.Translation of the work is done in the “Text” section. In the section of “Transferring to Turkey Turkish”, Turkey Turkish was transferred to adhering to the clear language syntax. The Index section is made up of three parts: Index, Special Concepts Index and Place Names Index. In Index section, ranking is made according to Turkey Turkish alphabet and text interpretation. In the last section, a facsimile of the work is given.

Keywords: Bible, Mark Gospel in Tatar, Tatars, Christian Tatars, Tatar Turkish.

KISALTMALAR

a	Yazmada yaprağın ön yüzü.
a.g.e.	Adı geçen eser.
AÜİFD	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.
Ar.	Arapça.
Arm.	Aramice.
b	Yazmada yaprağın arka yüzü.
b.	Birleşik.
bağ.	Bağlaç.
bk.	Bakınız.
C.	Cilt.
e.	Edat.
Far.	Farsça.
FÜSBD	Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.
is.	İsim
Rus.	Rusça
S.	Sayı.
s.	Sayfa.
sf.	Sıfat.
T.	Türkçe.
TDAY	Türk Dili Araştırmaları Yıllığı.
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı.
UÜ	Uludağ Üniversitesi.
ünl.	Ünlem.
vb.	Ve benzeri, ve benzerleri.

Yay.	Yayınları
zf.	Zarf.
zm.	Zamir.

İŞARETLER

( ) “Metin”de yazmanın satır numaralarını gösterir.

[ ] “Metin”de yazmanın varak numaralarını, “Dizin”de sözcüğün bugünkü şeklini, “Türkiye Türkçesine Aktarım”da ise eklenen kısımları gösterir.

\+ İsim kök ve gövdelerine gelen ekleri ve birleşik sözcükleri gösterir.

\- Fiil kök ve gövdelerini, fiil kök ve gövdelerine gelen ekleri gösterir.

“ ” Sözcüğün metindeki Türkçe anlamını gösterir.

< Sözcüğün kökenini gösterir. Bu biçimden gelir.

> Gelişme ve değişmenin yönünü gösterir. Bu biçime gider.

→ Karşılaştırınız.

/ Veya.

~ Eş değer sesleri gösterir.

(?) Kökeninden emin olunamayan sözcüğü gösterir.

ÇEVİRİ YAZI ALFABESİ

ا	a, ā, e	ص	ṣ
آ	a	ض	ż
أ , ئه, ئ	e, i	ط	ṭ
ايـ	ı, i, é	ظ	ẓ
او	o, ö, u, ü	ع	ġ
ب	b, p	غ	ġ
پ	p	ف	f
ت	t	ق	ḳ
ٹ	ṯ	ك	k, g, ñ
ج	c, ç	گ	g
چ	ç	ڭ	ñ
ح	ḥ	نڭ,نك	ŋ
خ	ḫ	ل	l
د	d	م	m
ذ	ẕ	ن	n
ر	r	و	v, o, ö, u, ü
ز	z	ه	h, a, e
ژ	j	لا	la
س	s	ى	y, ı, i, é
ش	ş		

1. GİRİŞ

1.1. KAZAN TATARLARI

Hazar Hakanlığı'nın saldırıları sonucu yıkılan Büyük Bulgar Devleti'nden Otuz-Ogurların (Utigur) içinde bulunduğu Bulgar grubu bugünkü Kazan'a çekilerek İdil Bulgarlarını oluşturdular.[1] VI. yüzyılın sonlarına doğru Orta İdil bölgesine gelen Bulgarlar burada eski Hun Türkleri, Türkleşen Fin-Ugorlar ile yerli Fin-Ugorlarla karşılaştılar[2] ve bu kavimleri itaat altına aldılar.

Bulgarlar burada önemli şehirler kurarak bu şehirleri ticaret merkezi haline getirdiler. Şaman inancına sahip olan Bulgarlar IX. yüzyıl sonlarına doğru İdil ve Bulgar'a gelen Müslüman tüccarların etkisiyle de İslam dini ve kültürüyle tanıştılar.[3]

Moğolların saldırısı sonucu Bulgar Devleti yıkıldı ve Aşağı İdil'de Çağatay ve Ögedey Kağan'ın ölümüyle Cengiz'in en yaşlı ve itibarlı torunu konumuna gelen Batu Han, Saray merkezli Altın Ordu Devleti'ni kurdu.[4]

Batu Han'ın küçük kardeşi Berke Han'ın Müslümanlığı kabul etmesiyle Altın Ordu bir Türk-İslam devleti haline geldi.[5]

Timur'un saldırıları sonucu hızla parçalanmaya başlayan Altın Ordu'nun tahtını 1427'de kısa süreliğine ele geçiren Uluğ Muhammed bir süre sonra kuzeye giderek orada Kazan Hanlığı'nı kurdu. Taht mücadelesi sonucu parçalanan Altın Ordu Devleti toprakları üzerinde Kırım, Kazan, Nogay, Astrahan ve Sibir hanlıkları kuruldu.[6]

Bir başka görüşe göre ise Altın Ordu, Kara Ölüm de denilen veba salgını sonucu yıkılış sürecine girer:

> "Şayet veba salgını bir ya da daha fazla yönetici soyun önde gelen üyelerinin sayısını aniden önemli oranda azalttıysa, bu tür soylar tamamen kaosa düşmüş olabilir. Altın Ordu'da olan da tam bu idi. Berdibek'in ölümünü müteakip dört büyük kabile liderinden her biri Hanlık pozisyonu için Cengizoğulları hanedanının başka bir üyesini desteklemekteydi ve bu çatışmaya herhangi bir uzun dönemli bir çözüm bulamıyorlardı. Bu olaylarla Altın Ordu devletinin siyası bütünlüğü nihai olarak kaybedildi."[7]

---

[1] Ahmet Taşağıl, *"İdil Bulgar Hanlığı", TDV İslam Ansiklopedisi,* C. 21, s. 472.
[2] Akdes Nimet Kurat, *"Bulgar", İslam Ansiklopedisi,* C. 2, s. 781, 782
[3] Akdes Nimet Kurat, *Kama (Çulman) Bulgarları, Türk Dünyası El Kitabı,* C. 1, s. 184-185.
[4] Mehmet Saray, *"Altın Orda Hanlığı", TDV İslam Ansiklopedisi,* C. 2, s. 539.
[5] Akdes Nimet Kurat, *Altın Ordu Devleti, Türk Dünyası El Kitabı,* C. 1, s. 402, 404.
[6] Mehmet Saray, *a.g.e.,* s. 540.
[7] Uli Schamiloglu, *"Altın Ordu", Türkler Ansiklopedisi,* C. 8, Ankara 2002, s. 729.

1437'de Kırım'dan Kazan'a gelen Uluğ Muhammed Han burada Bulgar ve Kıpçakların karışmasından meydana gelmiş bir halkla karşılaşır. Kurduğu Kazan Hanlığı'nın ahalisi de bu Bulgar-Kıpçaklardan oluşmaktadır.[8]

Uluğ Muhammed'den sonra gelen hükümdarlar komşusu Moskova'ya karşı başarılı bir askeri, idari ve iktisadi siyaset sürdüremediler ve taht kavgalarının da etkisiyle devlet gitgide zayıfladı.[9] Hanlıkta, 115 yılda 19 han değişikliği yaşanır ve 15 han -bazıları ikişer hatta üçer kez- tahta çıkar.[10]

1552 Mart'ında Kazan'ın Ruslara teslimi istendi fakat Kazan hükûmeti, Kazan'ın savaşılmadan teslim edilmeyeceğini bildirdi.[11]

Tatarlar, 1552'den sonraki iki yüz yıl boyunca büyük baskılar altında yaşadılar. 1774 yılında Başkurt ve Çuvaşlarla birlikte gerçekleştirdikleri Pugaçev İsyanı az da olsa rahatlık ortamı yarattı fakat bu durum 1860'lara kadar sürebildi.[12]

I. Dünya Savaşı'nda savaşa çağrılan Rusya Müslümanlarından yarım milyondan fazlasını Tatarlar ve Başkurtlar oluşturdu.[13] 1900-1918 yıllarında Kazan Türkleri büyük bir mücadele verdiler ve bu mücadele sonucu elde ettikleri sonuçlar ile büyük bir maddi ve manevi güce sahip olduklarını gösterdiler.[14]

27 Mayıs 1920'de ise Tatar Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kuruldu fakat Tatarlar bu cumhuriyetin dörtte birini oluşturuyordu. 30 Ağustos 1990 tarihinde ise Tataristan Cumhuriyeti bağımsızlığını ilan etti. Sovyetlerin dağılmasından sonra 1994 yılında Tataristan ile Rusya Federasyonu arasında imzalanan anlaşma ile Tataristan diğer özerk cumhuriyetlere tanınmayan bazı haklara sahip olarak özerk bir Türk Cumhuriyeti haline geldi.[15]

1.2. KAZAN TATAR TÜRKÇESİ

Tatar adı, Doğu ve Batı kaynaklarında Türk ve Moğol boyları için kullanılmıştır. Tatar lehçesi ise Kazan, Orta ve Aşağı İdil, Ural bölgeleri ile Batı Sibirya'da yaşayan boyların yani Tatarların konuştukları dile denmektedir.[16]

---

[8] Akdes Nimet Kurat, *a.g.e.,* s. 186.
[9] Ahmet Temir, *"Kazan Hanlığı", Türk Dünyası El Kitabı,* C. 1, s. 410.
[10] Akdes Nimet Kurat, "Kazan Hanlığı (1437-1556), Türkler Ansiklopedisi, C. 8, Ankara 2002, s. 757.
[11] Reşit Rahmeti Arat, *"Kazan", İslam Ansiklopedisi,* C. 6, s. 512, 513.
[12] Ahmet Buran, Ercan Alkaya, *Çağdaş Türk Lehçeleri,* Akçağ Yay., ?, s. 237.
[13] Nadir Devlet, *Rusya Türklerinin Milli Mücadele Tarihi (1905-1917),* Türk Tarih Kurumu, Ankara-2014, s. 279.
[14] Reşit Rahmeti Arat, *a.g.e.,* s. 518.
[15] Ahmet Buran, Ercan Alkaya, *a.g.e.,* s. 237.
[16] Ahmet Temir, *"Tatar Lehçesi", Türk Ansiklopedisi,* C. XXX, s. 493.

19. yüzyılın sonlarına kadar yazı dili olarak Çağataycayı kullanan Tatarlar, bu yüzyılın sonlarında Kazan Tatar Türkçesini yazı dili olarak kullanmaya başladılar. Tatar Türkçesi, Batı (Mişer), Orta (Kazan Tatar Türkçesi) ve Doğu (Batı Sibirya) olmak üzere temelde üç diyalektten oluşmaktadır.[17]

1926 yılına kadar Arap, sonrasında ise 1938 yılına kadar Latin alfabesi kullanan Tatarlar bu tarihten sonra ise Kiril alfabesini kullandılar.[18]

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla başlayan yeniden yapılanma ve yenilenme sürecinde, Türk cumhuriyetlerinde Kiril yazısını değiştirme de gündeme gelir ve yayın organlarında alfabe tartışmaları başlar.[19]

Tatar Özerk Cumhuriyeti'nin 1999'da kabul ettiği 34 harfli Latin alfabesi, 2002'de Vladimir Putin'in imzaladığı bir kanunla durdurulur. Buna rağmen, Tataristan'da eğitim ve öğretimde kısmen de olsa Latin alfabesine yer verilmektedir.[20]

Kıpçak lehçeleri içerisinde en eski yazı dili geleneğine sahip lehçe olan Kazan Tatar lehçesiyle yazılmış ve çok eskiden beri birikmiş geniş bir ilmi literatür vardır.[21]

1.3. HRİSTİYAN TATARLAR

Tatarlar, Doğu ve Batı'dan gelen Hristiyan tüccarlar aracılığıyla Hristiyanlıkla, Kazan'ın işgalinden önce tanışırlar. Bugün Rus Ortodoks Kilisesine bağlı olan Hristiyan Tatarlara "vaftizli", "vaftiz olan" anlamlarına gelen Kreşin denilmektedir.[22]

Kazan'ın işgalinden sonra ise 1555 yılında Kazan Piskoposluğu açılır ve başına Başpiskopos Guriy getirilir. Müslüman halk bu dönemde Hristiyanlaşmaya zorlanır, vaftiz olmayanlar ise cezalandırılır. Camilerin çoğu yıkılır ve çok sayıda kilise inşa edilir. XVIII. yüzyıla gelindiğinde ise İdil-Ural boyunda Ortodoksluk mezhebine geçirilen 360 bin kişinin 12.699'u Tatarlardan oluşmaktadır.[23]

Kreşin Tatarları, Eski Kreşinler (Starokreşeniye) ve Yeni Kreşinler (Novokreşeniye) olmak üzere ikiye ayrılırlar. Bugün Kreşinler çoğunlukla

---

[17] Talat Tekin, Mehmet Ölmez, *Türk Dilleri-Giriş,* Yıldız Dil ve Edebiyat, İstanbul 2003, s. 98, 99.
[18] Fuat Bozkurt, *Türklerin Dili,* Eğitim Yayınevi, Ağustos 2012, s.473.
[19] Erdal Şahin, *"Kazan'da Tatar Türklerinin Latin Alfabesi Mücadelesi", Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi,* S. 199, Temmuz 2003, İstanbul, s. 42-45.
[20] Erdal Şahin, *"Türk Dünyasında Yazı Birliği: Latin Alfabesi Temelinde Yeni Türk Alfabeleri",* Yeni Türkiye, S. 53, s. 453.
[21] Mustafa Öner*, Bugünkü Kıpçak Türkçesi,* TDK Yay., Ankara 2013, s. XXX, XXXI.
[22] Aliya Sharafullina, *"Ahmet Güç, Hıristiyanlaştırılmış Tatarlar: Kreşinler", UÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* C. 36, S. 2, s. 111, 112.
[23] Ercan Alkaya, Zoya Kirillova, *Kreşin Tatar Türkçesi,* Kesit Yay., İstanbul 2018, s. 59-63.

Tataristan'da, bir kısmı da Başkurdistan, Çuvaşistan, Kirov, Samara, Orenburg, Çelyabinsk gibi yerlerde yaşamaktadırlar.[24]

1.4. İNCİL

Aslı Yunanca euaggelion (euangelion), Latincesi evangelium, Fransızcası évangile, İngilizcesi godspel > gospel ve Arapçası incil olan İncil; sevinç getirici haber, iyi haber, müjde anlamlarına gelir. İncil, genel olarak Hristiyan mesajıyla birlikte İsa Peygamber'in hayatı ve öğretisini anlatan kitapları ifade eder. Hristiyanlık çok sayıdaki kitap arasından yalnızca dört kitabı kanonik kabul etmiş diğer kitapları ise apokrif sayarak reddetmiştir. Bu kanonik dört İncil ise Matta İncili, Markos İncili, Luka İncili ve Yuhanna İncili'dir. Araştırmacılar, bu dört İncil'in I. yüzyılın ikinci yarısı ile II. yüzyılın ilk yarısı arasında yazıldığını düşünmektedirler. İncillerin orijinal nüshaları bugün elimizde yoktur. Bilinen en eski tam yazma nüshalar IV. yüzyıla ait Grekçe Onciale nüshalardır.[25]

1.4.1. MARKOS İNCİLİ

Markos İncili, Hristiyanlığın kanonik kabul ettiği dört kitaptan biridir. Yazarı Yuhanna olarak da bilinen Kudüslü Markos'tur. Markos, Petrus'un öğrencisi, Barnabas'ın yeğenidir. Markos İncili'nin kaynağı İsa'ya dair hikayeler ve Petrus'un vaazlarıdır. Markos İncili, Grekçe yazılmış kanonik İnciller içerisinde en kısa olanıdır. Aynı zamanda da ifade gücü en zayıf olanıdır. İlk yazılan İncil olduğu da düşünülen Markos İncili'ne araştırmacılar Urmarkus veya Proto-Markus adını vermektedirler.[26]

MS 55-60 yılllarında Roma'da yazılan Markos'ta diğer kanonik üç kitaptan farklı olarak İsa'nın on dokuz mucizesine yer verilmiş ve bu mucizelere hayatından ve öğretisinden daha fazla yer verilmiştir.[27]

---

[24] Durmuş Arık, *"Türk Kültürünün Farklı Bir Boyutu Olarak Kreşin-Hıristiyan Tatarların Dini İnanışları", AÜİFD,* S. 1, s. 68, 69, 86.
[25] Ömer Faruk Harman, *"İncil", TDV İslam Ansiklopedisi,* C. 22, s. 270, 271.
[26] Ömer Faruk Harman, *a.g.e.,* s. 272.
[27] *İncil,* Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul 1998.

2. İNCELEME

2.1. METNİN YAZIM ÖZELLİKLERİ

Bu kısımda, ünlülerin ve ünsüzlerin yazılışı ile yazımı farklı sözcük ve ekler incelenmiş, metindeki örnekleri verilmiştir.

2.1.1. Ünlülerin Yazılışı

2.1.1.1. /a/ Ünlüsü: /a/ ünlüsünün ön seste, iç seste ve son seste gösterimleri şu şekildedir:

Ön Seste: /a/ ön seste medli elif (آ) ile gösterilmiştir: abzıy آبزی (4a/05), adem آدم (4a/03), aḳça آقچه (15b/01).

İç Seste: Elif (ا) ve güzel he (ه) ile gösterilmiştir: aġaç آغاچ (32b/10), ışanuwçı ایشانوچی (28b/15), yalanġaç یالانغاچ (43a/06), başkaça باشقه چه (24a/05), ḥisap حساب (21b/14). Bazı sözcüklerde ise /a/ ünlüsü için hiçbir şey kullanılmamıştır: cıydılar جیدیلر (45b/13), ḳader قدر (13a/04), yaḫşı یخشی (7a/08).

Son Seste: Elif (ا) ve güzel he (ه) ile gösterilmiştir: başḳa باشقه (5a/09), comġa جمعه (47b/07), çaḳda چاقدا (7a/05), doġa دعا (25b/12), ḳara قارا (37a/09), urunda اوروندە (27b/09), riya ریا (19a/07).

2.1.1.2. /e/ Ünlüsü: /e/ ünlüsünün ön seste, iç seste ve son seste gösterimleri şöyledir:

Ön Seste: Elif (ا) ve hemze (أ), (ئه) ile gösterilmiştir: eytdé ایتدی (7a/03), ewwel اول (9a/13), eteç أته چ (39b/06), elégé ئەلگی (13a/12).

İç Seste: Elif (ا), ve güzel he (ه) ile gösterilmiştir: beylerge[28] بایلارگه (12b/01), ülçew اولچاو (11a/08), ilen ایله ن (4a/05), yiberüw یبه رو (15a/14). Bazı sözcüklerde /e/ ünlüsü için hiçbir şey kullanılmadığı da görülmüştür: nerse نرسه (11a/06), yardem یاردم (25a/15), ḥöccet حجت (5b/05).

Son Seste: Elif (ا) ve güzel he (ه) ile gösterilmiştir: ḳayda قایدا (40b/11), başḳa باشقه (5a/09), aşkāre آشکاره (8b/06).

2.1.1.3. /é/ Ünlüsü: Tatar Türkçesinde, Türkiye Türkçesinden farklı olarak kapalı e (é) ünlüsü vardır. Metinde kapalı e (é), ayırt edici bir harf ile gösterilmemiştir.

/é/ ünlüsünün ön seste, iç seste ve son seste gösterimi şu şekildedir:

---

[28] beylerge sözcüğünde, e sesinin yazımında çok şekillilik görülür: beylerge بایلارگه (12b/01), beylerge بایله رگه (9a/14) ve beylerge بایلرگه (12b/01).

Ön Seste: Elif (ا) ve elif+ye (ايـ) ile gösterilmiştir: éçéne[29] اچينه (19b/12), éş[30] اش (19b/08), éçseler ايچسه لر (49a/14), éşéméz ايشميز (4a/15).

İç Seste: Ye (ى) ile gösterilmiştir: işék ايشيك (39b/04). /é/ ünlüsü için hiçbir şeyin kullanılmadığı da görülür: bér بر (15a/15), kiçéréldé كچرلدى (6a/02), kübék كوبك (25a/11), küñél كوڭل (36a/06), méne[31] منه (3a/02).

Son Seste: Ye (ى) ile gösterilmiştir: küzlé كوزلى (27a/03), éçkeré ايچكه رى (14b/05).

2.1.1.4. /ı/ Ünlüsü: /ı/ ünlüsünün ön seste, iç seste ve son seste gösterimi şu şekildedir:

Ön Seste: Elif+ye (ايـ) ile gösterilmiştir: ışanuwçılarnıñ ايشانوچيلرنڭ (28b/15), ışanup ايشانوب (49a/09) gösterilmiştir.

İç Seste: Ye (ى) ile gösterilmiştir: ķunaķlarını قوناقلرينى (16b/01). /ı/ ünlüsünün yazılmadığı örnekler de vardır: balıķ بالق (4a/02), çığarsun[32] چغارسون (25a/06), duŋğızlar دونكغزلر (12b/15), yaķın[33] ياقن (5b/14), yaŋğız يانكغز (14b/01).

Son Seste: Ye (ى) ile gösterilmiştir: ķarşı قارشى (9a/11), barı بارى (43b/01), walçıķlarını والچقلرينى (20b/09).

2.1.1.5. /i/ Ünlüsü: İnce ünlüyle biten fiilerin şimdiki zaman çekiminde, ince ünlülü fiillerin istek kipinde ya da zarf fiil eki olan -e'nin kullanılmasında, metinde ye (ى) ile gösterilen /i/, iy şeklinde telaffuz edilir. Transkripsiyonda da iy şeklinde yazılmıştır. Örnek: söyliy "söylüyor", bélmiy "bilmiyor", küriyém "göreyim". Ancak bu durum metinde düzenli değildir. Bu duruma uyan örneklerin yanında metinde şimdiki zaman, istek ve zarf fiil ekinin /e/ ile yazıldığı sözcükler de vardır. Örnek: kiteyék "gidelim", bélmeyém "bilmiyorum". Yine Kiril alfabesinde de bu ses yazıda sadece /i/ ile gösterilir.

/i/ ünlüsünün ön seste, iç seste ve son seste gösterimi şu şekildedir:

---

[29] Metinde, ön ve iç seste /é/ ünlüsünün gösteriminde ikilik görülmektedir: Ön seste: éçéne اچينه (19b/12), éçéne ايچينه (21a/04). İç seste: éçéne اچينه (19b/12), éçénde اچنده (9a/06).

[30] Metinde genel olarak sözcük başında /é/ ünlüsünün gösterimi düzenli değildir: éş sözcüğünde /é/ ünlüsü her zaman ا ile yazılmışken ekli hallerinde sözcük başındaki /é/, hem ا ile hem de ايـ ile gösterilmiştir. ا ile: éşné اشنى (6a/15), ايـ ile: éşné ايشنى (13a/09).

[31] méne sözcüğünde /e/ hem güzel he (ه) hem de elif (ا) ile gösterilmiştir: méne منه (3a/02), méne منا (48b/03), méne منه (42b/02).

[32] çığar- sözcüğü metinde çıķar- şeklinde de yazılmıştır: çıķarsun چقارسون (20b/05).

[33] yaķın sözcüğü metinde iki şekilde yazılmıştır: yaķın ياقن (5b/14) ve yaķın ياقين (18a/04).

Ön Seste: Elif+ye (ایـ) ile gösterilmiştir: iské ایسکی (7a/11), ilen ن ایله (4a/05), insan انسان (6a/09).

İç Seste: Ye (ی) ile gösterilmiştir: ciberür جیبارور (8b/08), çirkewné چیرکاونی (43b/07), çişerge رکه چیشه (3a/15), endişe اندیشه (38a/01). /i/ ünlüsünün gösterilmediği sözcükler de vardır: bizgek بزكك (4b/11), min[34] من (3a/15), cihaz جهاز (9a/13).

Son Seste: Ye (ی) ile gösterilmiştir: yeki یاکی (6a/08), yaġni یعنی (4a/09).

2.1.1.6. /o/ Ünlüsü: /o/ ünlüsünün ön seste ve iç seste gösterimi şu şekildedir:

Ön Seste: Elif+vav (او) ile gösterilmiştir: orlıḳ اورلق (11a/14), oḫşar اوخشار (11b/05).

İç Seste: Türkçe sözcüklerde ilk heceden sonra bulunmaz ve ilk hecede vav (و) ile gösterilmiştir: monı مونی (5b/03), poçmaḳ پوچماق (34a/12). Alıntı sözcüklerde ise iç seste herhangi bir harf veya işaret ile gösterilmemiştir: ġomrümné عمرومنی (28a/13), moġciza معجزه (26b/04).

2.1.1.7. /ö/ Ünlüsü: /ö/ ünlüsünün ön seste ve iç seste gösterimi şu şekildedir:

Ön Seste: Elif+vav (او) ile gösterilmiştir: öç اوچ (21b/01), öylense اویلانسه (27b/15) gösterilir.

İç Seste: /o/ ünlüsü gibi Türkçe sözcüklerde yalnızca ilk hecede bulunur ve vav (و) ile gösterilmiştir: söylewge سویله وگه (5a/04), yögérüp[35] یوگروب (18b/02). Alıntı sözcüklerde ise iç seste herhangi bir harf veya işaret ile gösterilmemiştir: dönya دنیا (38b/02), dörüst درست (27b/01).

2.1.1.8. /u/ Ünlüsü: Tatar Türkçesinde birinci heceden sonraki hecelerde yalnızca -uw isim fiil ekinde bulunur. Metinde /u/ ünlüsü, bazı sözcüklerin ikinci ve daha sonraki hecelerinde de görülür. Bu durum aynı sözcüğün farklı yazımına da örnek oluşturmuştur. ulṭır- ve ulṭur-, urın ve urun sözcüklerinde bu örneği görmekteyiz.

/u/ ünlüsünün ön seste, iç seste ve son seste gösterimi şu şekildedir:

Ön Seste: Elif+vav (او) ve vav (و) ile gösterilmiştir: ular اولر (4a/03), uñ اوڭ (29b/15), uşan[36] اوشان (14b/01), uḳ وق (3b/08).

---

[34] min sözcüğü metinde iki şekilde yazılmıştır: min مین (43b/15), min من (43b/15), min من (33a/11), min مین (33a/12), min من (24b/10).
[35] yögér- sözcüğü de metinde iki şekilde yazılmıştır: یوگروب yögérüp (18b/02) ve یوگوروب yögürüp (17a/07).
[36] uşan- sözcüğü metinde iki şekilde yazılmıştır: uşan اوشان (14b/01), ışanabız ایشانابز (46b/15).

İç Seste: Vav (و) ile gösterilmiştir: uturdı اوتوردی (9b/14), urunda اورونده (27b/09), ṭuġrı[37] طوغری (16a/12).

Son Seste: Vav (و) ile gösterilmiştir: ḳayġu قایغو (41a/09), ḳurḳu قورقو (48b/08).

2.1.1.9. /ü/ Ünlüsü: Tıpkı /u/ ünlüsü gibi Tatar Türkçesinde daha çok ilk hecede bulunur. Bunun dışında -üw isim fiil ekinde de bulunur. Ancak metinde /u/ ünlüsü gibi /ü/ ünlüsü de, bazı sözcüklerin ikinci ve daha sonraki hecelerinde de görülür. Örnek: ültér- ve ültür-, ülém ve ülüm.

/ü/ ünlüsünün ön seste, iç seste ve son seste gösterimi şu şekildedir:

Ön Seste: Elif+vav (او) ve vav (و) ile gösterilmiştir: ülçew اولچاو (11a/08), ütüwé اوتووی (29a/01), ük وك (5b/01).

İç Seste: Vav (و) ile gösterilmiştir: ülük اولوك (25b/07), üzüm اوزوم (33b/08), meşhür مشهور (15b/12), mezkür مذکور (16a/15). Alıntı sözcüklerde /ü/ ünsüzü için hiçbir şey kullanılmadığı da görülmüştür: dönya دنیا (38b/02), dörüst درست (27b/01).

Son Seste: Vav (و) ile gösterilmiştir: izgü ایزگی (6b/13).

2.1.2. Ünsüzlerin Yazılışı

2.1.2.1. /b/, /p/ Ünsüzleri: Çağdaş Tatar Türkçesinde iç ve son seste /p/li olan Türkçe sözcükler metinde birkaç sözcük haricinde be (ب) ile yazılmıştır: çüplep چوبلاب (10a/03), ipdeş ایبداشلری (5a/07), ḳapḳanıñ قابقه نڭ (31a/13), küp کوب (5a/03), sip- سب (40a/11), ṭap-[38] طاب (14a/12), ṭapşıralar[39] طابشرالر (29b/08), ṭup طوب (17b/03), yap- یاب (44a/07).

Metinde pe (پ) ile yazılan sözcükler ise şunlardır: péşe ṭorġan پشه طورغان (32a/04), péşḳanda پشقاندا (11b/02), poçmaḳ پوچماق (34a/12), tapşurdı تاپشوردی (44b/14), üpkelep اوپکه له ب (15a/09), ṭap- تاپ (14a/01, 40b/14, 43b/03), üp- اوپ (42b/09, 42b/11).

Zarf fiil eki -p ise metnin tamamında yalnızca be (ب) ile gösterilmiştir. Fakat yardımcı ünlüleri hem yuvarlak hem de dar olarak iki şekilli gösterilmiştir, işaretsiz olanlar ise Çağdaş Tatar Türkçesinden hareketle dar okunmuştur: açup آچوب (5b/15), ḳaḳıp قاقیب (15b/08), kilép کلیب (3b/03), kilüp کیلوب (3b/12), kilépdér کیلبدر (21b/03).

---

[37] Metinde iki şekilde yazılmıştır: ṭuġrı طوغری (16a/12), turı توری (3a/05).

[38] ṭap- طاب (14a/12) sözcüğü metinde hem /b/ ile hem de /p/ ile yazılmıştır: ṭapamın طاپامین (14a/01), ṭapdılar طابدیلر (31a/13) ve ṭaptı طاپتی (40b/14).

[39] ṭapşır-طابشر (29b/08) sözcüğü de yine çok şekilliliğe örnektir: tapşırulur تابشرولور (26a/01), ṭapşurdı طابشوردی (45b/11), tafşurup تافشوروب (41a/09).

Türkçe sözcüklerde yukarıdaki örneklerde de olduğu gibi söz içinde ve söz sonunda /b/li yazılan sözcükler Türkçe fonetiğe uygun olarak transkribe edilmiştir ve /p/li okunmuştur. Alıntı sözcüklerde ise /b/ ünsüzü, Tatar Türkçesindeki alıntı sözcüklerden hareketle okunmuştur.

2.1.2.2. /c/ Ünsüzü: Metinde /c/ ünsüzü Türkçe ve alıntı sözcüklerde cim (ج) ile gösterilmiştir. Tatar Türkçesinde sözcük içinde ve sonunda görülmesi enderdir.

Metinde iki sözcük Çağdaş Tatar Türkçesinden farklı olarak ön seste /y/ ile değil /c/ ile gösterilmiştir: cal جال (17a/03), cığılıp جغليب (8b/04).

İki sözcük ise ön seste hem /y/ hem de /c/ ile yazılmıştır: cağıñda جاغڭده (29b/15), yağımda ياغمده (30a/06), yiber ييه ر (13a/01), ciberür جيبارور (8b/08).

2.1.2.3. /ç/ Ünsüzü: Metinde /ç/ ünsüzü çim (چ) ve cim (ج) ile gösterilmiştir.

ṭınıç sözcüğünde /ç/ ünsüzü, Çağdaş Tatar Türkçesinde /ç/ ile yazılırken metinde cim (ج) ile gösterilmiştir: ṭınıç طنج (12a/08) ve tınıçlıḳ تنجليق (12a/08).

Ağaç sözcüğü ise metinde yalnızca bir yerde cim (ج) ile gösterilirken metnin geri kalanında her zaman çim (چ) ile gösterilmiştir: aġaçlarnıñ آغاجلرنڭ (10a/07), aġaçlar آغاچلر (10a/08), aġaçı آغاچى (32b/10), aġaçḳa آغاچقه (32a/05).

+çı/+çé yapım eki her zaman çim (چ) ile gösterilmiştir. aġaççı آغاچچى (15a/06), ḳıluwçı[40] قلوچى (3a/03).

+nçı/+nçé ekinde /ç/ ünsüzü cim (ج) ile gösterilmiştir: bérençé برنجى (26a/09), ikençé ايكنجى (27a/12).

-açaḳ/-eçek gelecek zaman eki yalnızca üç sözcükte cim (ج) ile gösterilmiştir: bulacaḳ بولاجق (35a/12), aytaçaḳsızlar آيتاجقسيزلر (38a/01), baraçaḳ باره جق (48b/05).

2.1.2.4. /d/ Ünsüzü: Metinde, ön seste /d/ ve /t/nin yazımında çok şekilliliğe örnek olan iki sözcük vardır. Aynı sözcük ön seste hem /d/ hem de /t/ ile gösterilmiştir: دورت dürt (8a/04) ve تورت türt (5b/13), دوه نڭ devenéñ (29a/01) ve تيه teye (3a/11).

Eklerin kök ve gövdelere eklenmesinde ise tonlu-tonsuz uyumuna düzenli olarak uyulmaz, nadir olarak tonsuz ünsüzlerden sonra gelen ve uyuma giren /t/ tonsuzu kullanılmıştır. Bu da yine /d/ ve /t/nin yazımında çok şekilliliğe örnek oluşturmuştur: kitdé كيتدى (33b/10) ve kitté كتتى (19b/06).

[40] Metinde iki şekilde yazılmıştır: قلوچى ḳıluwçı (3a/03), قلغوچيلر ḳılġuwçılar (19a/07).

2.1.2.6. /g/, /k/ Ünsüzleri: Metinde birkaç sözcüğün haricinde[41] /g/ ünsüzü gef (گ) ile gösterilmiştir. /k/ ünsüzü ise düzenli olarak kef (ك) ile gösterilmiştir: géne گنه (8b/02), gewdesénden[42] گاوده سندن (25a/05), bérge برگه (6b/09), yögérüp[43] يوگروب (18b/02), kémse كمسه (39b/01), kéşé كشى (3a/14), çikértke چيكرتكه (3a/12), éçkeré ايچكه ری (14b/05), işék ايشيك (39b/04), kirek كيراك (6b/12).

Türkçe sözcüklerde /g/ ünsüzü ve tonsuzu olan /k/ ünsüzü yalnızca ön damak ünlülü sözcüklerde kullanılır. Metinde, Türkçe birkaç sözcükte bu uyuma aykırılık görülmüştür: yaḳındagé ياقنداگى (5a/09), ayturge آيتورگه (21a/07), aytken آيتكان (40b/14).

2.1.2.7. /ġ/, /ḳ/ Ünsüzleri: Metinde /ġ/ ünsüzü gayın (غ) ile /ḳ/ ünsüzü ise kaf (ق) ile gösterilmiştir: ġına غنه (4a/04), şaġ[44] صاغ (42b/10), ḳaysı قايسى (6a/09), ḳırıḳ قريق (3b/09).

Alıntı Arapça sözcüklerdeki ayın (ع) sesi, Tatar Türkçesinden hareketle /ġ/ okunmuştur: ġaceyép عجيب (34a/14), ġalem عالم (29a/14), beġżé بعضى (18b/10).

Türkçe sözcüklerde /ġ/ ünsüzü ve tonsuzu /ḳ/ ünsüzü arka damak ünlülü sözcüklerde kullanılır. Metinde, Türkçe bir sözcük bu uyuma aykırı bir ek almıştır: diŋézġa دينڭزغه (13a/04). Bir sözcükte ise bu kurala aykırı olarak sıfat-fiil eki -ḳan'ın ince ünlülü péş- köküne getirildiği görülmüştür: péşḳanda پشقاندا (11b/02).

2.1.2.8. /h/ Ünsüzü: /h/ ünsüzü metinde he (ه), hı (خ) ve ha (ح) ile gösterilmiştir. Metinde Türkçe sözcüklerdeki /h/ ünsüzü ise he (ه) ve hı (خ) ile gösterilmiştir: ah آه (46b/08), yaḫşı يخشى (7a/08).

2.1.2.9. /m/ Ünsüzü: Metinde /m/, mim (م) ile gösterilmiştir. Üç sözcüğün ön seste /m/ ve /b/ ünsüzüyle farklı yazımları görülmüştür: بوڭگه boñga (19b/10), مونكا moŋa (25a/12); بونى bonı (14a/08), مونى monı (5b/03); بونڭ bonıñ (37a/15) ve مونڭ monıñ (15b/13).

2.1.2.10. /ñ/~/ŋ/ Ünsüzü: Metinde /ñ/, sağır kef (ڭ), kef (ك); /ŋ/, nun+kef (نك) ve nun+sağır kef (نڭ) gösterilmiştir. /ñ/~/ŋ/ ünsüzü Türkçe sözcüklerde ön seste bulunmaz:

[41] bizgek بزكك (4b/11), tügél توكل (4a/12). tügél sözcüğünde /g/ ünsüzü metnin genelinde gef (گ) ile gösterilmiştir. /g/nin buradaki gibi kef (ك) ile gösterimi birkaç örnekle sınırlıdır.
[42] gewdesé sözcüğü metinde iki şekilde yazılmıştır: گاوده سندن gewdeséndén (25a/05) ve گاوداسينى gewdeséné (16b/14).
[43] yögér- sözcüğü de metinde iki şekilde yazılmıştır: يوگروب yögérüp[43] (18b/02) ve يوگوروب yögürüp (17a/07).
[44] Şaġ sözcüğü metinde iki şekilde yazılmıştır: şaġ صاغ (42b/10) ve şaw صاو (8a/06).

küñél[45] كوڭل (36a/06), kiŋeş كينكاش (44b/13), moŋa مونكا (25a/12), şoñ[46] صوڭ (3a/14), şunıñ شونڭ (7a/13), ṭuwġanlarıŋa طوغانلرينكا (13a/15).

2.1.2.11. /s/~/ş/ Ünsüzü: Metinde /s/ ünsüzü, sin (س) ve sad (ص) ile gösterilmiştir. Yazımında ünlü-ünsüz uyumuna uyan sözcükler olsa da metnin genelinde bu uyum tam değildir. Kalın sıradan sözcüklerin sin (س) ile yazıldığı görülmüştür: şındırġan[47] صيندرغان (22b/03), söylewge سويله وگه (5a/04), ḳıs-[48] قيس (13b/11), yasawçı ياساوچى (46b/09).

Metinde, kalın sıradan aynı sözcüğün hem sin (س) hem de sad (ص) ile yazıldığı örnekler de vardır: صوراب şorap (17a/14), سوراب sorap (8a/01), صالدى şaldı (36b/15), سالوب salup (18b/03), صوز şuz- (8a/05), سوزوب suzup (5a/15).

2.1.2.12. /t/~/ṭ/ Ünsüzü: Metinde /t/ ünsüzü te (ت) ve tı (ط) ile gösterilmiştir. Ünlü-ünsüz uyumu /t/ ünsüzünün yazımında da tam değildir. İnce sıradan sözcüklerin tı (ط), kalın sıradan sözcüklerin ise te (ت) ile yazıldığı ve birkaç kelimenin hem te (ت) hem de tı (ط) ile yazıldığı görülmüştür: ṭaptı طاپتى (40b/14), tapmadı تابمادى (32a/03). ṭarṭa طارطه (23a/12), tartalar تارته لر (36b/11), ṭartdılar طارتديلر (18a/15), tarṭup تارطوب (21a/05), tökürüp توكوروب (22b/13), ṭökürüp طوكوروب (44a/07), tön تون (39b/06), ṭönde طونده (41b/10).

2.1.2.13. /v/ Ünsüzü: Diş-dudak ünsüzü /v/den farklı olarak iki dudak arasında ve dudakların teması olmadan telaffuz edilir. Metin transkripsiyonunda /w/ ile gösterilmiştir: walçıḳlarını والچقلرينى (20b/09), watup واتوب (40a/01), awıl آول (5a/09), çaḳıruwçınıñ چاقروچينڭ (3a/04), tawıp[49] تاوب (5a/08), birüw بيرو (30a/07), ḳaltıraw قالتراو (48b/07).

2.1.2.14. /z/ Ünsüzü: Türkiye Türkçesindeki gibidir. Metinde zel (ذ), ze (ز), dat (ض), ve zı (ظ) ile gösterilmiştir: kerzinke كارزينكه (21b/13), ṭozsız طوزسز (27a/09), yalġız يالغز (6a/04), beġżé بعضى (18b/10), ḥeẓér حاظر (21a/06).

2.1.3. Yazımı Farklı Olan Sözcükler

Metinde birçok sözcüğün birden fazla şekilde yazıldığı görülmüştür. Hatta bunun gibi sözcüklerin aynı sayfada dahi ayrı şekillerde yazılmalarına örnekler vardır.

[45] /ñ/ ünsüzü küñél sözcüğünde hem ڭ ile hem de نك ile gösterilmiştir: küñél كوڭل (36a/06) ve küngélé كونكلى (16a/11).
[46] şoñ sözcüğünde /ñ/ ünsüzü yalnızca bir yerde ڭ ile gösterilmiştir: şongında صونڭنده (7a/09).
[47] şındır- sözcüğü metinde iki şekilde yazılmıştır: şındırġanصيندرغان (22b/03), şındurġan صيندورغان (22b/06).
[48] ḳıs- sözcüğü metinde yalnızca bir yerde sad (ص) ile gösterilmiştir, kalın sıradan sözcük olmasına rağmen diğer yerlerde sin (س) ile gösterilmiştir: ḳışmaşunlar قصماصونلر (8a/14), ḳısdı قسدى (14a/08), ḳısḳanını قيسقانينى (14a/07).
[49] ṭap- sözcüğü yalnızca burada taw- şeklinde yazılmıştır.

Birkaç Türkçe sözcüğün üç ve yine birkaçının da dört ayrı şekilde yazıldığı görülmüştür.[50]

Yazımında çok şekillilik olan sözcükler şunlardır:

ağız (25a/04), awız (48a/03); alın- (11a/13), alun- (48a/13); anıŋdan (47b/13), anıŋdın (41a/14); aŋar (6b/04), añar (5a/08); artıķ (36a/09), artuķ (37a/04); aṭa- (8b/12), ata- (8b/11); aṭıl- (13a/04), aṭul- (38b/14); ayır- (38b/06), ayrı- (38b/05); ayt- (37a/15), eyt- (7a/03); azdır- (37b/04), azdur- (37b/03); baṭ- (13a/04), bat- (4b/14); bérew (29b/14), bérüw (34a/04); bir- (34a/11), ber- (33a/01), boñga (19b/10), moŋa (25a/12); boyır- (16b/10), boyur- (27b/02); bul- (9b/11), ul- (41b/12); buyun (12a/11), muyın (26b/09); caķ (29b/15), yaķ (32a/09); cıyıl- (9a/03), cıyul- (13b/05); ciber- (8b/08), yiber- (13a/01); çıġar- (9a/07), çıķar- (49a/12); çiş- (31a/09), yiş- (31a/14); çeç- (7a/15), seç- (10b/06), ṣaç- (10b/06); çuķın- (49a/10), çuķun- (30a/03); dewe (29a/01), teye (3a/11); diŋéz (26b/10), diŋgéz (18a/06), diñgéz (22a/06); dor- (7b/12), ṭor- (6a/11); dürt (8a/04), türt (5b/13); ḥeżér (3a/03), ḫeżér (4a/03), ḥeẓér (21a/06), ḫeẓér (20b/01); ışan- (46b/15), uşan- (14b/01); işét- (43b/08), işüt- (19b/15); itél- (16a/08), itül- (23a/13); ķaldır- (27b/08), ķaldur- (19a/14); ķarşı (9a/11), ķarşu (23b/03); ķayġı (10b/11), ķayġu (41a/09); ķayġır- (8a/05), ķayġur- (28b/10); ķılġuwçı (19a/07), ķıluwçı (3a/03); ķış- (8a/14), ķıs- (13b/11); kiydér- (45b/15), kiydür- (46a/04); ķorı- (32b/08), ķoru- (10a/06); kömés (40a/04), kömüş (17a/15); köt- (47b/09), köṭ- (42a/03); küŋél (16a/11), küñél (36a/06); monday (6a/15), mondıy (6b/07), ne (4a/15), ni (8b/03); orlıķ (11a/14), orluķ (11a/14); raṣ (23a/03), rast (9a/15); ṣaġ (42b/10), ṣaw (8a/06); ṣal- (11b/03), sal- (18b/03); ṣındır- (22b/03), ṣındur- (22b/06); ṣoŋ (7a/09), ṣoñ (3a/14); ṣora- (17a/14), sora- (8a/01); söyéklü (24a/13), söyüklé (34a/04); ṣuķır (30b/12), ṣuķur (30b/06); ṣuz- (8a/05), suz- (5a/15); şunday (5b/10), şundıy (11b/01); ṭap- (32b/15), tap- (11a/11), taw- (5a/08); ṭapşır- (29b/08), ṭapşur- (45b/11), tafşur- (41a/09), tapşur- (44b/14); ṭanı- (18b/01), tanı- (44b/06), ṭanu- (17a/06); ṭarṭ- (23a/12), ṭart- (18a/15), tarṭ- (21a/05), tart- (36b/11), ṭıŋla- (15b/06), tıŋla- (4b/06); ṭınıç (12a/08), tınıçlıķ (12a/08); ṭırış- (30b/09), tırış- (22a/02); ṭor- (6a/11), tor- (5a/06); torġuz- (4b/13), ṭorġuzul- (37b/13); ṭot- (22b/11), tot- (34b/02); ṭoṭın- (30b/09), ṭotın- (30a/09), totın- (13b/03); tökür- (22b/13), ṭökür- (44a/07), ṭöküyr- (21a/04); tön (39b/06), ṭön (41b/10); ṭufraķ (15b/07), tufraķ (10a/04); ṭuġra (37b/11), ṭuġrı (16a/12), turı (3a/05); ṭuķṭa- (12a/08), tuķṭa- (12a/07);

[50] Bk. Dizin: çeç-, diñgéz, ṭap-, ṭanı-, ṭoṭın-, tökür-, ṭuġra, yalġız, yör- sözcükleri üç şekilde; ḥeżér, ṭapşır-, ṭarṭ-, ulṭır- sözcükleri ise dört şekilde yazılmıştır.

ṭuldır- (17b/11), ṭultır- (12a/03), ṭutır- (22b/05); ṭuwġan (13a/15), tuwġan (9b/07); ṭuy- (21b/12), tuy- (17b/09); tük- (40a/02), tüḳül- (41a/15); uġrı (42b/15), uġrulıḳ (28b/02); uġıl (4a/05), uġul (39a/14); ulṭır- (39b/15), ulṭur- (36b/03), ultur- (30b/07), uṭur- (42a/01); urın (23b/11), urun (27b/09); uṭurṭ- (17b/04), uṭurt- (33b/08); uttuz (10a/10), utuz (11a/02); ülém (19b/03), ülüm (24a/02); ültér- (34a/07), ültür- (34a/01); yalġız (6a/04), yalġuz (15b/02), yaŋġız (14b/01); yaŋa (7a/08), yaña (4b/06); yarlıġat- (3a/07), yarlıḳa- (33a/04); yat- (5b/15), yaṭuwçı (45a/07), yırṭıḳ (7a/10), yırtıḳ (7a/07); yögér- (18b/02), yögür- (47a/08); yör- (43a/03), yöré- (6a/09); yörü- (15b/02); zur (3a/05), żur (8a/10).

2.1.4. Eklerin Yazılışı

Metinde, Çağdaş Tatar Türkçesinden farklı yazılan ve yazımında çok şekillilik olan ekler görülmüştür.

-ar/-er, -r: Geniş zaman ekinin düz ünlülü yazımlarının yanında yuvarlak ünlülü yazımlarının da kullanıldığı görülmüştür: tap-ar-sız تابارسيز (48b/06), kit-er كيتار (41b/06), ayt-ur-mın آيتورمين (14b/11), bél-ür-sén بلورسين (28b/01), bozul-ur بوزولور (37a/12), bél-ür-sézler بيلورسيزلر (39a/07).

+bız/+béz: Metinde çokluk 1. kişi iyelik eki +bız/+béz'in yanında +mız/+méz şekli de görülmüştür: bérew+béz بيروبز (29b/14), ata+mız آتاميز (31b/10), yir+é+méz+den يرميزدان (13a/11).

+dan/+den, +dın/+dén: Metinde, çıkma ekinin yalnızca tonlu şekli görülmüştür. +dan/+den'in yanında ekin +dın/+dén şekli de kullanılmıştır: alar+dan آلردان (8a/01), min+den مندان (3a/14), Ġayse+dın عيسيدين (7a/01), ḳayış+dın قايشدين (3a/12), sin+dén سندين (3b/07).

+dır/+dér: Bildirme ekinin iki örnekte yuvarlak ünlülü şekline rastlanmıştır: kébi+dür كبى دور (15b/15), min+dür مين دور (18a/10).

-dır/-dér, -tır/tér: Fiilden fiil yapım ekinin yuvarlak ünlüyle yazıldığı da görülmüştür: ṭalaş-dır-ġanlar طالاشدرغانلر (26a/08), ṣal-dur-up صالدوروب (46a/04), kiy-dür-üp كيدوروب (46a/04), tap-tur-ġan تاپتورغان (14a/04).

-ġın/-gén, -ḳın/-kén: Fiilden fiil yapım eki yalnızca bir sözcükte yuvarlak ünlüyle yazılmıştır: dul-ġun دولغون (12a/02).

-ġız/-géz, -ķız/-kéz: Fiilden fiil yapım ekinin bir sözcükte yuvarlak ünlüyle yazıldığı görülmüştür: tor-ġuz-dı تورغوزدی (4b/13).

-lı/-lé: İsimden isim yapım ekinin yuvarlak ünlülü örnekleri de görülmüştür: diyanet+lü دیانتلو (16a/09), söyék+lü سویکلو (24a/13).

mas/mes, maz/mez: Geniş zaman olumsuzluk -mas/-mes eki bir sözcükte -mez şeklindedir: aşa-mas آشاماس (32a/06), bir-mes برماس (38b/14), kit-méz-lermé کیتمزلرمی (11a/04).

-mı/-mé: Metinde soru ekinin yuvarlak ve düz-geniş ünlülü örneklerinin de olduğu görülmüştür: aŋlamıysız-mu آنکلامیسزمو (22a/15), çıdarsız-mu چدارسیزمو (30a/02), ķara+mu قرامو (22a/15), kildéŋ-mu کلدنکمو (4b/01), bélmiysézler-mü بلمیسزلرمو (22a/15), ķaramay-masın قاره مایمه سین (45a/05).

-rġa/-rge: İsim-fiil ekinin yardımcı ünlüsü hem düz hem de yuvarlak yazılmıştır: ķıçķır-ırġa قچقررغه (30b/09), kür-érge کوررگه (13a/07), çiş-erge چیشه رگه (3a/15), eyt-ürge ایتورگه (37b/02).

-sın/-sén, -sınlar/-sénler: Teklik 3. kişi -sın/-sén ve çokluk 3. kişi eki -sınlar/-sénler'in yuvarlak ünlülü şekli de görülmüştür: bar-sın بارسن (17b/13), iyer-sén ایرسین (23b/07), çıġar-sun چغارسون (25a/06), birél-sün بیرلسون (14b/15), aŋla-sunlar آنکلاسونلر (38a/11), kér-me-sünler کیرماسونلر (38a/13).

2.2. SES BİLGİSİ

Tatar Türkçesinde dokuz ünlü, yirmi iki ünsüz vardır. Ünlüler: /a/, /e/, /é/, /ı/, /i/, /o/, /ö/, /u/, /ü/; ünsüzler: /b/, /c/, /ç/, /d/, /f/, /g/, /h/, /ŋ/, /j/, /k/, /l/, /m/, /n/, /ñ/, /p/, /r/, /s/, /ş/, /t/, /v/, /y/, /z/'dir.

2.2.1. Ünlüler

Kalın ünlü sesler: /a/, /ı/, /o/, /u/; ince ünlü sesler: /e/, /é/, /i/, /ö/, /ü/'dür.

2.2.1.1. /a/ Ünlüsü: Kalın, geniş-düz ünlüdür. Arka damakta açık telaffuz edilir. Ayrıca bu ünlü, konuşma dilinde özellikle birinci ve ikinci hecede dudak ünsüzlerinin ve yumuşak ünsüzlerin yanında yuvarlaklaşma gösterir. Bu, yazıda gösterilmez. İkiden fazla heceli sözcüklerin son hecelerinde ise düz telaffuz edilir.

2.2.1.2. /e/ Ünlüsü: İnce, geniş ve düz bir ünlüdür. Ön damakta geniş-düz ve açık olarak telaffuz edilir. Bu ünlünün, Türkiye Türkçesindeki /e/ye göre açıklık derecesi oldukça fazladır. Türkiye Türkçesindeki /e/den daha açık ve geniş söylenir.

2.2.1.3. /é/ Ünlüsü: Tatar Türkçesinde, Türkiye Türkçesinden farklı olarak bir kapalı e (é) ünlüsü vardır. Ön damakta düz, yarı dar ve kısa telaffuz edilip /e/ ve /i/ arasında olan ve kısa bir ünlüdür. Tatar Türkçesinde /ı/ ünlüsünün ince şeklidir.

2.2.1.4. /ı/ Ünlüsü: Kalın, dar ve düz ünlüdür. Arka damakta dar-düz ve orta açıklıkta ve biraz kısa telaffuz edilir.

2.2.1.5. /i/ Ünlüsü: İnce, dar ve düz bir ünlüdür. Ön damakta dar-düz ve kapalı olarak telaffuz edilir. Tatar Türkçesinde bu ünlünün iki varyantı belirlenmiştir:

a. En çok görüldüğü şekil, alıntı olmayan sözlerin ilk hecesindeki normal, kısa ünlü hali: ikmek "ekmek"

b. Bilhassa vurgulu açık hecelerde rastlanan yarı ünlü **y** alafonu ile uzamış hali: söyliy "söylüyor"[51]

2.2.1.6. /o/ Ünlüsü: Kalın, geniş ve yuvarlak ünlüdür. Arka damakta yuvarlak, yarı dar ve yarı açık olarak telaffuz edilir. Bu ünlü Tatar Türkçesinde, Türkiye Türkçesindeki /o/dan daha dar ve kısa söylenir.

2.2.1.7. /ö/ Ünlüsü: İnce, geniş ve yuvarlak bir ünlüdür. Ön damakta yuvarlak, yarı dar ve yarı açık olarak telaffuz edilir. Bu ünlü de tıpkı /o/ gibi Tatar Türkçesinde, Türkiye Türkçesindeki /ö/den daha dar ve kısa söylenir.

2.2.1.8. /u/ Ünlüsü: Kalın, dar ve yuvarlak ünlüdür. Arka damakta dar-yuvarlak ve kapalı olarak telaffuz edilir.

2.2.1.9. /ü/ Ünlüsü: Ön damakta dar-yuvarlak ve kapalı olarak telaffuz edilir.

2.2.2. Ünsüzler

2.2.2.1. /b/ Ünsüzü: Dudak ünsüzüdür. /b/ tonlu ünsüzünün tonsuzu /p/ ünsüzüdür.

2.2.2.2. /c/ Ünsüzü: Diş-damak ünsüzüdür. Tonsuzu /ç/ ünsüzüdür. Tatar Türkçesinde sözcük içinde ve sonunda görülmesi enderdir.

[51] Mustafa Öner, Bugünkü Kıpçak Türkçesi, TDK Yay., Ankara 2013, s. 4.

2.2.2.3. /ç/ Ünsüzü: Tonsuz, diş-damak ünsüzüdür. Tonlusu /c/ ile birlikte Tatar Türkçesi sözcüklerde Türkiye Türkçesindeki sözcüklerden daha sürtünmeli ve sızıcılaşmış halde işitilirler.

2.2.2.4. /d/ Ünsüzü: Tonlu, diş ünsüzüdür. Tonsuzu /t/ ünsüzüdür.

2.2.2.5. /f/ Ünsüzü: Tonsuz, sızıcı diş-dudak ünsüzüdür. /f/ ünsüzü Türkçenin asli seslerinden değildir. Metinde görülen örneği ise -p- > -f- değişimi sebebiyledir: tufraġı (10a/04), yafraḳ (11b/01).

2.2.2.6. /g/ Ünsüzü: Tonlu, ön damak ünsüzüdür. Tonsuz ünsüzü /k/ ünsüzüdür.

2.2.2.7. /ġ/ Ünsüzü: Tonlu, arka damak ünsüzüdür. Tonsuzu /ḳ/ ünsüzüdür.

2.2.2.8. /h/ Ünsüzü: Gırtlak ünsüzüdür. /h/ ünsüzü Türkçenin asli seslerinden değildir. Bugün yalnızca tabiat taklidi sözcüklerde görülür.

2.2.2.9. /ḫ/ ünsüzü: Tonsuz, sızıcı, arka damak ünsüzüdür. Yalnızca alıntı sözcüklerde bulunurken /ḳ/nın sızıcılaşıp /ḫ/ya gelişmesiyle Türkçe sözcüklerde de görülmeye başlanmıştır. Anadolu ağızlarında bugün de kullanılan /ḫ/ ünsüzü, ḫan, ḫanım, ḫatun gibi Eski Türkçede /ḳ/lı olan bazı sözcüklerde ve ḫırıltı gibi ses taklidi sözcüklerde bulunan ünsüzdür.[52]

2.2.2.10. /j/ ünsüzü: Tonlu, diş-damak ünsüzüdür. /j/ ünsüzü Türkçenin asli seslerinden değildir. Tatar Türkçesinde yalnızca alıntı sözcüklerde ve doğa taklidiyle oluşmuş sözcüklerde görülür.

2.2.2.11. /k/ ünsüzü: Tonsuz, ön damak ünsüzüdür. Tonlusu /g/ gibi yalnızca ön damak ünlülü sözcüklerde kullanılır.

2.2.2.12. /ḳ/ ünsüzü: Tonsuz, arka damak ünsüzüdür. Alıntı sözcüklerin haricinde, arka damak ünlülü sözcüklerde kullanılır.

2.2.2.13. /l/ ünsüzü: Tonlu, ön damak ünsüzüdür. Sözcük başında yalnızca alıntı sözcüklerde ve tabiat taklidi sözcüklerde görülür.

2.2.2.14. /m/ ünsüzü: Tonlu, dudak ünsüzüdür.

2.2.2.15. /n/ ünsüzü: Tonlu, diş ünsüzü ve yumuşak geniz ünsüzüdür.

2.2.2.16. /ñ/ ünsüzü: Tonlu, arka damak geniz ünsüzüdür. Diğer Türk dillerindeki /ñ/ ile aynıdır. Türkiye Türkçesi ağızlarında da halen bulunmaktadır.

[52] Muharrem Ergin, Türk Dil Bilgisi, Bayrak Basım, İstanbul 2008, s. 44.

2.2.2.17. /p/ ünsüzü: /b/ dudak ünsüzünün tonsuzu ve patlayıcı ünsüzdür.

2.2.2.18. /r/ ünsüzü: Tonlu, ön damak ünsüzüdür. Telaffuzunda yukarı kalkan dilin ucu titrer. Bu sebeple titrek bir ünsüzdür. Sözcük başında yalnızca alıntı sözcüklerde görülür.

2.2.2.19. /s/ ünsüzü: Tonsuz, sızıcı, diş ünsüzüdür. Türkiye Türkçesindeki gibidir, farklı bir özellik göstermez.

2.2.2.20. /ş/ ünsüzü: Tonsuz, sızıcı diş-damak ünsüzüdür. Türkiye Türkçesindeki gibidir, farklı bir özellik göstermez.

2.2.2.21. /t/ ünsüzü: Tonsuz, patlayıcı diş ünsüzüdür. Tonlusu /d/ ünsüzüdür. Türkiye Türkçesindeki gibidir, farklı bir özellik göstermez.

2.2.2.22. /v/ ünsüzü: Tonlu, çift dudak ünsüzüdür. Diş-dudak ünsüzü /v/den farklı olarak iki dudak arasında ve dudakların teması olmadan telaffuz edilir.

2.2.2.23. /y/ ünsüzü: Tonlu, ön damak ünsüzüdür.

2.2.2.24. /z/ ünsüzü: Tonlu, sızıcı diş ünsüzüdür. Türkiye Türkçesindeki gibidir. /z/ ünsüzü Türkçe sözcüklerde ön seste bulunmaz.

2.2.3. Ses Olayları

Ses olayları, tarihi ve gramerlik ses olayları olmak üzere iki başlıkta incelenmiştir.

2.2.3.1. Tarihi Ses Olayları

Tatar Türkçesinde sözcük kök, gövde ve eklerinde meydana gelen ses değişiklikleri düzenli ve düzensiz olarak ikiye ayrılmaktadır.

2.2.3.1.1. Düzenli Ses Olayları

Düzenli ses olayları, ünlülerde ve ünsüzlerde olmak üzere iki alt başlıkta incelenmiştir.

2.2.3.1.1.1. Ünlülerde Düzenli Ses Olayları

e->i-: İlk hecede e ünlüsü darlaşarak i olur: er > ir “erkek” (17b/12), kerek > kirek “gerek” (kirek).

i->é-: İlk hecede i ünlüsü genişleyerek é olur: biz > béz “biz” (5a/09), it > ét “köpek" (20b/09).

-i->-é-: Söz ortasında i ünlüsü genişleyerek é olur: eşit- > işét- “işitmek” (43b/08), keçir- > kiçér- “affetmek” (33a/03).

o->u-: İlk hecede o ünlüsü darlaşarak u olur: bol- > bul- “olmak” (9b/11), ot > ut “ateş” (27a/07).

ö->ü-: İlk hecede ö ünlüsü darlaşarak ü olur: kör- > kür- “görmek” (3b/06), köp > küp “çok” (5a/03).

u->o-: İlk hecede u ünlüsü genişleyerek o olur: tut- > tot- “tutmak” (22b/11), ḳuş > ḳoş “kuş” (47a/02).

ü->ö-: İlk hecede ü ünlüsü genişleyerek ö olur: tüş- > töş- “inmek” (46b/10), üst > öst “üst” (18a/04).

-Ø->-ı-: Kalın sıradan sözcük kök ve gövdelerinin sonundaki çift ünsüz arasında ı türer: ḳırḳ > ḳırıḳ “kırk” (3b/09), ṭınç > ṭınıç “sakin” (12a/08).

-Ø->-é-: İnce sıradan sözcük kök ve gövdelerinin sonundaki çift ünsüz arasında é türer: erk > irék “özgürlük” (5a/04).

2.2.3.1.1.2. Ünsüzlerde Düzenli Ses Olayları

-g>-y: Ön damak ünsüzü g, kök veya gövde sonunda sızıcılaşarak y olur: eg- > iy- “eğmek” (46a/03), ögret- > öyret- “öğretmek” (19a/12). Son seste sızıcılaşan g, iç seste değişmemiştir: ügét “öğüt” (39a/05).

2.2.3.1.2. Düzensiz Ses Olayları

Düzensiz ses olayları, ünlülerde ve ünsüzlerde olmak üzere iki alt başlıkta incelenmiştir.

2.2.3.1.2.1. Ünlülerde Düzensiz Ses Olayları

a->e-: Bazı sözcüklerin kök ve gövdelerinde görülen düzensiz ön damağa geçme ses olayıdır: ayt- > eyt-[53] "söylemek" (7a/03), bağla- > beyle- "bağlamak" (44b/14), saç- > çeç-[54] "saçmak" (7a/15).

e->-ö: Ön sesteki e nadir olarak yuvarlaklaşarak ö olur: öy "ev" (9a/10).

u->i-: Ön sesteki u, nadir olarak düzleşerek i olur: us > is (22b/02).

u->Ø-: Bazı sözcüklerin başındaki u ünlüsü düşer: uwut- > wat- "kırmak, parçalamak" (40a/01).

-Ø>-a: Bazı sözcüklerin sonundaki kapalı hecede -a/-e ünlüsü türer: ṣor- > ṣora- "sormak" (17a/14), ölç- > ülçe- "ölçmek" (11a/09).

2.2.3.1.2.2. Ünsüzlerde Düzensiz Ses Olayları

b->p-: Ön sesteki dudak ünsüzü b tonsuzlaşarak p olur: biş- > péş- "pişmek, olgunlaşmak" (32a/04).

b->m-: Ön sesteki dudak ünsüzü b sızıcılaşarak m olur: buyun > muyın[55] "boyun" (26b/09), ben > min (3a/02).

-ġ->-w-: Arka damak ünsüzü ġ, iki ünlü arasında sızıcılaşarak dudaklaşır. Bugün Tatar Türkçesinde düzenli olan bu ses olayı metinde ise düzenli değildir: aġız > awız[56] "ağız" (48a/03).

-ġ>-w: Arka damak ünsüzü ġ, son seste sızıcılaşarak dudaklaşır. Bugün Tatar Türkçesinde düzenli olan bu ses olayı metinde ise düzensizdir: ṭaġ > ṭaw "dağ" (24b/01), ṣaġ > ṣaw[57] "sağlam, esen" (8a/06), yuġ- > yuw- "yıkamak" (19a/02).

-ġ>-y: Arka damak ünsüzü ġ, kök veya gövde sonunda sızıcılaşarak ön damağa geçer. Bugün Tatar Türkçesinde düzenli olan bu ses olayı da metinde düzenli değildir: baġla- > beyle- "bağlamak" (44b/14), yıġılış > cıyılış (36b/07)[58], yıġılış (36b/07).

k->g-: Ön sesteki k ünsüzü tonlulaşarak g olur: kewde > gewde "gövde" (25a/05).

---

[53] Metinde, her iki yazımı da yer alır: ayt- (37a/15), eyt- (7a/03)
[54] Metinde üç farklı yazımı yer alır: çeç- (7a/15), seç- (10b/06), şaç- (10b/06)
[55] Metinde her iki yazımı da yer alır: buyun (12a/11), muyın (26b/09)
[56] Metinde her iki yazımı da yer alır: aġız (25a/04), awız (48a/03).
[57] Metinde her iki yazımı da yer alır: ṣaġ (42b/10), ṣaw (8a/06).
[58] Metinde iki yazımı da görülmüştür: cıyılış (36b/07), yıġılış (36b/07).

-ñ->-g-/-ġ-: Bazı sözcüklerin eklerindeki ñ ünsüzü genizden damağa geçer. Bunun sebebi, n ve g ünsüzlerini içerisinde bulunduran /ñ/ ünsüzünün, ñ > n, g/ġ şeklinde ayrışmasıdır: uşanıñızlar > uşanığızlar[59] "inanınız" (3b/14).

t->d-: Bazı sözcüklerde ön sesteki t ünsüzü tonlulaşarak d olur: türt > dürt[60] "dört" (8a/04), tala > dala "kır" (44a/15), ti- > di- (4b/03).

(-b)>-w>-y: Bazı sözcüklerin son sesindeki w damaklılaşarak y olur: eb > öw~iw > öy "ev" (9a/10), seb- > sew- > söy- "sevmek" (36a/02).

-w->-y-: Bir sözcükte iç sesteki w ünsüzü damaklılaşarak y olur: dewe > teye[61] (3a/11).

y->c-: Bazı sözcüklerde ön sesteki ön damak ünsüzü y, patlayıcılaşıp diş-damak ünsüzü c olur: yiber- > ciber-[62] "göndermek" (8b/08), yel > cil (12a/02), yedi > cidé (21b/07).

-z>-s: -maz/-mez ekinin son sesindeki diş ünsüzü z, bir sözcük haricinde, tonsuzlaşarak s olur: -maz > -mas: aşamas "yemek yemez" (32a/06), salmas "salmaz" (57a/08), ṭaṭımas "tatmaz" (24a/02), yaramas "yaramaz" (7b/08), yarlıḳamas "affetmez" (33a/06), yuġalmas "yok olmaz" (26b/08), kitmézlermé (11a/04).

Ø->y-: Bir sözcükte ön seste bulunan dar ünlü önünde yarı ünlü y türer: ıraḳ > yıraḳ "uzak" (19a/10).

-ġ->-Ø-: Bir sözcükte iç sesteki ġ ünsüzü düşer: ṭuġrı > turı[63] "doğru" (3a/05).

h->Ø-: Alıntı bir sözcükte ön sesteki gırtlak ünsüzü h düşer: Ar. haram > erem "faydasız, boş" (7a/13).

-st>-sØ: Alıntı bir sözcükte son sesteki çift sızıcı ünsüzden t ünsüzü düşer: rast > raṣ[64] "doğru" (23a/03).

2.2.3.2. Gramerlik Ses Olayları

2.2.3.2.1. Yardımcı Sesler

[59] Yalnızca bir sözcükte görülmüştür. Diğer sözcüklerde değişim görülmez: biréngézler "veriniz" (17a/13), ḳılıñızlar (39a/15).
[60] Metinde her iki şekilde de yazılmıştır: dürt (8a/04), türt (5b/13).
[61] Metinde her iki yazımı da yer alır: dewe (29a/01), töye (3a/11).
[62] Metinde her iki yazımı da yer alır: ciber- (8b/08), yiber- (13a/01).
[63] Metinde her iki yazımı da yer alır: ṭuġrı (16a/12), turı (3a/05).
[64] Metinde her iki yazımı da yer alır: rast (9a/15), raṣ (23a/03).

Yapım ve çekim eklerinin eklenmesi esnasında birbirleriyle doğrudan birleşemeyen köklerle eklerin ve yine eklerle eklerin birleşmesine yardım eden seslerdir.

Tatar Türkçesindeki ünsüz yardımcı ses (yardımcı ünsüz), Türkiye Türkçesindeki gibi y'dir: di-y-er (46b/12), di-y-üp (6a/11), şawa-y-ıp (13b/09), söyle-y-eçekler (49a/13), yasa-y-açaķmın (43b/08).

Ayrıca, zamirlerin ve iyelik eki almış sözcüklerin hal çekiminde zamir (pronominal) n'sinin yardımcı ünsüz olarak kullanılması Tatar Türkçesinde de aynen devam etmektedir. Fakat metinde, bazı sözcüklerde görülen zamir n'sinin bazı sözcüklerde Çağatay Türkçesi etkisiyle kullanılmadığı görülmüştür: açıtķı+ları+n+dan (22a/10), oluġ+ları+dan (13b/06), tış+ı+dan (19b/12).

Hatta iyelik eki almış birkaç sözcüğün hal çekiminde zamir n'li şeklinin yanında zamir n'siz şekli de vardır: ara+ları+dan (34a/06) ve ara+ları+n+da (4b/05), barça+sı+dan (35b/11) ve barça+sı+n+dan (35a/11).

Ünlü yardımcı sesler (yardımcı ünlüler) ise -ı, -é, -u, ü; +ı, +é, +u, +ü'dür. Tatar Türkçesinde yardım ünlüler yalnızca dar ünlüler olur. Metinde ise yuvarlak ünlülerin olduğu da görülmüştür: aṭ-ı-l-up (13a/04), türt+é+nçé (18a/04), bul-u-w (8b/09), söyün-ü-ç (3b/12).

2.2.3.2.2. Ses Uyumları

Tatar Türkçesinde sözcüklerin yapım ve çekim eki alırken birtakım ses değişikliklerine uğradıkları görülmüştür.

2.2.3.2.2.1. Ünlü Uyumu

Tatar Türkçesinde ünlü uyumu iki türlüdür: Damak (Kalınlık-İncelik) Uyumu ve Dudak (Düzlük-Yuvarlaklık) Uyumu.

2.2.3.2.2.1.1. Damak (Kalınlık-İncelik) Uyumu

Türkçe bir sözcüğün ilk hecesinde kalın ünlü varsa sözcüğün diğer ünlüleri de kalın, ince ünlü varsa sözcüğün diğer ünlüleri de ince olur. Metinde birkaç sözcüğün haricinde sözcüklerin damak uyumuna uyduğu görülmektedir: cıyulġan (5a/02), öyge (9a/02), şoñġa (38a/07), süzge (5b/06), télegenleréné (24b/11), ṭawġa (8b/06), yaẖşılıķ (40a/08).

Metinde damak uyumuna uymayan sözcükler şunlardır: ayteçek (33b/01), aytken (40b/14, 44b/05), aytkené (36a/05), aytkenénéñ (32b/14), ayturge (21a/07), diyor (40b/08), diyorsın (28a/15), diŋézġa (13a/04), rencéteyorsın (14a/14), yaḳındagé (5a/09).

2.2.3.2.2.1.2. Dudak (Düzlük-Yuvarlaklık) Uyumu

Türkçe bir sözcükte düz ünlülerden sonra düz ünlüler, yuvarlak ünlülerden sonra ise dar-yuvarlak veya düz-geniş ünlüler gelir. Dudak uyumu metinde tam değildir. Düz ünlülerden sonra yine düz ünlüler kullanıldığı gibi bazı sözcüklerde düz ünlülerden sonra yuvarlak ünlüler de kullanılmıştır: aldındaġı (47b/07), açup (5b/15), alurġa (38a/13), cıyıldı (9a/03), cıyulup (5b/10), çıġarılur (25b/12), ışanup (49a/09), ḳarşusında (36b/12), térélsün (13b/09).

Yuvarlak ünlülerden sonra ise dar-yuvarlak veya düz-geniş ünlüler kullanıldığı gibi dar ünlüler de kullanılmıştır: bögütüp (3a/15), buzuḳlıḳlar (20a/09), onutulmas (40a/13), orluḳsız (10b/15), öyüñge (13a/14), şuġış (37b/05), ṭoṭındı (30b/09), ulṭırġanda (39b/15), yörédéler (4a/04).

2.2.3.2.2.2. Ünsüz Uyumu

2.2.3.2.2.2.1. Tonlu-Tonsuz Uyumu

Bir sözcük ek alırken kök sonunda tonlu ünsüz veya ünlü varsa ek başında tonlu, tonsuz ünsüz varsa ek başında tonsuz ünsüz gelir. Bu uyum metinde tam değildir: awlaḳda (25b/10), aytdı (3b/06), ayttı (17a/13), baylıḳġa (28b/15), bozuḳçılar (45a/09), itdérérge (30b/02), ḳaraḳçılarnıñ (32a/15), kötken (47b/09), ṭaptı (40b/14), tayaḳdan (15a/15), ṭırışdı (30b/09), uṭurtdı (33b/08), üpdé (42b/11), ütdé (13b/04), yafraḳdan (32a/03).

2.2.3.2.2.3. Ünlü-Ünsüz Uyumu

Ünlü-ünsüz uyumu, Türkçe sözcüklerde kalın sıradan ünlülerle kalın sıradan ünsüzlerin; ince sıradan ünlülerle ince sıradan ünsüzlerin bir arada bulunmasıdır. Metinde ünlü-ünsüz uyumu tam değildir.

Birçok Türkçe sözcüğün bu kurala uyan örneklerinin yanında uyuma aykırı örnekleri de görülmüştür. Bu örnekler şu şekildedir: aṭa- (8b/12), ata- (8b/11); baṭ- (13a/04), bat- (4b/14); ḳış- (8a/14), ḳıs- (13b/11); köt- (47b/09), köṭ- (42a/03); şal-

(11b/03), sal- (18b/03); ṣora- (17a/14), sora- (8a/01); ṣuz- (8a/05), suz- (5a/15); ṭap- (32b/15), tap- (11a/11); ṭapşur- (45b/11), tapşur- (44b/14); ṭanı- (18b/01), tanı- (44b/06); ṭarṭ- (23a/12), ṭart- (18a/15); ṭıŋla- (15b/06), tıŋla- (4b/06); ṭınıç (12a/08), tınıçlıḳ (12a/08); ṭırış- (30b/09), tırış- (22a/02); ṭor- (6a/11), tor- (5a/06); torġuz- (4b/13), ṭorġuzul- (37b/13); ṭot- (22b/11), tot- (34b/02); ṭoṭın- (30b/09), ṭotın- (30a/09), totın- (13b/03); tökür- (22b/13), ṭökür- (44a/07); tön (39b/06), ṭön (41b/10); ṭufraḳ (15b/07), tufraḳ (10a/04); ṭuḳta- (12a/08), tuḳṭa- (12a/07), ṭuwġan (13a/15), tuwġan (9b/07); ṭuy- (21b/12), tuy- (17b/09); tük- (40a/02), tüḳül- (41a/15); ulṭur- (36b/03), ultur- (30b/07), uṭurṭ- (17b/04), uṭurt- (33b/08); yat- (5b/15), yaṭuwçı (45a/07), yırṭıḳ (7a/10), yırtıḳ (7a/07).

2.2.3.2.3. Ünlü Daralması

-a->-ı-: Yarı ünlü önündeki geniş ünlü daralır: aŋlama-y-lar > aŋlamıylar (10b/03), sora-y-lar > sorıylar (9b/07), ṭaşla-y-sızlar > ṭaşlıysızlar (19b/01).

Metinde daralmanın olmadığı sözcükler de vardır: aŋla-ma-y-mın (44a/14), tanı-ma-y-mın (44b/06).

-e->-i-: Yarı ünlü önündeki geniş ünlü daralır: birme-y-dé> birmiydé (45a/06), kürme-y-ler > kürmiyler (10b/02), söyle-y > söyliy (6a/04).

Metinde daralmanın olmadığı sözcükler de vardır: bél-me-y-ém (44a/14), kér-me-y (20a/05).

2.2.3.2.4. Ünlü Düşmesi

-ı->-Ø-: Çok heceli bir sözcük çekime girdiğinde iç sesteki vurgusuz dar ünlü düşer: avız+ına > avzına (48a/03), muyın+ına > muynına (26b/09), uġıl+ınıñ > uġlınıñ (6a/09),

-é->-Ø-: Çok heceli bir sözcük çekime girdiğinde iç sesteki vurgusuz dar ünlü düşer: küñél+éde > küñléde (6a/05).

2.2.3.2.5. Tonlulaşmalar

Bir sözcükte son sesteki ünsüzler, eklenmeden sonra iki ünlü arasında kalınca tonlulaşır.

2.2.3.2.5.1. Damak Ünsüzlerinde Tonlulaşma

-ķ->-ġ-: Sözcük kök veya gövdesi sonundaki arka damak ünsüzü ķ eklenmeden sonra iki ünlü arasında kaldığında tonlulaşarak ġ olur: aķ-uw > aġuw (49a/14), ṣuķ-ar > ṣuġar (12a/03), yaķ+ı > yaġı (32a/08), yırṭıķ+ı > yırṭıġı (7a/10).

Metinde yarlıġatur (3a/07) sözcüğünde ise tonlulaşma görülürken yarlıķadı (33a/04) sözcüğünde tonlulaşma olmadığı görülmüştür.

-k->-g-: Sözcük kök veya gövdesi sonundaki ön damak ünsüzü k eklenmeden sonra iki ünlü arasında kaldığında tonlulaşarak g olur: tük-élür > tügélür (7a/12), ik-én > igén (7a/14), işétmek+e > işétmege (11b/10).

2.2.3.2.5.2. Dudak Ünsüzlerinde Tonlulaşma

-p->-b-: Sözcük kök veya gövdesi sonundaki dudak ünsüzü p eklenmeden sonra iki ünlü arasında kaldığında tonlulaşarak b olur: ṭap-adır > ṭabadır[65] (32b/15), tap+a > taba (42a/04), yap-up > yabup (44a/07).

2.3. ŞEKIL BİLGİSİ

Bu kısımda yapım ve çekim ekleri incelenmiştir.

2.3.1. Yapım Ekleri

Yapım ekleri, isim yapım ekleri ve fiil yapım ekleri olmak üzere ikiye ayrılır.

2.3.1.1. İsim Yapım Ekleri

2.3.1.1.1. İsimden İsim Yapım Ekleri

+şer: Asıl sayı isimlerine gelerek üleştirme sayı isimleri yapar: iké+şer (15a/14).

+ew: Sayılara gelerek ortaklık, beraberlik bildiren yeni isimler yapar: bér+ew+bez (29b/14), ike+w+é (49a/02).

+ça: İsimlere gelerek gibilik, görelik, küçüklük anlamları katar: bolay+ça (47b/11).

+çı: İsimlere gelerek meslek ve uğraşma ile ilgili isimler yapar: çaķıruw+çı+nıñ (3a/04), çuķındıruw+çı (15b/12), ṣatuw+çı+larnı (32a/09), ṭıŋlaw+çı+larġa (11a/10), yazuw+çı (36a/04).

[65] Metinde, ṭapamın (14a/01) sözcüğünde ise tonlulaşma olmadığı görülmektedir.

+daş/+deş: İsimlere gelerek eşlik, ortaklık ifade eden isimler yapar: ḳarın+daş+ları (15a/08), ip+deş+leré (5a/07).

+gé: İsimlere gelerek içinde bulunma, bağlılık ve aitlik ifade eder: ewwel+gé (35b/13).

+lı/+lé: İsimlere gelerek sahiplik ifade eder: gönah+lı+lar (6b/09), ḳayġu+lı (16b/08), ṭaş+lı (10a/04), çenéçké+lé (10a/07), köç+lé (9a/12).

+lıḳ/+lék: İsimlere gelerek isimlerden yer, alet, topluluk isimleri, mücerret isimler ve sıfat yapmaktadır:[66] barlıġın < bar+lıḳ+ın (6a/10), dönya+lıḳ+da (26b/15), tınıç+lıḳ (12a/08), izgé+lék (5a/14), könçé+lék+ler (20a/10).

+nçı/+nçé: Asıl sayı isimlerine gelerek sıra sayı isimleri yapar: tuḳuz+ı+nçı (46a/15), bér+é+nçé (26a/09), iké+nçé (27a/12), öç+ü+nçé (26a/02), türt+é+nçé (18a/04).

+raḳ/+rek: İsimlere gelerek fazlalık ifade eden karşılaştırma yapar: arṭuġ+raḳ (21a/08), yaḫşı+raḳ (45b/03), yaman+raḳ (7a/09), oluġ+raḳ (3a/14), ciŋél+rek (6a/09).

+sız/+séz: İsimlerden sonra gelerek bir nesnede bir şeyin bulunmadığını ifade eder: [67] ḳul+sız (26b/12), orluḳ+sız (10b/15), ṭoz+sız (27a/09), ḥel+séz (21b/02), ḥörmet+séz (15a/10).

2.3.1.1.2. İsimden Fiil Yapım Ekleri

+a-/+e-: İsimlerden olma ve yapma ifade eder: aş+a-p (7b/07), aṭ+a-dı (8b/12), uynab < uyun+a-p (16b/01), tél+e-p (17b/07).

+ar-: Daha çok renk isimlerinden fiil ve yapma bildiren filler yapar: aġ+ar-up < aḳ+ar-up (24a/06).

+da-: Ses taklitlerinden olma, diğer isimlerden yapma ifade eden fiiller yapar: şıḳır+da-ta (25a/05).

+ḳır-: Olma veya yapma ifade eden ses taklidi fiiller yapar: [68] ḳıç+ḳır-dı (44a/15).

+la-/+le-: İsimlere gelerek yapma veya olma ifade eden fiiller yapar: baş+la-dı (4a/11), may+la-p (15b/10), éş+le-dé (40a/07), köç+le-dé (17b/14), üpke+le-p (15a/09).

[66] Muharrem Ergin, a.g.e., s. 155.
[67] Muharrem Ergin, a.g.e., s. 160.
[68] Muharrem Ergin, a.g.e., s. 183.

+leş-: İsimlere gelerek isimlerden olma ifade eden fiiller yapar: beḥeş+leş-ürge (22a/02), süz+leş-kenden (49b/01).

+se-: İsimlere gelerek isimlerden olma veya yapma bildiren fiiller yapar: ġacep+se-n-üp (47b/12).

2.3.1.2. Fiil Yapım Ekleri

2.3.1.2.1. Fiilden İsim Yapım Ekleri

-aḳ/-ek: Yaptığı isimler fiilin gösterdiği hareketi çokça yapanı, olanı, yapılanı; o hareketin yapıldığı yeri, aleti; o hareketle yapılan şeyi; hasılı fiilin tesirinde kalan çeşitli nesneleri karşılar:[69] ḳun-aḳ (40b/11), ḳurḳ-aḳ+sız (12a/09), kis-ek (17b/09).

-ç: Fiillere gelerek yapanı, yapılanı veya hareket halini bildirir: ṭın-ı-ç (12a/08), söyün-ü-ç (3b/12).

-ḳı: Fiillere gelerek fiillerden ilgili oldukları nesne veya alet isimleri yapar: açıt-ḳı+larından (22a/10).

-ġıç: Fiillere gelerek fiilin ilgili olduğu nesne ve alet isimleri yapar: uṭur-ġıç+larını (19a/02).

-ġun: Fiillere gelerek fiili yapanı ve fiilden yapılanı ifade eder: dul-ġun[70] (12a/02).

-ı, -u: Fiillere gelerek fiilden olanı veya fiilden yapılanı ifade eder: ḳat-ı (5b/02), ḳurḳ-u (48b/08).

-ḳ/-k: Fiile gelerek fiilin gösterdiği hareketten etkilenen, doğan veya bu hareketi yapan isimler yapar: aç-ı-ḳ (11a/06), art-ı-ḳ (36a/09), boyur-u-ḳ+nı (24b/03), téle-k (41a/13), tüşe-k (40b/12).

-m: Fiillere gelerek o fiile ilgili kavram ismi veya o fiile bağlı nesne isimleri yapar: kiy-é-m (7a/10), tüşe-m+éné (5b/14), ül-é-m (19b/03), yar-ı-m+ındamı (39b/06).

-me: Fiillere gelerek fiilden olanı ifade eden isimler yapar: bül-me (40b/12).

-maḳ/-mek: Fiillere gelerek fiillerin hareket isimlerini yapar: artdır-maḳ (28a/14), tot-maḳ (42b/15), di-mek (6a/08), it-mek (16a/07), söy-mek (36a/08).

---

[69] Muharrem Ergin, a.g.e., s. 188.

[70] dulḳın sözcüğü metinde bu şekilde yazılmıştır, Tatar Türkçesinde bu ekin yalnızca düz ünlülü şekli vardır fakat bu sözcükte ek, dudak uyumuyla getirilmiştir.

-n: Fiillere gelerek fiilin gösterdiği hareketi yapanı, olanı ve yapılanı ifade eden isimler yapar: igén < ik-é-n (7a/14).

-rġa/-rgé: Fiillere gelerek isim-fiil yapar: ḳadaḳla-rġa (46a/05), çiş-e-rge (3a/15), éç-e-rge (30a/02), éşle-rge (19b/08), eyt-ü-rge (37b/02).

-ş: Fiillere gelerek isim-fiil ve kalıcı isimler yapar: ṣuġış < ṣuḳ-ı-ş (37b/05).

-w: Fiil kök ve gövdelerine gelerek isim-fiil ve kalıplaşarak nesne adı yapar: awla-w (4a/02), uşan-u-w (12a/10), bél-ü-w (10a/15), iş-ü-w (18a/03), kil-ü-w (43a/04).

2.3.1.2.2. Fiilden Fiil Yapım Ekleri

-dır-/-dér-, -dur-/dür-, -tır-/-tér-, -tur-/-tür-: Fiillere gelerek oldurma ve yaptırma bildirir: ṭalaş-dır-ġanlar (26a/08), bél-dér-miyénçe (24a/04), ṣal-dur-up (46a/04), kiy-dür-üp (46a/04), ṭul-tır-dı (12a/03), ül-tér-iyék (34a/07), tap-tur-ġan (14a/04), ül-tür-ülür (26a/01).

-ġuz-: Fiillere gelerek oldurma ve yaptırma ifade eder: tor-ġuz-dı (4b/13).

-ḳar-: Fiillere gelerek oldurma ve yaptırma ifade eder: ḳıs-ḳar-t-dı (38b/06), ḳot-ḳar- (46b/10).

-l-: Fillere gelerek pasiflik ve meçhullük ifade eden fiiller yapar: ata-l-a (32a/15), çuḳındır-ı-l-dı (3b/04), işét-é-l-dé (5b/10), kiçér-é-l-dé (6a/02), ültür-ü-l-ür (26a/01).

-ma-/-me-: Bütün fiillere gelerek olumsuzluk ifade eder: al-ma-dı (46a/11), uşan-ma-dılar (48b/15), bél-me-gen (18a/13), işétél-me-dé (8a/03), kér-me (23a/04).

-n-: Kendi kendine yapma veya olma ifade eden fiiller yapar: al-ı-n-a (11a/13), ḳıl-ı-n-a (15a/06), sal-ı-n-ġanda (11b/06), bél-é-n-mesden (12a/02), kür-é-n-dé (24a/08).

-r: Fiillere gelerek oldurma ve yaptırma ifade eder: kiç-é-r-éŋéz (33a/03), kit-é-r-dé (10a/10).

-ş-: Fiillere gelerek ortaklaşma ifade eder: ḳıl-ı-ş-up (33a/15), ḳurḳ-ı-ş-tılar (13a/09), or-u-ş-up (45a/10), sora-ş-ur (24b/05), söyle-ş-déler (6a/14).

-t-: Fiillere gelerek oldurma ve yaptırma ifade eder: aruwla-t-ur (19a/03), ḳaltıra-t-dı (25a/10), oŋşa-t-ayıḳ (11b/04), ṭuḳta-t-dılar (44a/06), yuġal-t-sa (23b/09).

2.3.2. Çekim Ekleri

Çekim ekleri, isim çekim ekleri ve fiil çekim ekleri olmak üzere iki alt başlıkta incelenmiştir.

2.3.2.1. İsim Çekim Ekleri

2.3.2.1.1. Çokluk Eki

Bugün Tatar Türkçesinde çokluk eki +lar/+ler; m, n, ñ ünsüzlerinden sonra +nar/+ner'dir fakat metinde çokluk ekinin +nar/+ner varyantı yoktur. Tüm ünlü ve ünsüzlerden sonra yalnızca +lar/+ler getirilmiştir: aġaç+lar (10a/08), ḫalıḳ+lar (27a/13), éş+ler (38b/01), kém+ler (9b/08), séz+ler (19a/13).

2.3.2.1.2. İyelik Ekleri

İyelik ekleri ismin karşıladığı nesnenin bir şahıs veya bir nesneye ait olduğunu ifade eden işletme ekleridir.

Teklik 1. Kişi: +m

ana+m (9b/08), bala+m (6a/02), ilçé+m+né (3a/03), ḳarşu+m+dan (23b/03), ṭuġrı+m+dın (41b/05).

Teklik 2. Kişi: +ñ

ana+ñ (9b/07), ata+ñ+nı (19b/02), çama+ñ (5a/14), nerse+ñ (28b/07), Teŋré+ñ (35b/14).

Teklik 3. Kişi: +ı/+é, +sı/+sé

aġaç+ı (32b/10), ḳan+ı (41a/15), süz+é (46b/06), tél+é (21a/01), abzıy+sı (4a/05), barça+sı (6a/14), béré+sé (15b/15), Teŋré+sé (35b/05).

Çokluk 1. Kişi: +béz, +mız/+méz

Bugün Tatar Türkçesinde çokluk 1. kişi eki +bız/+béz'dir fakat metinde çokluk 1. kişi için +béz'in yanında +mız/+méz şekli de kullanılmıştır.

bérew+béz (29b/14), Teŋré+béz (35b/14), ata+mız (31b/10), ḳaysı+mız (26a/07), éş+é+méz (4a/15), yir+é+méz+den (13a/11).

Çokluk 2. Kişi: +ŋız/+ŋéz

Çokluk 2. kişi için +ŋız/+ŋéz eki kullanılmıştır.

ḳaygu+ŋız (12a/06), yançıḳ+ı+ŋız+da (15b/01), ḫézmetçé+ŋéz (30a/15), éç+é+ŋéz+de (27a/10), üz+é+ŋéz (17a/02).

Çokluk 3. Kişi: +ı/+é, +sı/+sé, +ları/leré

oluġ+ı (9a/07), bérew+é (35b/09), ḳaysı+sı (46a/13), hemme+sé (8b/02), bérṭuwġan+ları (9b/04), ibdeş+leré (5a/07).

2.3.2.1.3. Hal Ekleri

2.3.2.1.3.1. Yalın Hal: İsmin eksiz halidir: balıḳ (4a/02), ḫaṭun (13b/12), küñél (36a/06), ṣaġ (42b/10).

2.3.2.1.3.2. İlgi Hali: İsmin hal eklerinden ilgi eki +nıñ/+néñ'dir: aḳça+nıñ (37a/03), alar+nıñ (4a/01), aṭna+nıñ (48a/08), bérew+néñ (19b/14), yégét+néñ (48a/15).

2.3.2.1.3.3. Yükleme Hali: Yükleme hal eki +nı/+né'dir: aġaç+nı (32a/02), bala+nı (25a/09), béz+né (4a/15), éş+né (6a/15), çirkew+né (43b/07).

Teklik 3. kişi iyelik ve çokluk 3. kişi iyelik ekinden sonra ise +n'dir: baş+ı+n (16b/06), baw+ı+n (3a/15), ḳul+ı+n (5a/15), kiyém+é+n (30b/13), süz+é+n (19b/09).

Ayrıca metinde, teklik 3. kişi iyelik ve çokluk 3. kişi iyelik ekinden sonra yükleme halinin +ı, +é ile de yapıldığı görülmüştür: baş+ı+n+ı (16a/01), ḳul+ı+n+ı (4b/13), öy+é+n+é (9a/14), süz+é+n+é (13a/14), ten+é+n+é (47b/11).

2.3.2.1.3.4. Yaklaşma Hali: Yaklaşma hal eki ünlülerden ve tonlu ünsüzlerden sonra +ġa/+ge, tonsuz ünsüzlerden sonra +ḳa/+ke'dir: al+ġa (42a/04), ḳız+ġa (16b/02), adem+ge (20a/03), béz+ge (25a/15), aġaç+ḳa (32a/05), Peṭrus+ḳa (42a/09), çit+ke (21a/03), köméş+ke (40a/04).

Teklik 1. 2. 3. ve çokluk 3. iyelik eklerinden sonra ise +a/+e şeklindedir: buldıḳ+ları+n+a (11b/10), öy+é+ŋ+e (6a/12).

Metinde tonsuz ünsüzle biten bazı sözcüklere tonlu tonsuz uyumuna uyulmayarak +ġa ekinin getirildiği görülmüştür: ḳayıḳ+ġa (13b/04), ṭabaḳ+ġa (41a/07), ut+ġa (25a/14), yaḳ+ġa (8a/04).

2.3.2.1.3.5. Bulunma Hali: Metinde bulunma hal eki ünlülerden, tonlu ünsüzlerden ve tonsuz ünsüzlerden sonra +da/+de'dir. Ekin +ta/+te varyantı yoktur: ḳura+da (44a/10), urta+da (43b/10), kiçe+de (11a/14), yir+de (5a/06), kiç+de (11b/13).

2.3.2.1.3.6. Çıkma Hali: Metinde çıkma hali eki ünlülerden, tonlu ve tonsuz ünsüzlerden sonra +dan/+den'dir. Ekin +tan/+ten varyantı yoktur. Ayrıca birkaç sözcükte de ekin eski şekli +dın/+dén görülmektedir: alar+dan (8a/01), orluḳ+dan (11b/06), iské+den (7a/08), min+den (3a/14), ḳayış+dın (3a/12), sin+dén (3b/07).

2.3.2.1.3.7. Vasıta Eki: Vasıta hali metinde üç şekildedir.

bérle: Vasıta hali için bağlama edatlarındandır: irte bérle (5a/05), şuw bérle (3b/01).

ile: Ayrı yazılabildiği gibi +la/+le şeklinde kendinden önceki sözcüğü bitişik de yazılabilir. Metinde ise ayrı yazılmıştır: ḳolaḳları ile (10b/02), oluġı ile (9a/07).

ilen: +n vasıta ekinin kalıplaşmasıyla oluşan bağlama edatlarındandır: ḫézmetçéleré ilen (4a/07), ṭawış ilen (4b/04).

2.3.2.1.3.8. Eşitlik Eki: İsimlere gelerek eşitlik, gibilik, benzerlik, görelik, kadarlık halleri ifade eden eşitlik halinin eki +ça/+çe'dir: başḳa+ça (24a/05), bolay+ça (47b/11), waḳt+ı+na+ça (47a/03), buy+ı+n+ça (11b/15), ḳırıy+na+ça (39a/04).

Çekim fonksiyonunun eşitlik ekinden uzaklaşıp benzerlik veya yer ve yön gösteren çekim edatlarına geçtiği de tespit edilebilir[71]: zaman+ġaça (25a/07), térélmegen+geçe (24b/02), tüben+geçe (47a/13).

2.3.2.1.3.9. Yön Gösterme Eki: Yön gösterme halinde cümle çekimi, yönelme eki almış isimlerin taba ve karşı edatlarıyla birlikte kullanılmasıyla yapılır: alġa taba (42a/04), aŋa ḳarşı (47a/14).

Metinde, bugün artık kalıplaşan yön gösterme ekleri +ra/+re'nin ve +arı/+eri'nin örnekleri ise şunlardır: ṣoñra (10b/11), yuḳarı (11a/15).

2.3.2.1.4. Aitlik Eki: Aitlik eki +ġı, çekim eklerinden sonra gelmek, iyelik eki gibi yardımcı ses almak, aitlik eki gibi bir çeşit iyelik fonksiyonu taşımak bakımlarından çekim eki, işletme eki karakterindedir[72]: art+ı+n+da+ġı+sı (26a/10), yan+ı+n+da+ġı+lar (10b/07).

2.3.2.1.5. Soru Eki: Metinde isimlere gelen soru eki +mı/+mé +mu/+mü'dür ve sözcüğe bitişik yazılmıştır. Tatar Türkçesinden farklı olarak ekin yuvarlak ünlülü

[71] Mustafa Öner, a.g.e., s. 139.
[72] Muharrem Ergin, a.g.e., s. 226.

şekilleri de metinde görülmektedir: aluw+mı (8a/03), yuḳ+mı (12a/06), ciŋélrek+mé (6a/08), tügél+mé (11a/05), ḳara+mu (22a/15).

2.3.2.2. Fiil Çekim Ekleri

2.3.2.2.1. Şahıs Ekleri

2.3.2.2.1. Basit Zamanlı Çekimler

Fiil kök ve gövdesine yalnızca bir zaman ekinin getirilmesiyle yapılan çekimdir.

2.3.2.2.1.1. Bildirme (Haber) Kipleri

Görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman ve geniş zamandan oluşan kip ekleridir.

2.3.2.2.1.1.1. Görülen Geçmiş Zaman

Görülen geçmiş zaman eki -dı/-dé, -tı/-té'dir. Bugün Tatar Türkçesinde bu zaman ekleri ünlülerden ve tonlu ünsüzlerden sonra -dı/-dé, tonsuz ünsüzlerden sonra -tı/-té'dir. Fakat metinde az sayıda sözcükte tonsuz ünsüzlerden sonra ekin -tı/-té varyantı görülmüştür. Genel olarak tonsuz ünsüzlerden sonra da -dı/-dé kullanılmıştır. Çokluk 1. kişi çekiminde ise ekin yuvarlak ünlülü şekli de görülmüştür. Ayrıca metinde çokluk 2. şahıs eki -ŋız/-ŋéz, -ñlar şeklindedir.

Metinde, görülen geçmiş zamanın olumlu ve olumsuz çekimi şöyledir:

Olumlu:

Teklik 1. Kişi: çuḳındır-dı-m (3b/01)

Teklik 2. Kişi: ṭaşla-dı-ñ (47a/06), ṭot-dıñ (14a/06)

Teklik 3. Kişi: cıyıl-dı (9a/03), kis-té (16b/12)

Çokluk 1. Kişi: işét-dé-k (43b/08), kür-dü-k (26b/02)

Çokluk 2. Kişi: ṭutır-dı-ŋız (22b/05), söyleş-dé-ŋéz (26a/06)

Çokluk 3. Kişi: baṭ-dı-lar (13a/04), kéréş-dé-ler (45a/12)

Olumsuz:

Teklik 1. Kişi: Ø

Teklik 2. Kişi: çıda-ma-dı-ŋ-mı (42a/10)

Teklik 3. Kişi: tab-ma-dı (32a/03), téle-me-dé (16b/09)

Çokluk 1. Kişi: al-ma-dı-ķ (25b/10)

Çokluk 2. Kişi: ṭot-ma-dı-ŋız (43a/03), uķu-ma-dı-ñlar-mı (34a/11)

Çokluk 3. Kişi: uşan-ma-dı-lar (48b/15), kür-me-dé-ler (24a/15)

2.3.2.2.1.1.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman

Öğrenilen geçmiş zaman eki ünlülerden ve tonlu ünsüzlerden sonra -ġan/-gen, tonsuz ünsüzlerden sonra -ķan/-ken'dir.

Metinde, öğrenilen geçmiş zamanın yalnızca teklik 3. kişi olumlu çekimine örnek vardır: ķoru-ġan (32b/11), birél-gen (10a/15).

2.3.2.2.1.1.3. Şimdiki Zaman

Şimdiki zaman eki ünsüzle biten fiillerden sonra -a/-e, ünlüyle biten fiillerden sonra ise -y'dir. Metinde ayrıca -yor ekinin de kullanıldığı görülmüştür ve teklik 1. kişi için -m'nin yanında -mın/-mén şekli, çokluk 1. kişi eki +bız/+béz'in yanında +mız/+méz şekli de kullanılmıştır.

Metinde, şimdiki zamanın olumlu ve olumsuz çekimi şöyledir:

Olumlu:

Teklik 1. Kişi: ayt-a-m (6a/11), kür-e-mén (22b/15)

Teklik 2. Kişi:[73] kür-e-sén (37a/10), téle-y-sén > téliysén (40b/06), di-yor-sın (28a/15)

Teklik 3. Kişi: şıķırdat-a (25a/05), ķorı-y (25a/05), bél-e (39a/14), yöre-y > yöriy (43a/03)

Çokluk 1. Kişi: téle-y-méz > téliyméz (29b/13), bél-e-béz (34b/05)

Çokluk 2. Kişi: uyla-y-sız (6a/07), ķıl-a-sızlar (31a/10), eyt-e-sézler (23a/09), tirge-y-sézler > tirgiysézler (40a/06)

Çokluk 3. Kişi: tor-a-lar (9b/07), sora-y-lar > sorıylar (9b/07), éşle-y-ler > éşliyler (7b/03), işét-e-ler (10b/02)

Olumsuz:

[73] Teklik 2. kişi eki -sıñ/-séñ, metinde -sın/-sén şeklindedir.

Teklik 1. Kişi: tanı-ma-y-mın (44b/06), bél-me-y-ém (44a/14)

Teklik 2. Kişi: ķara-ma-y-sın > ķaramıysın (34b/06), bir-me-y-sén > birmiysén (45a/04)

Teklik 3. Kişi: yara-ma-y > yaramıy (20b/07), birél-me-y > birélmiy (22a/05)

Çokluk 1. Kişi: bél-me-y-béz > bélmiybéz (33b/05)

Çokluk 2. Kişi: ķuş-ma-y-sız > ķuşmıysız (19b/08), bélme-y-séz > bélmiyséz (30a/02)

Çokluk 3. Kişi: tor-ma-y-lar > tormıylar (19a/05), kéréş-me-y-ler > kéréşmiyler (18b/15)

Şimdiki zaman çekimi geniş zaman ve gelecek zaman da bildirir: ķal-a "kalır" (10b/15), ķoṭul-a "kurtulur" (49a/10), ṣalalar "salarlar" (11b/03), ṭabşıralar "verirler" (29b/08), bar-a-m "varacağım" (41b/08), bul-a-lar "olacaklar" (27b/10), ķıl-a-m "yapacağım" (4a/03), kil-e "gelecek" (7a/06), kür-e-séz-ler "göreceksiniz" (44a/02).

2.3.2.2.1.1.4. Gelecek Zaman

Tatar Türkçesinde gelecek zaman eki -açaķ/-eçek'tir.

Gelecek zamanın olumlu ve olumsuz çekimi şöyledir:

Olumlu:

Teklik 1. Kişi: yasa-y-açaķ-mın (43b/08), yiber-eçek-mén (3a/03)

Teklik 2. Kişi: Ø

Teklik 3. Kişi: bar-açaķ (48b/05), bir-eçek (41a/04)

Çokluk 1. Kişi: Ø

Çokluk 2. Kişi: ayt-açaķ-sızlar (38a/01)

Çokluk 3. Kişi: Ø

Olumsuz:

Teklik 1. Kişi: bul-ma-y-açaķ-mın (40a/09), éç-me-y-eçek-mén (41b/03)

Teklik 2. Kişi: Ø

Teklik 3. Kişi: üt-me-y-eçek (39a/11), sün-me-y-eçek-dér (27a/06)

Çokluk 1. Kişi: Ø

Çokluk 2. Kişi: bél-me-y-eçek-séz (39b/07), bél-me-y-eçek-séz-ler (35a/15)

Çokluk 3. Kişi: al-ma-y-açaḳ-lar (15b/01)

2.3.2.2.1.1.5. Geniş Zaman

Geniş zaman her zamanı içine alan, fiilin her zaman ortaya çıktığını ve çıkacağını ifade eden zamandır. Geniş zaman ekleri üç çeşit zaman ifade ederler: her zaman, geçmiş zamanla şimdiki zamanı içine alan bir zaman, gelecek zaman.[74]

Geniş zaman çekimi -ar/-er, -r geniş zaman ekleriyle yapılır. Metinde geniş zaman ekinin yuvarlak ünlülü şekilleri de görülmüştür.

Olumlu:

Teklik 1. Kişi: ayt-ur-mın (14b/11), bir-ür-mén (16b/03)

Teklik 2. Kişi: ḳayt-ur-sın (44b/09), bél-ür-sén (28b/01)

Teklik 3. Kişi: buşat-ar (45a/08), ül-er (19b/04), bozul-ur (37a/12)

Çokluk 1. Kişi: çıḳ-ar-bız (29b/05), al-ar-mız (8a/07)

Çokluk 2. Kişi: tap-ar-sız (48b/06), éç-er-sézler (30a/05), bél-ür-sézler (39a/07)

Çokluk 3. Kişi: ḳurḳ-ar-lar (32/04), sük-er-ler (47a/01)

Olumsuz:

Metinde geniş zamanın olumsuz çekimi -mas/-mes, -mez ekleriyle yapılmıştır.

Teklik 1. Kişi: ḳayt-ma-m (41b/13), şiklen-me-m (41b/09)

Teklik 2. Kişi: Ø

Teklik 3. Kişi: sal-mas (7a/08), bir-mes (38b/14)

Çokluk 1. Kişi: Ø

Çokluk 2. Kişi: Ø

Çokluk 3. Kişi: ṭaṭı-mas-lar (24a/02), kit-mez-ler-mé (11a/04)

2.3.2.2.1.2. Tasarlama (Dilek) Kipleri

[74] Muharrem Ergin, a.g.e., s. 291.

Emir kipi, şart kipi, istek kipi ve gereklilik kipinden oluşan tasarlama (dilek) kipleridir.

2.3.2.2.1.2.1. Emir Kipi

Emir ekleri yalnız şekil bildiren eklerdendir. Tasarlama kipi eklerinden biri olan bu ekler tasarlanan hareketi emir şeklinde ifade eder, hareketin emirle yapılmasına işaret ederler. Emir şeklinde diğer fiil çekimlerinden çok farklı olarak şahısların ayrı ayrı ekleri vardır. Yalnız çokluk üçüncü şahıs emir eki teklik üçüncü şahıs ekinin çokluk şeklidir.[75]

Metinde teklik 1. kişi eki -ıyım'ın yanında -ayım (-ıyım < Kıp. -ayım) geniş ünlülü şekli, teklik 2. kişi için eksiz çekimin yanında -ġıl, -ġın eki, teklik 3. kişi için -sın/-sén'in yanında -sun/-sün şekli, çokluk 1. kişi -ıyıḳ/-iyék'in yanında -ayıḳ/-eyék geniş ünlülü şekli, çokluk ikinci kişi için -ġız/-géz'in yanında -ŋız, -ñlar, -ñızlar şekli ve çokluk 3. kişi için -sınlar/-sénler'in yanında -sunlar/-sünler kullanılmıştır.

Olumlu:

Teklik 1. Kişi: bul-ıyım (25a/08), ḳıl-ayım (30b/15), kür-iyém (34b/11), söyle-yém (5a/10)

Teklik 2. Kişi: bar (6a/12), ḳadaḳla-ġıl (45b/06), bar-ġın (14a/12)

Teklik 3. Kişi: bar-sın (17b/13), ṭuy-sun (20b/06), iyer-sén (23b/07), birél-sün (14b/15)

Çokluk 1. Kişi: bar-ıyıḳ (5a/10), oŋşat-ayıḳ (11b/04), ültér-iyék (34a/07), kit-eyék (42b/03)

Çokluk 2. Kişi: tıŋla-ġız (10a/01), ṭıŋla-ŋız (24a/14), ışan-ıñlar (33a/02), ḳal-ıŋlar (15b/05), ḳıl-ıñızlar (3a/05), söyle-ŋézler (38a/03)

Çokluk 3. Kişi: ḳaç-sınlar (38a/12), aŋla-sunlar (38a/11)

Olumsuz:

Teklik 1. Kişi: bél-me-yém (44a/14)

Teklik 2. Kişi: ḳurḳ-ma (14a/15), söyle-me (4b/03)

[75] Muharrem Ergin, a.g.e, s. 304.

Teklik 3. Kişi: ḳayt-ma-sın (38a/14), tab-ma-sun (39b/08), sör-me-sén (12b/14), bél-me-sün (20a/15)

Çokluk 1. Kişi: Ø

Çokluk 2. Kişi: onut-ma-ġız (11a/08), ḳurḳ-ma-ŋız (18a/10), ḳıl-ma-ŋızlar (26b/03), söyle-me-ŋéz (23a/11),

Çokluk 3. Kişi: ḳış-ma-sunlar (8a/14), töş-me-sünler (38a/12)

Ayrıca bir örnekte, Kazak Türkçesinde emir çekiminin teklik 3. kişisinde rica anlamında kullanılan -çı > Kzk. -şı eki kullanılmıştır: ḳara-çı (32b/10).

2.3.2.2.1.2.2. Şart Kipi

Hareketin şart şeklinde tasarlandığını, şart olarak düşünüldüğünü anlatmak için fiil kök ve gövdelerine şart eki eklenir.[76] Şart eki -sa/-se'dir. Çokluk 2. kişi eki içinse -ŋéz, -ñler şekli kullanılmıştır.

Olumlu:

Teklik 1. Kişi: ṭot-sa-m (14a/01)

Teklik 2. Kişi: ṣora-sa-ñ (16b/04), téle-señ (5a/13)

Teklik 3. Kişi: bul-sa (8b/02), téle-se (23b/06)

Çokluk 1. Kişi: di-se-k (33b/01), eyt-se-k (33b/02)

Çokluk 2. Kişi: téle-se-ŋéz (40a/08), téle-se-ñler (33a/01)

Çokluk 3. Kişi: ḳuy-sa-lar (49a/15), éç-se-ler (49a/14)

Olumsuz: Olumsuz çekime yalnızca teklik 3. kişinin örneği vardır: ḳısḳart-ma-sa (38b/04).

Şart kipi geniş zamanın şartlı birleşik zamanını da bildirebilir: oyal-sa "utanırsa" (23b/12), ṣora-sa-ñ "istersen" (16b/04), kiçér-me-se-ŋéz "affetmezseniz" (33a/05), téle-se-ñ "istersen" (5a/13), üp-se-m "öpersem" (42b/09).

2.3.2.2.1.2.3. İstek Kipi

[76] Muharrem Ergin, a.g.e., s. 309.

İstek kipi tasarlanan hareketin istendiğini gösterir, istek şeklinde bir tasarlama ifade eder, dilek bildirir.[77] İstek çekimi -a/-e ile yapılmıştır. Yalnızca çokluk 2. kişi örneği vardır: ayt-a-ŋız (40b/10), şaḳlan-a-ŋız (37b/02).

2.3.2.2.1.2.4. Gereklilik Kipi

Tasarlanan hareketin gerekliliğini gösterir; gerekli olan, gereklik şekline bürünen bir tasarlama ifade eder.[78]

Gereklilik çekimi için özel bir ek yoktur, -rġa/-rge+kirek şeklinde yapılmıştır: ḳuy-arġa kirek (7a/14), beyle-rge kirek (9a/14), şaḳlan-urġa kirek (22a/11), uşan-urġa kirek (32b/12), ül-ürge kirek (41b/12).

Gereklilik anlamının yalnızca kirek sözcüğüyle verildiği örnekler şunlardır:

Awıruwı yuḳ kéşélerge ṭabib kirek tügél. (6b/12)

Emma awıruw kéşélerge kirek. (6b/12)

Şinbe könlerénde yaḫşılıḳ ḳıluw kirekmé yeki yamanlıḳ ḳıluw kirekmé? (8a/02)

Ḫoda'ġa kirek diyüŋéz. (31a/11)

(…) üz bérṭuwġanınıñ nesléné torġuzuw içün ḫaṭunnı alsa kirek. (35a/06)

Likin aḫırı bulmasdan ewwel, hemme ḫalıḳlarġa İncil'néñ weġazéné ḳıluwıŋız kirek. (37b/15).

2.3.2.2.1.3. İsim Fiili (Ek Fiil)

İsimlere gelerek onları yüklem yapar, fiillere gelerek ise birleşik zamanlı çekimler yapar. Metinde hem i- hem de ir- şekli kullanılmıştır. Dört çekim şekli vardır. Geniş Zaman, Görülen Geçmiş Zaman, Öğrenilen Geçmiş Zaman ve Şart.

2.3.2.2.1.3.1. Şimdiki Zaman

Ekleşme geniş zamanda gerçekleştiği için geniş zaman da denilebilir.

Olumlu:

Teklik 1. Kişi: ražıy+mın (3b/07)

Teklik 2. Kişi: Mesiḫ+sén (23a/10)

[77] Muharrem Ergin, a.g.e., s. 310.
[78] Muharrem Ergin, a.g.e., s. 312.

Teklik 3. Kişi: ansatraḳ+dır (29a/02), kébi+dür (15b/15)

Çokluk 1. Kişi: Ø

Çokluk 2. Kişi: ḳurḳaḳ+sız (12a/09)

Çokluk 3. Kişi: Ø

Olumsuz:

Olumsuzluk tügél ve imes ile yapılır.

Teklik 1. Kişi: layıḳlı tügél+mén (3b/01)

Teklik 2. Kişi: yıraḳ tügél+sén (36a/11)

Teklik 3. Kişi: mömkin tügél (7a/06), miné ḳabul ḳılġan miné imes, miné (15) ibergenné ḳabul ḳılup aladır (26a/14).

Çokluk kişilerin olumsuz örneği yoktur.

2.3.2.2.1.3.2. Görülen Geçmiş Zaman

i- fiiline -dé görülen geçmiş zaman ekinin eklenmesiyle yapılır. Metinde, i- ve ir- şekli karışık olarak kullanılmıştır. Teklik 2. ve 3. kişinin örneği vardır: Ġayse ilen i-déñ (44a/13), balı i-dé (3a/13), sebeplé ir-dé (32b/05).

Olumsuz: Yalnızca teklik 3. kişinin örneği vardır: waḳıt tügél idé (32a/04).

2.3.2.2.1.3.3. Öğrenilen Geçmiş Zaman

i- fiiline -ken ekinin eklenmesiyle yapılır. Yalnızca teklik 3. kişinin örneği vardır: kémnéñ i-ken (34b/12), teġlim i-ken (4b/06).

2.3.2.2.1.3.4. Şart

i- fiiline -se ekinin eklenmesiyle yapılır. Şartın da yalnızca teklik 3. kişi örneği vardır: bar i-se (11a/12), yuḳ i-se (11a/13).

2.3.2.2.2. Birleşik Zamanlı Çekimler

Birleşik çekim iki çekimli fiilin bir araya gelmesinden, birlikte kullanılmasından ibarettir. Birleştirilen iki çekimden biri bir şekil ve zamanı, diğeri de başka bir şekil ve zamanı karşılayarak birbirine bağlanan iki şekil ve zamanı birlikte ifade ederler.[79]

[79] Muharrem Ergin, a.g.e., s. 320.

2.3.2.2.2.1. Hikaye Birleşik Zaman

Asıl fiil kipleri ve i-dé fiil çekimiyle birlikte yapılır. Metinde, öğrenilen geçmiş zaman, şimdiki zaman, geniş zaman ve şartın hikaye birleşik çekimine örnekler vardır.

2.3.2.2.2.1.1. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikayesi

Fiil + -ġan/-gen + idé şeklinde yapılır. Yalnızca bir örnekte ise duyulan geçmiş zaman eki -mış şekliyle kullanılmıştır.

Metinde teklik ve çokluk 3. kişinin olumlu çekimi ve çokluk 3. kişinin olumsuz çekimine örnek vardır: cıyul-ġan i-dé (5a/02), küter-gen i-dé (5b/13), ḳaldır-mış-lar i-dé (22a/08), uşan-ma-ġan i-déler (49a/08), bél-me-gen i-déler (18a/13).

2.3.2.2.2.1.2. Şimdiki Zamanın Hikayesi

Fiil + -a/-e + idé şeklinde yapılır.

Metinde teklik 1. kişi, teklik ve çokluk 3. kişinin olumlu çekimine ve teklik 3. kişinin olumsuz çekimine örnek vardır: yöri-y i-de-m (43a/03), bar-a i-dé (7a/15), kil-e i-dé (25a/11), iyer-e-ler i-dé (6b/08), ḳoturt-a i-dé-ler (45b/03), bélmi-y i-dé (24a/11).

2.3.2.2.2.1.3. Geniş Zamanın Hikayesi

Fiil + -ar/-er, -r + idé şeklinde yapılır.

Metinde teklik ve çokluk 3. kişinin olumlu ve olumsuz çekimine örnek vardır: bir-ür i-dé (4a/13), bir-ér i-dé (6b/02), çıġar-ar i-dé (5a/12), ḳıl-ar i-dé (3b/10), söyle-r i-dé (3a/14), yat-ur i-dé (4b/11), küzet-ér-ler i-dé (7b/15), yeyle-r i-dé (12b/15), eyt-ür i-dé-ler (43b/06), iy-er i-dé-ler (46a/03), bir-mes i-dé (5a/04), yara-mas i-dé (7b/08), eyt-ür ir-dé-ler (44a/08), ḳıçḳır-ur ir-dé-ler (45b/06), ṭuġrı kil-mes ir-dé (43b/09).

2.3.2.2.2.1.4. Şartın Hikayesi

Fiil + -sa/-se + idé şeklinde yapılır.

Metinde yalnızca teklik 2. kişinin olumlu çekimine örnek vardır: açsañ idé (31a/02).

2.3.2.2.2.2. Rivayet Birleşik Zaman

Asıl fiil kipleri ve i-ken fiil çekimiyle birlikte yapılır. Metinde, rivayet birleşik zaman çekimine örnek yoktur.

2.3.2.2.2.3. Şartlı Birleşik Zaman

Asıl fiil kipleri ve bul- yardımcı fiilinin şart çekimiyle birlikte şart birleşik çekimi yapılır. Metinde öğrenilen geçmiş zaman ve gereklilik kipinin şartlı birleşik çekimine örnekler vardır.

2.3.2.2.2.3.1. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Şartı

Fiil + -ġan/-gen + bul-sa şeklinde yapılır.

Metinde yalnızca teklik 3. kişinin olumlu ve olumsuz örnekleri vardır: ķılın-ġan bul-sa (30a/08), ṭot-ķan bul-sa (18b/07), ṭuwıl-ma-ġan bul-sa (41a/10).

2.3.2.2.2.3.2. Gereklilik Kipinin Şartı

Fiil + -rge + kirek + ul-sa şeklinde yapılır.

Metinde gerekliliğin şartında yardımcı fiilin ul- şekli kullanılmıştır. Yalnızca teklik 3. kişinin çekimine örnek vardır: miŋa ül-ü-rge kirek ulsa (41b/12).

2.3.2.2.3. Soru Eki

Tüm sözcük türlerinin soru şeklini yapan soru eki metinde, fillere -mı/-mé, -mu/-mü, -ma şeklinde eklenmiştir. Ek, sözcüklere bitişik yazılmıştır.

uķumadıŋız+mı (7b/05), dir+mésén (14a/08), aŋlamıysız+mu (22a/15), bélmiysézler+mü (22a/15), ķaramay+masın (45a/05).

2.4. SÖZCÜK TÜRLERİ

Sözcük türleri isim, zamir, sıfat, zarf, edat, bağlaç, ünlem, fiil ve fiilimsilerden oluşmaktadır.

2.4.1. İsim

2.4.1.1. Birleşik İsimler

Metinde yer alan birleşik isimler ve oluşum şekilleri şu şekildedir:

İsim+isim: bilbaw < bil+baw (3a/12).

İsim+isim+ı: yözbaşı < yöz+başı (47a/14).

Sıfat+isim: ikéyözlélék < iké+yözlélék (34b/09), ķayınana < ķayın+ana (4b/01).

Sıfat+fiilimsi: bértuġuşḳan < bér+tuġuşḳan (15a/07), bértuwġan < bér+tuwġan (16a/06).

Bazı birleşik sözcükler ise zamir+zamir veya sıfat+zamir şeklinde oluşarak yine zamir görevinde kullanılmış ve bazıları da cümledeki konumlarına göre hem sıfat hem de zarf görevinde kullanılmışlardır. Bu birleşik sözcükler, ilgili sözcük türünün alt başlığında verilmiştir.

2.4.2. Zamir

2.4.2.1. Kişi Zamirleri

Kişi zamirleri şunlardır: min, sin, ul, béz, séz, alar, anlar, ular'dır. Kişi zamirlerinin hal ekleriyle çekimi ise şöyledir:

Yalın Hal: min (3a/15), sin (3b/06), ul (3a/13), béz (5a/09), séz (17a/02), alar (5b/14), anlar (4a/06), ular (4a/03).

İlgi Hali: miném (3b/07), minéñ (14a/06), sinéñ (3a/02), anıñ (3a/10), béznéñ (15a/08), séznéñ (12a/06), alarnıñ (4a/01), anlarnıñ (11b/10), ularnıñ (6a/01).

Yükleme Hali: miné (5a/14), siné (5a/08), anı (4b/13), bézné (4a/15), sézné (39b/08), alarnı (9a/07), anlarnı (4a/06).

Yaklaşma Hali: miŋa (6b/04), siŋa (6a/11), aŋa (3b/10), aŋar (6b/04), bézge (25a/15), sézge (9a/15), alarġa (4a/02), anarġa (9b/06), anlarġa (6b/02), ularġa (4a/12).

Bulunma Hali: Ø, Ø, anda (11a/13), anarda (9b/03), Ø, sézlerde (12a/10), Ø.

Çıkma Hali: minden (3a/14), sinden (29b/12), andan (4b/03), anardan (10a/13), aŋardan (15a/09), anıŋdan (12b/11), anıŋdın (41a/14), Ø, sézlerden (33a/11), alardan (8a/01), anlardan (7a/06).

2.4.2.2. İşaret Zamirleri

Varlıkları işaret etmek, göstermek yoluyla karşılayan sözcüklerdir. Metindeki işaret zamirleri: bu, şu, şul, ul, bolar, şular, ular'dır. İşaret zamirlerinin hal ekleriyle çekimi ise şöyledir:

Yalın Hal: bu (4b/05), şu (7a/07), şul (3b/02), ul (3a/13), bolar (10b/07), şular (10b/12), -.

İlgi Hali: monıñ (15b/13), şunıñ (7a/13), anıñ (11b/08), Ø, Ø, Ø.

Yükleme Hali: monı (5b/03), Ø, anı (10a/08), boların (39b/01), Ø, Ø.

Yaklaşma Hali: moŋa (25a/12), Ø, aŋa (31b/05), Ø, Ø, Ø.

Bulunma Hali: monda (31a/12), şunda (15b/05), anda (14b/13), Ø, Ø, Ø.

Çıkma Hali: mondan (32a/05), Ø, andan (9a/14), Ø, Ø, Ø.

Metinde bunların dışında, méne (3a/02), bolay (6a/04), şulay (3a/06) işaret zamirleri de kullanılmıştır.

2.4.2.3. Dönüşlülük Zamiri

Tatar Türkçesinde dönüşlülük zamiri üz "kendi" sözcüğüdür. Metindeki dönüşlülük zamiri ve ekli şekilleri şunlardır: üz (3a/09), üzüm (16a/01), üzéñ (36a/02), üzüññé (5b/03), üzé (5b/07), üzéŋéz (17a/02), üzleré (24a/15), üzleréŋéz (19b/08).

2.4.2.4. Soru Zamirleri

Varlıkları soru yoluyla karşılayan sözcüklerdir. Metindeki soru zamirleri şunlardır: kém (6a/05), ne (4a/15), ni (8b/03), ḳayda (40b/11), ḳaysı (6a/09), ḳayu (11b/05).

2.4.2.5. Belirsizlik Zamirleri

Varlıkları belirsiz bir şekilde temsil eden sözcüklerdir. Metindeki belirsizlik zamirleri şunlardır: barı (43b/01), bérew (29b/14), hemmesé (8b/02), herkém (9b/10), hiçbérew (9a/12), hiçkém (7a/07), hiçkémse (36a/12), hiçkéşé (32a/05), hiçnerse (15b/01), hiçnesne (43b/11), kémse (39b/01), ḳaybérewleré (24a/01), kübésé (25b/07), nesne (4b/06).

2.4.2.6. Birleşik Zamirler

bérbéré < béré+béré (22a/12), herkém < her+kém (9b/10), herkémse < her+kémse (11a/10), hiçbérew < hiç+bérew (9a/12), hiçkém < hiç+kém (7a/07), hiçkémse < hiç+kémse (36a/12), hiçkéşé < hiç+kéşé (12b/04), hiçnerse < hiç+ne+erse (15b/01), ḳaybérew < ḳay+bérew (24a/01), ḳayubér < ḳayu+bér (6a/03).

2.4.3. Sıfat

2.4.3.1. Niteleme Sıfatları

Varlıkların niteliklerini bildiren sıfatlardır: **aruwsız** ḳul (18b/11), **biyék** ṭawġa (24a/04), **buş** yirge (17a/02), **çirkénç** ruḥ (9b/03), **çenéçkélé** aġaclarnıñ (10a/07),

diyanetlü bér kéşé (16a/09), **élgerké** resmé (45a/12), **islé** may (40a/01), **izgü** kéşélerné (6b/13), **kéçék** yullarını (3a/05), **ḳızıl** kiyém (45b/13), **kisek** ikmeklerdén (17b/09), **köçlé** kéşénéñ (9a/12), **şuḳur** ḫeyérçé (30b/06), **téré** dönyalıḳġa (26b/12), **yalanġaç** teneéne (43a/06), **zur** yulını (3a/05).

2.4.3.2. Belirtme Sıfatları

Varlıkları işaret, sayı, soru ve belirsizlik yoluyla belirten sıfatlardır.

2.4.3.2.1. İşaret Sıfatları

Varlıkları işaret yoluyla belirten sıfatlardır: **bu** éş (5b/05), **bu** (kéşé 6a/03), **bu** ikmekné (7b/08), **bu** yirde (15a/08), **şu** könlerde (7a/07), **şu** şey (34a/11), **şul** waḳıtda (3b/08), **şul** köné (11b/13), **ul** ruḥnı (4b/02), **ul** yirde (5a/06), **ul** kéşé (5b/05), **ul** öy (9a/10), **uşbu** ṭawġa (32b/13), **uşbu** éş (37a/15), **uşbu** könlerné (38b/06), **uşbu** çirkewné (43b/07), **mondıy** kéşéler (6b/07).

2.4.3.2.2. Sayı Sıfatları

Metindeki sayı sıfatları şunlardır:

2.4.3.2.2.1. Asıl Sayı Sıfatları: altı könden (24a/02), **bér** çınayaḳ (26b/07), **cidé** ikmekné (21b/07), **iké** kéşéné (8b/12), **ḳırıḳ** kön (3b/09), **un** şagird (30a/08), **unbér** şagird (49a/04), **uniké** kéşéné (8b/09), **yöz** yiméş (10a/10).

2.4.3.2.2.2. Sıra Sayı Sıfatları: bérençé buluwnı (26a/09), **ikençé** yağına (27a/12), **öçünçé** könde (26a/02), **türtençé** newbeténe (18a/04), **tuḳuzınçı** seġat (46a/15), **unikençé** seġat (47a/01).

2.4.3.2.3. Soru Sıfatları

Metindeki soru sıfatları şunlardır: **ḳay** yirde (40b/05), **küpmü** ikmekéŋéz (17b/01), **naşıl** nesne (4b/05), **niçe** kéçék kerzinkené (22b/04).

2.4.3.2.4. Belirsizlik Sıfatları

Metindeki belirsizlik sıfatları şunlardır: **az** waḳıt (10b/10), **barça** ḫalıḳ (5a/01), **beġźé** kitapçılar (18b/10), **bér** kéşé (3a/14), **bérniçe** könden (5b/08), **başḳa** yirge (5a/09), **bötün** yirlerge (4b/08), **her** ṭarafdan (5b/08), **hiçbér** kéşé (12a/15), **ḳaybérew** kéşéler (28a/02), **küp** süz (5b/06).

2.4.3.3. Birleşik Sıfatlar

bérniçe < bér+niçe könden (5b/08), **hiçbér < hiç+bér** kéşé (12a/15), **ḳaybérew < ḳay+bérew** kéşéler (28a/02) **unbér** şagird (49a/04), **uniké** kéşéné (8b/09).

2.4.4. Zarf

Sözcüklerin önüne gelerek onları yer, zaman, soru, durum ve miktar bakımından belirten sözcüklerdir.

2.4.4.1. Yer Zarfları

Fiilin, fiilimsinin yönünü gösteren zarflardır. Metindeki yer zarfları şunlardır: alġa (42a/04), anda (14b/13), éçkeré (14b/05), kiré (38a/14), ṭışḳa (14b/07), tüben (+geçe 47a/13), yuġarı (36b/08).

2.4.4.2. Zaman Zarfları

Zaman bildiren zarflardır. Metindeki zaman zarfları ise şunlardır: ewwel (20b/06), élék (5a/05), élgeré (41b/07), irte (48a/09), ḫeżér (4a/03), ḳışda (38b/01), kiç (4b/14), kiçede (11a/14), köndüz (11a/14), nihayet (21a/09), şoñ (3a/14).

2.4.4.3. Soru Zarfları

Fiili, fiilimsiyi soru yoluyla belirten zarflardır: ḳayçan (37a/15), ne içün (6a/06), nige (6a/04), niçék (8a/07).

2.4.4.4. Durum Zarfları

Fiilin, fiilimsinin durum ve tavrını belirten zarflardır: **awır** ayġan (42a/14), **şulay** yazıldı (3a/06), **bolay** söyliy (6a/04), **ḳattı** ḳaltıratdı (25a/10), **ret ret** uṭurdılar (17b/05).

2.4.4.5. Miktar (Azlık-Çokluk) Zarfları

Miktar, azlık-çokluk ve derece bildiren zarflardır: **bik** yarata torġan (3b/07), **hiç** ütmeyeçek (39a/11), **iñ** aġır (36b/11), **iké méñ ḳader** (13a/04), **küp** iyereler (6b/08).

2.4.4.6. Birleşik Zarflar

alaysa < alay+ise (45b/04), béraz < bér+az (44b/03), herwaḳıt < her+waḳıt (8a/15), hiçwaḳıt < hiç+waḳıt (28a/09).

2.4.5. Edat

Edatlar tek başlarına manasızdırlar. Fakat manalı kelimelerle birlikte kullanılırken bir dereceye kadar manalanır, bir ifade kazanır, böylece bir gramer vazifesi yapacak duruma gelirler.[80] Metindeki edatlar şunlardır:

Min sézlerné şuw **bérle** çuḳındırdım. (3b/01)

Ul yirde **daḫı** weġaz söyleyém. (5a/10)

Anıñ éçénde Beelzebul bar ve cénlernén oluġı **ile** cénlerné çıġara. (9a/07)

Ġayse ḫeżér anlarnı çaḳırdı ve anlar ataları Zébédey'né ḫézmetçéleré **ilen** ḳayıḳda ḳaldırup artından iyerdéler. (4a/07)

Méne, sinéñ **içün** (03) yulıñnı ḫeżér ḳıluwçı ilçémné sinéñ bitéñ aldında yibereçekmén. (3a/02)

Yalġuz **ġına** ayaḳ kiyémé ilen yörüp (03) iké kiyém kiymeŋéz. (15b/02)

Ve şagirdler anlarġa, Ġayse boyurġan **kébék** cawap birdéler. (31b/02)

Şuwdan çıḳġanda kükler yarılup Ruḥ-ül-Ḳoddus'nıñ kügerçén **kébi** Ġayse'néñ östéne töşe torġanın kürdé. (3b/05)

Emma şoñġa **ḳader** çıdaġaŋız ḳoṭulurlar. (38a/07)

Ġayse'né çitke çaḳırup aŋa **ḳarşı** söyliy başladı. (23b/01)

Ve az ġına alġa **taba** barup, yirge yıġılup, eger mömkin bulsa şul seġat ütsén diyüp doġa ḳıla idé. (42a/04)

"Peyġamber üz waṭanından, üz cemeġatleréñéñ arasından ve üz öyénden **başḳa** yirde ḫörmetséz bulmıy. (15a/10)

Ve bérniçe könden **keyén** Ġayse Kefernaḫum Ḳalası'na kérdé. (5b/09)

Minden **şoñ** kilür ki bér kéşé minden oluġraḳ. (3a/14)

Ve ḫeżér **ük** cözamlı awıruw irden yuġalıb ul taza buldı. (5b/01)

Ne içün monday ḳurḳaḳsız **ṭaġı** sézlerde uşanuw yuḳmı? (12a/10)

Ne içün **ṭaġın da** östadnı rencéteyorsın. (14a/14)

[80] Muharrem Ergin, a.g.e., s. 348.

2.4.6. Bağlaç

Sözcükten küçük dil birliklerini, sözcükleri, sözcük gruplarını ve cümleleri şekil veya anlam bakımından birbirine bağlayan sözcük türüdür.[81] Metindeki bağlaçlar şu şekildedir:

Ve şunday küp ḫalıḳ cıyulup işéknén aldında **da** şıyarlıḳ yir ḳalmadı. (5b/10)

Yaḥya şeḥrede çuḳındırdı **hem** weġazledé, çuḳınuwnı gönahlarnı yarlıġatur içün. (3a/07)

Şulay buldı **ki** Ġayse, hiç şehrge kürünüp kéralmas idé. (5b/06)

Ġayse, ḳayu yirde bulsa da ḳaryelerde **ya** şehrlerde **ya** yortlarda kérgenénde awıruwlarnı açıḳ urunlarġa ḳuyup Ġayse'néñ kiyéménéñ itegéne bulsa da tuḳunuwın andan télerler idé. (18b/04)

Ṣoñra süz tuwrasından bér tarlıḳ **yeki** ḳayġı waḳıyġ bulġanġa aldanalar.

Eger de şayṭan, üzéne ḳarşı ṭorup bülénse ḳarşı ṭora almas **belki** yuġalur. (9a/12)

Min, izgü kéşélerné çaḳıruwġa **tügél** belki gönahlılarnı çaḳıruwġa kildém. (6b/13)

Aşıy torġan rizıḳları çikértke **we** ḳırdaġı umarta ḳortınıñ balı idé. (3a/13)

Baḳça iyesénéñ ṭaġı ḳalġan bérüwé **yaġni** anıñ söyüklé bér uġlı, bar idé. (34a/04)

Şinbe könlérénde yaḫşılıḳ ḳıluw **kirekmé** yeki yamanlıḳ ḳıluw **kirekmé**? (8a/02)

Emma ul sézlerné Ruḥél-Ḳoddus birle çuḳındıra. (3b/01)

Çönki cénler anı bélér idé. (5a/04)

Eger anlarnı üz öyleréne aç ḳaytarsam yulda ḥelséz ḳalurlar. (21b/02)

Ḥetta min anıñ ayaḳ kiyéménéñ bawın çişerge bögütüp layıḳlı tügélmén. (3a/15)

Likin ḳoyaş çıḳġandan ṣoñ, köyüp ṭamırı bulmaġan sebeplé ḳorudı. (10a/05)

2.4.7. Ünlem

Cümle içinde morfolojik fonksiyonları olmaksızın, bilhassa insan duygularını ifade eden unsurlardır.[82] Metinde seslenme vasıtası olarak ünlemler kullanılmıştır: Ey

[81] Muharrem Ergin, a.g.e., s. 352.
[82] Mustafa Öner, a.g.e., s. 139.

balam! (6a/01), Ey ķız! (14a/11), Ey riya ķılġuwçılar! (19a/06), Ey ḫuca, bu yirde buluwımız yaḫşı! (24a/09).

2.4.8. Fiil

2.4.8.1. Birleşik Fiiller

Birleşik fiiller üç alt başlıkta incelenmiştir.

2.4.8.1.1. Yardımcı Fiillerle Yapılan Birleşik Fiiller

bir-: yardem bir- (25a/15), cawap bir- (17a/13), ḫeber bir- (48b/13), ķarar bir- (32b/03), yiméş bir- (10a/08).

bul-, ul-: ķayġulı bul-dı (16b/08), ķarşı bul-masa (26b/05), taza bul- (5a/15), ṭınıç bul- (12a/08), yörekle bul-ıŋız (18a/09), wafat ul-up (35a/03).

it-: anṭ it-dé (16b/04), cal it-üŋéz (17a/03), emér it-dé (23a/11), ṣaw it-dé (5a/03), süz it-mes (11b/11), yuķ it-üp (34a/10).

ķıl-: buş ķıl-asızlar (19b/09), doġa ķıl-dı (5a/07), ḫézmet ķıl-a (47b/05), iye ķıl-ar (15a/15), uġrulıķ ķıl-ma (28b/02), yawızlıķ ķıl-ġan (45b/07).

2.4.8.1.2. Kurallı Birleşik Fiiller

Yeterlilik, süreklilik, tezlik ve yaklaşma fiilleridir.

2.4.8.1.2.1. Yeterlilik Fiili

al-: -a(y)/-e(y) zarf fiil eki almış fiillerle birlikte olabilirlik ifade eden yardımcı fiildir: bire al- (23b/11), ķıla al- (30a/04), çıġara al- (25b/10), ṭora al- (9a/11), ṣaķlıy al- (23b/09), yeşiy al- (9a/09).

2.4.8.1.2.2. Süreklilik Fiili

kil-: -p zarf fiil eki almış fiillerle birlikte kullanıldığında devamlılık bildiren yardımcı fiildir: alıp kil- (40a/01), cıyılup kil- (16b/15), iyerüp kil- (15a/02).

ṭor-: -a/-e, -p zarf fiil eklerini almış fiillerden sonra gelerek süreklilik bildiren yardımcı fiildir: aşıy ṭor- (40b/11), ķarap ṭor- (48a/05), sorap ṭor- (43b/14).

2.4.8.1.2.3. Tezlik Fiili

bir-: -p zarf fiil eki almış fiillerden sonra gelerek eylemin hızlı olduğunu ve tamamlandığını, henüz tamamlanmasa da kesin olarak gerçekleşeceğini bildirir: totup bir- (9a/01), alup bir- (48a/11).

2.4.8.1.2.4. Yaklaşma Fiili

yaz-: Metinde yaklaşma fiiline ait örnek yoktur.

2.4.8.1.3. Anlamca Kaynaşmış Birleşik Fiiller

ah tarṭ- (21a/05), ġaḳıldan yaz- (9a/04), baş iy- (46a/03), baş or- (20b/04), nesél ḳaldır- (35a/10), tañ at- (39b/06), tañ ḳal- (28b/13), tuġrı kil- (43b/04), ruza tot- (6b/15), yaman kür- (38a/07), ġawġa sal- (14b/05).

2.4.9. Fiilimsiler

2.4.9.1. Sıfat-Fiil

-eçek: kil-eçek+néñ (31b/10), kil-eçek moġcizalar (49b/05).

-dıḳ/dék: bul-dıḳ+lar+ı+n+a (11b/10), kür-dék+é+n+de (28a/05).

-ġan/-gen: çıḳar-ġan+ın (26b/01), ḳuy-ġan kéşé (29a/10), kür-gen kéşéler (13a/09), seç-gen yirde (10b/06), yiber-gen+né (26a/15).

-mas/-mes: ḳıçḳır-mas+dan (44b/08), bélén-mes+den (12a/02).

-mış/-méş: uṭur-mış (13a/08), beylen-méş+ler+né (21a/11).

-wçı/-wçé: ḥeżér ḳıl-uwçı ilçémné (3a/03), Çuḳındır-uwçı Yaḥya (15b/12), ütüwçé kéşéler (46b/07).

2.4.9.2. Zarf-Fiil

-a/-e, -y: ḳıl-a al-a-bız (30a/04), yarat-a tor-ġan (3b/07), bir-e al-a (23b/11), töş-e torġan-ın (3b/05).

-ġaç/-geç, -keç: bul-ġaç (5b/15), çıḳ-ġaç+da (12a/13), kér-geç (27b/13), kür-geç+de (13b/07), üt-keç (4a/04).

-gelé: selam birgelé ṭorup (45b/15).

-gençe: üt-egençe (41b/15), yiber-gençe (17b/12).

-ġanda/-gende: çıḳ-ġanda (3b/04), salın-ġanda (11b/06), uyla-ġanda (44b/10), beylen-gende (12b/03), yöré-gende (3b/15).

-kençé: yitkençé (40a/10).

-mayınça/-meyénçe: yuw-mayınça (18b/12), kür-meyénçe (24a/02)

-mıyça: faydalan-mıyça (13b/14), ṭuḳta-mıyça (13b/11), yuw-mıyça (18b/15).

-p: uyan-ı-p (12a/07), söyleş-é-p (4b/05), aç-u-p (5b/15), kéréş-ü-p (32a/09), awna-p (25a/11).

2.4.9.3. İsim-Fiil

-maḳ/-mek: ḳawuş-maḳ (8b/08), salın-maḳ+ı+ñ+dan (27a/01), di-mek (6a/08), kil-mek+é+né (44a/02)

-rġa/-rge: aşa-rġa (14b/15), ṣora-rġa (45a/12), éşle-rge (19b/08), çiş-erge (3a/15), yörü-rge (14b/12).

-w: bul-u-w (8b/09), uşan-u-w (12a/10), bél-ü-w (10a/15), bir-ü-w (30a/07), kil-ü-w (43a/04).

2.5. SONUÇ

2.5.1. Metinde, /a/ ünlüsü ön seste medli elif (آ); iç seste elif (ا), güzel he (ه) ve işaretsiz; son seste ise elif (ا) ve güzel he (ه) ile gösterilmiştir.

2.5.2. Metinde, /e/ ünlüsü ön seste elif (ا) ve hemze (أ), (ئه); iç seste elif (ا), güzel he (ه) ve işaretsiz; elif (ا) ve güzel he (ه) ile gösterilmiştir.

2.5.3. Metinde, /é/ ünlüsü ön seste elif (ا) ve elif+ye (ای); iç seste ye (ی) ile ve işaretsiz; son seste ise ye (ی) ile gösterilmiştir.

2.5.4. Metinde, /ı/ ve /i/ ünlüleri ön seste elif+ye (ای), iç seste ye (ی) ile ve işaretsiz; son seste ye (ی) ile gösterilmiştir.

2.5.5. Metinde, /o/, /ö/ ünlüleri ilk hecede elif+vav (او) ile gösterilmiştir.

2.5.6. Metinde, /u/, /ü/ ünlüleri ön seste, elif+vav (او) ve vav (و); iç ses ve son seste vav (و) ile gösterilmiştir.

2.5.7. /b/ ünsüzü: Metinde birkaç sözcük haricinde, iç ve son seste /p/li olan Türkçe sözcükler be (ب) ile gösterilmiştir.

2.5.8. /c/ ünsüzü: İki sözcükte, Tatar Türkçesindeki düzensiz ses olaylarından olan y- > c- değişmesi görülmüştür. İki sözcük ise ön seste hem /y/ ile hem de /c/ ile yazılmıştır.

2.5.9. /d/ ünsüzü ve tonsuzu /t/ ünsüzü: Metinde bazı sözcüklerde Batı Türkçesinin bir özelliği olan t- > d- değişmesi görülmüştür. İki sözcük ise ön seste hem /d/ hem de /t/ ile yazılmıştır.

2.5.10. /g/ ve /k/ ile /ġ/ ve /ķ/ ünsüzleri birkaç sözcükte ünlü-ünsüz uyumuna aykırı kullanılmışlardır.

2.5.11. Metinde, arka damak /n/si hem /ñ/ hem de /ŋ/ ile karışık olarak gösterilmiştir.

2.5.12. /s/~/ṣ/ : Metinde kalın sıradan sözcüklerin /ṣ/ ve /s/ karışık yazıldığı görülmüştür. Hatta aynı sözcüklerin hem /s/ hem de /ṣ/ ile yazılmasına birçok örnek vardır.

2.5.13. /t/~/ṭ/: Metinde kalın sıradan sözcükler /ṭ/ ve /t/ ile karışık, ince sıradan sözcükler ise /t/ ve /ṭ/ ile karışık yazılmıştır. Aynı sözcüğün hem /t/ hem de /ṭ/ ile yazılmasına birçok örnek vardır.

2.5.14. Metinde, ünlülerde görülen ses olayları şunlardır: damak ve dudak uyumları, daralma (ilk hecede e>i, o>u, ö>ü), genişleme (ön ses ve iç seste i>é), türeme

(sözcük sonundaki çift ünsüz arasında ve sözcük sonundaki kapalı hecede), ön damağa geçme (a>e) ve düşme (vurgusuz kalan iç hece ünlüsü).

2.5.15. Ünsüzlerde görülen ses olayları ise şunlardır: tonlu-tonsuz uyumu, ön seste sızıcılaşma (b>m), ön damakta sızıcılaşma (g>y), arka damakta sızıcılaşıp dudaklaşma (ġ>w), sızıcılaşıp ön damağa geçme (ġ>y), genizden damağa geçme (ñ>g/ġ), damak (ķ>ġ, k>g) ve dudak (p>b) ünsüzlerinde tonlulaşma, tonsuzlaşma (ön seste b>p, son seste z>s), damaklılaşma (w>y), patlayıcılaşarak diş-damağa geçme (y>c), türeme (ön seste dar ünlü önünde y türemesi), düşme (iç sesteki g>Ø).

2.5.16. Çağdaş Tatar Türkçesinden farklı olarak bazı ekler Çağatay Türkçesi etkisiyle metinde düz ünlülü şekillerinin yanında yuvarlak ünlülü şekilleriyle de yer almıştır: isimden isim yapım eki +lü, fiilden isim yapım eki -ġun, fiilden isim yapım eki -uķ, fiilden fiil yapım eki -ġuz, fiilden fiil yapım eki -dur/-tur, yapım ve çekim eklerinin bazı yardımcı ünlüleri, teklik ve çokluk 3. kişi eki -sun/-sün, -sunlar/-sünler, görülen geçmiş zaman çokluk 1. kişi çekimi -duķ/-dük, soru eki -mu/-mü ve bildirme eki +dür.

2.5.17. Metinde çokluk 1. kişi iyelik eki +béz'in yanında +mız/+méz şekli de görülmüştür. Çokluk 2. kişi için ise +ŋız/+néz kullanılmıştır.

2.5.18. Yaklaşma hal eki Batı Türkçesi etkisiyle Çağatay Türkçesinde, özellikle iyelik eklerinden sonra +a/+e, +na/+ne şekilleri ile kullanılmıştır. Metinde de bunun örneklerine rastlanmaktadır.

2.5.19. Metinde, -dan/-den çıkma ekinin eski şekli +dın/+dén de kullanılmıştır.

2.5.20. Şimdiki zaman eki -a/-e-, -y'nin yanında -yor ekinin kullanıldığı da görülmüştür.

2.5.21. Geniş zamanın olumsuzu -mas/-mes ekinin bir sözcükte -maz/-mez şekliyle kullanıldığı görülmüştür.

2.5.22. Metinde, Çağatayca Türkçesi etkisiyle, emir kipi teklik 1. kişi eki -ıyım'ın yanında -ayım ve -ayın şekli, çokluk 1. kişi için -ıyıķ/-iyék'in yanında -ayıķ/-eyék şekli kullanılmıştır. Yine, teklik 2. kişi için eksiz çekimin yanında -ġıl/-gél, -ġın emir eki ve çokluk 2. kişi için -ġız/-géz'in yanında -ŋız, -ñlar, -ñızlar şekilleri, teklik ve çokluk 3. kişi için -sın/-sén, -sınlar/-sénler'in yanında -sun/-sün ve -sunlar/sünler şekilleri de kullanılmıştır.

2.5.23. İsim-fiil eki i- ve ir- metinde karışık kullanılmıştır. İsim-fiilin olumsuzu tügél ile ve yalnızca iki örnekte de imes ile yapılmıştır.

2.5.24. Duyulan geçmiş zamanın hikaye çekiminde, duyulan geçmiş zaman eki bir örnekte -mış şekliyle kullanılmıştır.

2.5.25. Soru eki, -mı/-mé, -mu/-mü'nün yanında bir fiilde Kazak Türkçesindeki -ma şekliyle kullanılmıştır.

2.5.26. Metinde, "bu" işaret zamirinin hal ekleriyle çekimlenmiş hallerinin hem Tatar Türkçesindeki gibi /m/li hem de Batı Türkçesindeki gibi /b/li kullanıldığı görülmüştür.

2.5.27. Metinde birle, ilen ve ile edatları bir arada kullanılmıştır.

2.5.28. ġına/géne ve uḳ/ük edatlarının kendisinden önceki sözcüğe bitişik yazıldığı gibi ayrı yazıldığı da görülmüştür.

2.5.29. Metinde, bul- yardımcı fiilinin Batı Türkçesi etkisiyle iki yerde ul- şekliyle kullanıldığı görülmüştür.

2.5.30. Metinde, Çağdaş Tatar Türkçesinde sınırlı bir kullanımı olan -mış/-méş sıfat-fiil ekinin kullanıldığı görülmüştür.

2.5.31. Çağatay Türkçesinde Batı Türkçesi etkisiyle nadir olarak kullanılan -dıḳ/-dik sıfat-fiil ekine metinde de rastlanmıştır.

2.5.32. Metinde, -a/-e, -y zarf-fiil eklerinin yanında -ü zarf-fiil ekine de rastlanmıştır.

3. ÇEVİRİ YAZI METİN

I [3a] (01) İncilé Marḳus (02) Ġayse Mesiḥ'néñ İncil'énéñ başı. (2) "Méne, min sinéñ içün (03) yulıñnı ḥeżér ḳıluwçı ilçémné sinéñ bitéñ aldında yibereçekmén. (04) (3) Ḳırda çaḳıruwçınıñ ṭawışı eytür:[83] 'Rabbé'ñnéñ (05) zur yulını ḥeżér we kéçék yullarını turı ḳılıñızlar' dip." (06) Peyġamberlernéñ kitabında şulay yazıldı. (4) Yaḥya şeḥrede (07) çuḳındırdı hem weġazledé, çuḳınuwnı gönahlarnı yarlıġatur (08) içün. (5) We barça Yehüdiler hem Urşalım şehrénéñ[84] (09) ḫalḳı, Yaḥya'nıñ aldına çıġıp üz gönahınıñ iḳrarını (10) aşkāra ḳılıp Erden Yılġası'nda anıñ ṭarafından çuḳındırılur (11) lar idé. (6) We Yaḥya'nıñ kiyémleré teye yonından, biléndegé (12) bilbawı ḳayışdın idé. Aşıy torġan rizıḳları çikértke (13) we ḳırdaġı umarta ḳortınıñ balı idé. (7) Ul weġaz itép (14) söyler idé: "Minden şoñ kilür ki bér kéşé minden oluġraḳ. (15) Ḥetta min anıñ ayaḳ kiyéménéñ bawın çişerge bögütüp layıḳlı [3b] (01) tügélmén. (8) Min sézlerné şuw bérle çuḳındırdım. Emma ul sézlerné (02) Ruḥél-Ḳoddus bérle çuḳındıra." (9) We şul könlerde Ġayse, Celileye'néñ (03) Naṣarat şehrédén[85] kilép Erden Yılġası'nda Yaḥya ṭarafından (04) çuḳındırıldı. (10) Ṣuwdan çıḳġanda kükler yarılup Ruḥél-Ḳoddus'nıñ (05) kügerçén kébi Ġayse'néñ östéne töşe torġanın (06) kürdé. (11) We küklerden bér ṭawış çıġıp aytdı[86]: "Sin (07) miném bik yarata torġan uġlumsın, min sindén razıymın." (08) (12) We şul waḳıtduḳ[87] Ruḥél-Ḳoddus Ġayse'né şeḥreġa çıġardı. (09) (13) We şeḥrede ḳırıḳ kön şayṭandan şınaldı. We ul kiyék[88] (10) yırtḳıçlar bérle idé. We ferişteler aŋa ḫézmet ḳılar (11) idé. (14) We Yaḥya zindanġa salınġandan şoñ Ġayse Celileye (12) yortına[89] kilüp, Ḫoda'nıñ Söyünüç Ḫeberé'né weġaz aytup (13) söyler idé: (15) "Waḳıt temam buldı we Ḫoda'nıñ padişalıġı yaḳınladı, (14) tewbe ḳılıp İncil'ge uşanıġızlar." (16) We Ġayse Celileye Diŋézé'néñ (15) ḳırıynıda yörégende, Simġun ile bértuwġan Andreus'nıñ [4a] (01) diŋézde aw salġanın kürdé. Çönki alarnıñ kébi[90] (02) balıḳ awlaw idé. (17) We Ġayse alarġa aytdı: "Artımdan kiléŋézler (03) we min sézlerné adem awlawçı ḳılam." (18) We ular ḫeżér awların (04) ḳaldırup artından yörédéler. (19) We Ġayse, az ġına yir ütkeç (05) Zébédey'néñ uġlı Yaġḳub ilen abzıysı Yuḥanna'nı kürdé. (06) Anlar hem ḳayıḳda awların tözetér idé. (20) Ġayse ḫeżér anlarnı (07) çaḳırdı we anlar ataları

83
84 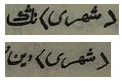
85 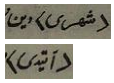
86
87 < waḳıtda+uḳ.
88
89 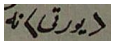
90

Zébédey’né ḫézmetçéleré ilen (08) ḳayıḳda ḳaldırup artından iyerdéler. (21) We ular Kefernaḥum (09) şehrége[91] kildéler. Şinbe könleré yaġni reḥet könleréde,[92] (10) ḫeżér Ġayse Yehüdilerneñ camiġleréne kérép teġlim (11) birürge başladı. (22) We anıñ teġliméne ḫalıḳ ġacepke ḳaldı. (12) Çönki ularġa kātibler kébi tügél, ḳodret iyesé kébi (13) teġlim birür idé. (23) Yehüdilerneñ camiġlerénde napak ruḥġa (14) giriftar bér kéşé bar idé. Ul ḳıçḳırup aytdı: (24) “Ey (15) Naṣaratlék Ġayse! Sinéñ bérle ne éşéméz bar? Bézné **[4b]** (01) helāk ḳılurġa kildéŋmu? Min, sinéñ kém ikenéññé bélemén: (02) Ḫoda’nıñ Ḳaddesi’sén.[93]” (25) We Ġayse, ul ruḥnı şéltelep aytdı: (03) “Söyleme we andan çıḳ.” didé. (26) We ul ḳabaḥet ruḥ ul (04) kéşéné ḳaltıratıp, zur ṭawış ilen ḳıçḳırup andan çıktı. (05) (27) We barça ḫalıḳ, üz aralarında söyleşép didéler: “Bu naşıl (06) nesne? Bu ḳodretlé yaña teġlim iken. Ḳabaḥet ruḥlar hem tıŋladılar.” (07) (28) We ḫeżér Ġayse’néñ uşbu moġcizasınıñ ḫeberé Celileye’néñ (08) tireséndegé bötün yirlerge taraldı.(29) We ular Yehüdilerneñ (09) camiġleréndén çıġup Yaġḳub we Yuḥanna ilen Simġun’nıñ (10) we Andreus’nıñ öyéne kérdé. (30) We Simġun’nıñ (11) ḳayınanası bizgek şırḫawında[94] yatur idé. Ḫeżér anıñ (12) turasından Ġayse’ġa ḫeber birdéler. (31) We Ġayse kilüp anıñ (13) ḳulını totup anı torġuzdı. Bizgek andan çıktı, (14) ul ularġa ḫézmet ḳıldı. (32) We kiç bulup ḳoyaş batḳan (15) waḳıtda, barça şırḫawlarnı we cénge giriftar bulġanlarnı Ġayse’néñ **[5a]** (01) aldına ekileler idé. (33) We şeherdegé barça ḫalıḳ işéknéñ (02) aldına cıyulġan idé. (34) We Ġayse törlé awıruwlarġa giriftar (03) bulġan küp kéşélerné şaw itdé, küp cénlerné de çıġardı. (04) We cénlerné söylewge irék birmes idé. Çönki cénler (05) anı bélér idé. (35) We irte bérle, şabaḥdan bik élék (06) Ġayse torup, çıġup, bér buş, ḳır yirge barıp ul yirde (07) doġa ḳıldı. (36) Simġun, Simġun’nıñ ipdeşleré de waḳıt bérle (08) ézlep, (37) anı tawıp añar aytdı: “Barça ḫalıḳ siné ézliyler.” (38) We Ġayse (09) alarġa aytdı: “Béz başḳa yirge, yaḳındagé awıl hem şeherlerge (10) barıyıḳ. Ul yirde daḫı weġaz söyleyém. Çönki min şunıñ içün (11) kildém.” (39) We bötün Celileye’de alarnıñ camiġleréne kérüp, weġaz (12) söylep cénlerné çıġarar idé. (40) We bér cözamlı anıñ (13) aldına kilüp, Ġayse’ġa yalınup, tézlenüp aytdı: “Eger téleseñ (14) miné tazalawġa çamañ kile.” (41) We Ġayse izgélék idüp, (15) ḳulın suzup, anı totup añar aytdı: “Téliymén taza bul.” **[5b]** (01) (42) We ḫeżér ük cözamlı awıruw irden yuġalıp ul taza buldı. (02) (43)-(44) Ġayse ḫeżér aŋa ḳatı küz

---

91 دشهری گاه

92 راحت کوزلی

93 Aslı, ḳaddese’dir, metinde ḳaddesi şeklinde yazılmıştır.

94 خاوند

bérle ḳarap emér ḳıldı, kiterge (03) hem aytdı: “Monı hiçkémge söyleme. Likin barup üzüññé kāhinġa (04) kürsetép taza bulġanıñ içün Musa boyurġan ḳorbanlıḳ (05) çal, bu éş[95] ḫalıḳġa ḥöccet bulur.” (45) Emma ul kéşé çıġup bu éş (06) turalı küp süz söylep ḫeberné açup yiberdé. Şulay buldı ki (07) Ġayse, hiç şeherge kürünüp kéralmas idé. Emma üzé ḳala şırtında, ḫelwet yirlerde (08) idé we her ṭarafdan anıñ aldına ḫalıḳ kilür idé. II (1) We bérniçe (09) könden keyén Ġayse Kefernaḥum ḳalasına kérdé. Öyde ikené (10) ḫalıḳġa işétéldé. (2) We şunday küp ḫalıḳ cıyulup işéknéñ aldında da (11) şıyarlıḳ yir ḳalmadı. Ġayse alarġa weġaz söylep torġanda (12) (3) ḳayuları bér ḥelsézné Ġayse’néñ aldına kiltérdéler. Ul ḥelsézné (13) türt kéşé kütergen idé. (4) We ḫalıḳ, küp bulġanlıḳdın añar (14) yaḳın kile almıyça Ġayse bulġan öynéñ tüşeméné aldılar. We alar (15) açup bulġaç ḥelsézné yatḳan tüşegé ilen tübenge töşürdéler. [6a] (01) (5) Ġayse, ularnıñ iġtiḳadın kürüp ḥelsézge aytdı: “Ey (02) balam! Gönahlarıñ kiçéréldé.” (6) Ul yirde torġan yazuwçılardan (03) ḳayubérleré küñéllerénde uylap aytdı: (7) “Bu kéşé (04) nige bolay söyliy? Ul köfér ayta. Yalġız Ḫoda’dan başḳa gönahlarnı (05) kém kiçére ala?” (8) We ḫeżér Ġayse, küñléde ularnıñ küñélleré uylaġanların (06) bélüp ḫeżér alarġa aytdı: “Ne içün küñélleréŋézde (07) şunıñ kébi uylar uylaysız? (9) Ḥelsézge gönahlarıñ kiçéréldé (08) dimek ciŋélrekmé yeki ṭorup, tüşegéŋné küterép (09) yöré dimekmé? Ḳaysı ciŋélrek? (10) Emma İnsan Uġlı’nıñ[96] yir (10) yözénde gönahlarnı kiçérüwge ḳodreté barlıġın bélmekleréŋéz (11) içün.” diyüp ḥelsézge aytdı:[97] (11) “Siŋa aytam: Ṭor! Tüşegéŋné (12) küterép öyéŋe bar.” (12) We ul kéşé torup, ḫeżér tüşegén (13) küterép barçanıñ aldında çıḳdı. Ul yirdegé kéşéler (14) barçası ġacepge ḳalup, Ḫoday’ġa ḥeméd aytup söyleşdéler: (15) “Aşlında monday éşné béz hiç kürgenéméz yuḳ.” (13) We Ġayse yene [6b] (01) diŋéz ḳırıyna çıḳdı. Barça ḫalıḳ anıñ aldına kilüp we (02) ul anlarġa teġlim birér idé. (14) We Ġayse ütüp barġanda Ḫalfay’nıñ (03) uġlı Lewi, tamojnanıñ aldında uturġanıñ kürüp (04) aŋar aytdı: “Miŋa iyerüp yör.” We ul torup Ġayse’ġa (05) iyerdé. (15) We Ġayse Lewi’néñ öyénde, ḳunaḳda uturġanda imana (06) yıġuwçılardan we gönahlılardan küpleré Ġayse ilen hem şagirdleré (07) ilen utururlar idé. Çönki Ġayse’ġa mondıy kéşéler (08) küp iyereler idé. (16) Fariséylernéñ kitapçıları, Ġayse’néñ (09) imana yıġuwçılar we gönahlılar ilen bérge aşaġanın kürüp (10) şagirdleréne söyledé: “Ne içün al imana yıġuwçılar we günahlılar (11) ilen aş aşıy?” (17) Ġayse işétüp ularġa aytdı: “Awıruwı (12) yuḳ kéşélerge ṭabib kirek tügél. Emma awıruw kéşélerge

[95] ﴿براش﴾

[96] Burada İsa Peygamber için kullanılan “İnsan Uġlı” metinde ayrı yazılmıştır.

[97] ﴿عالسنگاه آیدی﴾

kirek[98]. (13) Min, izgü kéşélerné çaḳıruwġa tügél belki gönahlılarnı çaḳıruwġa (14) kildém.” (18) We Yaḥya’nıñ şagirdleré we Fariséylernéñ şagirdleré (15) ṭamaġdan ruza totalar idé. Ular kilüp **[7a]** (01) Ġayse’dén soradılar: “Ne içün Yaḥya’nıñ we Fariséylernéñ (02) şagirdleré ṭamaġdan ruza totalar. Emma sinéñ şagirdleréñ (03) ṭamaġdan ruza totmıylar?” (19) We Ġayse anlarġa eytdé: “Kiyew anlar ilen (04) bulġan çaġında, ṭuyda ikenénde dustların ṭamaġdan ruza totuw mömkin (05) bulurmı? Kiyew anlar ilen bérge çaḳda ṭamaġdan ruza totuwı (06) mömkin tügél. (20) Emma kiyew anlardan ayrılsa ṭorġan könler kile. Méne, (07) şu könlerde ṭamaġdan ruza totalar. (21) Hiçkém, yırtıḳ yaman kiyémge (08) yaḫşı yaŋa maldan yamaw salmas. Çönki yaŋa yırtur iskéden hem (09) şunıñ şoŋında, yırtıḳ yir ewwelgéden de yamanraḳ bulur. İskésé (10) yırtılıp yaḫşı kiyém naçardan yırṭıġı yamanraḳ bulmasun diyüp (11) (22) hiçkém, yaŋa araḳını ḳuymıydır iské, naçar ṭulumlarġa. Çönki (12) yaŋa araḳı yırṭur ṭulumnı. Hem araḳı tügélür, ṭulumlar da (13) erem bulur. Şunıñ içün yeş araḳını (14) ḳuyarġa kirek yaŋa ṭulumlarġa.” (23) We Ġayse, şinbe könde igén (15) çeçken bolundan ütüp bara idé. Anıñ şagirdleré **[7b]** (01) kitüp barıp aşlıḳnıñ başların yolḳarġa totındılar. (02) (24) We Fariséyler Ġayse’ġa aytdılar: “Méne, ne içün anlar şinbe könlerénde (03) yaramaġan éşlerné éşliyler?” (25) We Ġayse Fariséylerġa eytdé: (04) “Dawıd’nıñ we aŋar iyergenlernéñ żaruret bulıp aç (05) ḳalġanda ne éşlegenlerén uḳumadıŋızmı? (26) Şunça ki (06) ul, kāhinlernéñ oluġı Abyatar’nıñ waḳtında Ḫoda’nıñ öyéne (07) kérüp hediye ikmeklerén[99] aşap üzéne iyergenlerge (08) de birdé. Bu ikmekné, kāhinlerden başḳa kéşélerge aşaw yaramas (09) idé.” (27) We anlarġa aytdı: “Şinbe könné kéşé içün yaratdı, (10) kéşéné şinbe köné içün yaratḳan tügél. (28) Şunıñ içün (11) İnsan Uġlı şinbe könnéñ hem iyesé.” (12) **III** (1) We Ġayse yene camiġġa kérdé. We ul yirde ḳulı ḳoruġan, ṭotmıy dorġan (13) bér kéşé bar idé. (2) We alar, Ġayse’néñ östénden ġarz (14) birüw içün, “Bu kéşé[100] şinbe könlerénde ṣaw itermé?” diyüp (15) anı küzetérler idé. (3) We Ġayse aytdı, ḳulı ḳoruġan kéşége: **[8a]** (01) “Urtaġa çıġıp bas.” didé. (4) We alardan sorap aytdı: “Şinbe (02) könlerénde yaḫşılıḳ ḳıluw kirekmé yeki yamanlıḳ ḳıluw kirekmé? Bér cannı (03) ḳotḳarup aluwmı yeki ültürüwmé?” Emma alardan cawap işétélmedé. (04) (5) We Ġayse dürt yaḳġa açuw ilen ḳaradı. Küŋélleréñéñ ḳattı (05) buluwına ḳayġırıp ul kéşége eytdé: “Ṣuz ḳuluŋnı miném ṭarafıma!” (06) We ul ṣuzdı hem ḳulı ṣaw idé. (6) We Fariséyler çıġup ḫeżér (07) Hirodesler ilen ḳuşulup: “Ġayse’né

98 ذكريا الخ

99 Metinde, ikmeklerén sözcüğünde l ve e yazılmamıştır. الكسرين

100 كرسى

niçék helāk ḳıla (08) alarmız?” diyüp meşliḥet ḳıldılar. (7) We Ġayse şagirdleré ilen (09) diŋéz yanına ḳaytdılar. We Celileye yortıdan[101] küp ḫalıḳ (10) aŋar iyerdé. (8) Yene, ḫalıḳ anıñ şunça żur éşler éşlegenéné (11) işétüp Yehüdiyye yortıdan[102] we Urşalım şehréden[103] (12) we İdumaye yortıdan[104] we Erden Yılġası’nıñ arġı (13) yaġından Ṣur we Ṣayda şeherleréden[105] Ġayse’néñ aldına kildéler. (14) (9) We ḫalıḳ küp bulġanlıḳdan Ġayse, üzéné de ḳışmaṣunlar diyüp şagirdleréne, (15) “Üzé içün bér ḳayıḳ herwaḳıt ḥeżér ṭorsun” **[8b]** (01) diyüp emér ḳıldı. (10) Çönki ul, küp ademlerné ṣaw itḳen içün (02) awıruwlarnıñ hemmesé Ġayse’néñ kiyéméné géne bulsa da ṭoṭınuwlarını (03) télerler idé. (11) We ḳabaḥet ruḥlar ni waḳıt anı kürseler de (04) anıñ aldına taman cıġılıp ḳıçḳıralar idé: “Sin Ḫoda’nıñ (05) uġlısın.” diyüp. (12) We Ġayse anlarġa ḳatı rewéşde emér ḳıldı, (06) anı aşkāre ḳılmawnı. (13) We Ġayse, bér ṭawġa çıġup üzé télegenleréné (07) çaḳırdı. We alar anıñ aldına kildéler. (14)-(15) Anıñ ilen (08) ḳawuşmaḳ içün hem weġaz aytuwġa ciberür öçün we cénlerné (09) çıġarurġa ḳodretleré buluw içün uniké kéşéné ṣayladı. (10) (16) Bu uniké kéşéném éçénde[106] Simġun da bar idé, Ġayse anı (11) Peṭrus atadı. (17) We Zébédey’néñ uġlı Yaġḳub we Yaġḳub’nıñ (12) bérṭuwġanı Yuḥanna hem bar idé. Bu iké kéşéné Boenircés aṭadı, (13) yaġni kük kükrewénén uġulları digenge ḳaşı. (18) Hem Andreus (14) we Filibus we Barṣolomeus we Mattay we Ṭomas we Ḥalfay’nıñ uġlı (15) Yaġḳub we Tadaus we Ḳanoi Simġun bar idé. (19) We yene Ġayse’né **[9a]** (01) doşman ḳulına totup birgen İsḫariyoṭi Yehüda bar (02) idé. (20) We Ġayse bér öyge kérdé we yene de şunça küp (03) ḫalıḳ cıyıldı ki alarnıñ aş aşawġa da waḳıtları yuḳ idé. (04) (21) We Ġayse’néñ yaḳın ḳardeşleré işétüp ul ġaḳıldan yazġan (05) diyüp anı totarġa kildéler. (22) We Urşalım şehréden[107] (06) kilgen kitapçılar, “Anıñ éçénde Bélzébul bar we cénlerném (07) oluġı ile cénlerné çıġara.” didéler. (23) Ġayse alarnı yanına çaḳırup (08) miṣal ilen alarġa aytdı: “Ṣayṭan, şayṭannı niçék çıġara alur? (09) (24) Bér padişahlıḳ, üz éçénde bülénse ul padişahlıḳ yeşiy almas. (10) (25) We bér öynéñ kéşéleré, üz éçénde bülénse ul öy yeşiy almas. (11) (26) Eger de şayṭan, üzéne ḳarşı ṭorup bülénse ḳarşı ṭora (12) almas belki yuġalur. (27) Hiçbérew, bér köçlé kéşénéñ öyéne (13) kérüp cihazını talap aluwı mömkin tügél. Ewwel ul köçlé kéşéné (14)

101 ﴿یوسا تی﴾ وان
102 ﴿یوسا قیدان﴾
103 ﴿شمعہای﴾
104 ﴿یوسا قیدان﴾
105 ﴿شمعہا لس﴾ وان
106 ﴿بواون ایکی کشی نانگ اچندہ﴾
107 ﴿اوسا غلیم ﴿شمعہا یدان﴾

beylerge kirek. Andan şoñ, anıñ öyéné talap (15) alur. (28) Rast sézge söylegeném: Hemme gönahlar her törlé **[9b]** (01) köfér ayta ţorġan köférler adem balalarına ġafu ķılına. (29) Emma Ruḥél-Ķoddus'ķa (02) yaman aytılsa ķılmawı tügél belki meŋgü ġazapġa layıķ buluwıġına mömkin." (03) (30) Bu süzné[108] alar anarda çirkénç[109] ruḥ bar digen içün (04) aytdılar. (31) Şul waķıtda[110] Ġayse'néñ anası we bérţuwġanları (05) kilép ţışda tordılar da anı çaķıruwġa kéşé yiberdéler. (06) (32) We Ġayse'néñ yanında ḫalıķ küp uţurġan idé. Alar, anarġa (07) eytdéler: "Méne anañ hem tuwġanlarıñ ţışda toralar, siné sorıylar." (08) (33) We Ġayse cawap birüp alarġa aytdı: "Anam kém we bérţuwġanlarım kémler?" (09) (34) We alarnıñ yanında cıyılıp uţurġan ḫalıķlarġa ķarap (10) eytdé: "Méne, anam we bérţuwġanlarım! (35) Çönki herkém Ḫoda'nıñ ķuşķanını (11) ţotsa miném ir tuwġanım we ķız ţuwġanım we anam şul bula." (12) **IV** (1) We Ġayse, yene diŋéznéñ buyında teġlim bire başladı. We alarnıñ (13) aldına küp ḫalıķ cıyıldılar. Şunday buldı ki üzé diŋézde (14) ţorġan köymege[111] kérép uturdı. We ḫalıķnıñ hemmesé (15) diŋéznéñ buyında ķorı yirde ţordılar. (2) We Ġayse, alarġa **[10a]** (01) temşil ilen küp teġlim birdé. Teġliménde alarġa aytdı: (3) "Ţıŋlaġız: (02) Méne, igénçé igén[112] şaçuwġa çıķdı. (4) Seçken waķıtda ķaysısı (03) yulnıñ yanına töşdé we hawadagé ķoşlar çüplep kitdéler. (5) Ķaysısı (04) tufraġı küp bulmaġan taşlı yirge töşdé we yirnéñ (05) tufraġı tiren bulmaġan içün tiz çıķdı. (6) Likin ķoyaş (06) çıķġandan şoñ, köyüp ţamırı bulmaġan sebeplé ķorudı. (07) (7) Ķaysısı çenéçkélé aġaçlarnıñ arasına töşdé we çenéçkélé (08) aġaçlar biyék üsüp anı basdı we ul yiméş birmedé. (09) (8) We ķaysısı yaḫşı zeminge töşüp, çıġıp, üsüp, yiméş birép (10) béré uttuz we béré altmış we béré yöz yiméş kitérdé." (9) We Ġayse (11) anlarġa aytdı: "İşétürge kémde ķolaklar bulsa işétsün." (10) We Ġayse (12) tenha bulġanında aŋar iyergen ḫalıķ ilen uniké şagirdé (13) anardan bu temşilnéñ meġnesé turasında soradılar. (14) (11) We Ġayse alarġa aytdı: "Ḫoda'nıñ padişahlıķınıñ sérén (15) bélüw yalġız sézge birélgen. Likin tégé ţışda bulġanlarġa her **[10b]** (01) nersené temşil ilen aytılġan idé. (12) Çönki alar, ķarılar (02) emma kürmiyler hem ķolaķları ile işételer (03) emma aŋlamıylar. Ķaytıp gönahları anlarġa kiçérélür." (04) diyüp. (13) We Ġayse anlarġa eytdé: "Bu temşilné aŋlaysızmı? Hemme (05) temşillerné niçék sézlerge aŋlarġa mömkin bulsun? (06) (14)-

---

108 ‹بوسوزن›

109 ‹چسکانچ›

110 ‹دە›

111 Metinde, köyme sözcüğündeki ö yazılmamıştır. ‹ك كيمه گه›

112 ‹اكيڭن›

(15) Ṣaçuwçı süzné ṣaçar we süzné seçgen yirde yulnıñ (07) yanındağılar bolar bula: Kéşé süzné işétkeçde ḫeżér şayṭan kilüp (08) küñléne ṣeçkenéné alup kiter. (16) We şunday ṭaşlı yirge ṣeçken (09) şuldır: Kéşé süzné işétkende ḫeżér şadlanup ḳabul (10) ḳıla alar. (17) Likin küñéllerénde ṭamır yuġalup az waḳıt ġına ṭoralar. (11) Ṣoñra süz turasından bér tarlıḳ yeki ḳayġı waḳıyġ bulġanġa (12) aldanalar. (18) Çenéçkélé aġaçlarnıñ arasına töşkenler şular (13) bula: Kéşé süzné işétedé. (19) Ṣoñra bu dönyanıñ ḳayġuları (14) dewletnéñ ḫeylesé we başḳa nerselernéñ şehwetleré (15) kérép süzné buwadır, ul orluḳsız ḳala. (20) We **[11a]** (01) we yaḫşı yirge töşkenler şul bula: Kéşéler süzné işétüp (02) ḳabul ḳıla. Béré utuz, béré altmış, béré yöz orluḳ (03) bire." (21) We Ġayse anlarġa aytdı: "Şemné ṣawıt astına yeki [113] (04) ḳuyulurġa kitmezlermé? Şemdel östéne ḳuyarġa (05) tügélmé? (22) Çönki aḫırında oçuḳ buluwı içün bér yeşérén (06) nerse yuḳdır. Açıḳ bulınmıy hiç yeşérén nerse yuḳ. (07) (23) Eger de bér kéşé işéte ṭorġan ḳolaḳları bulsa işétesün." (08) (24) We alarġa aytdı: "İşétkenégézné onutmağız. Nindi ülçew bérle (09) ülçeseŋéz şunday ülçew bérle sézge ḳaytarup ülçenür (10) hem artdırulur sézge ṭıŋlawçılarġa. Herkémse (11) éşlegen ġamelleréne we şuluḳ taba hem sézlerge ziyade (12) biréle. (25) Çönki bér kémsede bar ise aŋar biréle we kéméŋde (13) yuḳ ise anda bulġan da andan alına." (26)-(27) We Ġayse eytdé: "Bér kéşé zeminge (14) orluḳ ikken kiçede yoḳlap, köndüz torup orlıḳ (15) niçék üsüp yuḳarı çıḳġanını bélmiyler. Ḫoda'nıñ padişalığı **[11b]** (01) hem şundıy bula. (28) Yir, üzénden aşlıḳlar kitére: Başda yafraḳ (02) boġda, baş boġda, başlarda tulġan den bulalar. (29) We boġday péşḳanda, (03) ḫeżér uraḳ ṣalalar. Çönki uraḳ waḳtı yitépdé." (30) Yene Ġayse (04) eytdé: "Ḫoda'nıñ padişahlıḳını ne nersege oḫşatayıḳ yeki (05) ḳayu temṣil ilen temṣil ḳılayıḳ? (31) Ḫerdel orlıḳına oḫşar. Zeminge (06) salınġanda hemme orluḳdan kéçék bulsa da (32) likin ṣeçkenden ṣoñ (07) üsüp çıġa, barça nebatatlardan zur bula botaḳlar çıġaralar. (08) Şunday bula ki kükdegé ḳoşlar kilüp anıñ külegesénéñ (09) astına ḳunarġa mömkin bula. (33) We Ġayse, şunıñ kébi küp temṣiller (10) ilen anlarnıñ işétmege ḳadir buldıḳlarına süzné (11) weġaz aytuw mömkin idé. (34) We anlarġa temṣilséz süz eytmes (12) idé. Likin kéşé bulmağan waḳıtda, barçasın üz şagirdleréne (13) aŋlatup ġına beyan ḳılar idé. (35) We şul köné kiçde (14) Ġayse şagirdleréne eytdé: "Arı yaḳġa ütiyék." (36) We şagirdler (15) ḫalıḳdan ayrılup Ġayse'né ṭorġan buyınça uṭurġan **[12a]** (01) köymeséndе alup bardı. We anıñ ilen başka kéçék (02) ḳayıḳlar da bar idé. (37) Bélénmesden bér ḳattı cil isép we dulġun (03) köymelerné şunday ṣuġar idé,

[113] <seké astına> tıpkıbasımda yazılmamıştır.

köymege ṣuw[114] ṭultırdı. (04) (38) Ġayse, ḳayıḳnıñ bér başında bér yastuḳġa söyelüp, (05) yoḳlap yatur idé. Şagird anı uyġatup aŋa aytdılar: (06) “Ostaẕ![115] Béz helāk bulamız. Sézneñ ḳayġuŋız yuḳmı?” (07) (39) We Ġayse uyanıp cilge tuḳṭarġa ḳuşdı, diŋézge aytdı: (08) “Ṭuḳta we ṭınıç bul.” didé. We cil ṭuḳtap zur tınıçlıḳ buldı. (09) (40) We Ġayse anlarġa aytdı: “Ne içün monday ḳurḳaḳsız, (10) ṭaġı sézlerde uşanuw yuḳmı?” (41) We alarġa ḳurḳu töşüp (11) bérbéréne aytdılar: “Bu kémdér? We diŋéz hem cil aŋa buyun sonalar.” (12) V (1) Alar diŋéznéñ arı yaġına, Cercesilerneñ Yiré’ne (13) kildéler. (2) We Ġayse, köymeden çıḳġaçda ḳabaḥet ruḥ yabışḳan (14) bér kéşé ḳabérilerden çıġup Ġayse’ge oçradı. (3) Anıñ (15) ṭora ṭorġan yiré ḳabérilerde bulġanında hiçbér kéşé **[12b]** (01) anı beylerge mömkin bulmas idé. Zıncırlar ilen hem beylerge (02) mömkin bulmas idé. (4) Çönki ul[116] küp mertebe boġawlar we zıncırlar (03) ilen beylengende zıncırlarnı özüp pare pare (04) ḳılġan idé. We hiçkéşé anı bu éş ḳılurġa mömkin tügél (05) idé. (5) We herwaḳıt, köndüz we kiçelerde ḳabérilerde hem ṭawlarda (06) aḳırup üzéné taşlar ilen yaralı ḳılur idé. (07) (6) Yıraḳdan Ġayse’né kürgende sikérüp, téz çügüp, ḳattı (08) ṭawış ilen ḳıçḳırup eytdé: “Ey Ḫodayı Möteġal’néñ uġlı Ġayse! (09) Minéñde ne éşéñ bar? Siŋa Allah bérle anṭ itemén. (10) Miné ġazap ḳılmayasun.” (8) Çönki Ġayse aŋa, “Ey ḳabaḥet ruḥ, ul (11) ademden çıḳġıl!” digen idé. (9) We Ġayse anıŋdan, “İsméñ kém?” diyüp (12) ṣoradı. We ul cawap birép aytdı: “İsmém Leyçon’dır. (13) Çönki béz küpdérméz.” (10) Ġayse’ġa üzleréné ul yortdan (14) sörmesén diyüp küp yalındılar. (11) We ul yirde, ṭawnıñ (15) yanında bér zur kötüw duŋġızlar yeyler idé. (12) We ḳabaḥet ruḥlar **[13a]** (01) Ġayse’ġa yalınup eytdéler: “Bézné duŋġızlarġa kérürge yiber.” (02) (13) We Ġayse alarġa röḫṣet birdé we ḳabaḥet ruḥlar çıġup (03) duŋġızlarġa kérdéler. We ul duŋġızlar kötüwé, yardan (04) diŋézġa aṭılup diŋézde baṭdılar. Çaması iké méñ ḳader (05) bar idé. (14) We duŋġızlarnıñ kötüwçéleré ḳaçup şeherlerde (06) hem ḳaryelerde, uramlarda ḫeber birḍéler. We ḫalıḳ (07) wakıyġanı kürérge çıḳdı. (15) Ġayse’néñ aldına kilüp diwana bulġan (08) kéşé, yaġni Leyçon bulġannı, uṭurmış we kiyém kiygenleréné (09) kürgenler ḳurḳıştılar. (16) Bu éşné kürgen kéşéler, cénler (10) yabışḳan kéşége niçék bulġanın we duŋġızlarġa ne bulġanun (11) anlarġa beyan itdéler. (17) We ḫalıḳ, Ġayse’né yirémézden kitsün (12) diyüp télerge başladı. (18) We Ġayse köymege kérgende elégé (13) cénné, anıñ ilen bulsam diyüp anardan ṣoradı. (19) Ġayse, (14) anıñ süzéné ḳabul ḳılmadı da likin aŋa

---

114

115 Metinde, ostaẕ sözcüğündeki o için yalnızca elif gösterilmiştir.

116

aytdı: “Öyüñge (15) we üz ṭuwġanlarıŋa bar da Ḫoda’nıñ siŋa nindey oluġ éş **[13b]** (01) ḳılġanını we siné yarlıḳaġanını ḫeber ḳıl.” (20) We ul kéşé barup (02) Ġayse’néñ nindi oluġ éş ḳılġanını Deḳapolis yortında[117] (03) meşhür ḳılurġa totındı. We temam ḫalıḳ tañ ġacepge ḳalır (04) idé. (21) We Ġayse ḳayıḳġa kérüp arı yaḳġa ütdé. Küp (05) ḫalıḳ, anıñ aldına cıyuldı da ul diŋéz yanında ṭordı. (06) (22) We camiġnéñ oluġlarıdan Yairus digen bér kéşé kilüp (07) Ġayse’né kürgeçde ayaġına yıġılup (23) aŋa küp yalınup ayta idé: (08) “Kéçék ḳız balam ülürge yaḳınladı, merḥemet ḳılup,[118] kilüp (09) anıñ östéne ḳuluñnı ḳuy, ul ṣawayıp térélsün.” (24) We Ġayse, (10) anıñ ilen bérge bardı. We küp ḫalıḳ aŋar iyerüp (11) anı ḳısar idé. (25) We uniké yıl üzénden ṭuḳtamıyça (12) ḳan aḳġan bér ḫaṭun bar idé. (26) Küp ṭabiblernéñ (13) darulawından ġazaplanıp üzénde her ne ḳader barını birüp (14) faydalanmıyça ṭaġı da andan yaman ḥelge ḳalġan idé. (27) Ġayse’néñ (15) ḫeberéné işétgende ḫalıḳnıñ artından kilüp Ġayse’néñ **[14a]** (01) kiyéméné ṭotdı. (28) “Anıñ kiyéméné eger bér ṭotsam şifa ṭapamın.” (02) diyüp üzénéñ küñlénde eytdé. (29) We ḥeżér ḳannıñ aġuwı (03) ṭuḳtap, tenéndegé awıruwı çıġup selamet bulġanın béldé. (04) (30) We Ġayse, ḫeżér üz küñlénde üzénden ṣiḥet tapturġan ḳuweté (05) çıḳġanın béldé dé cıyulġan ḫalıḳnıñ arasına ḳarap eytdé: (06) “Minéñ kiyémémné ḳayusıñ ṭotdıñ?” (31) Şagirdleré aŋa eytdé: (07) “Sin üzéñ ḫalıḳnıñ ḳısḳanını kürüp ṭorup taġı da (08) miné kém ḳısdı dirmésén?” (32) We Ġayse, bonı ḳılġan kéşéné kürürge (09) her yaġına ḳarap idé. (33) Ul ḫaṭun üzéne ne bulġanın bélüp, (10) ḳurḳup, ḳaltırap, Ġayse’néñ aldına kilüp, çüküp ḥaḳıyḳaténé (11) eytdé. (34) We ul, aŋa aytdı: “Ey ḳız! İġtiḳadıñ siné selamet ḳıldı, (12) selamet barġın da derdéñden şifa ṭap.” (35) We Ġayse söylep (13) ṭorġanında camiġnéñ oluġınıñ öyénden kéşé kilüp eytdé: (14) “Ḳızıñ üldé. Ne içün ṭağın da östadnı rencéteyorsın. (15) (36) We Ġayse, ul süzné de işétkende camiġnéñ oluġına eytdé: “Ḳurḳma, **[14b]** (01) yaŋġız uşan!” (37) We ul, Peṭrus’dan we Yaġḳub’dan we Yaġḳub’nıñ (02) bérṭuwġanı Yuḥanna’dan başḳa hiçbér kéşéné üzé ilen (03) bérge barurġa röḫṣet birmedé. (38) We camiġnéñ oluġınıñ (04) öyéne kilüp Ġayse, ġawġa we küp yıġlaġanlarnı we feryad kürdé. (05) (39) Éçkeré kérdé de anlarġa aytdı: “Ne içün ġawġa salıp (06) yıġlaysızlar? Bala ülgen tügél belki yoḳlaġandır.” (40) We anlar (07) anı mısḳıl kıldılar. We Ġayse anlarnıñ hemmeséné de ṭışḳa (08) çıġarup, balanıñ atasın we anasın we üzéne iyerüp (09) kilgen kéşélerné alıp, bala yatḳan yirge kérdé. (41) Ġayse (10) balanıñ ḳulun totup aŋa aytdı: “Ṭaliṣa ḳumi.” Meġnesé: “Ey (11)

117 ‹يوس قندا›

118 ‹مرحمت قلوب›

kéçék ķızım! Siŋa ayturmın, ţor.” (42) We ĥeżér kéçék ķız bala (12) ţorup yörürge başladı. Ul, uniké yeşke géne (13) kérgen idé. We anda bulġanlar ĥeżér bik ĥeyranġa[119] ķaldılar. (14) (43) We Ġayse anlarġa, bonı hiçbér kéşége eytmeske diyüp ķuşdı. (15) We aŋa aşarġa bér nerse[120] birélsün, diyüp boyurdı. [15a] (01) VI (1) We Ġayse, ul yirden çıġup üz öyéne kildé. We şagirdleré (02) aŋar iyerüp kildéler. (2) Şinbe köné bulġanda, yıġılış öyénde (03) teġlim itérge başladı. Küp kéşéler işétüp ĥeyran ķalur (04) idé. “Bu kémsege, bu éşler ķayu yirden kildé? Bu kémsege (05) birélgen nindi ĥikmetdér? Şunday köçlé éşler anıñ ķulı (06) ile ķılına. (3) Bu aġaççı tügélmé? Meryem’néñ uġlı, Yaġķub’nıñ we (07) Yosi’néñ we Yehüda’nıñ we Simġun’nıñ bértuġuşķanı we anıñ (08) ķarındaşları bu yirde béznéñ yanımızda tora tügélmé?” diyüp (09) aŋardan üpkelep ķayturġa uyladılar. (4) We Ġayse anlarġa aytdı: (10) “Peyġamber üz waţanından, üz cemeġatleréñéñ arasından we üz öyénden başķa yirde (11) ĥörmetséz bulmıy.” (5) We Ġayse, ul yirde bérniçe awıruwlarnıñ östéne ķulın ķuyup (12) selametlendérgenénden başķa hiçbér ķuwetlé éşler ķıluwına mömkin tügél. (6) We anlarnıñ (13) iġtiķadsızlıķına tañ ġacepke ķalar idé. We ķaryelerné kizüp teġlim iter (14) idé. (7) We Ġayse, uniké şagirdné çaķırup anlarnı ikéşer ikéşer yiberüwge kéréşdé. (15) Anlarnı, ķabaĥet ruĥlarġa iye ķılar idé. (8) We anlarġa yul içün bér tayaķdan başka [15b] (01) hiçnerse de almayaçaķlar, ne ikmek ne ķapçuķ ne yançıķınızda aķça almayaçaķlar (02) diyüp emér birdé. (9) “Yalġuz ġına ayaķ kiyémé ilen yörüp (03) iké kiyém kiymeŋéz.” didé.[121] (10) We Ġayse anlarġa aytdı: “Ķayu yirde (04) bér kéşéñéñ öyéne kérseŋéz ul yirden çıķġançeyén (05) şunda ķalınlar. (11) We ķayu yirnéñ ademleré sézlerné ķabul (06) itmese we sézlerné ţınlamasa ul yirden çıķġanda anlarġa (07) güwahlıķ buluwı içün ayaķlarıŋızınıñ astındaġı ţufraķnı (08) ķaķıp yiberéŋéz.” (12) Şagirdler, çıġup ĥalıķġa tewbe (09) ķılmaķnı weġaz aytup (13) hem küp cénlerné çıġarup küp (10) awıruwlarnı may ilen maylap selametlendérdéler. (14) Bu (11) éş, Hirodes Padişah’nıñ ķolaġına yitdé. Çönki Ġayse’néñ (12) ismé her yirde meşhür buldı. Ul aytdı: “Çuķındıruwçı (13) Yaĥya, ülüklerden ţorġandır. Monıñ içün bu köçlé (14) éşler aŋardan çıķa.” (15) Emma başķalar, “İlyas’dır.” didéler. (15) We beġżéleré didéler: “Peyġamberlernéñ bérésé kébidür.” [16a] (01) (16) Emma Hirodes işétkende aytdı: “Min üzüm başını kistürgen (02) Yaĥya, ul térélgendér.” (17) Ewwelde Hirodes bérţuwġanı (03) Filibus’nıñ ĥaţunı Hirodya içün kéşé yiberüp (04) Yaĥya’nı ţotup anı zindanġa salġan idé. Çönki Hirodes,

[119] Metinde, ĥeyranġa sözcüğünde n yazılmamıştır.

[120]

[121]

(05) ul ḫaṭunnı alġan idé. (18) Yaḥya, Hirodes'ge, "Üzéñéñ (06) bértuwġanınıñ ḫaṭunın aluw siŋa ḥelāl tügél." dip aytḳan (07) idé. (19) We Hirodya[122] Yaḥya'ġa doşmanlék ḳılup anı ḳatél itmek (08) ḫahlar idé. Likin ḳatél itélmes idé. (20) We Hirodes, (09) Yaḥya'nı ḥörmet ḳılar idé. Çönki anıñ ṣaliḥ we diyanetlü (10) bér kéşé ikenéné bélür idé. We anı ḥörmetler idé. We anıñ (11) weġazéné işétkende künlé rencür idé. Likin şadlıḳ (12) ile anı ṭınlar idé. (21) We bér könné ṭuġrı kilüp Hirodes'néñ (13) ṭuwġan könénde, Hirodes bér żıyafet ḳıldı. Üzéñéñ (14) irleréne we leşker başlıḳlarına we Celileye'néñ oluġlarına (15) żıyafetke çaḳırdı. (22) Mezkür Hirodya'nıñ ḳızı kérüp **[16b]** (01) biyüp, uynap[123] Hirodes'né we anıñ ḳunaḳlarını ḫuş (02) ḳıldı. Şunda padişah, ḳızġa eytdé: "Télegenéŋné ṣoramın we (03) siŋa birürmén. (23) Ḥetta padişahlıḳımnıñ yartısıġaçeyén minden (04) her nerse ṣorasañ biremén." diyüp aŋa anṭ itdé. (24) We ḳız (05) çıġup anasına aytdı: "Ne sorayın?" We ul eytdé: "Çuḳındıruwçı (06) Yaḥya'nıñ başın sora." (25) We ḳız, tiz géne padişahnıñ aldına (07) kérdé de, "Çuḳındıruwçı Yaḥya'nıñ başın bér terilkede ḫeżér (08) miŋa birüwiññé téliymén." didé. (26) Padişah ifraṭ ḳayġulı buldı. Emma anṭlarnıñ (09) we ḳunaḳlarnıñ tuġrasında anı ḳaytaruwnı télemedé. (10) (27) Tiz ġaskerleréñéñ béréne boyırup Yaḥya'nıñ başını (11) alıp kilürge ḳuşdı. We ul bardı da Yaḥya'nıñ başın (12) zindanda kisté. (28) We anıñ başını bér terilkede alıp kilüp (13) ḳızġa birdé we ḳız anı anasına birdé. (29) We Yaḥya'nıñ (14) şagirdleré işétüp kilüp anıñ gewdeséné alup defén kıldılar. (15) (30) We resüller Ġayse'néñ aldına cıyulup kilüp üz ḳılġanlarınıñ **[17a]** (01) we teġlim birgenleréñéñ barın aŋa söyledéler. (02) (31) We ul alarġa aytdı: "Séz üzéŋéz bér buş yirge barup (03) az ġına cal itüŋéz." Çönki kilüwçé kiṭüwçéler bulġan sebeplé (04) anlarġa aş aşarġa da waḳıt bulmas idé. (32) Anlar ḳayıḳġa (05) kérüp buş yirge bardılar. (33) We ḫalıḳ[124] alarnıñ barġanın (06) kürüp anlarnı ṭanup barça şeherlerden ul yirge (07) yögürüp anlardan alda yitdéler. (34) We Ġayse, çıġup küp ḫalıḳnı (08) kürüp kötüwçésé yuḳ ḳuylar kébi bulġanları içün anlarġa (09) reḥém ḳıldı. We anlarġa küp éşler teġlim birüwge totındı. (35) We kön (10) kiç bulġanlıḳdan şagirdler anıñ aldına kilüp aytdılar: "Bu buş (11) yir, kön kiç buldı. (36) Cıyılġan ḫalıḳnı yaḳındaġı awıl, ḳaryelerge (12) üzleréne azıḳ ṣatup alurġa yiber." didéler. (37) Likin Ġayse, (13) anlarġa cawap birdé de ayttı: "Séz üzéŋéz anlarġa ṭeġam biréŋézler." (14) We şagirdleré, andan ṣorap aŋa aytdılar: "Béz barup (15) un Mısır kömüşke ikmek ṣatup alup anlarġa aşarġa **[17b]** (01)

[122] Metinde Hirodya sözcüğünde d yazılmamıştır. هيرديا

[123] داوناب

[124] ڂلق

aşarġa biremézmé!” (38) Ġayse anlarġa aytdı: “Küpmü ikmekéŋéz (02) bar? Barup küréŋéz.” We anlar barup kürgende, “Biş (03) ikmek, iké géne balıķ bar.” didéler. (39) Ġayse, hemmeséné ṭup (04) ṭup ķılup yeşél çiremde uṭurṭurġa ķuşdı. (40) We anlar (05) ret ret, yözden yözden, illé illéden uṭurdılar. (06) (41) We Ġayse biş ikmekné, iké balıķnı alup kükge ķaradı da bereket (07) télep ikmeklerné şındurup ḫalıķnıñ aldına ķuyarġa (08) şagirdleréne birdé. İké balıķnı hem barçasını birdé de ķuydı. (09) (42) We barçası aşap tuydılar. (43) We şagirdler, kisek ikmeklerdén (10) we kisek balıklardan cıyup uniké kéçék kerzinkené (11) ṭuldılar. (44) We ul ikmeklerden aşaġanlar biş méñ (12) ir kéşé idé. (45) We ḫeżér Ġayse, ḫalıķnı yibergénçe şagirdlerné (13) üzénden alda ul yaķġa, Beytṣayda şehrége[125] barsın (14) diyüp köymege kérüwge köçledé. (46) We alar ḫuş digenden (15) ṣoñra üzé doġa ķılur içün bér ṭawġa çıķdı. (47) We kiç bulġanında **[18a]** (01) köyme diŋgéznéñ urtasında idé. Ġayse yalġız, üzé ķorı (02) yirde idé. (48) Cil şagirdlerge ķarşu bulġan öçün ṣuwnı (03) işkek ilen işüw ķıyın bulġanun kürüp könnéñ (04) türténçé newbeténe yaķın Ġayse, diŋéznéñ östénde yörüp (05) şagirdleréne kildé. Anlardan ütüp kiterge télegen (06) idé. (49) Şagirdler, Ġayse’néñ diŋgéz östénde yörégenéné (07) kürüp bér cén diyüp uylap ķıçķırdılar. Çönki (08) hemmesé anı kürüp ķurķdılar. (50) Ġayse, tiz géne anlar (09) ilen söyleşüp anlarġa aytdı: “Yöreklé bulıŋız. (10) Mindür min, ķurķmaŋız.” (51) We anlarnıñ yanına köymege (11) kérüp cil ṭuķtadı. We anlar éçlérénde ġaceplendéler. (12) (52) Çönki anlarnıñ küñélleré ķara bulġan içün ikmekler (13) ilen ķılġan moġcizanıñ teġliméné bélmegen idéler. (14) (53) Anlar ütüp Cennisaret Yiré’ne kildéler we köymené (15) diŋgéznéñ ķırıyna ṭartdılar. (54)-(55) We anlar köymeden **[18b]** (01) çıķġaçda ḫeżér ḫalıķ[126] Ġayse’né ṭanıdılar. We ul yort (02) eṭrafına yögérüp anıñ ne yirde ikenén işétseler (03) awıruwlarını tüşeklernéñ östéne salup kitérérge (04) başladılar. (56) Ġayse, ķayu yirde bulsa da ķaryelerde ya şeherlerde (05) ya yortlarda kérgenénde awıruwlarnı açıķ urunlarġa (06) ķuyup Ġayse’néñ kiyéménéñ itegéne bulsa da (07) tuķunuwın andan télerler idé. Kübew kéşé anı ṭotķan bulsa (08) barçası selametlenür idéler. (09) VII (1) Fariséyler ilen Urşalım şehréden[127] kilgen (10) beġżé kitapçılar Ġayse’néñ aldına cıyıldılar. (2) Anıñ (11) şagirdleréndén ķaysıları aruwsız ķul ile yaġni (12) ķulların yuwmayınça ikmek aşaġanların kürgenler (13) idé. (3) Çönki Fariséylernéñ we Yehüdilernéñ barçası (14) ata babalarından ķalġan resém buyınça ķullarını bik (15) tazalap yuwmıyça aşarġa kéréşmiyler. (4) Hem

125 ‹مشهس يگاه›

126 ‹خلق›

127 ‹مشهس ىں›دن

bazardan kilgen **[19a]** (01) nersené de yuwmıyça aşamıylar. We çınayaḳlarnı we ḳomġanlarnı (02) we baḳır ḳazanlarnı we uṭurġıçlarını yuwġan kébi (03) başḳa küp öy cihazların aruwlatur resémdér.[128] (5) Fariséyler (04) we kitapçılar Ġayse'den soradılar: "Ni içün sinéñ şagirdleréñ (05) ata babalarnıñ resém buyınça tormıylar? Yuwmaġan (06) ḳul ile ikmek aşıylar?" (6) Likin Ġayse anlarġa aytdı: "Ey (07) riya ḳılġuwçılar! İşaġıyya, sézlerniéñ ṭuġraŋızda rast (08) peyġamberlék ḳıldı. Şunday ki yazılġandır: 'Bu ḫalıḳ (09) lebleré ilen miŋa ġıyzzet ḳıla. Likin küñélleré (10) minden yıraḳ.[129] (7) We anlar kéşélerniéñ (11) boyruḳların ademlerġa teġlim diyüp (12) öyretüp şul sebeplé ḳılġan ġıybadetleré (13) baṭıyldır.' (8) Sézler, Ḫoday'nıñ boyurġanın (14) ḳaldurup ademler resémlerén totasızlar." (9) We anlarġa (15) aytdı: "Üz resémleréŋézné totup sézler Ḫoday'nıñ **[19b]** (01) boyurġanın rast ṭaşlıysızlar. (10) Musa eytdé: (02) 'Ataññı we anaññı ḥörmet ḳıl.' Yene aytdı: 'Herkém (03) ataġa yeki anaġa yaman süz aytsa ülém ile (04) üler.' (11) Emma sézler aytasızlar: 'Eger de bér kéşé (05) atasına yeki anasına minden siŋa tiwéşlé ḫaḳ[130] ḳorbanlıḳ (06) buldı da kitté. Ḳorbanlıḳnıñ meġnesé Ḫoday'nıñ yulında (07) ṣedaḳanıñ urnında bula.'[131] (12) Ṣoñra séz anı atasına yeki (08) anasına hiç éş éşlerge ḳuşmıysız. (13) Şunday üzleréŋéz (09) ṭotḳan resém ile Ḫoday'nıñ süzén buş ḳılasızlar. (10) We boñga oḫşaş küp éşler éşliysézler." (14) We Ġayse, ḫalıḳnıñ (11) barını ṭağı da çaḳırup anlarġa aytdı: "Barıŋız minden (12) işétüp aŋlaŋız. (15) Ademnéñ ṭışıdan éçéne kérüp anı (13) aruwsız ḳıla ṭorġan nerse yuḳ. Likin ademné üz (14) éçénden çıḳġan nerseler aruwsız ḳıla. (16) Eger de bérewnéñ (15) işétürge ḳolağı bar bulsa işütsün!"[132] (17) We Ġayse, ḫalıḳnıñ **[20a]** (01) yanından ayrılup öyge kérgenénde şagirdleré bu temsilnéñ (02) tuġrasında anardan sorar idé. (18) We Ġayse anlarġa (03) aytdı: "Sézler de şunday fehémsézmé? Sézler, ademge (04) ṭışdan kérgen nerse anı aruwsız ḳıla almıy, bonı (05) sézler aŋlamıysızmı? (19) Çönki küñélge kérmey ḳarnına (06) kérüp şoñra bedrefke çıḳarılup kiteler." Bu süz ile[133] (07) Ġayse, her törlé ṭeġam ḫelāl diyüp iġlan ḳıldı. (20) Tağı da aytdı: (08) "Ademnéñ üzénden çıḳġanı, bu, ademné ḳabaḥet ḳılalar. (21) Çönki (09) éçéden yaġni[134] ademlerniéñ küñélleréndén yaman niyet, bozuḳlıḳlar, (10) uġrulıḳlar, ḳatiller, (22) zinalar, ṭamġılar, köngélékler, (11) ḫeyle, nefésке iyerüw, yaman küz, azar tekebbürlék we fasiḳlıḳlar (12) çıḳadır. (23) Bu yaman

[128] Metinde, 3. ve 4. ayet ( ) arasında yazılmıştır.
[129] Alıntı sözün bu kısmı metinde < > arasında yazılmıştır.
[130] ﴿حق﴾
[131] Bu cümle < > arasında yazılmıştır.
[132] 16. ayet ( ) arasında yazılmıştır.
[133] ﴿بوسوزلاﷲ﴾
[134] ﴿يعنى﴾

nerselerneñ hemmesé éçden (13) çıqıp kéşéné ḳabaḥet ḳıla ala.” (24) We Ġayse, ul yirden ṭorup (14) Ṣur we Ṣayda şeherlerénéñ[135] eṭraflarına bardı. (15) We bér öyge kérüp hiçbérew bélmesün diyüp uylasa da **[20b]** (01) üzéné yeşürüp alarġa mömkin bulmadı. (25) Ḫezér bér (02) ḫaṭunnıñ kéçék ḳızına ḳabaḥet ruḥ yabışḳan idé. (03) Ġayse’néñ tuġrasında işétüp kilüp anıñ ayaḳlarına (04) baş ordı. (26) We ul ḫaṭun, Yunanlı bulup Siroŋ’nıñ (05) ehlénden idé. We cénné ḳızından çıḳarsun dip Ġayse’den (06) téler idé. (27) We Ġayse aytdı: “Ewwel balalar aşap ṭuysun. (07) Balalarnıñ ikmeké alıp kéçék étlerge taşlaw yaramıy.” (28) We ḫaṭun (08) cawap birüp aŋa ayttı: “Rastdır ey ḫuca! Likin kéçék (09) étler de östelnéñ astında balalarnıñ ikmek walçıḳlarını (10) aşıylar.” (29) We Ġayse aŋa aytdı: “Bu süz tuġrasında cén (11) ḳızıñdan çıktı, öyüñge ḳayt.” (30) We ḫaṭun üz öyéŋe ḳaytup (12) cén çıḳġanın we kéçék balanıñ tüşegé östénde yatḳanın (13) kürdé. (31) We yene Ġayse, Ṣur’nıñ eṭraflarıdan çıġup (14) Ṣayda’nıñ yulı ilen yörüp Deḳapolis’néñ urtasından (15) ütüp Celileye Diñgézé’ne kildé. (32) We beġżéler Ġayse’néñ aldına **[21a]** (01) bér ṣañraw,[136] télé beylenméş kéşéné anıñ aldına alup kilép (02) anıñ östéne ḳulını ḳuysun diyüp aŋa yalındı. (33) Ġayse anı (03) ḫalıḳdan bér çitke aldı da bardı, barmaḳların anıñ ḳolaḳlarınıñ (04) éçéne kértüp we ṭöküyrüp anıñ téléne ḳulını tigézüp (05) (34) kük yaḳına ḳaradı da ah tarṭup aŋa aytdı: “Effaṣa.” Yaġni, “Açıl” didé. (06) (35) We ḫezér anıñ ḳolaḳları açılıp we téléné boġawları (07) yişélüp açıḳ süzge kérdé. (36) Ġayse, hiçkémge ayturge ḳuşmadı. (08) Likin ul, alarġa küpmü emér ḳılsa da anlar daḫı arṭuġraḳ (09) meşhür ḳılur idéler. (37) We ḫalıḳ, nihayet ġacepge ḳaldı da eytdéler: (10) “Ul, her şeyné yaḫşı ḳıldı. Yene de ṣañrawlarnıñ ḳolaḳlarını (11) açdı hem télé beylenméşlerné açıḳ söylewge mömkin (12) ḳıla.” (13) **VIII** (1) We şul könlerde yene küp ḫalıḳ ul yirde bulġanında anlarnıñ (14) aşarġa nerseleré yuḳ idé. Ġayse, şagirdlerén (15) çaḳırup anlarġa aytdı: (2) “Ḫalıḳnı min ḳızġanam. Çönki anlar **[21b]** (01) miném ilen buluwına öç kön buldı we aşarġa hiçnerseleré (02) yuḳ. (3) Eger anlarnı üz öyleréne aç ḳaytarsam yulda (03) ḫelséz ḳalurlar. Anlarnıñ ḳaysısı yıraḳdan kilépdér. (04) (4) We şagirdleré aŋa cawap birdé: “Bu çül yirde şul ḳader kéşélerné (05) aşatup tuydururġa ne yirden ikmek tabayıḳ?” (5) We Ġayse, (06) anlardan sorap eytdé: “Ḳança ikmekleréŋéz bar?” Anlar, (07) “Cidé.” didéler. (6) We ḫalıḳġa yirge uṭururġa boyurdı we cidé (08) ikmekné alup şökér ḳılup ṣındurup ḫalıḳnıñ aldına (09) ḳuyarġa şagirdleréne birür idé. We şagirdleré ḫalıḳnıñ (10) aldına ḳuydı. (7) We bérniçe kéçék

135 شمس الرس > تشمس

136 ṣañġıraw sözcüğü metnin tamamında ṣañraw şeklinde yazılmıştır. صاڭراو

balıkları bar idé. (11) Ġayse bereket téledé, anlarnı hem ḫalıḳnıñ aldına ḳuyarġa (12) boyurġan idé. (8) We anlar aşap ṭuydılar. We artḳan (13) kiseklerden cidé zur kerzinke cıyup aldılar. (9) We ḫalıḳnıñ (14) ḥisabı türt méñ ḳader idé. We Ġayse anlarġa kiterge (15) röḫṣet birdé. (10) Ḥeẓér şagirdleré ile ḳayıḳġa kérüp **[22a]** (01) Dalmanuṣa ṭaraflarına kildé. (11) We Fariséyler çıġup Ġayse ile (02) beḥeṣleşürge tırışdı. Kükden bér ġalemet anardan (03) soradı, alar anı şınamaḳ idé. (12) We Ġayse, yörekéden (04) ḳattı ah tartup, “Bu nesél ne içün ġalemet téliydér? Rast (05) sézlerge aytamın: Bu nesélge hiçbér ġalemet birélmiy.” (06) (13) Anlardan ayrıldı da ṭaġın da ḳayıḳġa[137] kérdé de diñgéznéñ (07) arı yaġına yüneldé. (14) We şagirdler ikmeklerén cıyup (08) alarnı onutup ḳaldırmışlar idé. We köymede bér ikmekden (09) başḳa ṭeġam yuḳ idé. (15) We Ġayse anlarġa ġıybret içün, (10) “Küréñézler, Fariséylernéñ açıtḳılarından we Hirodes’néñ (11) açıtḳılarından şaḳlanurġa kirek.” (16) We anlar (12) bérbéré ilen şöyleşép, “İkmekleréméz bulmaġan (13) içün.”[138] didéler. (17) We Ġayse bélüp anlarġa aytdı: “Ne sebeplé (14) ikmekler bulmaġan içün dip uylaysızlar? Ṭaġın da (15) bélmiysézlermü we aŋlamıysızmu? Ṭaġın da küñélleréŋéz ḳaramu? **[22b]** (01) (18) Küzleréŋéz bula ṭorup kürmiysézmé we ḳolaḳlarıŋız (02) bar işétmiysézmé? İséŋézde ṭotmıysızmı? (19) Biş (03) ikmekné biş méñ kéşége şındırġan waḳtımda artḳan[139] (04) uwaḳlarnı cıyup alġanıñlarda niçe kéçék kerzinkené (05) ṭutırdıŋız?” We şagirdler, “Unikéné.” didéler. (20) “We cidé (06) ikmekné dürt méñ kéşége şındurġan waḳtımda artḳan[140] (07) uwaḳlarını cıyıp alġanda niçe zur kerzinke ṭutırdıŋız?” (08) Şagirdleré eytdé: “Cidé.” (21) We Ġayse anlarġa aytdı: “Ṭaġın da (09) aŋlamıysızmı?” (22) We anlar Beytṣayda şehréne[141] kildéler. (10) We ḳayuları, bér şuḳurnı Ġayse’néñ aldına alup kildéler de (11) anı ṭotarġa Ġayse’den şoradılar. (23) We Ġayse, şuḳurnıñ (12) ḳulını ṭotup anı awılnıñ çiténe çıġarup, küzleréne (13) tökürüp ḳulın anıñ östéne ḳuyup anıŋdan, “Bér nerse (14) kürürmésén?” diyüp şoradı. (24) We ul yuḳarı baḳdı da (15) kéşélerné aġaçlar kébi küremén hem anlarnıñ yörégenéné **[23a]** (01) küremén didé. (25) Şoñra Ġayse ṭaġın da ḳulını anıñ küzleréne (02) ḳuydı. Ul, selametlendé hem şaḳ buldı da her nersené (03) raşlı ilen kürdé. (26) We Ġayse anı öyéne ḳaytarup eytdé: (04) “Yort awılġa kérme.” (27) We Ġayse, şagirdleré ile Ḳayşariyeé Filibus (05) awıllarına çıḳdı.

137 ﴿ قايقغه ﴾
138 ﴿ ايجون ﴾
139 ﴿ آرتمق ﴾
140 ﴿ صنه دسغان وقيمده آرتمق ﴾
141 ﴿ شهر يناه ﴾

We yulda şagirdlerénden şoraġan idé: (06) “Ḫalıḳ miné kém diyüp ayta?” (28) We anlar cawap birdéler: “Çuḳındıruwçı (07) Yaḥya, ḳayubérleré İlyas we başḳalar peyġamberlerneñ (08) béréne oḫşaysın.[142]” diyüp[143] söyledéler. (29) Ṭağı da anlardan (09) soradı: “Sézler, miné kém diyüp eytesézler?” Peṭrus, (10) cawap birdé de aŋa aytdı: “Sin Mesiḥ’sén.” (30) We Ġayse, anlarnı (11) menġı ḳılup hiçkémge söylemeŋéz diyüp emér itdé. (31) We anlarġa, (12) “İnsan Uġlı küp awırlıḳ ṭarṭa, ḳartlardan we şeyḫlerneñ (13) oluġlarıdan we kitapçılardan taşlana, ḳatle itülüp (14) öç könden şoñ térélüp ṭorup kite.” diyüp teġlim birüwge (15) kéréşdé. (32) We Ġayse bu süzné açıḳ söyledé. We Peṭrus, **[23b]** (01) Ġayse’né çitke çaḳırup aŋa ḳarşı söyliy başladı. (02) (33) We Ġayse ḳaytup şagirdlerén kürgende Peṭrus’nı şéltelep (03) eytdé: “Ey şayṭan, miném ḳarşumdan kit! Çönki sin (04) uylaġan Ḫodaylıḳı tügél belki kéşélerneñ bula.” (34) We ḫalıḳnı (05) hem şagirdlerné çaḳırup alarġa aytdı: “Eger de bér kéşé (06) miŋa iyerüwné télese üzéden ṭanıp terésené küterüp (07) miŋa iyersén. (35) Çönki herkém üz canına ḳotḳaruw télese (08) anı yuġaltur. Herkém üz canını minéñ içün we İncil içün (09) yuġaltsa ul canun şaḳlıy alur. (36) Kéşége hemme dönyanı (10) ḳazġanup üz canın yuġaltsa ne fayda bulaçaḳ? (37) Hem kéşé (11) üz canınıñ urnına ne nerse bire ala? (38) Herkém bu mönker we gönahkār (12) nesélde minden we minéñ süzlerémden oyalsa İnsan Uġlı (13) hem üz atasınıñ celāléde pak feréşteler ilen (14) kilgende anardan oyalur.” (15) **IX** (1) We Ġayse anlarġa eytdé: “Rast sézlerge eytem, bu yirde **[24a]** (01) ṭorġanlardan ḳaybérewleré, Ḫoday’nıñ padişahlıḳı ḳodret (02) ilen kildékén kürmeyénçe ülüm hiç de ṭaṭımaslar. (2) We altı (03) könden şoñ Ġayse, Peṭrus’nı we Yaġḳub’nı we Yuḥanna’nı bérge (04) alup hiç béldérmiyénçe anlarnı bér biyék ṭawġa alup çıḳdı. (05) (3) Anlarnıñ aldına bité başḳaça kiyémleré ḳar (06) kébi bik aġarup yir yözénde kiyém aġartuwçı şunday (07) aġartalmaslıḳ derecede. (4) We Musa ilen İlyas anlarġa (08) küréndé. We Ġayse ile söyleşer idéler. (5) We Peṭrus (09) Ġayse’ġa aytdı: “Ey ḫuca, bu yirde buluwımız yaḫşı! Öç (10) çaṭır ḳorayıḳ: Béré siŋa, béré Musa’ġa we béré İlyas’ḳa. (11) (6) Peṭrus, ne söylegenéné üzé de bélmiy idé. Çönki anlarġa (12) ḳattı ḳurḳu töşté. (7) We bér boluṭ kilüp anlarġa külege ḳıldı. (13) We boluṭdan bér ṭawış işétélüp eytdé: “Minéñ söyéklü uġlum (14) uşbu.[144] Anı ṭıŋlaŋız.” (8) We nagāh şagirdleré tire yaḳlarına ḳaradı (15) da üzleré ilen yalġuz Ġayse’den başḳa hiçkéşéné kürmedéler. **[24b]** (01) (9) We anlar ṭawdan ṭöşken waḳıtlarında Ġayse anlarġa, İnsan Uġlı (02) ülüklerden

[142] Metinde, oḫşaysın sözcüğündeki y yazılmamıştır.

[143]

[144] Metinde, uşbu sözcüğünde u yazılmamıştır.

térélmegengeçe kürgenleréné hiçkéşége söylemesén (03) diyüp emér ḳıldı. (10) We şagirdler ul boyuruḳnı küñéllerénde (04) totdılar da üz aralarında ülüklerden ṭormaḳnıñ meġnesé (05) ne diyüp soraşur idéler. (11) We anlar Ġayse'den soradılar: (06) "Ne içün kitapçılar İlyas'nıñ ewwel kilüwén beyan iteler?" (07) didéler. (12) We Ġayse cawabında anlarġa aytdı: "Rast, İlyas ewwel (08) kilür hem her éşlerné tözetür. Likin İnsan Uġlı yazılġan (09) buyınça ul, küp zeḫmetler tarṭup ḫurlanur. (10) (13) Likin min sézlerge aytamın: İlyas kildé we anı ṭuġrasında (11) yazılġan buyınça üz télegenleréné barın aŋa kıldılar." (14) We Ġayse, (12) şagirdlernéñ aldına kilüp küp ḫalıḳ anlarnı ḳamap alġanını (13) we yazuwçılarnıñ anlar ilen beḥeşleşkenleréné kürdé. (14) (15) We ḥeẓér ḫalıḳnıñ cemġısé Ġayse'né kürüp küp tañ ḳalup (15) anıñ aldına yögürüp aŋa selam birür idéler. (16) We Ġayse anlardan **[25a]** (01) soradı: "Alar ile ne möbaḥişe ḳalasızlar?" (17) We ḫalıḳdan béré (02) cawap birdé de eytdé: "Ey östad! Balamnı sinéñ aldıŋa alup (03) kildém. Aŋa bér télséz cén yabıştı. (18) Ḳayu yirde anı ṭotsa (04) yıġıtup basa we anıñ aġzundan kübékler kile we téşlerén (05) şıḳırdata. Gewdesénden ité ḳorıy. We min sinéñ şagirdleréñge (06) anı çıġarsun didém we anlar çıḳaralmadı." (19) We Ġayse (07) cawap birdé de anlarġa aytdı: "Ey iġtiḳadsız nesél! Ne zamanġaça (08) sézler ile bulıyım? Ne zamanġaça sézlerge ṣabır ḳılıyım? (09) Miŋa alıp kiléŋéz." (20) Balanı, anlar alup kildéler. We cén Ġayse'né (10) kürgeçde ḥeẓér cén, balanı ḳattı ḳaltıratdı. We ul yirge yıġılup (11) awnap awzından kübék kile idé. (21) We Ġayse anıñ atasından (12) soradı: "Ne zamandan birlé bu moŋa iyelenépdé?" We ul aytdı: (13) "Kéçék bala waḳtından birlé bulġan.[145] (22) We cén, balanı helāk (14) ḳılmaḳ içün niçe mertebe utġa hem ṣuwġa taşlapdır. Eger (15) bér éş ḳıla alsañ bézge reḥém ḳılup yardem bir." (23) We Ġayse **[25b]** (01) aŋa aytdı: "Eger iġtiḳad[146] ḳıla alsañ iġtiḳad ḳılġanġa her nerse (02) mömkin." (24) We ḫeẓér balanıñ atası ḳıçḳırup küz yeşleré ile (03) eytdé: "Min iġtiḳad ḳılamın, minéñ iġtiḳadsızlıḳıma yardem bir." (25) Ġayse, (04) ḫalıḳnıñ cıyılġanını kürüp ḳabaḥet ruḥnı şéltelep aŋa (05) aytdı: "Ey şañraw, télséz cén! Siŋa emér ḳılamın. Anardan çıḳ, (06) ḳaytup kérme." (26) We ul cén ṭawış ilen balanı ḳattı ḳaltıratıp (07) çıḳdı. We bala ülük kébi buldı. Şunday ki ḫalıḳnıñ kübésé, (08) "Ul üldé." didéler. (27) Emma Ġayse, anıñ ḳulını ṭotup anı (09) torġuzdı we ul ṭordı. (28) We Ġayse öyéne kérdékden (10) şoñ awlaḳda anıñ şagirdleré, "Béz ne sebeplé çıġara (11) almadık" diyüp anıŋdan sorar idéler. (29) We Ġayse anlarġa (12) aytdı: "Bu törlé cén[147] doġa we

145 ‹بولغان›
146 ‹اعتقاد›
147 ‹جن›

ruza ile[148] çığarılur.” didé. (13) (30) We anlar ul yirden çığup Celileye’ge ütdéler. Likin Ġayse (14) télegen idé, hiçbér kéşége bélgértmeske. (31) Çönki şagirdleréne (15) öyretüp söyler idé: “İnsan Uġlı ademlerneñ [26a] (01) ķullarına tapşırulur hem ültürülür we ul ülgenden (02) şoñ öçünçé könde térélüp ṭorur.” (32) Emma şagirdler Ġayse (03) söylegenéneñ meġneséné aŋlamadılar. Emma anardan şorawġa (04) ķurķdılar. (33) We anlar Kefernaḥum şehrége[149] kildéler. (05) Ġayse öyde waķtında şagirdlerden sorar idé: “Yulda ne, (06) ni ṭuġrasından söyleşdéŋéz üz araŋızda?” (34) We şagirdler (07) cawap birmedéler. Çönki anlar, ķaysımız oluġ diyüp bérbéré (08) ilen süz ṭalaşdırġanlar idé. (35) We Ġayse, ulturup uniké (09) şagirdné çaķırup anlarġa didé: “Bérençé buluwnı yaratķan (10) kéşé hemmesénéñ artındağısı bulsun we hemmesénéñ (11) ḫézmetçésé bulsun.” (36) We ul, bér kéçék balanı alıp anı anlarnıñ (12) urtalarına basdırup anı ķoçaķladı da anlarġa aytdı: (13) (37) “Herkém şunday kéçék balalardan bérén miném ismém ile ķabul (14) ķılsa miné ķabul ķılur. Vé miné ķabul ķılġan miné imes, miné (15) ibergenné ķabul ķılup aladır.” (38) Yuḥanna Ġayse’ġa eytdé: [26b] (01) “Ey östad! Bér kéşénéñ sinéñ isméñ ile cénlerné çıķarġanın (02) kürdük, bézge iyermegenlégé içün anı menġı ķılduķ.” (03) (39) Ġayse aytdı: “Anı menġı ķılmaŋızlar. Çönki hiçkéşé minéñ (04) ismém ilen moġciza éş ķılup ḥeẓér miŋa ķarşı yamanlıķ (05) ķıla almıydır. (40) Çönki herkém bézge ķarşı bulmasa béznéñ (06) bérledér. (41) Çönki herkém sézlerge Mesiḥ’néñké bulġanlarıñ (07) içün bér çınayaķ şuw éçérse rast sézlerge (08) aytamın, anıñ ṣawabı yuġalmas. (42) We herkém miŋa uşanġan (09) kéçéklerden bérén azdırsa anıñ muynına bér (10) téyérmen taşı beylenüp diŋézge atıluwı faydalıraķdır. (11) (43) We eger sinéñ ķuluñnıñ bérésé siné azdırsa (12) anı kis. Téré dönyalıķġa ķulsız kérüwéñ, iké ķuluñ (13) bulġanıñda cehennemge, ul sünmiy ṭorġan utġa baruwıñdan (14) siŋa faydalıraķ bula. (45) We eger ayaġıñnıñ bérésé (15) siné azdırsa anı kis. Téré dönyalıķda aķsaķ kérüwéñ, [27a] (01) iké ayaġıñ bulġanında cehennemge salınmaķıñdan faydalıraķdır. (02) (47) Eger küzéñnéñ bérésé siné azdırsa anı çıķarġıl. (03) Ḫoda’nıñ padişahlıķına bér küzlé kérüwéñ, iké küzéñ bula (04) torup utnıñ cehennemége taşlanmaķıñdan siŋa faydalıraķ (05) bula. (48) Ul yirde alarnıñ ķortı (06) ülmeyeçekdér we utı sünmeyeçekdér. (07) (49) Çönki her ķéşé ut ile ṭozlanaçaķ. Her ķorban ṭoz ile (08) ṭozlanaçaķdır.[150] (50) Ṭoz yaḫşı nersedér. Emma ṭoz (09) ṭozsız bulsa anı ne ilen ṭozlarsız? Ṭozlarıŋız (10) üz éçéŋézde bulsun, bérbéréŋéz ile tatuw buluŋız.” (11) X (1)

148 پسر وزہ ایلہ

149 دشیرس کاہ

150 Cümle, metinde [ ] arasında yazılmıştır.

We Ġayse, ul yirden kitüp Yehüdiye'néñ ḳırıylarına (12) hem Erden Yılġası'nıñ ikénçé yağına kildé. We yene anıñ (13) aldına ḫalıḳlar cıyıldılar. We ul, üzéñéñ ḳılınġan teġliméné (14) yene de anlarġa teġlim birürge başladı. (2) We Fariséyler anıñ (15) aldına kilüp anı şınamaḳ öçün, "Kéşé üz ḫatunın ṭalaḳ ḳıluw dörüstmé, [27b] (01) dörüst tügélmé?" diyüp aŋardan soradılar. (3) We Ġayse (02) cawap birdé de anlarġa aytdı: "Musa sézlerge ne boyura?"[151] (03) (4) We anlar aytdılar: "Musa, ṭalaḳ ḫaṭṭı yazılıp ḫatunnı ṭalaḳ (04) ḳılurġa röḫṣet birdé." (5) We Ġayse cawap birüp anlarġa (05) aytdı: "Sézlerneñ küñélleréŋézneñ ḳattılığı sebeplé (06) Musa sézlerge şul emérné yazġan idé. (6) Emma (07) başda yaratılġan waḳtında Ḫoday kéşéné ir we ḫatun yaratdı. (08) (7) 'Şul sebeplé kéşé ata we anasını ḳaldırıp (09) ḫatunı ilen bér urunda ḳuşula. (8) We (10) ikésé bér ten bulalar.' Bolay bulġandan (11) şoñ anlar iké tügél belki bér ten bulalar. (9) Şulay (12) bulġaç Ḫoday'nıñ ḳuşḳanını kéşé ayrı almas." (10) We (13) öyéne kérgeç şagirdleré yene bu éş ṭuġrasında aŋardan (14) soradılar. (11) We Ġayse anlarġa aytdı: "Herkém üz ḫatunın (15) ṭalaḳ ḳılup başḳaġa öylense ewwelḳı ḫatunı bérle zina [28a] (01) ḳıldıra. (12) We eger ḫatun hem üz irénden ayrılup başḳa (02) kiyewge çıḳsa yene zina ḳıla." (13) We ḳaybérew kéşéler, Ġayse anlarġa (03) ḳulın ḳuysun[152] diyüp kéçék balalarnı Ġayse'néñ (04) aldına alup kilürge totındılar. Emma şagirdleré anlarġa (05) menġı kıldılar. (14) We Ġayse bonı kürdékénde açuwlanup şagirdleréne (06) söyledé: "Kéçék balalar minéñ aldıma kilsün, anlarnı (07) menġı ḳılmaŋızlar. Çönki Ḫoday'nıñ padişahlıḳı şundaylarınḳıdır. (08) (15) Rast sézlerege [153] aytamın, Ḫoday'nıñ padişahlıḳına kérüwné (09) söygen kéşé bér kéçék bala kébi bulmasa aŋa hiçwaḳıt (10) kérüwé mömkin bulmas." (16) We Ġayse balalarnı ḳoçaḳlap ḳullarını (11) anlarnıñ östéne ḳuyup anlarġa ḫeyér doġa ḳılur (12) idé. (17) We Ġayse yulġa çıḳġanında bér kéşé yögürüp kilüp (13) aŋa téz çügüp, "Ey, izgü ostaẕ! Meŋgülékge ġomrümné (14) artdırmaḳ içün ne éşleyén?" diyüp aŋardan soradı. (15) (18) We Ġayse aŋa da aytdı: "Ne içün miné izgü diyorsın? Ḫoday [28b] (01) başḳa izgü yuḳ." didé. (19) Sin şarṭlarnı bélürsén: (02) Ültürme, zina ḳılma, uġrulıḳ ḳılma, yalġan (03) güwahlıḳ birme, kéşénéñ[154] ḫaḳına aşama, (04) atañnı, anañnı hürmet ḳıl." (20) We ul (05) cawap birdé de Ġayse'ġa aytdı: "Ey ostaẕ! Bu emérlerneñ (06) barın da yeş waḳtımdan birlé ṣaḳladım." (21) We Ġayse aŋa ḳarap (07) anı yaratup aŋa eytdé: "Sinéñ bér nerseñ kimdér. (08) Bar,

[151] Metinde, boyura sözcüğündeki a yazılmamıştır.
[152] ﴿ قولين قويسون ﴾
[153] sézlerge sözcüğü burada sézlerege şeklinde yazılmıştır.
[154] ﴿ كشى ناڭ ﴾

nerseleréñnéñ barını satup feķıyrlerge ṭarat (09) we bulur siŋa baylıķ küklerde. Kil hem miŋa iyer." (22) Bu süzlerné (10) işétüp bité bozulup ķayġurup kitdé. Çönki (11) anıñ küp malı bar idé. (23) We Ġayse, türt yaġına ķaranup (12) şagirdleréne aytdı: "Baylarnıñ Ḫoday'nıñ padişahlıķına (13) kérüwé nindey aġır!" (24) We şagirdler anıñ süzéne tañ (14) ķalar idéler. (14) Emma Ġayse ṭaġı da anlarġa eytdé: "Ey, balalar! (15) Baylıķġa ışanuwçılarnıñ Ḫoday'nıñ padişahlıķına kérüwé **[29a]** (01) nindi aġır! (25) Dewenéñ éne küzénden ütüwé, baynıñ Ḫoda'nıñ (02) padişahlıķına kérüwénden ansatraķdır. (26) Şagirdler küp (03) ġacepge ķalup bérbéréne de söyleşdéler: "Bolay bulsa da kém ķotula ala?" (04) (27) We Ġayse anlarġa ķaradı da aytdı: "Ademlerġa mömkin tügél likin (05) Ḫoday'ġa imes. Çönki Ḫoday'ġa her ne éş mömkindér." (28) Peṭrus (06) aŋa ayta başladı: "Méne, béz barça nerselerné ķaldırup (07) siŋa iyerdék." (29) Ġayse aytdı: "Rast sézlerge (08) aytamın, miném içün we İncil öçün öyné yeki bérṭuwġanlarnı (09) yeki hemşirelerné yeki ananı yeki atanı yeki balalarnı (10) yeki igén yirleréné ķuyġan kéşé, (30) imdi bu fani (11) dönyada anlarnıñ[155] yöz mertebe tapmıy ṭorġan kéşé yuķ, (12) yaġni öylerné we ṭuwġanlarını we hemşirelerné we analarnı we balalarnı (13) we igén yirleréné. Likin bolar ilen ķuwuwlanmaķı éçénde kém bulmas? (14) Kile ṭorġan baķıy ġalemde meŋgü téréklékné tabar. (31) Likin (15) kübé ewwelgéler ṣoñġılar bula we ṣoñġılar ewwelgéler bula." (32) We anlar **[29b]** (01) yulda Urşalım'ġa çıġup kitüp barġanında Ġayse anlarnıñ (02) aldında yörer idé. We şagirdler ḥeyran ķalup iyergenler (03) ķurķurlar idé. We Ġayse ṭaġı uniké şagirdné (04) yanına çaķırup üzéne ne waķıyġ bulaçaġın anlarġa ayturġa (05) başladı. (33) "Méne béz Urşalım'ġa çıķarbız we İnsan Uġlı (06) kāhinlerné̊ñ oluġlarına we kitapçılarġa ṭotulup (07) birélür. Anlar aŋa ülüm ḥöküm ķılup puṭlarġa tabınuwçılarġa (08) ṭapşıralar. (34) We anlar anı mısķıl idüp aŋa tökürürler, (09) ķamçılar ile ṣuġarlar, anı ültürürler.[156] We ul, öç (10) könden ṣoñ ṭaġı térélür." (35) We Zébédey'néñ uġulları (11) Yaġķub ilen Yuḥanna Ġayse'néñ yanına kilüp aytdılar: (12) "Ey ostaẕ! Béz sinden ne télesek bézge ķıluwıñnı (13) téliyméz. (36) Ġayse anlarġa aytdı: "Sézlerge ne ķıluwımnı téleysézler?" (14) (37) We anlar aŋa aytdı: "Sinéñ oluġlıķıŋda bérewbéz sinén (15) uñ caġıñda we bérewbéz sinéñ ṣul caġıñda ulturuwnı **[30a]** (01) bézge birgél." (38) We Ġayse anlarġa aytdı: "Ne soraġanıñızını (02) bélmiyséz. Min éçe ṭorġan çınayaķnı éçerge çıdarsızmu (03) yeki min ala ṭorġan çuķınuw ilen çuķuna ala (04) alursızmu?" (39) Anlar aŋa aytdı: "Ķıla alabız." We Ġayse anlarġa (05) eytdé: "Min éçe ṭorġan çınayaķnı éçersézler, min (06) çuķınuwım ilen

155 آطلس ناشر

156 Metinde, ültürürler sözcüğündeki ikinci r yazılmamıştır. الترسولس

çuḳunursızlar. (40) Likin uñ yağımda we ṣul (07) yağımda ulturuwnı birüw miném irkémde tügél belki kémler içün (08) ḫezér ḳılınġan bulsa anlarġa biréledér."[157] (41) We un (09) şagird işétüp Yaġḳub ilen Yuḥanna'ġa açuwlanurġa ṭotındılar. (10) (42) We Ġayse anlarnı aldına çaḳırup anlarġa aytdı: "Ḫalıḳlarnıñ (11) söyüp ḳuyġan padişahları anlarnıñ östénden (12) ḥökém ḳılup we anlarnıñ oluġları hem anlarnıñ östénden (13) salṭanat ḳıluwnı bélesézler. (43) Emma sézlerné̊ñ araŋızda (14) şunday bulmasun. Sézlerné̊ñ araŋızda zur (15) buluwnı télegen, sézlerné̊ñ ḫézmetçéŋéz bulsun. (44) We urtaŋızda **[30b]** (01) bérénçé buluwnı télegen, hemmesé̊ñ de ḳolı bulsun. (45) Çönki (02) İnsan Uġlı üzéne ḫézmet itdérérge kilmedé belki ḫézmet (03) itüp hem küpler içün üz canını fida ḳılurġa kildé." (46) We (04) anlar Eriḥa şehréne[158] kildéler. We Ġayse şagirdleré (05) ile we küp ḫalıḳ ilen Eriḥa'dan çıḳḳanda Timeus'nıñ uġlı (06) Bartimeus digen ṣuḳur ḫeyérçé yulnıñ ḳırıyında (07) ulturadır idé. (47) We ṣuḳur adem Naṣaratlék Ġayse ikenén (08) işétüp, "Ey, Dawıd uġlı Ġayse! Miné yarlıḳayorsın." diyüp (09) ḳıçḳırırġa ṭoṭındı. (48) We küp kéşé anı ṭuḳtaturġa açuw ile ṭırışdı. (10) Emma ul, "Ey, Dawıd uġlı! Miné yarlıḳıy kür." diyüp ṭağı ḳatıraḳ (11) ḳıçḳırar idé. (49) We Ġayse ṭuḳtadı da anı çaḳırurġa ḳuşdı. (12) We ṣuḳırnı çaḳırdılar hem aytdılar: "Ḳurḳma, ṭor. Ul (13) siné çaḳıra." (50) We ṣuḳur, östeké kiyémén ṣaldı da sikérüp (14) ṭorup Ġayse'ġa kildé. (51) We Ġayse cawap birdé de aŋardan (15) ṣoradı: "Siŋa ni ḳılayım ne télekéŋ bar?" We ṣuḳur kéşé **[31a]** (01) aŋa söyledé: "Rabbuni!" Yaġni, "Ey ostaẕ!"[159] Küzlerémné (02) açsañ idé." (52) We Ġayse aŋa aytdı: "Bar! Sinéñ iġtiḳadıñ (03) siné ḳotḳardı." We ḫeżér ṣuḳurnıñ küzé kürdé de (04) yulda Ġayse'ġa iyerüp yörédé. (05) **XI** (1) We anlar Urşalım'ġa yaḳın Beytfeci we Beytġanya'ġa, Zeytün (06) Ṭawı yanına kilgende Ġayse iké şagirdéne boyurup (2) anlarġa (07) aytdı: "Bit ḳarşuŋızdağı ḳaryege baruŋızlar. (08) Kérgeçde kürürséz beylengen[160] işek balasını. Ḳaysına (09) kém adem balalarından hiçkém uṭurġan yuḳ. Anı çişép alup (10) kiléŋéz. (3) We eger bér kéşé sézlerge, 'Ne içün bolay ḳılasızlar?' (11) diyüp ṣorasa 'Ḫoda'ġa kirek' diyüŋéz. 'Hem şuluḳ (12) seġatné anı monda birüp yiberür.'" (4) We anlar barup (13) ṭapdılar işekné̊ñ uramda ḳapḳanıñ yanında beylenméş (14) işek balasını. Anı yişdéler (5) we ul yirde ṭorġanlardan (15) ḳayuları eytdéler: "İşekné̊ñ balasını **[31b]** (01) yişüp ne ḳılasızlar?" (6) We şagirdler anlarġa, Ġayse boyurġan (02) kébék cawap birdéler. We ul kéşéler alarnı

---

157 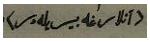

158 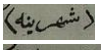

159 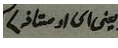

160 beylengen sözcüğü metinde beylegen şeklinde yazılmıştır.

yiberdéler. (03) [7] We anlar, işekné̱ñ balasını Ġayse'né̱ñ aldına alup (04) kildéler. Üz kiyémlerén işek balası östéne saldılar (05) we Ġayse aŋa méndé. [8] We küp ademler kiyémlerén yulġa ceyeler, (06) ḳaysıları aġaçlarnıñ botaḳlarını kisüp alup, yulġa (07) tüşep salurlar idé. [9] Aldında yörégenler we artında (08) iyerüp yörégenler ḳıçḳırup işétürérler idé: (09) "Aṣanna! Ḫodawend'né̱ñ ismé ilen kileçek (10) möbarekdér. [10] Atamız Dawıd'nıñ ismé ilen kileçekné̱ñ (11) padişalıḳı möbarekdér. Aṣanna biyéklerde!" (12) [11] We Ġayse Urşalım'ġa kilüp[161] beytné̱ñ ṭış (13) yaġına ḥawılasıġa kérdé de dürt yaġına her nersege (14) ḳaradı da waḳıt kiç bulġan sebeplé uniké şagird ilen (15) şeherden çıġup Beytġanya'ġa kildé. [12] We ikénçé könné **[32a]** (01) Beytġanya'dan çıḳḳanında Ġayse, aç bulġanlıḳdın [13] yıraḳdan östéne yafraḳı (02) bar bér incir aġaçını kürdé de bér nerse taba almammu diyüp (03) yanına yaḳın kildé. Emma yafraḳdan başḳa nerse tapmadı. (04) Çönki incir péşe ṭorġan waḳıt tügél idé. [14] We Ġayse (05) aġaçḳa ḳarap eytdé: "Mondan ṣoñ hiçbér waḳıt hiçkéşé (06) sinden yiméş aşamas." We anıñ bu süzéné şagirdler (07) işétdéler. [15] We alar Urşalım şehréne[162] kildéler. (08) Ġayse, beytné̱ñ ṭış yaġı ḥawılasına kérdé de camiġné̱ñ (09) ṭış yaḳ ḳurasında alıp ṣatuwçılarnı ḳuwarġa kéréşüp (10) aḳça aluwmaşdıruwçılarnıñ östellerén we kügerçén (11) ṣatuwçılarnıñ körsileréné awdarup yiberdé. [16] We hiçkéşége, (12) beytné̱ñ éçénden hiçbér nerse küterüp yörürge (13) ḳuşmadı. [17] We teġlim birüp aytur idé: "Yazılġan tügélmé? (14) 'Miném öyüm barça ḫalıḳlarġa ġıybadet öyü (15) dip atala. Emma sézler anı ḳaraḳçılarnıñ **[32b]** (01) cıyılışı ḳıldıŋız.'" [18] Bu éş, kāhinlerné̱ñ (02) oluġları ile kitapçılarnıñ ḳolaḳlarına yitdé. (03) We anlar, Ġayse'né helāk iterge ḳarar birdéler. Çönki (04) alar aŋardan ḳurḳalar idé. Çönki ḫalıḳnıñ hemmesé (05) Ġayse'né̱ñ teġlimége tañ ḳaluwı sebeplé irdé. [19] We her (06) kiçde Ġayse, Urşalım[163] şehréden çıġar idé. [20] We alar, (07) irte bérle ul yirden ütüp barġanda incir aġaçınıñ (08) ṭamırlarına ḳader ḳorıġanını kürdéler. [21] We Peṭrus, (09) Ġayse söylegen süzné iséne töşürüp aŋa aytdı: (10) "Ey ostaẕ! Ḳaraçı, sin bu doġa ḳılġan incir aġaçı (11) ḳoruġan." [22] We Ġayse cawap birdé de anlarġa aytdı: "Ḫoday'ġa (12) uşanurġa kirek. [23] Min rast sézlerge aytamın, (13) herkém uşbu ṭawġa aytsa, 'Küçüp üzéñné diŋézge (14) at.' Eger üz küñlénde şik ḳılmıyça aytkenénéñ bula ṭorġanına (15) uşansa anı ṭabadır. [24] Şul sebeplé sézlerge **[33a]** (01) aytamın, doġa ḳılġanıñızda her nersené téleseñler beremén (02) diyüp ışanıñlar we sézlerge bulur. [25]

161 ‹کیاپ›

162 ‹شهری› نه

163 ‹اورشلیم›

We doġa ḳıla başlaġanda (03) eger bér kéşége açuw totsaŋız anı kiçéréŋéz ta ki küklerdeké (04) ataŋız hem gönahlarıŋızını yarlıḳadı. (26) Eger sézler, ademlernéñ (05) gönahlarını kiçérmeseŋéz küklerdeké ataŋız hem (06) sézlernéñ gönahlarıŋızını yarlıḳamas."[164] (27) We anlar ṭaġı (07) Urşalım şehrége[165] kildé. We Ġayse beytnéñ ṭış ṭarafına, (08) ḳurasına kérgende kāhinlernéñ oluġları we kitapçılar (09) we ḳartlar anıñ aldına kilüp (28) anıŋdan sorap aytdılar: (10) "Ne köç ilen monday ḳılursın we bu éşlerné ḳılurġa bu (11) köçné kém birdé?" (29) We Ġayse anlarġa aytdı: "Min sézlerden (12) bér süz soraymın, miŋa cawap biréŋéz. Min hem sézlerge bonı (13) ne köç ile ḳılġanımnı ayturmın. (30) Yaḥya'nıñ çuḳınuwı kükden (14) idémé yeki ademlerdenmé? Miŋa cawap biréŋéz." (31) We anlar (15) üz aralarında meşliḥet ḳılışup ṭorup eytüşeler: "Eger **[33b]** (01) 'Kükden.' disek ul ayteçek, 'Anday bulsa ne içün aŋa (02) uşanmadıŋız?' (32) We eger béz eytsek, 'Ademden.'" Anlar ḫalıḳdan (03) ḳurḳalar idé. Çönki hemmesé Yaḥya'nı rast peyġamber (04) diyüp uylarlar idé. (33) We anlar cawap birüp Ġayse'ġa (05) aytdılar: "Bélmiybéz." We Ġayse anlarġa aytdı: "Min hem ne köç (06) ilen bonı ḳılġanımnı sézlerge aytmaymın." (07) **XII** (1) We Ġayse, alarġa miṣaller ile ayta başladı: "Bér kéşé, (08) üzüm aġaçlarını uṭurtdı hem tire yaġını kirteledé (09) hem ḳazup üzümné ṣıġa ṭorġan baz ḳazudı hem bér manara (10) ṣaldı hem anı üzümçélerge birüp kitdé. (2) Waḳıt yitkende (11) baḳçanıñ yiméşénden ḥiṣṣasını alayım diyüp baḳça baġuwçılarnıñ (12) aldına bér ḳol yiberdé. (3) We anlar anı ṭotup ḳıynadılar da (13) hiçnerse birmeyénçe ḳaytardılar. (4) We anlarġa ṭaġı (14) bér ḳolnı yiberdé we baḳça baġuwçılar anıñ ṭaş (15) bérle başını yarup, sügüp yiberdéler. (5) We ṭaġı da bér ḳolnı **[34a]** (01) yiberdé we anlar anı ültürdéler. Ṣoñdan ṭaġı (02) yene de küp ḳollarnı yiberdé.[166] Anlar ḳayuların (03) ṣuġup ḳayuların ültürdéler. (6) Baḳça iyesénéñ (04) ṭaġı ḳalġan bérüwé, yaġni anıñ söyüklé bér uġlı, bar (05) idé. Uġlumdan oyalurlar diyüp anı da yiberdé. (7) Baḳça (06) baġuwçılar üz aralarıdan söyleşté: 'Bu miraṣ aluwçıdır. (07) Kiléŋéz anı ültériyék, miraṣ béznéñ bulur.' (8) We anı (08) ṭotup, ültürüp baḳçanıñ ṣırtına ṭaşladılar. (09) (9) Şu şunday ḳılınsa baḳçanıñ iyesé ne ḳıla? Kilüp, ul (10) baḳça baġuwçılarnı yuḳ itüp baḳçanı başḳalarġa (11) biredér. (10)-(11) Şu şey yazılġannı uḳumadıñlarmı? 'Ṭaşçılar (12) ṭaşlaġan ṭaş, poçmaḳ ṭaşı (13) bula. Ḫodawend'den bulġan bu éş küzlerébézge (14) ġaceyép küréne.'" (12) We anlar, anıñ (15) temṣilné üzleréñéñ ḥaḳında söylegenéné béldéler de **[34b]** (01) anı toṭarġa téler idéler. Likin

[164] Metinde, 26. ayet [ ] arasında yazılmıştır.

[165]

[166] 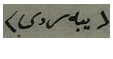

ḫalıḳdan ḳurḳdılar. We (02) anlar, anı taşlap kitdéler. (13) We Ġayse'né süz bérle totar (03) öçün Fariséylerden we Hirodeslerden beġżéséné anıñ (04) aldına yiberdéler. (14) We alar kilüp aŋa da söyledéler: (05) "Ey ostaẕ! Sinéñ rast ġadéllékéŋné bélebéz, hiçkémseden (06) ḳurḳuwıñ yuḳ. Çönki kéşélernéñ biténe ḳaramıysın. (07) Likin Ḫoday'nıñ yulına dörüstlék ile teġlim birürsén. (08) Ḳayṣar'ge bac birüw yarıymı, yuḳmı? Birebézmé, birmiybézmé?" (09) (15) Ġayse alarnıñ ikéyözlélékleréné béldé de anlarġa (10) aytdı: "Nige miné azdırasız? Miŋa bér teŋke alup kiléŋéz, (11) küriyém." (16) We anlar kiltürdé. We ul anlarġa eytdé: "Bu teŋke (12) ṣureté we yazuwı kémnéñ iken?" We anlar, "Ḳayṣar'nıñ" diyü (13) cawap birdéler. (17) We Ġayse anlarġa aytdı: "Ḳayṣar'nıñ (14) nerseleréné Ḳayṣar'ge, Ḫoday'nıñkéné Ḫoday'ġa biréŋéz." (15) We anlar aŋa küp tañ ḳaldı. (18) We ḳıyamet yuḳ diye ṭorġan **[35a]** (01) Ṣadduḳéylerden ḳayuları kilüp Ġayse'dén soradılar: (02) (19) "Ey ostaẕ! Musa bézlerge yazıpdı: 'Eger bér kéşé (03) wafat ulup ḫaṭunı ṭol[167] ḳalsa we (04) anıñ balası bulmasa ul kéşéñ (05) bérṭuwġanı, üz bérṭuwġanınıñ neslené (06) torġuzuw içün ḫaṭunnı alsa kirek.' (07) (20) We cidé bérṭuwġan bar idé. Oluġı bér ḫaṭun aldı, (08) nesél ḳaldırmıy üldé. (21) We anı ikénçésé aldı da ul ṭaġı (09) nesél ḳaldırmıyça wafat buldı. We öçünçésé hem şulay (10) buldı. (22) Bu cidé kéşéñ barçası nesél ḳaldırmadılar. (11) Barçasından şoñ ḫaṭun da wafat buldı. (12) (23) We ḳıyametde ul, ḳaysınıñ ḫaṭunı bulaçaḳ? Çönki (13) cidéséne de ḫaṭun idé." (24) We Ġayse anlarġa aytdı: (14) "Adaşıp ṭordıḳıŋızıñ sebebé şul tügélmé? Yaġni (15) kitaplarnı we Ḫoday'nıñ ḳodreténé bélmeyeçeksézler. **[35b]** (01) (25) Kéşéler ülüklerden ṭorġanda ḫaṭun almıylar, irge (02) de çıḳmıylar belki kükdeké feréşteler kébi bulalar. (26) Ülüklernéñ (03) ḳubuwı ṭuġrısında Musa'nıñ kitabında ḳuwaḳnı (04) söylegen faṣlında uḳumadıŋızmı? Ḫoda, ḫiṭap ḳılup (05) Musa'ġa aytdı: 'Min İbrahim'néñ Teŋrésé (06) we İsḥaḳ'nıñ Teŋrésé we Yaġḳub'nıñ (07) Teŋrésémén.' (27) Ḫoda, ülüklernéñ Teŋrésé tügél (08) belki térélernéñ Teŋrésédér. Sézler bik (09) adaşasızlar." (28) We kitapçılardan bérewé kilüp, alarnıñ (10) süz köreşdérgenéné işétüp, Ġayse'néñ alarġa (11) yaḫşı cawap birgenén kürüp, "Ḳayu bér şarṭ barçasıdan (12) ewwel indé?" diyüp anıŋdan soradı. (29) Ġayse (13) cawap birdé: "Ewwelgé şarṭ bu ki: 'İşétgél ey İsrail! (14) Teŋrébéz Ḫoda bér Ḫoda'dır. (30) Teŋréñ (15) Ḫoda'nı temam küñlüñ ilen we temam canıñ ilen **[36a]** (01) we temam fikréñ ilen we temam köçüñ ilen (02) söy.' (31) We ikénçé budır: 'Üz yaḳınıñnı üzéñ (03) kébi söy.' dimekdér. Bu iké şarṭdan żurı (04) yuḳ." (32) We ul yazuwçı, Ġayse'ġa aytdı: "Östad'nıñ, Ḫoda (05) bér

167 ﴿طول﴾

diyüp aytkené rast süzdér we andan başka (06) yuḳ. (33) We anı temam küñél ilen we temam ġaḳıl ilen (07) we temam köç ilen we yaḳınıñnı üzüñ (08) kébi söymek hemme yandıra ṭorġan ḳorbanlıḳlardan (09) küp artıḳ." (34) We Ġayse anıñ (10) ġaḳıllı cawap birgenén kürüp aŋa aytdı: "Ḫoday'nıñ (11) padişahlıḳıdan yıraḳ tügélsén." Mondan şoñ (12) hiçkémse Ġayse'den soġal sorarġa ġayretlenmedé. (13) (35) We Ġayse, beytnéñ ṭış yaḳ ḳurasında teġlim birgenénde (14) alardan soradı da aytdı: "Ne içün yazuwçılar Mesiḥ'né (15) Dawıd'nıñ uġlı diyüp söyliyler? (36) Dawıd üzénde Ruḥél-Ḳoddus **[36b]** (01) ilen aytdı: 'Ḫodawend Ḫodawendémge aytdı: Min sinéñ (02) doşmanlarıñnı ayaġlarıñ astına (03) ḳuyġıça minéñ uñ yaġımda ulṭurġıl.' (04) (37) Dawıd üzé anı Ḫoda diyüp aytsa ul niçék anıñ uġlı (05) bula?" We ḫalıḳnıñ kübé Ġayse'néñ süzüné[168] reḥetlék (06) ilen işétürler idé. (38) We Ġayse teġlim birdékénde aytdı: (07) "Ozun kiyém kiyüwné we bazarlarda selam aluwnı (39) we yıġılış (08) öyleréde ewwelgé ṣafnı we żıyafetlerde yuġarı ulturuwnı (09) söygen yazuwçılardan saḳlanıñlar. (40) Anlar ṭol (10) ḫaṭunlarnıñ ḥaḳların aşawçılar, şéltew kürsetüw (11) içün doġalarını ozun ḳıla. Bonlar iñ aġır ġazap tartalar." (12) (41) We Ġayse, aḳça ṣanduġınıñ ḳarşusında ulturup, ḫalıḳnıñ (13) ṣanduḳġa aḳça ṣalġanına ḳarap ṭorur idé. (14) We baylarnıñ kübésé küp ṣalalar idé. (42) We bér yarlı, ṭol (15) ḫaṭun kilüp iké tiyén aḳça ṣaldı. (43) We Ġayse şagirdleréné **[37a]** (01) çaḳırup alarġa aytdı: "Rast sézlerge aytamın, (02) uşbu feḳıyr, ṭol ḫaṭun ṣanduḳġa aḳça ṣalġanlarnıñ (03) barıdan küp ṣaldı. (44) Çönki baylar aḳçanıñ[169] (04) arṭuġını ṣaldılar. Emma bu ṭol ḫaṭun üz yuḳlıġından (05) üzéñéñ barça barlıġını, térékçélékéñéñ barçasını (06) ṣaldı." (07) **XIII** (1) We Ġayse, beytnéñ ṭış yaġına ḳurasından çıḳġanında (08) şagirdleréñéñ bérewé aŋa aytdı: "Ey ostaẕ! Nindi (09) ṭaşlar, nindi öyler ḳara!" didé. (2) We Ġayse cawap birdé de (10) aytdı: "Uşbu kürkemlé[170] öylerné küresénmé? Ṣoñra (11) bu yirde ṭaş östénde ṭaş ḳalmas, barçası[171] (12) bozulur." (3) Ġayse Zeytün Ṭawı'nda, beytnéñ ṭış yaġına (13) ḳurasınıñ ḳarşusında ulturġanında Peṭrus (14) we Yaġḳub we Yuḥanna we Andreus awlaḳda aŋardan ṣoradılar: (15) (4) "Bézge ayt, uşbu éş ḳayçan bulaçaḳ? Bonıñ **[37b]** (01) barçasınıñ bozuluwı yaḳın buluwınıñ ġalemeté ne?" (5) We (02) Ġayse anlarġa eytürge başladı: "Ṣaḳlanaŋız, bér kéşé (03) sézlerné azdurmasın. (6) Ṣoñra küp ademler miném (04)

168

169

170 Metinde, kürkemle sözcüğündeki ikinci k yazılmamıştır.

171

ismém ile kilüp, ‘Min Mesiḫ’[172] diye küplerné azdıralar. (05) (7) We ḳayçan ki işétseŋéz ṣuġışlar ṭuġrısından ṣuġış (06) ḫeberleréné ḳurḳmaŋız. Çönki alar bulaçaḳ emma ul aḫırı (07) tügél. (8) Çönki ḫalıḳ ḫalıḳġa küterélür, memleket memleketge (08) küterélür. Beġżé de yir tétrewler, açlékler hem bulur. (09) Bu, awıruwlarnıñ başı. (9) Emma sézler üzéŋézde ṣaḳ (10) buluŋız. Çönki ḫalıḳ sézlerné meḥkemelerge totup (11) birür. Yıġılış öylerénde ṣuġup miném ṭuġramdan sézler, (12) ḥakimlernéñ we padişahlarnıñ ḳarşusında anlarġa (13) güwah buluw öçün ṭorġuzulursızlar. (10) Likin aḫırı bulmasdan (14) ewwel, hemme ḫalıḳlarġa İncil’néñ weġazéné ḳıluwıŋız (15) kirek. (11) We sézlerné ṭotup birüwge, alup barġanda **[38a]** (01) ne aytaçaḳsızlar? Şunıñ öçün élgeréden endişe (02) ḳılmaŋız. Şul waḳıt sézlerge ne süz birélse şunı (03) söyleŋézler. Çönki süz ḳıluwçılar sézler tügél belki (04) Ruḥél-Ḳoddusdır. (12) Bérṭuwġan bérṭuwġanın we ata balasını (05) ülümge totup birür, balalar ata, anaġa ḳarşı (06) anlarnı ültürür. (13) We miném ismém içün temam ademlerden (07) sézlerné yaman kürür. Emma ṣoñġa ḳader çıdaġanıñız (08) ḳoṭulurlar. (14) Sézler weyranlıḳnıñ mekruhlarının (09) caiz bulmayaṭuġın yirde ṭor (10) ṭormaḳların kürgende, uḳuġan kéşéler (11) aŋlasunlar,[173] ul waḳtında Yehüdiye’de buluwçılar ṭawlarġa (12) ḳaçsınlar. (15) We öy tübeséndegéler öyge töşmesünler (13) we öyden bér nerse alurġa kérmesünler. (16) We ḳırda (14) bulġanlar kiré ḳaytmasunlar, kiyémleréné alurġa ḳaytmasın. (15) (17) Ḳayġı, ul könlerde yöklé bulġanlarġa we imézüwçélerge. (18) Doġa **[38b]** (01) ḳılıŋız, bu éşler ḳışda bulmasın. (19) Çönki uşbu [174] könlerde, (02) şunday ḳızġanıç bulur ki dönya yaratılġandan birlé ḳaysını (03) yaratdı Ḫoda bu könge ḳader hem bulmas. (20) Eger Ḫodawend, (04) ul könlerné ḳısḳartmasa hiçbér can ḳotula almas (05) idé. Emma üzé ayrıġanları öçün ḳaysılarını ul (06) ayırdı, uşbu könlerné ḳısḳartdı. (21) Ul waḳıtlarda, (07) bér kéşé sézlerge aytsa da: ‘Méne, Mesiḥ bu yirde yeki (08) ul yirde’ uşanmaŋız. (22) Çönki yalġan Mesiḫler we yalġan peyġamberler (09) çıġup ġalemetler we moġcizalar kürsetürler. Eger (10) mömkin bulsa ṣaylanġanlarnı da ṭaġı azdırurlar. (23) Sézler (11) saḳlanıŋızlar. Méne, her şeyné ibtidasıdan sézlerge (12) ḫeber birdém. (24) Emma ul könlerde uşbu ḳızġanıçlıḳdan (13) ṣoñ, aftab ḳaraŋġulanup hem ay yaḳtulıḳ (14) birmes. (25) We yolduzlar kükden aṭulup (15) küklerdeké ḳotlar tétrer. (26) We ul waḳıt, **[39a]** (01) ‘İnsan Uġlı boluṭlarda küp ḳuwet we (02) celāl ilen kile ṭorġanını alar kürürler.’ (03) (27) Ul waḳıt feréşteleréné yiberép yirnéñ (04) ḳırıynıdan küknéñ

172

173 Metinde, (uḳuġan kéşéler aŋlasunlar) şeklinde ( ) arasında yazılmıştır.

174 Metinde, uşbu sözcüğündeki u yazılmamıştır.

ḳırıynaça dürt cilden (05) ṣaylanġanlarnı cıyar. (28) Sézler incir aġaçından ügét (06) alıñlar. Anıñ boṭaġı yomşaḳ bulsa yafraḳlar çıḳarġanda (07) yaz yaḳın bulġanın bélürsézler. (29) Şunday hem (08) sézler bu hemme éşlerneñ bulġanın kürgende İnsan Uġlı'nıñ (09) yaḳınlaġanını, yaġni işékneñ aldında ikenéné (10) béléñéz. (30) Rast sézlerge aytamın, bu barçası (11) bulġanġa ḳader bu nesél hiç ütmeyeçek. (31) Kük (12) we yir bozulur, miném süzlerém bozulmas. (32) Emma ul (13) könneñ we ul seġatneñ ṭuġrasında hiçbér kéşé (14) bélmiy. Kükdé feréşteler hem bélmiy, uġul da hem bélmiy. Yalġız ġına ata béle. (33) Ṣaḳlanup (15) uyaw bulıŋız, doġa ḳılıñızlar. Çönki ul waḳıt ḳayçan **[39b]** (01) boların bélmiysézler. (34) Bu éş şunıñ kébidér ki: Bér kémse (02) yulġa çıḳġanda, öyde ḳaldırup kitkende ḫézmetkārlarına biredér (03) köç hem her béréne üzéneñ éşéné hem emér ḳıldı, (04) işék ṣaḳlawçıġa ṣaḳ bulurġa. (35) Şul içün (05) ṣaḳ buluŋız. Çönki öy iyesénéñ kiçdemé yeki (06) tön yarımındamı yeki eteç ḳıçḳırġandamı yeki tañ atḳandamı (07) kile ṭorġanını bélmeyeçekséz. (36) Çönki iskermesden (08) kilüp sézné yoḳlaġan tapmasun. (37) We sézlerge söylegenémné (09) barıŋlarge aytamın: Ṣaḳ buluŋız." (10) **XIV** (1) İké könden ṣoñ Fıṣıḥ we Biḫamur Nan Beyremé[175] bulup, (11) kāhinlerneñ oluġları we kitapçıları Ġayse'né ḫeyle (12) ilen ṭotup, ültürmek bulup ézledéler. (2) Emma (13) ḫalıḳnıñ arasında[176] açuwından ḳurḳup, "Ġıydda bulmasun." (14) diyü aytdılar. (3) Ġayse Beytġanya'da, awıruw tenlé Simġun'nıñ (15) öyénde dasturḫanda ulṭırġanda bér ḫaṭun, bér **[40a]** (01) şéşe ḳıymmetlé, islé may alıp kildé de şéşené watup (02) islé maynı Ġayse'néñ başına tükdé. (4) Beġżéleré üz (03) küñéllerénde ḳayġulanıp aytdılar:[177] "Nige bu islé may erem buldı. (04) (5) Bonı uttuz ṣumdan artıḳ köméşge ṣatup feḳıyrlerge (05) birürge mömkin idé." diyüp zarlanur idéler. (6) Likin (06) Ġayse aytdı: "Anı ḳuyıŋız. Nige anı tirgiysézler? Ul (07) miŋa bér yaḫşı éş éşledé. (7) Çönki feḳıyrler her daim sézler (08) ilen bar. Ḳayçan téleseŋéz alarġa yaḫşılıḳ ḳıla alasızlar. (09) Emma min her daim sézler ilen bulmayaçaḳmın. (10) (8) Ul köçé yitkençé ḳıldı. Ul, bedenémné defén içün iftida (11) ḳalayup islé may siptė. (9) Rast sézlerge aytamın: (12) Bu İncil hemme dönyada her yirde weġaz aytılsa bu ḫaṭunnıñ (13) uşbu ḳılġanı onutulmas öçün eytélür." (10) Uniké şagirdnéñ (14) béré İsḫariyoṭi Yehüda, Ġayse'né ṭotup birüw (15) içün kāhinlerneñ oluġların aldına çıġup kitdé. **[40b]** (01) (11) Alar monı işétkenden ṣoñ şadlanup aŋa aḳça birürge (02) weġde kıldılar we ul Ġayse'né totup birüwge waḳıt ézliy (03) başladı. (12)

175 ‹بیسای›

176 ‹آسا سنده›

177 ‹ایقدیس›

We Fiṭır Nan Beyremé'néñ[178] ewwelgé köné, Fışıḥ (04) Ḳuzıysı'nı ḳorbanlı ṭorġan könénde şagirdleré Ġayse'ġa (05) eytdé: "Sin Fışıḥ Beyremé[179] aşını ḳay yirde aşarġa (06) téliysén? Béz ḥeżérliyék." (13) We Ġayse, şagirdleréden ikéséné (07) yiberüp alarġa aytdı: "Şeherge barıŋız we sézlerge (08) bér çülmek suw kütergen bér adem oçıradıyor. (09) Aŋa iyerüp yörüŋéz. (14) We ul, ḳayu öyge kérse öynéñ (10) iyeséne aytaŋız: 'Östad ayta: Şagirdlerém ilen Fışıḥnı (11) aşıy ṭorġan ḳunaḳ öyüñ ḳayda?' (15) We ul üzé sézlerge (12) tüşek salup ḥeżérlegen bér zur bülme kürsetür. (13) Bézge şul yirde ḥeżérlengéz." (16) We şagirdler (14) çıġup, şeherge kilüp Ġayse anlarġa aytken kébi ṭaptı (15) da Fışıḥnı ḥeżérledéler. (17) We Ġayse kiç bulġan waḳıt uniké **[41a]** (01) şagird ilen kildé. (18) Dasturḫan aldında ulturup (02) ṭeġam aşaġanda Ġayse aytdı: "Rast sézlerge eytürmén: (03) Miném ile ṭeġam aşaġanda yatḳan sézlerden béré, miné (04) toṭup bireçek." (19) Şagirdler ḳayġulı bulup bérén (05) bérén Ġayse'ġa: "Minmé?" diyüp ṣoradılar. (20) We Ġayse (06) anlarġa ayttı: "Uniké şagirdnéñ bérüwé, miném ile (07) bér ṭabaḳġa ḳullarını cébétken kéşédér. (21) İnsan Uġlı, (08) üz tuġrasına bitélgen kébi dönyadan kite ul. Likin (09) ḳayġu, İnsan Uġlı anıñ ile tafşurup ala ṭorġan (10) kéşége! Uşbu adem ṭuwılmaġan bulsa üzéne yaḫşı (11) bulur idé." (22) We anlar ṭeġam aşap yatḳanında Ġayse ikmekné (12) alıp, bereketlep, sındırup anlarġa aytdı: "Bonı (13) alıŋız, bu miném tenémdér." (23) Hem çınayaḳnı aldı da télek télep alarġa (14) birdé. We hemmesé anıŋdın éçdéler. (24) We Ġayse anlarġa (15) aytdı: "Bu ġahédnéñ ḳanı, yaġni küpler içün tüḳüle ṭorġan **[41b]** (01) uşbu[180] ḳanım. (25) Rast sézlerge aytamın, mondan ṣoñra (02) Ḫoday'nıñ padişalıḳıda anı yeŋiden éçmegenéme ḳader, üzüm (03) aġaçı cilegénden hiç éçmeyeçekmén." (26) We tekbir aytup Zeytün (04) Ṭawı'na çıḳdılar. (27) We Ġayse anlarġa aytdı: "Barçaŋız miném (05) ṭuġrımdın şiklenürséz. Çönki yazılġandır: 'Kötüwçéné (06) ḫarap ḳılsam kiter ḳuylar, her yaḳġa taralup kiter.' (07) (28) Likin min térélgende ṣoñ sézlerden élgeré Celileye'ge (08) baram." (29) Peṭrus aŋa eytdé: "Eger hemmesé şiklense de min (09) şiklenmem." (30) We Ġayse aŋa aytdı: "Rast siŋa eytem, bu kön, (10) ṭönde bér eteç iké kerre ḳıçḳırġandan ewwel minden öç mertebe (11) ḳaytarsın." (31) We Peṭrus arṭuġraḳ köç ile (12) aytdı: "Eger sinéñ ilen miŋa ülürge kirek ulsa da (13) sinden hiçwaḳıt ḳaytmam." Şagirdlernéñ hemmesé hem şulay (14) didéler. (32) We alar Cesmanye digen bér ḳaryege kildéler. (15) We Ġayse şagirdleréne eytdé: "Min doġa ütegençe bu yirde **[42a]** (01) uṭura ṭorıŋız." (33) We

178 بېشلىق

179 بېشلىق

180 Metinde, uşbu sözcüğündeki u yazılmamıştır. مشبو

Peṭrus'nı we Yaġḳub'nı we Yuḥanna'nı (02) üzé ilen alup küp ḳurḳa hem ḳayġulana başladı. (34) We anlarġa (03) aytdı: "Canım ülüm derecesénde zarlanadır. Bu yirde köṭüp (04) ṭorıŋız hem uyaw buluŋız." (35) We az ġına alġa taba barup, yirge (05) yıġılup, eger mömkin bulsa şul seġat ütsén diyüp doġa ḳıla (06) idé. (36) We ul aytdı: "Abba! -yaġni ey ata!- Siŋa her éş mömkin de (07) bu yazmışnı minden ütgézgél. Likin miném télewémçe tügél, sinéñ (08) télewéñçe bulsın." (37) We Ġayse ḳaytup kilüp alarnı yoḳlaġanların (09) kürüp Peṭrus'ḳa aytdı: "Ey Simġun! Sin (10) yoḳlıysınmı? Bér seġat uyaw bulurġa çıdamadıŋmı? (38) Azdıruwluwġa[181] (11) töşmes içün uyaw bulup doġa ḳılıŋız. Ruḥ rast (12) uyaw emma ten köçsézdér." (39) We Ġayse ṭaġı barup, doġa ḳılup (13) elégé süzlerné aytdı. (40) Ṭaġı kilüp alarnıñ yoḳlaġanların (14) kürdé. Çönki alarnıñ küzleré bik awıraygan (15) idé. We alar ne cawap birürge bélmiyler idé. **[42b]** (01) (41) Öçünçé mertebe kilüp alarġa aytdı: "Séz ḫeżér de elé yoḳlıysız, (02) reḥetleneséz. Kildé seġat. Méne, İnsan Uġlı monafiḳlarnıñ (03) ḳullarına ṭotulup biréledér. (42) Ṭorıŋız, kiteyék. (04) Méne, miné ṭotup birüwçé yaḳın kile." (43) We ul söylep (05) ṭorġanında ḫeżér uniké şagirdnéñ bérewé (06) Yehüda we anıñ ile küp ḫalıḳ, kāhinlerniñ oluġları (07) we ḳartları yanlarında ḳılıçlar we aġaçlar ile kildéler. (08) (44) We Ġayse'né ṭotup birüwçé alarġa bilgé birüp eytken (09) idé: "Min kémné üpsem ul kéşé şuldır. Anı ṭotup, (10) şaġ selamet alup barıŋız." (45) We Yehüda ḫeżér Ġayse'néñ aldına (11) kilüp, "Rabbi!" diyüp anı küp üpdé. (46) We alar ḳulların (12) anıñ östéne salıp anı ṭotdılar. (47) We şul yirde (13) ṭorġanlar bérewé ḳılıç şawırup alup, kāhinlerniñ (14) oluġınıñ ḳolına çabup, ḳolaġını kisüp töşürdé. (15) (48) We Ġayse alarġa aytdı: "Miné ṭotarġa uġrını totmaḳ **[43a]** (01) kébi bulup ḳılıç, aġaçlar ile çıḳdıŋızmı? (49) Min her kön (02) beytnéñ ṭış yaġına ḳurasına sézler ilen bulup, (03) teġlim birüp yöriy idém. Miné ṭotmadıŋız. Likin yazmışlar (04) urnına kilüw içün bu éş bulġandır."[182] (50) Şul (05) waḳıtda hemme şagirdler Ġayse'né taşlap ḳaçdılar. (06) (51) Likin yalanġaç tenéne yalġız kisek sufuti büz uraġan (07) bér yégét Ġayse'ġa iyergen idé. We anlar (08) anı ṭotdılar. (52) Emma ul aḳ sufuti büzné de ṭaşlap (09) yalanġaç ḳaçdı. (53) We Ġayse'né kāhinlerniñ oluġınıñ (10) aldına alup kildéler. Hemme kāhinlerniñ oluġları (11) we ḳartları we kitapçılar hemmesé kilüp kāhinlerniñ (12) oluġına cıyıldılar. (54) We Peṭrus yıraḳdan kāhinlerniñ (13) oluġınıñ ḳurasınıñ éçéneçe Ġayse'ġa (14) iyerdé. We ḫézmetçélerniñ arasında utnıñ (15) uṭurup utġa yılınur idé. (55) We kāhinlerniñ oluġları **[43b]** (01) we meclésniñ

[181] azdıruwluġa sözcüğünde -uw eki yazılmamıştır. آزدرس لوغه

[182] ﴿بوالشن بولغان دس﴾

barı Ġayse’né ültürüwge anıñ (02) ṭuġrasında bér güwahlıḳ ézlep ṭordılar. Likin (03) tapmadılar. (56) Çönki küpler aŋa ḳarşı yalġan güwahlıḳ (04) birüp ṭoralar idé. Likin güwahlıḳları ṭuġrı (05) kilmes idé. (57) We beġżéleré ṭorup, anıñ ṭuġrasında (06) yalġan güwahlıḳ birüp eytür idéler: (58) “‘Ḳul ilen yasalġan (07) uşbu çirkewné üzéné bozup ḳul ilen yasalmaġan (08) başḳasını öç könde yasayaçaḳmın.’ digenéñné işétdék.” (09) (59) Monda ṭaġı güwahlıḳları ṭuġrı kilmes irdé. (60) We kāhinlernéñ (10) oluġı urtada ṭorup Ġayse’den soradı: (11) “Hiçnesne cawap birmesmésén? Bu kéşéler siŋa ḳarşı (12) birgen güwahlıḳ nedér?” (61) Emma Ġayse ték ṭorup hiç (13) cawap birmes idé. Yene de kāhinlernéñ ṭüresé (14) andan sorap ṭordı da aŋa aytdı: “Sin Mesiḥ (15) İbné Möbarekmé?” (62) We Ġayse eytdé: “Min şuldır min: **[44a]** (01) İnsan Uġlı’nıñ ḳodretlékénéñ uñ yaġına uṭurup (02) küklernéñ boluṭları ilen kilmekéné küresézler.” (03) (63) We kāhinlernéñ ṭüresé üz kiyéméné yırtup (04) aytdı: “Ṭaġı bézge güwahlarnıñ ne kireké bar? (64) Köfér (05) aytḳanın işétdéŋler. Sézler ne uylaysızlar?” We (06) we barı ul ülümge layıḳlı diyü tuḳtatdılar. (65) We beġżéleré (07) anıñ östéne ṭökürüp, yözéné yabup, anıñ biténe (08) ṣuġup aŋa eytür irdéler: “Kileçekné ayt.” (09) We ḫézmetçéler ṭotup alup awuçları ile ṣuġar idéler. (10) (66) We Peṭrus tübende ḳurada ṭorġanında kāhinlernéñ (11) asraw ḳızlarıdan bérüwé kilüp, (67) Peṭrus’nıñ (12) utġa yılıŋġanın kürüp aŋa ḳaradı da aytdı: “Sin ṭaġı (13) Naṣaratlı Ġayse ilen idéñ.” (68) Emma Peṭrus inkār (14) ḳılup, “Min bélmeyém, min sinéñ ne aytḳanıñnı aŋlamaymın.” (15) diyüp ṣırtḳa, dalanġa çıḳdı. We eteçden bérüwé ḳıçḳırdı. **[44b]** (01) (69) We ul asraw ḳız anı kürüp ḫeżér ṭorġanlarġa, (02) “Bu ṭaġı anlarnıñ béré.” diyüp eytdé. (70) We Peṭrus ṭaġın da (03) inkār itdé. We bérazdan ṣoñ, ṭaġın da ḫeżér ṭorġanlar (04) Peṭrus’ḳa aytdı: “Rast, sin anlardansın. (05) Çönki hem Celileyeléksén.” (71) Peṭrus, “Sézler aytken (06) kéşéné tanımaymın.” diyüp, ḳarġanup ayta başladı. (72) We ḫeżér (07) eteçden bérüwé ikénçé mertebe ḳıçḳırdı. We Ġayse’néñ (08) aŋa, “Eteçden bérüwé ikénçé mertebe ḳıçḳırmasdan (09) ewwel sin minden öç mertebe ḳaytursın.” digen (10) süzéné iséne töşürdé. We anı uylaġanda yıġlar (11) idé. (12) **XV** (1) We irte bérle kāhinlernéñ oluġları we ḳartlar (13) we kitapçılar,[183] yazuwçılar we meclésnéñ barı kiŋeşüp (14) Ġayse’né beyledé de alup barup Pilaṭus’ḳa tapşurdı. (2) We Pilaṭus (15) anıŋdın soradı: “Yehüdilernéñ padişahımısın?” **[45a]** (01) We Ġayse cawap bireyüp aŋa aytdı: “Sin aytḳan şul.” (02) (3) We kāhinlernéñ oluġları anıñ ṭuġrasında küp (03) yalalar yaġurlar idé. (4) We Pilaṭus yene de andan (04) soradı da aytdı: “Hiç éşden cawap

183 وكتابيلس

birmiysén, (05) ḳaramaymasın, sinéñ içün küpmü zarlanalar?” (5) Emma (06) Ġayse ṭaġı da hiçbér cawap birmiydé. Şunday ki Pilaṭus (07) tañ ḳaldı. (6) We Pilaṭus, her ġıydda zindanda yaṭuwçılardan (08) ḫalıḳ süygen bér kéşéné buşatar idé. (7) Barabas (09) digen bér adem bar idé. Bozuḳçılar ilen (10) zindanda idé. Anlar oruşup kéşé ültürgen (11) idé. (8) We ḫalıḳ cıyulup, yuġarı çıġup Pilaṭus’dan (12) élgerké resmé kébi ṣorarġa kéréşdéler. (9) We Pilaṭus (13) anlarġa cawap birdé de aytdı: “Sézlerge Yehüdilerném (14) padişasını azad ḳıluwımnı téleysézlermé?” (10) Çönki (15) kāhinlerném oluġları anı köngélékném sebebéden **[45b]** (01) ṭotup birgenén Pilaṭus béler idé. (11) Emma kāhinlerném (02) oluġları anlarġa Barabas’nı buşatsa (03) yaḫşıraḳ, diyüp ḫalıḳnı ḳoturta idéler. (12) Ṭaġı Pilaṭus (04) cawap birüp alarġa aytdı: “Alaysa Yehüdilerném (05) padişası digenéŋézné ni ḳılayım?” (13) We anlar, “Anı terége (06) ḳadaḳlaġıl.” diyüp ṭaġın da ḳıçḳırur irdéler. (14) We Pilaṭus (07) anlarġa aytdı: “Nige, ul ne yawızlıḳ ḳılġan idé?” Emma (08) alar, “Anı terége ḳadaḳlaġıl.” diyüp bik ḳattı ḳıçḳırur (09) idéler. (15) We Pilaṭus, ḫalıḳnıñ küŋléné ḳaldırmas (10) öçün Barabas’nı anlarġa buşatıp, Ġayse’ġa tayaḳ (11) ṣuġup darġa ḳadaḳlawġa ṭapşurdı. (16) We ṣaldatlar (12) Ġayse’né ḳuraġa, yaġni ḫökém urnına, alup kilüp ḳuydı. (13) Ġaskerlerné barın cıydılar. (17) Anlar Ġayse’ġa bér ḳızıl (14) kiyém kiyéndérüp çenéçkéden bér tac yaṣadılar we anıñ başına[184] (15) kiydérdéler. (18) We aŋa selam birgelé ṭorup eytür irdéler: **[46a]** (01) “Ḳuwan, ey Yehüdilerném padişası!” (19) We anıñ başıġa ḳamış (02) ile ṣuġup östéne tökürür idéler. We téz böküp aŋa (03) baş iyer idéler. (20) We anı mısḳıl itkenden ṣoñ östéden (04) ḳızıl kiyémné ṣaldurup, aŋa üz kiyéméné kiydürüp (05) anı terége ḳadaḳlarġa çıkardılar. (21) We awıl kéşéséden (06) kilken bér kéşéné, yaġni Aliksanderus’nıñ we Rufus’nıñ (07) atası Ḳırunyelé Simġun’nı, Ġayse’néñ teréséné (08) küterüp alup barur içün ṭotup aldılar. (09) (22) We anlar Ġayse’né Çolçoṣa yiréne alıp kildéler. Çolçoṣa (10) digen maŋlay yiré digen bula.[185] (23) We araḳıġa mırra (11) ḳuşup aŋa bire başladılar. Emma Ġayse anı almadı. (24) We (12) anlar anı terége ḳadaḳladılar. Ṣoñra alar anıñ (13) kiyéméné büléşüp aldılar we kiyémlerénéñ ḳaysısı (14) kémge alurġa diyüp jirebe ṣaldılar. (25) Anlar anı (15) darġa ḳadaḳlaġan waḳıt tuḳuzınçı seġat, yaġni çey waḳtı[186] **[46b]** (01) idé. (26) We anıñ ülüm ḳażasınıñ sebebé, “Yehüdilerném (02) Padişası”[187] diyüp yazılġan idé. (03) (27) We Ġayse ilen iké yul

---

184

185 Açıklama cümlesi ( ) arasında verilmiştir.

186

187 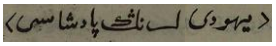

kisüwçéné, bérüwéné anıñ (04) uñ ṭarafına we bérüwéné anıñ ṣul ṭarafına taġanġa (05) ḳadaḳladılar. (28) Bu éş kitapnıñ “Ul gönahkārlarnıñ (06) beraberénde ḥisaplandı.” digen süzé (07) urnına kilüw içün buldı. (29) Ütüwçé kéşéler anı (08) sügüp, başların sélkétép diyeler: “Ah! Camiġné (09) üzéné bozup anı öç könde yasawçı. (30) Üzüññé (10) ḳotḳar da teréden töş!” (31) We kāhinlernéñ (11) oluġları ṭaġı üz aralarında yazuwçılar ilen (12) şu şunday mısḳıl idüp diyer idéler: “Başḳalarnı (13) ḳotḳardı, üzéné ḳotḳara almıy. (32) We İsrail’néñ (14) padişahı Mesiḥ, imdi teréden töşsén (15) béz kürüp ışanabız.” We anıñ ilen terége ḳadaḳlanġanlar **[47a]** (01) ṭaġı anı sügerler idé. (33) We unikénçé seġat (02) yaġni ḳoş waḳtı[188] bulġanında öçünçé seġat yaġni (03) aḳşam waḳtınaça temam yir östénde ḳaranġulıḳ buldı. (04) (34) We öçünçé seġatde Ġayse ḳattı ṭawış bérle ḳıçḳırdı (05) da aytdı: “İli ili lama şafaḳtani?” Meġnesé, “Ḫodayım (06) Ḫodayım nige miné ṭaşladıñ?” (35) We ḥeżér ṭorġanlardan (07) ḳayuları işétüp eytdéler: “Méne ul, İlyas’nı (08) çaḳıra.” (36) Bérüwé yögürdé de bér kisek[189] boluṭnı (09) sérkege manup, bér ḳamışnıñ oçına sancıp, (10) aŋa éçerge birüp ṭordı da aytdı: “Ḳuyuñlar, (11) küreyék İlyas anı töşürürge kilermé?” (12) (37) Ġayse ḳattı ṭawış ilen ḳıçḳırup canın teslim ḳıldı. (13) (38) Camiġnéñ çarşawı yuḳarıdan tübengeçe ikége (14) yırtıldı. (39) We aŋa ḳarşı ṭorġan yözbaşı, (15) Ġayse’néñ şu şunday ḳıçḳırup, can teslim itkenéné kürüp **[47b]** (01) aytdı: “Rast, bu kéşé Ḫoday’nıñ uġlı idé.” (40) We yıraḳdan (02) ḳarap ṭorġan ḫaṭunlar da bar idé. Anlarnıñ (03) arasında, Mecdelyelé Meryem we kéçék Yaġḳub’nıñ we Yosi’néñ (04) anası Meryem we Salome, (41) Ġayse Celileye’de ikenénde anlar (05) aŋa iyerép ḫézmet ḳıla idé. Yene de Ġayse ile Urşalım’ġa (06) çıḳḳan başḳa ḫaṭunlar da bar idé. (42) We kiç bulġanda, çönki (07) comġa köné idé, yaġni şinbe könnéñ aldındaġı kön,[190] (43) millet (08) meclésénde[191] kiŋeş birüwçé we iġtibarlı hem üzé de Ḫoday’nıñ (09) padişahlıḳına kötken Arimatyalı Yosuf kilüp, (10) ġayret ḳılup, Pilaṭus’nıñ aldına kérüp Ġayse’néñ (11) tenéné soradı. (44) We Pilaṭus Ġayse’néñ bolayça (12) tiz ülgenéne ġacepsenüp, yözbaşını çaḳırup, “Ġayse’néñ (13) ülgenüne küp waḳıt buldımı?” diyüp anıŋdan (14) soradı. (45) We yözbaşıdan işétkeç Ġayse’néñ (15) söygen Yosuf’ke birdé. (46) We Yosuf, aḳ sufute **[48a]** (01) büz satup aldı da Ġayse’né töşürüp, aḳ sufute (02) büz ilen keféنlep anı ṭaşda uyġan ḳabérge ḳuydı da (03) ḳabérnéñ awzına ṭaş bérle yabup ḳuydı. (04) (47) We Mecdelyelé Meryem, Yosi’néñ anası Meryem Ġayse’néñ (05)

188 (یعنی قویش وقتی)

189 [کیسك]

190 (çönki comġa köné idé, yaġni şinbe könnéñ aldındaġı kön) şeklinde ( ) arasında yazılmıştır.

191 (اك مجلسنده)

ķayu yirde ķuyulġanına ķarap ṭorar idéler. (06) **XVI** (1) We şinbe kön ütkenden ṣoñ Mecdelyelé Meryem we Yaġķub'nıñ (07) anası Meryem we Salome islé maylar satup (08) aldı da Ġayse'ġa sibürge kildéler. (2) Aṭnanıñ ewwelgé (09) köné, yaġni yekşenbede,[192] bik irte çıġup ṭurda ķına (10) anlar ķabérġa kilüp (3) üz aralarında söyleşdéler: (11) "Bézge ķabérnéñ awzındağı ṭaşnı kém alup bireçek?" (12) (4) Çönki ul ṭaş bik zur idé. We anlar (13) yuķarı baķup ṭaşnıñ alunġanını kürdéler. (14) (5) We anlar ķabérge kérüp uñ ṭarafında aķ kiyém kiygen (15) bér yégétnéñ uṭurġanın kürdéler. We anlar ġacepge ķaldılar. **[48b]** (01) (6) We yégét anlarġa aytdı: "Ġaceplenmeŋéz. Sézler, terége ķadaķlanġan (02) Naṣaratlı Ġayse'né ézlersézmé? Ul ṭordı. (03) Ul bu yirde tügél. Méne, ul ķuyulġan yir, küréŋéz! (04) (7) Likin barup anıñ şagirdleréne we Peṭrus'ķa aytıŋız: (05) 'Ul sézlerden borun Celileye'ge baraçaķ. Sézlerge (06) söylegen kébi anı ul yirde tabarsız.'" (8) We anlar (07) çıġup ķabérden ķaçdılar. Çönki anlarnı ķaltıraw (08) we ķurķu basķan idé. We kéşélerge hiçnerse aytmadılar. (09) Çönki alar ķurķķan idé. (9) We aṭnanıñ ewwelgé köné, yaġni (10) yekşenbede,[193] irte bérle Ġayse ṭorġandan çoñ daslabi (11) Mecdelyelé Meryem'ge küründé. Ġayse anıŋdan cidé cénné (12) çıķarġan idé. (10) We ul, barayup Ġayse'ġa iyergen (13) kéşélerge ẖeber birdé. Şul waķıtda anlar ķaygu (14) ṭotup yıġlar idéler. (11) We anlar Ġayse'néñ téré ikenün, Mecdelyelé (15) Meryem'ge kürüngenéné işétegende uşanmadılar. (12) Şul éşler **[49a]** (01) ṣoñra, Ġayse başķa töşde anlarnıñ awılġa kitüp (02) bara ṭorġan ikéséne küründé. (13) We ikewé yene barup (03) ķalġan şagirdlerge ẖeber birdé. We anlar bu ikewéne (04) hem uşanmadılar. (14) Ṣoñ unbér şagird aşyawlıķda (05) ulturġanında Ġayse anlarġa kürünüp alarnıñ (06) iġtiķadsızlıķına we küñélléréñéñ ķattılıķına şélte (07) ķıldı. Çönki anlar anı ķupķandan ṣoñ kürgenlerge (08) uşanmaġan idéler. (15) We anlarġa aytdı: "Bötün (09) dönyaġa barup hemme ẖalıķġa İncil'né weġaz aytıŋız. (16) Işanup (10) çuķınġanlar ķoṭula, uşanmaġanlarġa ceza bulur. (11) (17) We uşanġanlarġa ġalemetler alar ile buladır, yaġni[194] (12) uşbudır:[195] Alar miném ismém ilen cénlerné çıķaraçaķ (13) we yeŋi téllerde söyleyeçekler. (18) Cılanlarnı ķul ilen (14) alurlar. Eger aġuw éçseler anlarġa hiç żarar ķılmas. (15) We ķullarına awıruwlarnıñ östéne ķuysalar şifa **[49b]** (01) ṭabarlar." (19) H̱odawend Ġayse, anlar ilen süzleşkenden (02) ṣoñ kükge çıġup

192 دیکشنبه ده

193 یعنی یکشنبه ده

194 یعنی

195 Metinde, uşbu sözcüğündeki u yazılmamıştır. شبو

Ḫoday’nıñ uñ yanına[196] (03) uṭurdı. [(20)] We anlar çıġup her yirde İncil’né[197] (04) weġaz aytdı. We Ḫoda’nıñ yardemé ile we birgen köçé (05) ile süzné kileçek moġcizalar ile bér kite idé. (06) Amin.

[196] Metinde, yanına sözcüğünde n yazılmamıştır. يانيله

[197] انجيل ني

4. TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARIM

I Markos İncili. [1]İsa Mesih'in İncil'inin başı. [2]"İşte, ben senin için yolunu hazırlayıcı
elçimi senin önünden gönderiyorum. [3]Kırda, çağırıcının sesi: 'Rabbin büyük yollarını
hazır ve küçük yollarını doğru kılınız.'" dedi. [4]Peygamberlerin kitabında böyle yazıldı.
Yahya, çölde günahların bağışlanması için vaftizini öğretiyordu. [5]Tüm Yahudiler ve
Yeruşalim şehrinin halkı Yahya'nın huzuruna çıkıp kendi günahlarını açıklayarak Erden
Irmağı'nda onun tarafından vaftiz ediliyordu. [6]Yahya'nın giysisi deve yününden,
belindeki kemer ise kayıştandı. Yedikleri, çekirge ve kırdaki bal arısının balıydı. [7]O,
vaaz edip, "Benden sonra, benden daha ulu bir kişi gelecek. Hatta ben onun
ayakkabısının bağlarını çözmeye bile layık değilim. [8]Ben sizleri su ile vaftiz ettim ama
o sizleri Kutsal Ruh'la vaftiz edecek." dedi. [9]O günlerde İsa, Celile'nin Nasıra
şehrinden gelip Erden Irmağı'nda Yahya tarafından vaftiz edildi. [10]İsa, sudan çıktığında
göklerin yarılıp Kutsal Ruh'un güvercin gibi üzerine indiğini gördü. [11]Göklerden gelen
bir ses, "Sen benim çok sevdiğim oğlumsun, ben senden razıyım." dedi. [12]O anda
Kutsal Ruh, İsa'yı çöle çıkardı. [13]Çölde kırk gün şeytan tarafından denendi. O yırtıcı
hayvanlar ile birlikteydi ve melekler ona hizmet ediyordu. [14]Yahya'nın zindana
atılmasından sonra İsa, Celile yurduna gelip Tanrı'nın Sevinç Getirici Haberi'ni öğretti.
[15]"Vakit doldu ve Tanrı'nın hükümranlığı yaklaştı. Tövbe edip İncil'e iman edin."
diyordu. [16]İsa, Celile Denizi'nin kıyısında yürürken Simġun ve kardeşi Andreus'un
denize ağ attıklarını gördü. Çünkü balıkçılar gibi balık avlıyorlardı. [17]İsa onlara,
"Ardımdan gelin, ben sizi insan avcısı kılacağım." dedi. [18]Onlar da hemen ağlarını
bırakıp ardından yürüdüler. [19]İsa, biraz daha ilerleyince Zebedi'nin oğlu Yakup ile abisi
Yuhanna'yı gördü. Onlar kayıkta ağlarını düzeltiyorlardı. [20]İsa hemen onları çağırdı ve
onlar babaları Zebedi'yi hizmetçileri ile kayıkta bırakıp ardından İsa'yı izlediler.
[21]Onlar Kefernahum şehrine geldiler. İsa, Cumartesi günü, yani tatil günlerinde, hemen
sinagoga girip öğretmeye başladı. [22]Halk onun öğretisine şaşırıp kaldı. Çünkü onlara
katipler gibi değil, kudret sahibi biri gibi öğretiyordu. [23] Sinagogda kötü ruha tutulmuş
bir adam vardı. [24]O bağırıp, "Ey Nasıralı İsa! Seninle ne işimiz var? Bizi helak etmeye
mi geldin? Ben senin kim olduğunu biliyorum: Tanrı'nın Kutsalı'sın." dedi. [25]İsa, onu
azarlayıp, "Konuşma ve ondan çık!'' dedi. [26]O kötü ruh, o kişiyi titretip yüksek sesle
haykırarak ondan çıktı. [27]Halkın tamamı kendi aralarında söyleşip, "Bu nasıl şey? Bu
kudretli öğreti yeni. Kötü ruhlar bile onu dinlediler?" dedi. [28]İsa'nın bu mucizesinin
haberi hemen, Celile civarındaki bütün yerlere dağıldı. [29]Onlar, sinagogdan çıkıp Yakup
ve Yuhanna ile birlikte Simġun ve Andreus'ın evine girdiler. [30]Simġun'un kaynanası

sıtma nöbetinde yatıyordu. Hemen, onun hakkında İsa'ya bilgi verdiler. [31]İsa gelip onun elini tutarak onu ayağa kaldırdı. Sıtma ondan çıktı ve o, onlara hizmet etti. [32]Akşam olup güneşin battığı vakitte bütün hastaları ve cine tutulmuşları İsa'nın huzuruna getirdiler. [33]Şehirdeki tüm halk eşiğin önüne toplanmıştı. [34]İsa, çeşitli hastalıklara tutulmuş olan birçok kişiyi sağ etti, birçok cini çıkardı. Cinlerin konuşmasına erk vermiyordu. Çünkü cinler onun kim olduğunu biliyorlardı. [35]İsa, sabah çok erken kalkıp, boş bir kır yere gidip o yerde dua etti. [36]Simun ve Simun'un arkadaşları da birlikte onu izlediler. [37]Onu bulunca ona, "Tüm halk seni arıyor." dediler. [38]İsa onlara, "'Biz başka yere, yakındaki köy ve şehirlere gidelim. O yerlerde de öğreteyim. Çünkü ben bunun için geldim." dedi. [39]Celile'nin her yerinde onların sinagoglarına girip, öğreterek cinleri çıkarıyordu. [40]Bir cüzamlı İsa'nın huzuruna gelip, yalvarıp diz çökerek, "Eğer istersen beni temizlemeye gücün yeter." dedi. [41]İsa iyilik edip, elini uzatıp onu tutarak, "İstiyorum, temiz ol." dedi. [42]O anda, cüzamlı hastalık adamdan kayboldu. O, temiz oldu. [43-44]İsa, hemen ona sert gözle bakıp emretti ve o giderken, "Bunu hiç kimseye söyleme. Ama gidip kendini kahine göster. Temiz olduğun için Musa'nın buyurduğu kurbanlığı kes. Bu iş halka kanıt olur." dedi. [45]Ama o kişi çıkıp, bu iş hakkında birçok söz söyleyip haberi yaydı. Öyle oldu ki İsa hiçbir şehre görünüp giremiyordu. Kendi kent dışında ve tenha yerlerde kalıyordu ve her taraftan halk onun huzuruna geliyordu.

II [1]Birkaç günden sonra İsa, Kefernahum şehrine girdi. Evde olduğu halk tarafından duyuldu. [2]Öyle çok halk toplandı ki eşiğin önünde sığacak yer kalmadı. İsa onlara öğretirken [3]birileri bir hastayı İsa'nın huzuruna getirdi. O hastayı dört kişi taşıyordu. [4]Kalabalık olduğu için ona yaklaşamayınca İsa'nın olduğu evin damını açtılar. Damı açınca hastayı yattığı döşeğiyle birlikte aşağıya indirdiler. [5]İsa, onların imanını görünce hastaya, "Ey çocuğum! Günahların affedildi." dedi. [6]O yerde duran dinsel yorumculardan bazıları gönüllerinde düşünüp, [7]"Bu kişi niye böyle söylüyor? O küfrediyor. Yalnız, Tanrı'dan başka günahları kim affedebilir?" dediler. [8]O anda İsa gönlünde, onların gönüllerinde düşündüklerini bilip hemen onlara, "Niçin gönüllerinizde böyle düşünüyorsunuz? [9]Hastaya günahların affedildi demek mi daha kolay veya kalkıp döşeğini kaldırıp yürü demek mi? Hangisi daha kolay? [10]Ama insanoğlunun yeryüzünde günahları affetmeye kudreti olduğunu bilin." dedi. [11]Hastaya, "Sana söylüyorum, kalk, döşeğini kaldırıp evine var." dedi. [12]"O kişi, kalkıp hemen döşeğini kaldırıp hepsinin gözü önünde çıkıp gitti. O yerdeki kişilerin hepsi şaşırıp,

Tanrı'ya şükrederek "Aslında böyle bir işi biz hiç görmedik" dediler. [13]İsa, yine deniz kıyısına gitti. Tüm halk, onun huzuruna geliyor ve o onlara öğretiyordu. [14]İsa, bir yerden geçerken Halfay'ın oğlu Levi'nin gümrüğün önünde oturduğunu görüp ona, "Beni izleyip yürü" dedi ve o kalkıp İsa'yı izledi. [15]İsa, Levi'nin evinde misafirlikteyken vergi toplayıcıların ve günahlıların çoğu İsa ve öğrencileriyle birlikte oturuyordu. Çünkü İsa'yı bunlar gibi çok kişi izliyordu. [16]Ferisilerin dinsel yorumcuları, İsa'nın vergi toplayıcıları ve günahlılarla birlikte yemek yediğini görüp öğrencilerine, "O, niçin vergi toplayıcılarla ve günahlılarla birlikte yemek yiyor?" dediler. [17]İsa işitip onlara, "Hasta olmayan kişilere doktor gerekmez ama hasta kişilere gerekir. Ben iyi kişileri çağırmaya değil fakat günahlıları çağırmaya geldim." dedi. [18]Yahya'nın öğrencileri ve Ferisilerin öğrencileri oruç tutuyorlardı. Onlar gelip İsa'ya sordular: "Niçin Yahya'nın ve Ferisilerin öğrencileri oruç tutuyorlar da senin öğrencilerin oruç tutmuyorlar?" [19]İsa, onlara "Güveyin onlarla birlikte olduğu zamanda, düğündeki dostlarının oruç tutması mümkün olur mu? Güvey, onlarla birlikte olduğu zaman, onların oruç tutmaları mümkün değildir. [20]Ama güveyin onlardan ayrılacağı günler gelecek. İşte, o günlerde oruç tutacaklar. [21]Eskisi yırtılıp iyi giysiyi daha kötü yırtmasın diye hiç kimse yırtık, kötü giysiye iyi, yeni maldan yamamaz. Çünkü yeni eskiyi yırtar ve bunun sonunda yırtık yer evvelkinden daha kötü olur. [22]Hiç kimse yeni şarabı eski, kötü tulumlara koymaz. Çünkü yeni şarap tulumu yırtar ve şarap dökülür, tulumlar da ziyan olur. Bunun için yeni şarabı yeni tulumlara koymak gerekir." dedi. [23]İsa, Cumartesi günü ekin tarlalarından geçiyordu. Onun öğrencileri ekinlerin başlarını yolmaya başladılar. [24]Ferisiler, İsa'ya "İşte, niçin onlar Şabat günü yasal olmayan işleri yapıyorlar." dediler. [25]İsa, Ferisilere, "Davut'un ve onu izleyenlerin aç kaldıklarında ne yaptıklarını okumadınız mı? [26]Şöyle ki o, Başrahip Abiatar'ın vaktinde Tanrı'nın evine girip hediye ekmekleri[198] yiyip kendisini izleyenlere de verdi. Bu ekmeği rahiplerden başka kişiler yiyemezdi." [27]Ve onlara dedi: "Kişi Şabat günü için değil, Şabat günü kişi için yaratıldı. [28]Bunun için insanoğlu Şabat gününün de sahibidir."

III [1]İsa yine sinagoga girdi. Orada eli kuruyup tutmayan bir kişi vardı. [2]Onlar, İsa'dan bilgi vermek için, bu kişi Şabat gününde, adamı iyileştirebilir mi, diye onu gözetliyorlardı. [3]İsa, eli kuruyan kişiye "Ortaya çıkıp dikil." dedi. [4]Onlara, "Şabat gününde iyilik etmek mi gerek ya da kötülük etmek mi gerek? Bir canı kurtarabilmek mi ya da öldürmek mi ?" dedi. Ama onlardan cevap işitilmedi. [5]İsa dört yana öfke ile

[198] Kutsal sunu ekmekleri.

baktı. Gönüllerinin katılığına üzülerek o kişiye, “Elini bana doğru uzat.” dedi. O, uzattı ve eli sağlam oldu. [6]Ferisiler çıkıp hemen Hirodesçilere[199] katılıp, İsa’yı nasıl helak edebiliriz, diye birbirlerine danıştılar. [7]İsa, öğrencileriyle birlikte deniz kıyısına döndü. Celile yurdundan birçok topluluk onu izledi. [8]Ve yine, Yahudiye, Yeruşalim, İdumiye yurtlarından ve Erden Irmağı’nın karşı yakasından, Sur ve Sayda şehirlerinden onun böyle büyük işler yaptığını işiten birçok topluluk İsa’nın huzuruna geldi. [9]İsa, çok kalabalık olduğundan kendisini de sıkıştırmasınlar diye öğrencilerine, kendisi için bir kayığın her zaman hazır durmasını emretti. [10]Çünkü o, birçok kişiyi iyileştirdiği için hastaların hepsi, İsa’nın giysisini tutmayı diliyordu. [11]Kötü ruhlar ne vakit onu görseler onun önüne yığılıp, “Sen Tanrı’nın oğlusun!” diye bağırıyorlardı. [12]İsa, onlara sert biçimde bunu belli etmemelerini emretti. [13]İsa, bir dağa çıkıp kendisinin istediği kişileri çağırdı. Onlar da onun huzuruna geldiler. [14-15]Onunla bir arada olmaları için ve onları öğretmeye göndermek için ve cinleri çıkarma kudretleri olması için on iki kişiyi seçti. [16]Bu on iki kişinin içinde, Simun da -İsa onu Petrus diye adlandırdı- [17]Zebedi’nin oğlu Yakup ve kardeşi Yuhanna da -bu iki kişiyi, Gök Gürlemesi’nin Oğulları demek olan, Boanerges diye adlandırdı- [18]Andreus, Filipus, Barsolamaus, Mattay, Tomas, Halfay’ın oğlu Yakup, Tadaus, Kanoi Simun [19]ve yine İsa’yı düşman eline veren Yahuda İşkariyot da vardı. [20]İsa bir eve girdi. Yeniden öyle çok halk toplandı ki onların yemek yemeye bile vakitleri yoktu. [21]İsa’nın yakınları bunu duyunca, o kendinden geçmiş diyerek onu tutmaya geldiler. [22]Yeruşalim şehrinden gelen dinsel yorumcular, “Onun içinde Beelzebul var ve cinlerin başkanı ile cinleri çıkarıyor.” dediler. [23]İsa onları yanına çağırdı. Misallerle onlara, “Şeytan, şeytanı nasıl çıkarabilir. [24]Bir padişahlık kendi içinde bölünürse o padişahlık yaşayamaz. [25]Bir evin kişileri kendi içinde bölünürse o ev de yaşayamaz. [26]Eğer şeytan da kendine karşı ayaklanıp bölünürse ayakta duramaz aksine yok olur. [27]Hiç kimsenin bir güçlü kişinin evine girip malını yağma edebilmesi mümkün değildir. Önce o güçlü kişiyi bağlaması gerekir, ondan sonra onun evini yağma edebilir. [28]Doğrusu size derim ki bütün günahlar, her türlü küfürler insanoğullarına bağışlanacaktır. [29]Ama Kutsal Ruh’a kötü söz söylenirse bağışlanmayacaktır, ama sonsuz azaba layık olması mümkündür.” dedi. [30]Bu sözü onlar, “Onda iğrenç ruh var.” dediler diye söyledi. [31]O vakitte, İsa’nın annesi ve kardeşleri gelip dışarıda durdular, onu çağırmaya bir kişiyi gönderdiler. [32]Topluluk İsa’nın yanında oturuyordu. Onlar ona, “İşte, annen ve kardeşlerin dışarıda duruyorlar, seni

[199] Kral Hirodes taraftarları.

soruyorlar.” dedi. [33]İsa, onlara cevap verdi: “Annem kim ve kardeşlerim kimler?” dedi. [34]Onların yanında toplanıp oturan halka bakarak “İşte, annem ve kardeşlerim. [35]Çünkü her kim Tanrı’nın emrettiğini yaparsa benim erkek kardeşim, kız kardeşim ve annem o olur.

IV [1]İsa yine denizin kıyısında öğretmeye başladı. Onların huzuruna çok büyük bir kalabalık toplandı. Öyle oldu ki kendisi denizde duran kayığa girip oturdu. Halkın hepsi denizin kıyısında, karada durdular. [2]İsa, onlara misallerle birçok şey öğretti. Öğretisinde onlara şöyle dedi: [3]“Dinleyin. İşte, ekinci ekin ekmeye çıktı. [4] Ektiği vakitte, bazısı yolun yanına düştü ve havadaki kuşlar toplayıp gittiler. [5]Bazısı toprağı çok olmayan taşlı yere düştü ve yerin toprağı derin olmadığı için tez çıktı. [6]Lakin güneş çıktıktan sonra kavrulup kökü olmadığından kurudu. [7]Bazısı dikenli ağaçların arasına düştü ve dikenli ağaçlar filizlenip onu boğdu. O, meyve vermedi. [8]Bazısı da iyi zemine düşerek filizlenip meyve verdi. Biri otuz, biri altmış, biri yüz meyve getirdi.” [9]İsa onlara, “Kimde işitecek kulaklar varsa işitsin” dedi. [10]İsa yalnız olduğunda onu izleyen topluluk ile on iki öğrencisi, ona bu misalin anlamı hakkında soru sordular. [11]İsa onlara, “Tanrı hükümranlığının sırrını bilmek yalnız size verilmiştir. Lakin öteki, dışta bulunanlara her şey misallerle söylenir. [12]Çünkü onlar, bakıyorlar ama görmüyorlar ve kulakları ile işitiyorlar ama anlamıyorlar. Dönüp günahları onlara bağışlanır.” dedi. [13]İsa onlara, “Bu misali anlıyor musunuz? Tüm misalleri sizlerin anlaması nasıl mümkün olsun? [14-15]Ekinci sözü eker. Sözü ektiği yerde, yolun yanındakiler şunlar oluyor: Kişi sözü işittiğinde hemen şeytan gelip gönlüne ekileni alıp gider. [16]Bunun gibi taşlı yere ekilenler şunlardır: Keşe, sözü işittiğinde hemen sevinip kabul edebilir. [17]Lakin gönüllerinde kök olmadığından az vakit daha dururlar. Sonra söz hakkında bir darlık veya kaygı verici olay olduğunda aldanırlar. [18]Dikenli ağaçların arasına düşenler ise şunlardır: Kişi, sözü işitir. [19]Sonra bu dünyanın kaygıları, zenginliğin hilesi ve başka şeylerin şehvetleri araya girip sözü boğar, o tohumsuz kalır. [20]İyi yere düşenler şunlardır: Kişiler, sözü işitip kabul ederler. Biri otuz, biri altmış, biri yüz tohum verir.” dedi. [21]İsa, onlara anlattı: “Mumu, çömlek altına mı[200] koyarlar? Doğrusu, şamdan üstüne koyulması değil midir? [22]Çünkü sonunda keşfedilmesi gereken gizli kapaklı bir şey yoktur. Açıklanmayacak hiçbir gizli şey yoktur. [23]Eğer bir kişinin işitecek kulakları varsa işitsin.” [24]Onlara, “İşittiğinizi unutmayın. Hangi ölçü ile ölçerseniz aynı ölçüyle geri ölçülürsünüz, hem siz dinleyicilere daha da eklenecektir. Herkes, işlediği

[200] <veya yatak altına mı> tıpkıbasımda bu kısım yazılmamıştır.

amellerine bunun gibi karşılık bulacaktır ve sizlere fazlası verilecektir. [25]Çünkü bir kimsede var ise ona verilecek ve kimde yok ise onda olan da ondan alınacaktır." dedi. [26-27]İsa, "Bir kişi, zemine tohum ektiğinde akşam uyuyup gündüz kalktığında tohumun nasıl filizlenip büyüdüğünü bilmez. Tanrı'nın hükümranlığı da bunun gibidir. [28]Toprak, kendiliğinden ekinler getirir. Önce yaprak, başak, sonra başakta dolu tane olurlar. [29]Buğday olgunlaştığında hemen orak vururlar. Çünkü orak vakti gelmiştir." dedi. [30]Yine İsa, "Tanrı'nın hükümranlığını neye benzetelim veya hangi misalle temsil edelim? [31]O, hardal tohumuna benzer. Toprağa koyulduğunda tohumların hepsinden küçük olsa da [32]ekildikten sonra filizlenip çıkar ve bütün bitkilerden büyük olan budaklar çıkarır. Öyle olur ki gökteki kuşlar gelip onun gölgesinin altına konabilir." dedi. [33]İsa bunun gibi birçok misalle, onların işitmeye güçlerinin yettiği kadar sözü vaaz etti. [34]Onlara misalsiz söz söylemezdi. Lakin kimse olmadığı zaman, kendi öğrencilerine hepsini anlatıp açıklardı. [35]O gün, akşam İsa öğrencilerine, "Karşı yakaya geçelim" dedi. [36]Öğrenciler topluluktan ayrılıp İsa'yı oturduğu kayığa getirdiler. Onunla birlikte başka küçük kayıklar da vardı. [37]Bilinmezlikten bir şiddetli yel esti ve dalga kayıklarını öyle dövüyordu ki kayığa su doldurdu. [38]İsa, kayığın bir başında, bir yastığa dayanmış uyuyordu. Öğrencileri onu uyandırıp ona, "Öğretmen! Biz helak oluyoruz, sizin kaygınız yok mu?" dediler. [39]İsa, uyanıp yele durmasını emretti. Denize "Dur, sakin ol" dedi ve yel durdu, büyük sükunet oldu. [40]İsa onlara, "Niçin böyle korkaksınız? Sizin hala imanınız yok mu?" dedi. [41]Onları korku tuttu. Birbirlerine, "Bu kimdir? Deniz ve yel ona boyun eğiyor?" dediler.

V [1]Onlar denizin karşı yakasına, Gerasinilerin yerine geldiler. [2]İsa kayıktan çıktığında kötü ruhun yapıştığı bir kişi, mezarların arasından çıkıp İsa'ya rastladı. [3]Onun yaşadığı yer mezarlardı. Hiç kimsenin onu bağlaması ve zincirlere vurması mümkün olmuyordu. [4]Çünkü o, çok kez prangaya vurulup ve zincirler ile bağlandığında zincirlerini koparıp parça parça etmişti. Hiç kimsenin onu zincirlemesi mümkün değildi. [5]Her zaman, gece gündüz mezarlarda ve dağlarda bağırıp kendisini taşlarla yaralıyordu. [6]İsa'yı uzaktan görünce sıçrayıp diz çöküp [7]yüksek sesle haykırıp, "Ey, yüce Tanrı'nın oğlu İsa! Benimle ne işin var? Sana Allah ile ant ediyorum, bana azap etme." dedi. [8]Çünkü İsa ona "Ey kötü ruh, o adamdan çık!" demişti. [9]İsa ona, "İsmin ne?" diye sordu. O cevap verip, "İsmim Lejyon'dur. Çünkü biz çokluğuz." dedi. [10]Kendilerini o yurttan sürmesin diye İsa'ya çok yalvardılar. [11]O yerde, dağın yanında büyük bir domuz sürüsü otluyordu. [12]Kötü ruhlar İsa'ya yalvarıp, "Bizi domuzlara girmeye gönder" dediler.

[13]İsa, onlara izin verdi ve kötü ruhlar çıkıp domuzlara girdiler. O domuz sürüsü uçurumdan denize atıldılar ve denizde battılar. Sayıları yaklaşık iki bin kadar vardı. [14]Domuzların çobanları kaçıp şehirlerde, köylerde ve sokaklarda bu haberi yaydılar ve halk olayı görmeye çıktı. [15]İsa'nın huzuruna gelip divane olan kişiyi yani Lejyonu, oturmuş ve giyinmiş görenler korkuştular. [16]Bu işi gören kişiler, cinlerin yapıştığı kişiye ve domuzlara ne olduğunu onlara açıkladılar. [17]Halk da İsa yerimizden gitsin, diye dilemeye başladı. [18]İsa kayığa girdiğinde önceki cine tutulmuş adam ona, "Seninle birlikte olsam" diye sordu. [19]İsa onun sözünü kabul etmedi de ona, "Evine ve kardeşlerine git de Tanrı'nın sana hangi ulu işi yaptığını ve sana merhamet gösterdiğini haber et." dedi. [20]O kişi gidip İsa'nın hangi ulu işi yaptığını Dekapolis yurdunda yaymaya başladı. Halkın tamamı şaşırıp kaldı. [21]İsa kayığa girip karşı yakaya geçti. Büyük bir topluluk onun huzurunda toplandı. O deniz kıyısında durdu. [22]Sinagog başkanlarından, Yairus adında biri gelip, İsa'yı görünce onun ayağına yığıldı. [23]Ona çok yalvarıp, "Küçük kızım ölüme yaklaştı, merhamet edip, gelip onun üzerine elini koy, o iyileşip dirilsin." dedi. İsa, onunla birlikte gitti ve büyük bir kalabalık onu izleyip sıkıştırıyordu. [25]On iki yıldan beri kendisinden durmadan kan akan bir kadın vardı. [26] Pek çok tabibin tedavisinden azap çekmiş, kendisinde her ne varsa verip de fayda görmemiş hatta daha da kötü hale gelmişti. [27]İsa'nın haberini işittiğinde, topluluğun ardından gelip İsa'nın giysisini tuttu. [28]Gönlünde "Eğer onun giysisini bir tutarsam şifa bulacağım." diyordu. [29]O anda kanın akması durdu, tenindeki hastalığın iyileştiğini anladı. [30]İsa gönlünde, kendisinden sıhhat veren bir kuvvetin çıktığını hemen anladı da toplanan halkın arasına bakıp, "Benim giysimi hanginiz tuttunuz?" dedi. [31]Öğrencileri ona, "Sen kendin, topluluğun seni sıkıştırdığını görüp de 'Beni kim sıkıştırdı?' mı diyorsun?" dediler. [32]İsa, bunu yapan kişiyi görmek için her tarafa bakıyordu. [33]O kadın, kendisine ne olduğunu bildiğinden, korkup titreyerek İsa'nın önüne gelip, diz çöküp gerçeği söyledi. [34]O, ona "Ey kız, imanın seni iyileştirdi, selametle git de derdinden şifa bul." dedi. [35]İsa konuşmaya devam ederken sinagog başkanının evinden bir kişi gelip, "Kızın öldü, niçin hala öğretmeni üzüyorsun?" dedi. [36]İsa, o sözü işitince sinangog başkanına, "Korkma, yalnız iman et." dedi. [37]O, Petros, Yakup ve kardeşi Yuhanna'dan başka hiç kimsenin kendisi ile birlikte gelmesine izin vermedi. [38]İsa, sinagog başkanının evine geldiğinde gürültü, ağlama ve feryatlar gördü. [39]İçeri girdi de onlara, "Niçin gürültü yapıp ağlıyorsunuz? Çocuk ölü değil, uyuyor?" dedi. [40]Onlar onunla alay ettiler. İsa, onların hepsini dışarı çıkardı. Çocuğun babasını, annesini ve kendisini izleyip gelen kişileri yanına alıp çocuğun yattığı yere girdi. [41]İsa, çocuğun elini tutup ona, "Talita

kumi” dedi. Manası: “Ey küçük kızım! Sana söylüyorum, ayağa kalk” demektir. [42]Küçük kız çocuğu hemen ayağa kalkıp yürümeye başladı. O, on iki yaşına girmişti. Orada olanlar, o anda çok şaşırdılar. [43]İsa, onlara, “Bunu hiç kimseye söylemeyin” diye emretti ve kıza yiyecek bir şey verilmesini buyurdu.

VI [1]İsa, o yerden çıkıp kendi evine geldi ve öğrencileri onu izleyip geldiler. [2]Şabat günü olunca sinagogda öğretmeye başladı. Birçok kişi işitip hayran kalıyordu. “Bu kişiye bu işler nereden geldi? Bu kişiye verilen nasıl bir hikmettir? Böyle güçlü işler onun eliyle kılınıyor. [3]Bu marangoz değil mi? O, Meryem’in oğlu, Yakup’un, Yoses’in, Yahuda’nın ve Simun’un kardeşi. Onun kardeşleri bu yerde bizim yanımızda yaşamıyor mu?” deyip, ona öfkelenip geri dönmeyi düşündüler. [4]İsa onlara, “Peygamber kendi vatanından, kendi topluluğunun arasından ve kendi evinden başka yerde hürmetsiz olmaz.” dedi. [5]İsa, o yerde birkaç hastanın üstüne elini koyup onları iyileştirmesinden başka hiçbir güçlü iş yapamadı. [6]Onların imansızlığına şaştı kaldı. Köyleri gezerek öğretiyordu. [7]İsa, on iki öğrencisini çağırıp onları ikişer ikişer göndermeye başladı. Onları kötü ruhlara iye yaptı. [8]Onlara, yol için bir değnekten başka hiçbir şey almamalarını, ne ekmek ne torba ne de çantalarında para almalarını emretti. [9]“Yalnız ayakkabı ile yürüyün, iki giysi giymeyin.” dedi. [10]İsa onlara, “Her nerede bir kişinin evine girerseniz o yerden çıkıncaya kadar orada kalın [11]ve nerenin insanları sizleri kabul etmezse ve sizleri dinlemezse o yerden çıktığınızda onlara tanıklık olması için ayaklarınızın altındaki toprağı silkin.” dedi. [12]Öğrenciler, çıkıp halka tövbe etmeyi vaaz ettiler [13]ve çok cinleri çıkarıp, çok hastaları yağ ile yağlayıp iyileştirdiler. [14]Bu iş Kral Hirodes’in kulağına gitti. Çünkü İsa’nın ismi her yerde meşhur oldu. O, “Vaftizci Yahya ölülerden dirildi. Bunun için bu güçlü işler ondan çıkıyor.” dedi. [15]Ama başkaları, “İlyas’tır.” dediler ve bazıları, “Peygamberlerin birisi gibidir.” dediler. [16]Ama Hirodes bunları işittiğinde, “Benim başını kestirdiğim Yahya, o dirilmiştir.” dedi. [17]Evvelde Hirodes öz kardeşi Filipus’un karısı için bir kişi gönderip, Yahya’yı da tutup zindana koymuştu. Çünkü Hirodes, o kadınla evlenmişti. [18]Yahya Hirodes’e, “Öz kardeşinin karısını almak sana helal değil.” diye söylemişti. [19]Hirodya, Yahya’ya düşmanlık edip onu katletmek istiyordu. Ama katledemiyordu. [20]Hirodes, Yahya’ya saygı duyuyordu. Çünkü onun doğru, kutsal yaşamlı bir kişi olduğunu biliyordu ve ona hürmet ediyordu. Onun vaazını işittiğinde gönlü incinirdi. Ama mutlulukla onu dinliyordu. [21]Bir gün, doğru zaman gelince Hirodes’in doğum gününde Hirodes bir ziyafet verdi. Kendi adamlarını, komutanları ve Celile’nin ulularını ziyafete çağırdı.

[22]Sözü edilen Hirodya'nın kızı girip, dans edip Hirodes'i ve onun misafirlerini hoş kıldı. O anda kral kıza, "Dilediğini sana vereceğim. [23]Hatta krallığımın yarısına kadar benden ne istersen vereceğim." deyip ona yemin etti. [24]Kız da çıkıp annesine, "Ne isteyeyim?" dedi ve o, "Vaftizci Yahya'nın başını iste." dedi. [25]Kız hemen kralın huzuruna girdi. "Vaftizci Yahya'nın başını bir tepside şimdi bana vermeni diliyorum." dedi. [26]Kral çok kaygılandı. Ama yemininden ve misafirlerinden ötürü onu geri çevirmek istemedi. [27]Tez, askerlerinin birine Yahya'nın başını getirmesini emretti ve o gidip Yahya'nın başını zindanda kesti. [28]Onun başını bir tepside getirip kıza verdi ve kız onu annesine verdi. [29]Yahya'nın öğrencileri bunu işitince gelip, onun bedenini alıp defnettiler. [30]Haberciler İsa'nın huzuruna toplanıp kendi yaptıklarının ve öğrettiklerinin hepsini ona söylediler. [31]O da onlara, "Siz kendiniz bir ıssız yere gidip az dinlenin." dedi. Çünkü gelen gidenler olduğu için onların yemek yemeye vakitleri olmuyordu. [32]Onlar da kayığa girip ıssız bir yere gittiler. [33]Halk onların gittiğini gördü, birçoğu onları tanıyınca tüm şehirlerden o yere koşup onlardan önce gitti. [34]İsa, kıyıya çıkıp çok sayıda topluluğu görünce çobanı olmayan koyunlar gibi oldukları için onlara acıdı ve onlara pek çok şey öğretmeye başladı. [35]Akşam olduğunda öğrenciler onun huzuruna gelip, "Burası ıssız bir yer, akşam da oldu. [36]Toplanan halkı yakındaki köy ve kasabalara kendilerine yiyecek satın almaya gönder." dediler. [37]Ama İsa onlara cevap verdi: "Siz kendiniz onlara yemek verin." dedi. Öğrencileri de ona sorup, "Biz gidip on Mısır gümüşe ekmek satın alıp onlara yemeye mi verelim?" dediler. [38]İsa onlara, "Ne kadar ekmeğiniz var? Gidip bakın." dedi. Onlar da gidip görünce, "Beş ekmek, iki balık var." dediler. [39]İsa, hepsini küme küme yapıp yeşil çimende oturtmayı buyurdu. [40]Onlar da yüzer yüzer, ellişer ellişer oturdular. [41]İsa beş ekmeği, iki balığı alıp göğe baktı da bereket dileyip, ekmekleri parçalayıp topluluğun önüne koymaları için öğrencilerine verdi. İki balığı da tümüne pay etti. [42]Hepsi yiyip doydu. [43]Öğrenciler parça ekmeklerden ve parça balıklardan toplayıp on iki sepete doldurdular. [44]O ekmeklerden yiyenler beş bin erkekti. [45]İsa hemen, halkı gönderinceye dek öğrencilerine kendinden önce o tarafa, Beytsayda şehrine varsınlar diye kayığa binmelerini buyurdu. [46]Onlar veda ettikten sonra kendisi dua etmek için bir dağa çıktı. [47]Akşam olduğunda kayık denizin ortasındaydı. İsa, yalnız ve karadaydı. [48]Yel öğrencilere karşı estiği için onların kürek çekmekte zorlandıklarını görünce günün dördüncü sırasına yakın[201] İsa, denizin üzerinde yürüyerek öğrencilerine geldi. Onları geçip gitmeyi istemişti. [49]Öğrenciler,

[201] Sabah üçle altı arası.

İsa'nın denizin üstünde yürüdüğünü görünce bu bir cin, diye düşünüp bağırdılar. Çünkü hepsi onu görünce korktular. [50]İsa hemen onlarla konuşup onlara, "Yürekli olun. Benim ben, korkmayın." dedi. [51]Onların yanına kayığa girince yel durdu ve onlar gönüllerinde şaşırdılar. [52]Çünkü onların gönülleri kara olduğu için ekmekler ile yapılan mucizenin öğretisini de anlamamışlardı. [53]Onlar denizi aşıp Cenesaret'e geldiler ve kayığı denizin kıyısına çektiler. [54-55]Onlar kayıktan çıkar çıkmaz halk İsa'yı tanıdı ve o yurdun etrafında koşup onun nerede olduğunu duyunca hastalarını döşeklerinin üstüne koyup getirmeye başladılar. [56]İsa, nerede olursa olsun -köylerde, şehirlerde ya da yurtlarda- o yere girdiğinde hastaları açık yerlere koyup İsa'nın giysisinin eteğine de olsa dokunmayı ondan diliyorlardı. Onu tutan pek çok kişinin tamamı iyileşiyordu.

VII [1]Ferisiler ile Yeruşalim'den gelen bazı dinsel yorumcular İsa'nın huzuruna toplandılar. [2]Onun öğrencilerinden bazılarının kirli elle, yani ellerini yıkamadan ekmek yediklerini görmüşlerdi. [3]Çünkü Ferisilerin ve Yahudilerin tümü atalarından kalan töreyle ellerini çok temizlemeyip yıkamadıkça yemek yemeye girişmezler [4]ve çarşıdan gelen her şeyi de yıkamadan yemezler. Bardaklarını, ibriklerini, bakır kazanlarını ve taburelerini yıkadıkları gibi başka pek çok ev eşyalarını temizleten de bu töredir. [5]Ferisiler ve dinsel yorumcular İsa'ya sordular: "Niçin senin öğrencilerin ataların töresinde durmuyorlar, yıkanmamış el ile ekmek yiyorlar? [6]İsa da onlara, "Ey ikiyüzlüler! İşaya sizlere tam yerinde peygamberlik yaptı. Şöyle yazılmıştır ki: 'Bu halk dudaklarıyla beni sayar ama gönülleri benden uzaktır. [7]Onlar kişilerin buyruklarını insanlara öğretiyorlar, bu sebeple ettikleri ibadetleri boş yeredir.' [8]Sizler Tanrı'nın buyurduğunu bırakıp insanların töresini tutuyorsunuz." dedi [9]ve onlara, "Kendi törelerinizi tutarak sizler Tanrı buyruğunu doğruca bırakıyorsunuz. [10]Musa dedi ki: 'Babana ve anana hürmet et.' Yine dedi ki: 'Her kim babaya veya anaya kötü söz söylerse o ölümle cezalandırılır.' [11]Ama sizler, eğer bir kişi babasına veya anasına benden sana yararlı olan gerçekte kurbanlıktır -kurbanlığın manası Tanrı'nın yolunda adanmış sadakadır- [12]dedikten sonra ona, babasına veya anasına hiçbir iş yapmamayı buyuruyorsunuz. [13]Şöyle ki kendiniz tuttuğunuz töre ile Tanrı'nın sözünü geçersiz kılıyorsunuz ve buna benzer pek çok iş yapıyorsunuz." dedi. [14]İsa topluluğun tamamını çağırıp onlara, "Hepiniz beni dinleyip anlayın. [15]İnsanın dışından içine girip onu kirleten bir şey yoktur fakat insanı kendi içinden çıkan şeyler kirletir. [16]Eğer ki birinin işitecek kulağı varsa işitsin!" dedi. [17]İsa topluluğun yanından ayrılıp eve girdiğinde öğrencileri ona bu misal hakkında soru sordu. [18]İsa onlara, "Sizler de şunlar gibi

anlayışsız mısınız? İnsana dışarıdan giren şey onu kirletemez, sizler bunu anlamıyor musunuz? [19]Çünkü gönlüne girmiyor, midesine girip, sonra tuvalete çıkarılıp gidiyor." dedi. Bu söz ile İsa her türlü yiyeceği, helal diyerek ilan etti. [20]Daha da söyledi: "İnsanın kendisinden çıkanı, işte bu, insanı kötü ediyor. Çünkü içinden yani insanların gönüllerinden kötü niyet, bozukluklar, hırsızlıklar, adam öldürme, [22]zinalar, aç gözlülükler, kıskançlıklar, hile, nefsini takip etmek, kem göz, kibirlilik ve sapkınlık çıkar. [23]Bu kötü şeylerin hepsi içten çıkıp kişiyi kötü kılabilir." [24]İsa o yerden kalkıp Sur ve Sayda şehirlerinin dolaylarına vardı ve bir eve girip hiç kimse bilmesin diye düşünse de onlardan kendini gizlemesi mümkün olmadı. [25]Bir kadının küçük kızına kötü ruh musallat olmuştu. İsa'nın hakkındakileri işitince hemen gelip onun ayaklarına baş vurdu. [26]O kadın Yunanlı olup Sirion ehlindendi ve cini kızından çıkarsın diye İsa'dan diliyordu. [27]İsa, "Önce çocuklar yiyip doysun. Çocukların ekmeklerini alıp küçük köpeklere atmak iyi değildir." dedi. [28]Kadın da cevap verip ona, "Doğrudur ey hoca! Küçük köpekler de masanın altında çocukların ekmek kırıntılarını yerler." dedi. [29]İsa ona, "Bu sözden ötürü cin kızından çıktı. Evine dön." dedi. [30]Kadın kendi evine dönüp cinin çıktığını ve küçük çocuğun döşeği üstünde yattığını gördü. [31]İsa yine Sur'un dolaylarından çıkıp Sayda'nın yoluyla yürüyüp Dekapolis'in içinden geçerek Celile Denizi'ne geldi. [32]Bazıları İsa'nın huzuruna sağır, dili bağlanmış bir kişiyi getirerek onun üstüne elini koysun diye ona yalvardı. [33]İsa, onu topluluktan bir kenara çekti, parmaklarını onun kulaklarının içine kertip ve tükürüp onun diline elini değdirerek [34]göğe baktı da ah çekip ona, "Effata" yani "Açıl" dedi. [35]O anda onun kulakları açıldı ve dilinin bağları çözülerek açıkça konuştu. [36]İsa, hiç kimseye söylememesini buyurdu. Ama o, onlara ne kadar emretse de onlar daha da fazla meşhur ediyorlardı. [37]Topluluktakiler pek fazla şaşırdı da, "O, her şeyi iyi etti. Sağırların kulaklarını açıyor ve dili bağlanmışların açıkça konuşmasını mümkün kılıyor." diyorlardı.

VIII [1]O günlerde orada yeniden büyük bir topluluk oluşmuştu, onların yemek yemeye bir şeyleri de yoktu. İsa, öğrencilerini çağırıp onlara, [2]"Topluluğa acıyorum. Çünkü onların benim ile oldukları üç gün oldu ve yemeye hiçbir şeyleri yok. [3]Eğer onları evlerine aç gönderirsem yolda halsiz kalırlar. Onların bir kısmı uzaktan geldi." dedi. [4]Öğrencileri de ona cevap verdi: "Bu çöl yerde şu kadar kişiyi yedirip doyurmaya nereden ekmek bulalım?" [5]İsa cevap verip onlara, "Kaç ekmeğiniz var?" diye sordu. Onlar, "Yedi." dediler. [6]Topluluğu yere oturtmayı buyurdu ve yedi ekmeği alıp, şükredip parçalayarak topluluğun önüne koymaları için öğrencilerine verdi. Öğrencileri

de topluluğun önüne koydu. [7]Birkaç tane de balıkları vardı. İsa bereket diledi, onları da topluluğun önüne koymalarını buyurdu. [8]Onlar yiyip doydular ve artan parçalardan yedi büyük sepet topladılar. [9]Topluluğun sayısı dört bin kişi kadardı ve İsa onlara gitmeleri için izin verdi. [10]Hemen öğrencileri ile kayığa girip Dalmanuta taraflarına geldi. [11]Ferisiler çıkıp İsa ile iddialaşmaya uğraştı. Onu sınamak için ondan gökten bir belirti göstermesini istediler. [12]İsa yüreğinden katı bir ah çekip, "Bu nesil niçin belirti istiyor? Doğrusu sizlere derim ki bu nesle hiçbir belirti verilmeyecek." dedi. [13]Onlardan ayrıldı ve yine kayığa girip denizin karşı yakasına yöneldi. [14]Öğrenciler ekmekleri toplayıp almayı unutmuşlar ve ekmekleri bırakmışlardı. Kayıkta bir ekmekten başka yemek yoktu. [15]İsa onları uyarmak için, "Gözünüzü açın, Ferisilerin ve Hirodes'in mayalarından saklanmak gerek." [16]Onlar birbiriyle söyleşip, "Ekmeklerimiz olmadığı için." dediler. [17]İsa bunu bilip de onlara, "Ne sebeple ekmekler olmadığı için diye düşünüyorsunuz? Daha da bilmiyor musunuz ve anlamıyor musunuz? Daha da gönülleriniz kara mı? [18]Gözleriniz olup da görmüyor musunuz ve kulaklarınız var da işitmiyor musunuz? Anımsamıyor musunuz? [19]Beş ekmeği ben bin kişiye parçaladığım zaman artan parçaları topladığınızda kaç küçük sepete doldurdunuz?" dedi. Öğrenciler, "On iki." dediler. [20]"Yedi ekmeği dört bin kişiye parçaladığım zaman artan parçaları toplayıp kaç büyük sepete doldurdunuz?" Öğrencileri, "Yedi." dedi. [21]İsa da onlara, "Daha da anlamıyor musunuz?" dedi. [22]Onlar Beytsayda şehrine geldiler. Bazıları, bir kör adamı İsa'nın huzuruna getirdi ve onu tutmasını İsa'dan istedi. [23]İsa kör adamın elini tutup, onu köyün dışına çıkarıp, gözlerine tükürüp elini onu üstüne koyarak ona, "Bir şey görüyor musun?" diye sordu. [24]O yukarı baktı da "Kişileri ağaçlar gibi görüyorum ve onların yürüdüğünü görüyorum." dedi. [25]Sonra İsa yeniden elini onun gözlerine koydu. O iyileşti, sağ oldu da her şeyi düzgün gördü. [26]İsa onu evine gönderip, "Köye girme" dedi. [27]İsa öğrencileri ile Filipus Kayseriyesi köylerine çıktı. Yolda öğrencilerine soruyordu: "Halk beni, kimim diye konuşuyor?" [28]Onlar da cevap verdiler: "Vaftizci Yahya, kimileri İlyas ve başkaları da peygamberlerin birine benziyor." diye söylediler. [29]Daha da sordu: "Sizler beni kimim diye konuşuyorsunuz?" Petrus cevap verdi: "Sen Mesih'sin." dedi. [30]İsa da onları engelleyip, "Bunu hiç kimseye söylemeyin diye emretti." [31]Onlara, "İnsanoğlu çok zorluk çekecek, ihtiyarlar, başrahipler ve dinsel yorumcular tarafından yadsınacak, katledilecek ve üç günden sonra dirilip, ayağa kalkacak." diye öğretmeye başladı. [32]İsa, bu sözü açıkça söyledi. Petrus İsa'yı bir kenara çağırıp ona karşı konuşmaya başladı. [33]İsa da dönüp öğrencilerini gördüğünde Petrus'u azarlayıp, "Ey şeytan, benim karşımdan git! Çünkü

senin düşündüğün Tanrı'yla ilgili değil, kişilerle ilgilidir." dedi. [34]Topluluğu ve öğrencilerini çağırıp onlara, "Eğer bir kişi beni izlemek isterse kendini yadsısın ve haçını yüklenip beni izlesin. [35]Çünkü her kim kendi canını kurtarmayı dilerse onu yitirecektir. Her kim kendi canını benim ve İncil için kaybederse o canını koruyabilecektir. [36]Tüm dünyayı kazanıp kendi canını yitirse bu kişiye ne fayda olacak? [37]Hem kişi kendi canının yerine ne verebilir? [38]Her kim münkir ve günahkar nesilde benden ve sözlerimden utanırsa İnsanoğlu da kendi babasının yüceliğinde kutsal meleklerle geldiğinde ondan utanacaktır." dedi.

IX [1]İsa onlara, "Doğrusu size derim ki burada duranlardan bazıları, Tanrı'nın hükümranlığının güçle geldiğini görmeden ölümü hiç de tatmayacak. [2]Altı günden sonra İsa; Petrus, Yakup ve Yuhanna'yı yanına alıp hiç bilgi vermeden onları bir büyük dağa çıkardı. [3]Onların önünde yüzü başkaca oldu, giysileri kar gibi çok ağardı. Yer yüzünde giysi ağartıcının şunun gibi ağartamayacağı derecedeydi. [4]Musa ile İlyas onlara göründü. İsa ile söyleşiyorlardı. [5]Petrus İsa'ya, "Ey hoca, bu yerde olmamız ne iyi!" dedi. "Üç çadır kuralım, biri sana, biri Musa'ya ve biri İlyas'a." [6]Petrus ne söylediğini kendi de bilmiyordu. Çünkü onlar çok korkuyordu. [7]Bir bulut gelip onlara gölge etti ve buluttan bir ses işitildi: "Benim sevgili oğlum işte bu. Onu dinleyin." dedi. [8]Ansızın öğrencileri etraflarına baktılar da kendileriyle birlikte yalnız İsa'dan başka hiç kimseyi görmediler. [9]Onlar dağdan indikleri vakitte İsa onlara, "İnsanoğlu ölülerden dirilinceye kadar gördüklerinizi hiç kimseye söylemeyin." diye emretti. [10]Öğrenciler bu buyruğu gönüllerinde tuttular da kendi aralarında ölülerden dirilmenin manası ne diye soruştular. [11]Onlar İsa'ya sordular: "Niçin dinsel yorumcular İlyas'ın önce gelmesini beyan ediyorlar?" dediler. [12]İsa cevabında onlara, "Doğru, İlyas önce gelir ve her işi düzeltir. Ama İnsanoğlu yazıldığı gibi çok zahmet çekip horlanacak. [13]Ama ben sizlere söyleyeyim, İlyas geldi ve onun hakkında yazıldığı gibi kendilerinin dilediklerinin hepsini ona yaptılar." dedi. [14]İsa öğrencilerin karşısına gelip pek çok topluluğun onları kuşattığını ve dinsel yorumcuların onlarla iddialaştığını gördü. [15]Ve o anda topluluğun tümü İsa'yı görünce çok şaşırıp, onun huzuruna koşup ona selam veriyordu. [16]İsa onlara sordu: "Onlar ile ne iddialaşıyorsunuz?" [17]Topluluktan biri cevap verdi: "Ey öğretmen! Çocuğumu senin huzuruna getirdim. Ona bir dilsiz cin yapıştı." dedi. [18]Nerede onu tutsa yere yıkıp bastırıyor ve onun ağzından köpükler geliyor, dişlerini gıcırdatıyor. Bedeninden eti kuruyor. Ben senin öğrencilerine onu çıkarın dedim ve onlar çıkaramadı." [19]İsa cevap verdi de onlara, "Ey imansız nesil! Ne zamana kadar sizler ile

olacağım? Ne zamana kadar size sabredeceğim? Onu bana getirin." dedi. [20]Onlar çocuğu getirdiler. Cin İsa'yı görünce hemen çocuğu şiddetle sarstı. O, yere yığılıp yuvarlandı, ağzından köpükler geliyordu. [21]İsa onun babasına sordu: "Ne zamandan beri bu, buna iyelendi?" O, "Çocukluğundan beri." dedi. [22]"Cin, çocuğu helak etmek için nice defa ateşe ve suya attı. Eğer bir şey yapabilirsen bize acı, yardım et." [23]İsa ona, "Eğer iman edersen iman edene her şey mümkün." dedi. [24]O anda çocuğun babası bağırıp gözyaşları ile, "İman ediyorum, benim imansızlığıma yardım et." dedi. [25]İsa topluluğun yığıldığını görünce kötü ruhu azarlayıp ona, "Ey sağır, dilsiz cin! Sana emrediyorum. Ondan çık, geri girme." dedi. [26]O cin yüksek sesle çocuğu şiddetle sarsıp çıktı. Çocuk ölü gibi oldu. Öyle ki topluluğun çoğu, "O öldü." dedi. [27]Ama İsa, onun elini tutup onu ayağa kaldırdı ve o ayağa kalktı. [28]İsa evine girdikten sonra ıssız bir yerde öğrencileri ona, "Biz ne sebeple çıkaramadık?" diye ona sordular. [29]İsa da onlara, "Bu türlü cin dua ve oruç ile çıkarılır." dedi. [30]Onlar oradan çıkıp Celile'ye geçtiler. Ama İsa bunu hiç kimseye belli etmemeyi diliyordu. [31]Çünkü öğrencilerine öğretip, "İnsanoğlu insanların ellerine verilecek ve öldürülecek. O öldükten sonra üçüncü günde dirilip ayağa kalkacak." diyordu. [32]Ama öğrenciler İsa'nın söylediğinin manasını anlamadılar. Ama ona sormaya da korktular. [33]Onlar Kefernahum şehrine geldiler. İsa evdeyken öğrencilerine sordu: "Yolda kendi aranızda ne hakkında söyleşiyordunuz?" [34]Öğrenciler cevap vermediler. Çünkü onlar, hangimiz ulu, diye birbirleriyle söz dalaştırmışlardı. [35]İsa oturup on iki öğrenciyi çağırıp onlara, "Birinci olmayı seven kişi hepsinin ardındaki ve hepsinin hizmetçisi olsun." dedi. [36]O, bir küçük çocuğu alıp onu onların ortalarında ayakta tutup kucakladı da onlara, [37]"Her kim şunun gibi küçük çocuklardan birini benim ismim ile kabul ederse beni kabul eder ve beni kabul eden beni değil, beni göndereni kabul eder." dedi. [38]Yuhanna İsa'ya, "Ey öğretmen! Bir kişinin senin ismin ile cinleri çıkardığını gördük, bizi izlemediği için onu engelledik." dedi. [39]İsa, "Onu engellemeyin. Çünkü hiç kimse benim ismim ile mucize iş yapıp da hemen bana karşı kötülük yapamaz. [40]Çünkü her kim bize karşı olmazsa bizimledir. [41]Çünkü her kim, sizlere Mesih'in bağlısı olduğunuz için bir bardak su içirirse, doğrusu sizlere söylüyorum, onun sevabı yok olmaz. [42]Her kim bana iman eden bu küçüklerden birini suça sürüklerse onun boynuna bir değirmen taşı bağlanıp denize atılması kendisi için daha faydalıdır. [43]Eğer elinin biri seni suça sürüklüyorsa onu kes. Yaşama elsiz girmen iki elin olduğunda cehenneme, o hiç sönmeyen ateşe gitmenden sana daha

faydalı olur.[202] [45]Eğer ayağının biri seni suça sürüklüyorsa onu kes. Yaşama aksak girmen iki ayağın olduğunda cehenneme atılmandan daha faydalıdır.[203] [47]Eğer gözünün biri seni suça sürüklüyorsa onu çıkar. Tanrı'nın hükümranlığına bir gözle girmen iki gözün olup da ateşin cehennemine atılmandan sana daha faydalı olur. [48]O yerde onların kurdu ölmeyecek ve ateşi sönmeyecektir. [49]Çünkü herkes ateş ile tuzlanacak, her kurban tuz ile tuzlanacaktır. [50]Tuz iyi bir şeydir. Ama tuz, tuzsuz olursa onu ne ile tuzlarsınız? Tuzlarınız kendi içinizde olsun, birbiriniz ile barış içinde olun." dedi.

X [1]İsa oradan gidip Yahudiye'nin sınırlarına ve Erden Irmağı'nin karşı yakasına geldi. Yine onun huzuruna topluluklar yığıldı. O, kendi öğretisini yine onlara öğretmeye başladı. [2]Ferisiler onun huzuruna gelip onu sınamak için, "Bir kişinin, kendi karısını boşaması doğru mu, doğru değil mi?" diye sordular. [3]İsa cevap verdi de onlara, "Musa sizlere ne buyuruyor?" dedi. [4]Onlar da, "Musa, boşanma kağıdı yazıp kadını boşamaya izin verdi." dediler. [5]İsa cevap verip onlara, "Sizlerin gönüllerinizin katılığı sebebiyle Musa sizlere bu emri yazmıştı. [6]Ama yaratılışın başında Tanrı kişiyi erkek ve kadın yarattı. [7]'Bu sebeple kişi babasını ve annesini bırakıp karısıyla bir yerde birleşecek, [8]ikisi bir ten olacaklar.' Böyle olduktan sonra onlar iki değil bir ten olurlar. [9]Şöyle ki Tanrı'nın birleştirdiğini kişi ayıramaz." dedi. [10]Evine girdiğinde öğrencileri bu iş hakkında ona yine sordular. [11]"İsa da onlara, "Her kim kendi karısını boşayıp başkasıyla evlenirse önceki karısına karşı zina yapar. [12]Eğer kadın da kendi kocasından ayrılıp başkasıyla evlenirse yine zina yapar." dedi. [13]Bazı kişiler, İsa onlara elini koysun diye, küçük çocuklarını İsa'nın huzuruna getirmeye başladı. Ama öğrenciler onları engellediler. [14]İsa bunu gördüğünde öfkelenip öğrencilerine, "Küçük çocuklar benim huzuruma gelsin, onları engellemeyin. Çünkü Tanrı'nın hükümranlığı şunlar gibilerindir. [15]Doğrusu sizlere derim ki Tanrı'nın hükümranlığına girmeyi seven kişi bir küçük çocuk gibi olmazsa ona hiçbir zaman girmesi mümkün olmaz." dedi. [16]İsa çocukları kucaklayıp ellerini onların üstüne koyup onlara hayırlı dua etti. [17]İsa yola çıktığında bir kişi koşarak gelip, ona diz çöküp, "Ey, iyi öğretmen! Sonsuzluğa ömrümü arttırmak için ne yapayım?" diye ona sordu. [18]İsa da ona, "Niçin bana iyi diyorsun? Tanrı'dan başka iyi yoktur. [19]Sen buyrukları bilirsin: 'Öldürme, zina yapma, hırsızlık yapma, yalan şahitlik verme, kimsenin hakkını yeme, babana ve annene hürmet et.'" dedi. [20]O cevap verdi de İsa'ya, "Ey öğretmen! Bu buyrukların hepsini de gençliğimden beri gerçekleştirdim." dedi. [21]İsa ona bakınca onu sevip ona, "Senin bir şeyin eksiktir.

[202] [[44] O yerde onların kurdu ölmeyecek ve ateşi sönmeyecektir.]
[203] [[46] O yerde onların kurdu ölmeyecek ve ateşi sönmeyecektir.]

Git, her şeyini satıp fakirlere dağıt ve bu göklerde sana zenginlik olacak ve gel, beni takip et." dedi. [22]Bu sözleri duyunca yüzü bozuldu, üzülerek gitti. Çünkü onun çok malı vardı. [23]İsa dört yanına bakıp öğrencilerine, "Zenginlerin Tanrı'nın hükümranlığına girmesi nasıl da güç!" dedi. [24]Öğrenciler onun sözüne şaşırmışlardı. Ama İsa yine de onlara, "Ey çocuklar! Zenginliğe inananların Tanrı'nın hükümranlığına girmesi nasıl da güç! [25]Devenin iğne deliğinden geçmesi, zenginin Tanrı'nın hükümranlığına girmesinden daha kolaydır." dedi. [26]Öğrenciler çok şaşırıp birbirleriyle söyleştiler: "Böyle olursa da kim kurtulabilir?" [27]İsa da onlara bakıp, "İnsanlara göre bu olanaksızdır ama Tanrı'ya göre değil çünkü Tanrı'ya her iş mümkündür." dedi. [28]Petrus ona söylemeye başladı: "İşte, biz her şeyi bırakıp seni takip ettik." [29]İsa, "Doğrusu size derim ki benim için ve İncil için evi, kardeşleri, kız kardeşleri, anneyi, babayı, çocukları ve ekin yerlerini bırakan kimse yoktur ki, [30]şimdi bu fani dünyada onların yüz katını bulmasın. Yani evleri, kardeşlerini, kız kardeşleri, anneleri, çocukları ve ekin yerlerini. Bunlarla devam edenlerin içinde kim olmaz? O, gelecek sonsuz alemde sonsuz yaşamı bulur. [31]Lakin çoğu birinciler sonuncu olacak ve sonuncular birinci olacak." dedi. [32]Onlar Yeruşalim'e çıkıp gittiklerinde yolda İsa onların önünde yürüyordu. Öğrenciler şaşırıyor, takip edenler korkuyorlardı. İsa yine on iki öğrenciyi yanına çağırıp kendine ne olacağını onlara anlatmaya başladı. [33]"İşte, biz Yeruşalime'e çıkıyoruz, İnsanoğlu başrahiplere ve dinsel yorumculara verilecek. Onlar onu ölüme hükmedip putlara tapınanlara verecekler. [34]Onlar da onunla alay edecek, ona tükürecek, onu kamçılar ile dövecek, öldürecekler. O, üç günden sonra da dirilecek. [35]Zebedi'nin oğulları Yakup ile Yuhanna İsa'nın yanına gelip, "Ey öğretmen! Biz senden ne dilersek bize yapmanı istiyoruz." dediler. [36]İsa onlara, "Size ne yapmamı istiyorsunuz?" dedi. [37]Onlar ona, "Senin yüceliğinde, birimizin senin sağ yanında ve birimizin senin sol yanında oturmamızı bize ver." dediler. [38]İsa da onlara, "Ne istediğinizi bilmiyorsunuz. Benim içtiğim bardaktan içmeye dayanabilir misiniz veya benim olacağım vaftizle vaftiz edilebilir misiniz?" dedi. [39]Onlar ona, "Yapabiliriz." dediler. İsa onlara, "Benim içtiğim bardaktan içeceksiniz, benim vaftizim ile vaftiz olacaksınız. [40]Lakin sağ yanımda ve sol yanımda oturmayı vermek benim yetkimde değil, kimler için hazırlandıysa onlara verilir." dedi. [41]On öğrenci bunu işitince Yakup ile Yuhanna'ya öfkelenmeye başladılar. [42]İsa onları huzuruna çağırıp onlara, "Halkların sevdikleri padişahlarının onların üstünden onlara hükmettiğini ve onların ulularının da onların üstünden onlara saltanatlık yaptığını bilirsiniz. [43]Ama sizin aranızda böyle olmasın. Sizin aranızda üstün olmayı dileyen, sizin hizmetçiniz olsun. [44]Aranızda birinci olmayı

dileyen herkesin kulu olsun. [45]Çünkü İnsanoğlu kendine hizmet ettirmeye gelmedi, hizmet edip birçokları için kendi canını feda etmeye geldi." dedi. [46]Onlar Eriha şehrine geldiler. İsa öğrencileri ile ve pek çok topluluk ile Eriha'dan çıktığında Timeus'un oğlu Bar Timeos denilen bir kör dilenci yolun kenarında oturuyordu. [47]Kör adam Nasıralı İsa olduğunu işitince, "Ey, Davut oğlu İsa! Bana merhamet et." diye bağırmaya başladı. [48]Pek çok kişi onu öfkeyle durdurmaya çalıştı. Ama o, "Ey Davut oğlu! Bana merhamet et." diye daha da şiddetli bağırıyordu. [49]İsa durakladı da, onu çağırmayı buyurdu. Kör adamı çağırdılar ve, "Korkma, ayağa kalk. O seni çağırıyor" dediler. [50]Kör adam üstündeki giysiyi atıp da sıçrayarak ayağa kalkıp İsa'ya geldi. [51]İsa cevap verip ona sordu: "Sana ne yapayım, ne dileğin var?" Kör adam ona, "Ey öğretmen! Gözlerimi aç." dedi. [52]İsa ona, "Git, senin imanın seni kurtardı." dedi. O anda kör adamın gözü gördü de yolda İsa'yı izleyerek yürüdü.

XI [1]Onlar Yeruşalim'e yakın Beytfaci ve Beytanya'ya, Zeytin Dağı yanına geldiklerinde İsa iki öğrencisine buyurup [2]onlara, "Karşınızdaki köye gidin. Girdiğinizde bağlanmış sıpayı göreceksiniz. İnsanoğlundan hiç kimse oturmamıştır ona. Onu çözüp getirin. [3]Eğer biri sizlere 'Niçin böyle yapıyorsunuz?' diye sorarsa, 'Rabb'a gerek. Onu aynı saatte verip buraya gönderecek.' deyin." dedi. [4]Onlar gidip sokakta kapının yanında bağlanmış sıpayı buldular. Onu çözdüler. [5]Oradakilerden bazıları, "Sıpayı çözüp de ne yapacaksınız?" dedi. [6]Öğrenciler de onlara, İsa'nın buyurduğu gibi cevap verdiler. O kişiler de onları gönderdiler. [7]Onlar, sıpayı İsa'nın huzuruna getirdiler. Kendi giysilerini sıpanın üstüne koydular ve İsa ona bindi. [8]Pek çok insan giyimlerini yola serdi. Bazıları ağaçların budaklarını kesip yola döşedi. [9]Önünde yürüyenler ve ardında yürüyenler bağırıyorlardı: "Osanna! Rabb'in adıyla gelen kutludur. [10]Atamız Davut'un ismiyle gelenin hükümranlığı kutludur. En yücelerde Osanna!" [11]İsa Yeruşalim'e gelip tapınağın dış tarafına, avlusuna girdi, dört yanına, her şeye baktı. Akşam vakti olduğu için on iki öğrenci ile şehirden çıkıp Beytanya'ya gitti. [12]İkinci gün Beytanya'dan çıktığında İsa acıktı. [13]Uzaktan üstünde yaprağı olan bir incir ağacı gördü. Bir şey bulabilir miyim diye yanına yaklaştı. Ama yapraktan başka bir şey bulmadı. Çünkü incirin olgunlaştığı zaman değildi. [14]İsa ağaca bakıp, "Bundan sonra hiçbir zaman hiç kimse senden yemiş yemesin." dedi. Onun bu sözünü öğrenciler duydular. [15]Onlar Yeruşalim şehrine gittiler. İsa, tapınağın dış avlusuna girdi. Tapınağın dış avlusunda alışverişçileri kovmaya başladı, tüccarların masalarını ve güvercin satıcılarının kürsülerini altüst etti. [16]Hiç kimsenin tapınağın içinden hiçbir şey

götürmemesini buyurdu. [17]Öğreterek, “Yazılmış değil mi? ‘Benim evim tüm halklara ibadet evi diye adlandırılacaktır. Ama sizler onu eşkıyaların toplanma yeri yaptınız.’ dedi.” [18]Bu iş başrahipler ile dinsel yorumcuların kulaklarına gitti. Onlar İsa’yı öldürmeye karar verdiler. Çünkü onlar ondan korkuyorlardı. Çünkü topluluğun hepsi İsa’nın talimine şaşırıyordu. [19]Her akşam İsa Yeruşalim şehrinden çıkıyordu. [20]Onlar, sabahleyin oradan geçerken incir ağacının köklerine kadar kuruduğunu gördüler. [21]Petrus, İsa’nın söylediği sözü anımsayıp ona, “Ey öğretmen! Bak, senin dua ettiğin[204] incir ağacı kurumuş. [22]İsa da onlara cevap verdi: “Tanrı’ya iman etmek gerekir.” dedi. [23]“Doğrusu size derim ki her kim işte bu dağa, ‘Göçüp kendini denize at.’ dese -eğer gönlünde şüphelenmezse ve söylediğinin olacağına iman ederse- o olacaktır. [24]Bu sebeple sizlere söylüyorum: Dua ettiğinizde her şeyi dileyin, vereceğime iman edin ve o sizlerin olsun. [25]Dua etmeye başladığınızda eğer bir kişiye öfkelenirseniz onu affedin ta ki göklerdeki babanız da sizin günahlarınızı affetsin. [26]Eğer sizler insanların günahlarını affetmezseniz göklerdeki babanız da sizlerin günahlarınızı affetmez.” [27]Onlar yeniden Yeruşalim şehrine geldiler. İsa tapınağın dış tarafına, avlusuna girdiğinde başrahipler, dinsel yorumcular ve ihtiyarlar onun huzuruna gelip [28]ona sordular: “Hangi güç ile böyle yapıyorsun ve bu işleri yapmaya bu gücü kim verdi?” dediler. [29]İsa da onlara, “Ben sizlere bir soru sorayım, bana cevap verin? Ben de sizlere bunu hangi güç ile yaptığımı söyleyeceğim. [30]Yahya’nın vaftizi gökten mi veya insanlardan mıydı? Bana cevap verin.” [31]Onlar kendi aralarında danıştılar: “Eğer ‘Gökten.’ desek o diyecek ki ‘Öyleyse niçin ona inanmadınız?’ [32]Biz ‘İnsandan.’ mı desek?” dediler. Onlar halktan korkuyorlardı. Çünkü hepsi Yahya’yı doğru peygamber diye düşünüyordu. [33]Onlar cevap verip, “Bilmiyoruz.” dediler. İsa da onlara, “Ben de hangi güç ile bunu yaptığımı sizlere söylemeyeceğim.” dedi.

XII [1]İsa onlara misallerle anlatmaya başladı: “Bir kişi üzüm ağaçlarını dikti ve etrafına çit çekti. Üzümün sığacağı bir çukur kazdı ve bir kule dikti. Onu üzümcülere verip gitti. [2]Vakit geldiğinde, bahçenin meyvesinden payımı alayım, diye bağcılara bir uşak gönderdi. [3]Onlar onu tutup dövdüler ve hiçbir şey vermeden geri gönderdiler. [4]Onlara yeniden bir uşak gönderdi ve bağcılar onun taşla başını yardılar, sövüp gönderdiler. [5]Yeniden bir uşak gönderdi, onlar onu öldürdüler. Sonra yeniden pek çok uşak gönderdi, onlar kimisini dövüp kimisini öldürdüler. [6]Geriye kalan biri, yani bahçe sahibinin sevgili oğlu vardı. Oğlumdan utanırlar diye onu da gönderdi. [7]Bağcılar kendi

[204] İsa, dua ile incir ağacını lanetliyor. (11:14)

aralarında söyleştiler: ‘Bu mirası alacak kişidir. Gelin onu öldürelim, miras bizim olsun.’ [8]Onu yakalayıp, öldürüp bahçenin arkasına attılar. [9]Bu, böyle olunca bahçenin sahibi ne yapacak? Gelip, o bağcıları yok edip bahçeyi başkalarına verecek. [10-11]Şu yazılanı okumadınız mı? ‘Taşçıların fırlatıp attığı taş köşe taşı oldu. Rab’den olan bu iş gözlerimize acayip görünüyor.’” [12]Onlar onun, misali kendileri hakkında söylediğini bildiler de onu yakalamayı istediler. Ama halktan korktular. Onlar, onu bırakıp gittiler. [13]İsa’yı kendi sözüyle yakalamak için Ferisilerden ve Hirodesçilerden bazılarını onun huzuruna gönderdiler. [14]Onlar da gelip ona, “Ey öğretmen! Senin doğru olduğunu biliyoruz. Hiç kimseden korkun yok. Çünkü kişilerin yüzüne bakmıyorsun. Tanrı’nın yolunda doğrulukla öğretiyorsun. Kayser’e vergi vermek iyi mi değil mi? Verelim mi, vermeyelim mi?” dediler. [15]İsa onların ikiyüzlülüklerini bildi de onlara, “Niye beni yoldan çıkarmaya çalışıyorsunuz? Bana bir akçe getirin de göreyim.” dedi. [16]Onlar getirdi. O da onlara, “Bu akçe sureti ve yazısı kimindir?” dedi. Onlar, “Kayser’in.” diye cevap verdiler. [17]İsa onlara, “Kayser’in şeylerini Kayser’e, Tanrı’nınkini Tanrı’ya verin.” dedi. Onlar da ona çok şaşırdı. [18]Kıyamet yoktur, diyen Sadukilerden bazıları gelip İsa’ya, [19]“Ey öğretmen! Musa bizlere yazmıştı ki, ‘Eğer bir kişi çocuğu olmadan vefat ederse ve geride dul karısı kalırsa o kişinin kardeşi, kendi kardeşinin soyunu devam ettirmek için o kadınla evlenmelidir.’ [20]Yedi kardeş vardı. Büyüğü bir kadınla evlendi. Soy bırakmadan öldü. [21]Onu ikincisi aldı, o da soy bırakmadan vefat etti ve üçüncüsü de böyle oldu. [22]Bu yedi kişinin tamamı soy bırakmadı. Hepsinden sonra kadın da vefat etti. [23]Kıyamette o, hangisinin karısı olacak? Çünkü yedisinin de karısıydı.” diye sordular. [24]İsa onlara, “Kitapları [205] ve Tanrı’nın kudretini bilmiyorsunuz. Yoldan çıkmanızın sebebi bu değil mi? [25]Kişiler ölülerden dirildiğinde evlenmezler, everilmezler. Gökteki melekler gibi olurlar.” dedi. [26]“Ölülerin dirilişini Musa’nın kitabında yanan çalıyı anlattığı bölümde okumadınız mı? Tanrı, Musa’ya hitap edip, ‘Ben İbrahim’in, İshak’ın ve Yakup’un Tanrısıyım.’ dedi. [27]Tanrı ölülerin değil, dirilerin Tanrısıdır. Sizler çok yanılıyorsunuz.” [28]Dinsel yorumculardan biri gelip, onların tartıştığını duyup, İsa’nın onlara güzel cevap verdiğini görünce, “Hangi buyruk hepsinden evvel indi?” diye ona sordu. [29]İsa cevap verdi: “Birinci şart şudur, ‘İşit ey İsrail! Tanrımız Rab tek Rab’dir. [30]Tanrın Rabb’i tüm gönlünle, tüm canınla, tüm fikrinle ve tüm gücünle sev.’ [31]İkincisi de şudur: ‘Yakınını kendin gibi sev.’ Bu iki şarttan üstünü yoktur.” [32]O dinsel yorumcu İsa’ya, “Öğretmen, Tanrı tek diye söylediğin

[205] Kitaplardaki kutsal yazıları.

doğru sözdür, ondan başka Tanrı yoktur. [33]Onu tüm gönlünle, tüm aklınla ve tüm gücünle sevmek ve yakınını kendin gibi sevmek tüm yakılan kurbanlıklardan çok daha fazladır." dedi. [34]İsa onun akıllı cevap verdiğini görüp ona, "Tanrı'nın hükümranlığından uzak değilsin." dedi. Bundan sonra hiç kimse İsa'ya soru sormaya gayret etmedi. [35]İsa tapınağın dış avlusunda öğretirken onlara sordu: "Niçin dinsel yorumcular Mesih'e Davut'un oğlu diyorlar? [36]Davut kendisindeki Kutsal Ruh ile, 'Rab, Rabb'ime, ben senin düşmanlarını ayaklarının altına koyana dek sağ yanımda otur, dedi.' [37]Davut'un kendisi ona Rab diyorsa o nasıl onun oğlu oluyor?" dedi. Halkın çoğu İsa'nın sözünü memnuniyetle dinliyordu. [38]İsa öğretirken, "Uzun giysi giymeyi, çarşılarda selam almayı, [39]sinagoglarda ilk sırayı ve ziyafetlerde baş köşeye oturmayı seven dinsel yorumculardan sakının. [40]Onlar dul kadınların haklarını yerler, gösteriş için dualarını uzun ederler. Bunlar en ağır azabı çekeceklerdir." dedi. [41]İsa, para sandığının karşısında oturup topluluğun sandığa para bırakmasına bakıyordu. Zenginlerin çoğu çok bırakıyorlardı. [42]Bir yoksul, dul kadın gelip iki kuruş para bıraktı. [43]İsa öğrencilerini çağırıp onlara, "Doğrusu sizlere derim ki işte bu yoksul, dul kadın sandığa para bırakanların hepsinden çok bıraktı. [44]Çünkü zenginler paralarının fazlasını bıraktılar. Ama bu dul kadın kendi yokluğundan kendinin bütün varlığını, yaşaması için gerekli olanın tümünü bıraktı." dedi.

XIII [1]İsa, tapınağın dış avlusundan çıkarken öğrencilerinden biri ona, "Ey öğretmen! Nasıl taşlar, nasıl evler bak!" dedi. [2]İsa cevap verdi: "İşte bu görkemle evleri görüyor musun? Sonunda bu yerde taş üstünde taş kalmayacak, tümü yıkılacak." dedi. [3]İsa Zeytin Dağı'nda, tapınağın dış avlusunun karşısında otururken Petrus, Yakup, Yuhanna ve Andreas ıssız bir yerde ona, [4]"Bize anlat, bu iş ne zaman olacak? Bunun, tamamının yıkılmasının yakın olduğunun alameti nedir?" dediler. [5]İsa onlara anlatmaya başladı: "Dikkat edin, kimse sizleri yoldan çıkarmasın. [6]Sonra pek çok insan benim ismim ile gelip, 'Ben Mesih'im.' diye çoğunu yoldan çıkaracak. [7]Ne zaman ki işitirseniz savaşlar hakkındaki savaş haberlerini korkmayınız. Çünkü onlar olacak ama o son değildir. [8]Çünkü halk halka, memleket memlekete karşı ayaklanacak. Bazı yerlerde depremler ve açlıklar olacak. Bunlar sancıların başlangıcıdır. [9]Ama sizler kendinize dikkat edin. Çünkü halk sizleri yakalayıp mahkemeye verecek. Sizler sinagoglarda dövülüp, hakimlerin ve padişahların karşısında, benim hakkımda onlara tanık olmak için dikileceksiniz. [10]Ama son gelmeden evvel, tüm halklara İncil'i vaaz etmeniz gerek. [11]Sizleri yakalayıp götürdüklerinde ne söyleyeceksiniz? Bunun için önceden

endişelenmeyin. O vakitte sizlere ne söylenirse onu söyleyin. Çünkü sözü söyleyenler sizler değilsiniz, Kutsal Ruh'tur. [12]Kardeş kardeşi ve baba oğlunu ölüme verecek, çocuklar babaya, anneye karşı ayaklanıp onları öldürecek. [13]Benim ismimden dolayı tüm insanlar sizi kötü görecek. Ama sona kadar dayananlar kurtulacaklar. [14]Sizler yıkıcılığın iğrençliğinin caiz olmayan yerde durduğunu gördüğünüzde -okuyan kişiler anlasınlar- Yahudiye'de bulunanlar dağlara kaçsınlar. [15]Damda bulunanlar eve inmesinler ve evden bir şey almaya girmesinler. [16]Kırda olanlar giysilerini almaya geri dönmesinler. [17]O günlerde hamilelere ve emziklilere yazık. [18]Dua edin, bu işler kışta olmasın. [19]Çünkü işte bu günlerde, öyle bir acı olur ki, dünyanın Tanrı tarafından yaratılmasından bu güne kadar öyle bir acı olmamıştır. [20]Eğer Rab o günleri kısaltmasaydı hiçbir can kurtulamazdı. Ama bazılarını ayırdı o, kendi seçtikleri için o günleri de kısalttı. [21]O vakitlerde bir kişi sizlere, 'İşte, Mesih burada veya orada.' derse inanmayın. [22]Çünkü yalancı Mesihler ve yalancı peygamberler çıkıp alametler ve mucizeler gösterecekler. Eğer mümkün olsa seçilmişleri dahi yoldan çıkarırlar. [23]Dikkat edin. İşte, sizlere her şeyi önceden haber veriyorum. [24]Ama o günlerde o acıdan sonra, güneş kararacak ve ay aydınlık vermeyecek. [25]Yıldızlar gökten atılacak, göklerdeki kutlar titreyecek. [26]O vakit, 'İnsanoğlu'nun tüm gücüyle ve yüceliğiyle bulutlarda geldiğini görecekler.' [27]O vakit meleklerini gönderip yerin ucundan göğün ucuna kadar dört yelden seçilmişlerini toplayacak. [28]Sizler incir ağacından öğüt alın. Onun budağı yumuşak olduğunda, yapraklarını çıkardığında yazın yakın olduğunu bilirsiniz. [29]Şöyle ki sizler tüm bu işlerin olduğunu gördüğünüzde İnsanoğlu'nun yakınlaştığını, yani eşiğin önünde olduğunu bilin. [30]Doğrusu sizlere derim ki bunların tamamı olana kadar bu soy hiç gitmeyecek. [31]Gök ve yer bozulur, benim sözlerim bozulmaz. [32]Ama o günün ve saatin hakkında hiç kimse bir şey bilmiyor. Gökteki melekler de bilmiyor, oğul da bilmiyor. Yalnızca baba biliyor. [33]Dikkatli olup, uyanık olun, dua edin. Çünkü o vaktin ne zaman geleceğini bilmezsiniz. [34]Bu iş şunun gibidir: Bir kimse evini bırakıp yola çıktığında, yetkisini hizmetçilere verir ve her birine kendi işini, kapıcıya da uyanık olmasını buyurur. [35]Bunun için uyanık olun. Çünkü ev sahibinin akşam mı, gece yarısında mı, horoz öttüğünde mi veya tan attığında mı geleceğini bilmeyeceksiniz. [36]Çünkü ansızın gelip sizi uykuda bulmasın. [37]Sizlere söylediğimi herkese söylüyorum: Uyanık olun."

XIV [1]İki gün sonra Fısıh ve Hamursuz Ekmek Bayramı olacaktı. Başrahipler ve dinsel yorumcular İsa'yı hile ile yakalayıp öldürmenin yollarını arıyorlardı. [2]Ama halk

arasındaki öfkeden korkup, “Bayramda olmasın.” diyorlardı. [3]İsa Beytanya’da cüzamlı Simun’un evinde sofrada oturduğunda bir kadın, bir şişe kıymetli, kokulu yağ getirdi. Şişeyi kırıp kokulu yağı İsa’nın başına döktü. [4]Bazıları kendi gönüllerinde kaygılanıp, “Bu kokulu yağ niye israf oldu? [5]Bunu, otuz somdan fazla gümüşe satıp yoksullara vermek mümkündü.” diye yakınıyorlardı. [6]Ama İsa, “Onu bırakın. Niye onu azarlıyorsunuz? O bana iyi bir iş yaptı. [7]Çünkü yoksullar her daim sizlerle olacak. Ne zaman isterseniz onlara iyilik edebilirsiniz. Ama ben her daim sizlerle olmayacağım. [8]O, gücünün yettiğini yaptı. O, defin için bedenime önceden kokulu yağ serpti. [9]Doğrusu sizlere derim ki, “Bu İncil tüm dünyada, her yerde vaaz edilse, bu kadının bu yaptığı unutulmaz, diye anlatılır.” dedi. [10]On iki öğrenciden biri olan Yahuda İşkariyot, İsa’yı ele vermek için başrahiplerin huzuruna çıktı. [11]Onlar bunu duyduktan sonra sevinip ona para vermeyi vadettiler ve o da İsa’yı ele vermeye uygun vakit aramaya başladı. [12]Mayasız Ekmek Bayramı’nın ilk günü, Fısıh kuzusunun kurban edildiği gün, öğrencileri İsa’ya, “Sen Fısıh Bayramı yemeğini nerede yemek istersin? Biz hazırlayalım.” dediler. [13]İsa, öğrencilerden ikisini gönderip onlara, “Şehre gidin, sizleri çömlekle su taşıyan bir adam karşılayacak.” dedi. “Onu izleyin. [14]O hangi eve girerse evin sahibine, ‘Öğretmen dedi ki, öğrencilerim ile Fısıh yemeğini yiyeceğim konuk evin nerede?’ deyin. [15]O kendisi sizlere döşek serip hazırladığı bir büyük oda gösterecek. Bize orada hazırlayın.” dedi. [16]Öğrenciler da çıkıp, şehre gidince her şeyi İsa’nın onlara anlattığı gibi buldular ve Fısıh yemeğini hazırladılar. [17]İsa akşam olunca on iki öğrenci ile geldi. [18]Sofranın önünde oturup yemek yerken İsa, “Doğrusu sizlere derim ki, benim ile yemek yemekte olan sizlerden biri beni ele verecek.” dedi. [19]Öğrenciler kaygılanıp birer birer İsa’ya, “Ben mi?” diye soruyorlardı. [20]İsa da onlara, “On iki öğrenciden biri, benim ile bir tabağa ellerini bandıran kişidir. [21]İnsanoğlu kendi hakkında yazıldığı gibi dünyadan gidiyor. Lakin yazık, İnsanoğlu’nun, onun vasıtasıyla ele verildiği kişiye! O adam doğmamış olsa kendi için daha iyi olurdu.” dedi. [22]Onlar yemek yerken İsa ekmeği aldı, bereket dileyip parçaladı ve onlara, “Bunu alın, bu benim bedenimdir.” dedi. [23]Kaseyi aldı, dilek dileyip onlara verdi. Hepsi ondan içtiler. [24]İsa onlara, “Bu, birçokları için dökülen antlaşma kanımdır. [25]Doğrusu sizlere derim ki, bundan sonra Tanrı’nın hükümranlığında onu tazesinden içene kadar, asmanın meyvesinden hiç içmeyeceğim.” dedi. [26]İlahi[206] söyleyip Zeytin Dağı’na çıktılar. [27]İsa onlara, “Hepiniz benim doğrumdan kuşkulanacaksınız. Çünkü yazılmıştır: ‘Çobanı harap edeceğim ve

[206] Metnin aslındaki “tekbir” sözcüğü burada “ilahi” yerine kullanılmıştır.

koyunlar her tarafa dağılacak.’ [28]Lakin ben dirildikten sonra sizlerden önce Celile’ye gideceğim.” dedi. [29]Petrus ona, “Eğer hepsi kuşkulansa da ben kuşkulanmam.” dedi. [30]İsa da ona, “Doğrusu sana derim ki: Bu gün, bu gece bir horoz iki kere ötmeden önce beni üç kere yadsıyacaksın.” dedi. [31]Petrus, daha güçlü söyledi: “Eğer senin ile ölmem gerekse de seni hiçbir zaman yadsımam.” Öğrencilerin hepsi de böyle dediler. [32]Onlar Getsemane denen bir kasabaya gittiler. İsa öğrencilerine, “Ben dua edene kadar bu yerde oturadurun.” dedi. [33]Petrus’u, Yakup’u ve Yuhanna’yı yanına aldı. Çok korkmaya ve kaygılanmaya başladı. [34]Onlara, “Canım ölesiye inliyor. Burada bekleyedurun ve uyanık olun.” dedi. [35]Biraz ileriye doğru gidip yere yığıldı. Eğer mümkünse bu saat geçsin, diye dua etti. [36]O, “Abba -yani ey baba- senin için her iş mümkündür, bu yazgıyı benden uzaklaştır. Lakin benim isteğim değil, senin isteğin olsun.” dedi. [37]İsa geri geldiğinde onların uyuduğunu görüp Petrus’a, “Ey Simun! Sen uyuyor musun? Bir saat uyanık olmaya dayanamadın mı?” [38]Yoldan çıkarılmamak için uyanık olup dua edin. Ruh, doğrusu uyanıktır ama beden güçsüzdür.” dedi. [39]İsa yeniden gidip, dua ederek aynı sözleri söyledi. [40]Gelince onların yine uyuduklarını gördü. Çünkü onların gözleri çok ağırlaşmıştı. Onlar ne cevap vereceklerini bilmiyorlardı. [41]Üçüncü kez gelip onlara, “Siz hala daha uyuyorsunuz, dinleniyorsunuz. Saat geldi. İşte, İnsanoğlu münafıkların ellerine veriliyor. [42]Kalkın, gidelim. İşte, beni ele veren yaklaşıyor. [43]O söyleyedururken, o anda on iki öğrencisinden biri olan Yahuda ve onunla birlikte pek çok topluluk, başrahipler ve ihtiyarlar yanlarında kılıçlar ve sopalarla geldiler. [44]İsa’yı ele veren onlara işaret verip, “Ben kimi öpersem o kişi odur. Onu yakalayıp sağ selamet götürün.” dedi. [45]Yahuda hemen İsa’nın huzuruna gelip, “Rabbi!” diyerek onu çok öptü. [46]Onlar ellerini onun üstüne koyup onu yakaladılar. [47]Orada duranlardan biri kılıç savurup, başrahibin uşağına vurup onun kulağını kopardı. [48]İsa onlara, “Beni yakalamaya eşkıya yakalar gibi kılıç ve sopalarla mı çıktınız? [49]Ben her gün tapınağın dış avlusunda sizlerle olup, öğretiyordum. Beni yakalamadınız. Lakin yazgının yerine gelmesi için bu iş oluyor.” dedi. [50]O anda öğrencilerin tümü İsa’yı bırakıp kaçtılar. [51]Lakin çıplak bedenine yalnızca bir parça subuti bez sarmış bir genç İsa’yı izledi. Onlar onu yakaladılar. [52]Ama o ak subuti bezi bırakıp çıplak kaçtı. [53]İsa’yı başrahibin huzuruna götürdüler. Bütün başrahipler, ihtiyarlar, ve dinsel yorumcular gelip başrahipte toplandılar. [54]Petrus uzaktan başrahibin avlusunun içine dek İsa’yı izledi. Hizmetçilerin arasında oturup ateşin önünde ısınıyordu. [55]Başrahipler ve meclisin tamamı İsa’yı öldürmek için onun hakkında bir şahitlik aradılar. Lakin bulamadılar. [56]Çünkü pek çoğu ona karşı yalan şahitlik verip duruyorlardı. Lakin şahitlikleri doğru

gelmiyordu. [57]Bazıları ayağa kalkıp onun hakkında yalan şahitlik verip, [58]"Biz, 'Elle yapılan bu kiliseyi yıkacağım, elle yapılmamış başkasını üç günde yapacağım.' dediğini işittik." dedi. [59]Bunda da şahitlikleri doğru gelmiyordu. [60]Başrahip ortada durup İsa'ya, "Hiç cevap vermez misin? Bu kişilerin sana karşı verdiği şahitlik nedir?" diye sordu. [61]Ama İsa dik durup hiç cevap vermedi. Başrahip yeniden ona, "Sen Mübarek'in oğlu Mesih misin?" diye sordu. [62]İsa, "Ben oyum, 'İnsanoğlu'nun, Güç'ün[207] sağ yanına oturup göklerin bulutları ile geleceğini göreceksiniz.'" dedi. [63]Başrahip kendi giysisini yırtıp, "Daha bize şahitlerin ne gereği var? [64]"Küfrettiğini duydunuz. Sizler ne düşünüyorsunuz?" dedi. Tümü, o ölüme layık, diye hükmetti. [65]Bazıları onun üstüne tükürdü, yüzünü kapadı, yüzüne vurup ona, "Geleceği söyle." diyordu. Hizmetçiler yakalayıp avuçlarıyla vuruyorlardı. [66]Petrus aşağıda avludayken rahiplerin hizmetçi kızlarından biri gelip, Petrus'un ateşin önünde ısındığını görünce ona baktı, "Sen de Nasıralı İsa ile idin." dedi. [68]Ama Petrus yadsıyarak, "Ben bilmiyorum, ben senin ne söylediğini anlamıyorum." deyip arkaya, kıra çıktı ve horoz öttü. [69]O hizmetçi kız onu görünce orada duranlara, "Bu da onlardan biri." dedi. [70]Petrus yine yadsıdı. Biraz sonra orada duranlar Petrus'a, "Doğru, sen onlardansın. Çünkü Celilelisin." dedi. [71]Petrus, "Sizin söylediğiniz kişiyi tanımıyorum." deyip beddua etmeye başladı. [72]O anda horoz ikinci kez öttü. İsa'nın ona, "Horozun biri ikinci kez ötmeden önce sen beni üç kere yadsıyacaksın." dediği sözünü anımsadı. Onu düşündüğünde ağlıyordu.

XV [1]Sabahleyin başrahipler, ihtiyarlar, dinsel yorumcular ve meclisin tamamı birbirine danıştılar. İsa'yı bağladılar. Götürüp Pilatus'a verdiler. [2]Pilatus ona sordu: "Sen Yahudilerin kralı mısın?" İsa cevap verip ona, "Söylediğin gibidir." dedi. [3]Başrahipler ona iftira atıyorlardı. [4]Pilatus ona yeniden sordu: "Hiç cevap vermiyorsun, görmüyor musun? Senin için ne kadar yakınıyorlar." dedi. [5]Ama İsa yine de hiç cevap vermedi. Öyle ki Pilatus şaştı kaldı. [6]Pilatus, her bayramda zindanda yatanlardan halkın sevdiği bir kişiyi serbest bırakırdı. [7]Bar Abbas denilen bir adam vardı. İsyancılarla aynı zindandaydı. Onlar vuruşup adam öldürmüşlerdi. [8]Halk toplanıp, valinin katına çıkıp Pilatus'tan önceki geleneği istemeye başladı. [9]Pilatus onlara cevap verdi: "Sizlere Yahudilerin kralını serbest bırakmamı ister misiniz?" dedi. [10]Çünkü Pilatus, başrahiplerin onu kıskançlık sebebiyle ele verdiklerini biliyordu. [11]Ama başrahipler halkı, "Onlara Bar Abbas'ı serbest bıraksa daha iyi." diye kudurtuyorlardı. [12]Pilatus yine cevap verip, "Öyleyse Yahudilerin kralı dediğinizi ne yapayım?" dedi. [13]Onlar,

[207] Baba Tanrı'nın egemen gücü.

“Onu haça çivile.” diye yine bağırdılar. [14]Pilatus onlara, “Niye, o ne kötülük yaptı?” dedi. Ama onlar, “Onu haça çivile.” diye çok daha hızlı bağırdılar. [15]Pilatus halkı kızdırmamak için Bar Abbas’ı onlara serbest bırakıp, İsa’yı dövdürüp dar ağacına çivilensin diye verdi. [16]Askerler de İsa’yı avluya yani hüküm yerine götürdüler. Askerlerin tümünü de topladılar. [17]Onlar İsa’ya bir kızıl[208] giysi giydirdiler, dikenden bir taç yaptılar ve onun başına giydirdiler. [18]Ona selam vermeye durup, “Sevin, ey Yahudilerin kralı!” diyorlardı. [19]Onun başına kamışla vurup, üstüne tükürüyorlardı. Diz büküp ona baş eğiyorlardı. [20]Onunla alay ettikten sonra üstünden kızıl giysiyi çıkarıp ona kendi giysisini giydirdiler ve onu haça çivilemeye çıkardılar. [21]Çiftlikten gelen bir kişiyi, yani Aleksander’ın ve Rufus’un babası Kireneli Simun’u İsa’nın haçını götürsün diye yakaladılar. [22]Onlar İsa’yı Golgota yerine götürdüler. Golgota denen yer kafatası yeri oluyor. [23]İçkiye mırra ekleyip ona verdiler. Ama İsa onu almadı. [24]Onlar onu haça çiviledikten sonra onlar, onun giysilerinin hangisini kim alacak diye kura çektiler ve giysilerini bölüştüler. [25]Onların, onu dar ağacına çiviledikleri vakit dokuzuncu saat,[209] yani çay vaktiydi. [26]Onun ölüm hükmünün sebebi, “Yahudilerin kralı” diye yazılmıştı. [27]İsa ile iki eşkıyayı, birini onun sağ tarafına ve birini onun sol tarafına çarmıha çiviledikten. [28]Bu iş, kitabın, “O günahkarların beraberinde sayıldı.” diyen sözünün yerine gelmesi için oldu. [29]Geçenler ona sövüp, başlarını sallayıp, “Ah! Tapınağı yıkıp onu üç günde yapan. [30]Kendini kurtar da haçtan in!” diyorlardı. [31]Bunun gibi, başrahipler dinsel yorumcularla kendi aralarında alay edip, “Başkalarını kurtardı, kendisini kurtaramıyor. [32]İsrail’in kralı Mesih, şimdi haçtan insin, biz de görüp inanalım.” diyorlardı. Onunla haça çivilenenler de ona sövüyorlardı. [33]Saat on ikiden yani kuş vaktinden, saat üçe yani akşam vaktine kadar[210] tüm yer yüzünde karanlık oldu. [34]Saat üçte İsa yüksek sesle bağırdı: “Eloi, Eloi, lama sabaktani?” Manası, “Tanrım, Tanrım niye beni bıraktın?” dır. [35]Orada duranlardan bazıları işitip, “İşte, o İlyas’ı çağırıyor.” dedi. [36]Biri koştu da bir parça süngeri sirkeye banıp, bir kamışın ucuna batırıp ona içmesi için verdi. “Bırakın, görelim İlyas onu indirmeye gelecek mi?” dedi. [37]İsa yüksek sesle bağırıp canını teslim etti. [38]Tapınağın perdesi yukarıdan aşağıya kadar ikiye yırtıldı. [39]Onun karşısında duran yüzbaşı, İsa’nın böyle bağırıp can teslim ettiğini görünce, “Doğru, bu adam Tanrı’nın oğluydu.” dedi. [40]Uzaktan bakaduran kadınlar da vardı. Mecdelli Meryem, küçük Yakup’un ve Yoses’in annesi Meryem ve

[208] İncil’de bu renk esasen, erguvan rengi veya erguvani olarak geçer.
[209] Sabah 09.00.
[210] Öğlen 12.00’den 15.00’e kadar.

Salome onların arasındaydı. [41]Onlar İsa Celile'deyken onu izleyip ona hizmet etmişlerdi. Yine, İsa ile Yeruşalim'e gelen başka kadınlar da vardı. [42]Akşam olduğunda -çünkü cuma günüydü,[211] yani cumartesi gününden önceki gün- [43]millet meclisinde danışmanlık yapan, itibarlı olan ve Tanrı'nın hükümranlığını bekleyen Arimatyalı Yusuf gelip, gayret edip Pilatus'un huzuruna girerek İsa'nın bedenini istedi. [44]Pilatus İsa'nın böyle çabuk ölmesine şaşırıp, yüzbaşıyı çağırıp ona, "İsa'nın öldüğü çok zaman oldu mu?" diye sordu. [45]Yüzbaşından olanları işitince İsa'nın bedenini Yusuf'a verdi. [46]Yusuf ak subuti bez satın aldı, İsa'yı indirip ak subuti bez ile kefenleyip onu taşa oyulmuş mezara koydu. Mezarın ağzını taşla kapattı. [47]Mecdelli Meryem ve Yoses'nin annesi Meryem İsa'nın nereye koyulduğuna bakıyorlardı.

XVI [1]Cumartesi günü[212] geçtikten sonra Mecdelli Meryem, Yakup'un annesi Meryem ve Salome kokulu yağlar satın aldılar, İsa'ya serpmeye geldiler. [2]Haftanın ilk günü, yani pazar gününde, çok erken bir zamanda çıkıp, mezara geldiler. [3]Kendi aralarında, "Bize mezarın ağzındaki taşı kim alıverecek?" diye söyleştiler. [4]Çünkü o taş çok büyüktü. Onlar yukarı bakınca taşın alındığını gördüler. [5]Onlar mezara girince sağ tarafta ak giysi giymiş bir gencin oturduğunu gördüler ve şaşırdılar. [6]Genç onlara, "Şaşırmayın. Sizler haça çivilenen Nasıralı İsa'yı mı arıyorsunuz? O dirildi. O bu yerde değil. İşte, onun koyulduğu yer, görünüz! [7]Lakin gidip onun öğrencilerine ve Petrus'a, 'O, sizlerden evvel Celile'ye gidecek. Sizlere söylediği gibi onu o yerde bulacaksınız.' deyin." dedi. [8]Onlar çıkıp mezardan kaçtılar. Çünkü onları titreme ve korku kaplamıştı. Kimseye hiçbir şey söylemediler. Çünkü onlar korkuyorlardı. [9]İsa, haftanın ilk günü, yani pazar gününde sabahleyin dirildikten sonra en önce Mecdelli Meryem'e göründü. İsa ondan yedi cini çıkarmıştı. [10]O, gidip İsa'nın takipçilerine haber verdi. O vakit onlar kaygılanıp ağlıyorlardı. [11]Onlar İsa'nın diri olduğunu, Mecdelli Meryem'e göründüğünü işittiklerinde inanmadılar. [12]Bu işlerden sonra İsa başka bir düşte, onlardan ikisine onlar köye giderlerken göründü. [13]İkisi de gidip geri kalan öğrencilere haber verdi ve onlar bu ikisine de inanmadılar. [14]Sonra, on bir öğrenci sofra örtüsünde oturduğunda, İsa onlara görünüp onların inançsızlığını ve gönüllerinin katılığını kınadı. Çünkü onlar onu dirildikten sonra görenlere inanmamışlardı. [15]Onlara, "Bütün dünyaya gidin ve tüm halklara İncil'i vaaz edin. [16]İman edip vaftiz olanlar kurtulacak, iman etmeyenler cezalandırılacak. [17] İman edenlerle şu alametler birlikte olacak: Onlar benim ismim ile cinleri çıkaracak ve yeni dillerde konuşacaklar. [18]Yılanları elleriyle alacaklar. Eğer ki

[211] Hazırlık günü, Şabat'ın arifesinde hazırlık yapılan gündür.
[212] Şabat günü.

zehir içseler onlara hiç zarar etmeyecek. Ellerini hastaların üstüne koyduklarında onlar şifa bulacaklar.” dedi. [19]Rab İsa, onlarla konuştuktan sonra göğe çıkıp Tanrı’nın sağ yanına oturdu. [20]Onlar gidip her yerde İncil’i vaaz ettiler. Rabb’in yardımıyla ve verdiği gücüyle Söz’ü, ondan gelen mucizeleriyle bir gidiyordu. Amin.

5. DİZİN

A

abba *is.* (< Arm.) “Baba.”
a. 42a/06

abzıy *is.* Büyük erkek kardeş.
a.+sı 4a/05

aç *is.* Aç, yemek yemesi gereken, tok karşıtı.
a. 7b/04, 21b/02, 32a/01

aç- *f.* 1. Açmak.
a.-dı 21a/11
a.-sañ 31a/02
a.-up 5b/15
2. Açıklamak.
a.-up (ẖeberné açup yiber-) 5b/06

açıḳ 1. *is.* Açık, gizliliği olmayan. olduğu gibi görünen.
a. 11a/06
2. *sf.* Açık, engelsiz, serbest.
a. 18b/05, 21a/07, 21a/11
3. *zf.* Açık, kolay anlaşılır.
a. 23a/15

açıl- *f.* Açılmak, açmak işine konu olmak.
a. 21a/05
a.-ıp 21a/06

açıtḳı *is.* Maya.
a.+larından 22a/10, 22a/11

açlék *is.* Açlık.
a.+ler 37b/08

açuw *is.* Öfke.
a. 8a/04, 30b/09
a.+ından 39b/13
a.+tot- Öfkelenmek. 33a/03

açuwlan- *f.* Öfkelenmek.
a.-up 28a/05
a.-urġa 30a/09

adaş- *f.* Yolunu kaybetmek, yoldan çıkmak, yanılmak.
a.-asızlar 35b/09
a.-ıp ṭor- Yolunu kaybetmek. 35a/14

adem *is.* (< Ar.) İnsan, beşer.
a. 4a/03, 9b/01, 30b/07, 31a/09, 40b/08, 41a/10, 45a/09
a.+den 12b/11, 33b/02
a.+ge 20a/03
a.+ler 19a/14, 31b/05, 37b/03
a.+lerden 38a/06
a.+lerdenmé 33a/14
a.+leré 15b/05
a.+lerġa 19a/11, 29a/04
a.+lerné 8b/01
a.+lernéñ 20a/09, 25b/15, 33a/04
a.+né 19b/13, 20a/08
a.+néñ 19b/12, 20a/08

aftab *is.* (< Far. āf-tāb) Güneş, gezenlere ve yer yuvarlağına ışık ve ısı veren büyük gök cismi.
a. 38b/13

ağaç *is.* Ağaç.
a.+ı 32b/10, 41b/03
a.+ından 39a/05
a.+ını 32a/02
a.+ınıñ 32b/07
a.+ḳa 32a/05
a.+lar 10a/08, 22b/15
a.+larını 33b/08
a.+larnıñ 10a/07, 10b/12, 31b/06
2. Sopa.
a.+lar 42b/07, 43a/01

ağaççı *is.* Marangoz.
a. 15a/06

ağar- *f.* Ağarmak, aklaşmak.
a. -up 24a/06

ağart- *f.* Ağartmak, aklaştırmak.
a.-a al- (ağartalmaslıḳ) Ağartabilmek, aklaştırabilmek. 24a/07

ağartuwçı *is.* Ağartan, aklaştıran kişi.
a. 24a/06

ağır 1. *is.* Ağır, çetin, güç.

a. 28b/13, 29a/01

2. *sf.* Ağır. 36b/11

ağız *is.* Ağız, yüzde, avurtlarla iki çene arasında bulunan, ses çıkarmaya, soluk alıp vermeye yarayan ve besinlerin sindirilmeye başlandığı organ.

a.+undan (ağzundan) 25a/04

ağuw *is.* Akmak işi.

a. 49a/14

a.+ı 14a/02

ah *ünl.* Korku, heyecan veya şaşırma bildiren ünlem.

a. 46b/08

a.+tarṭ- Ah çekmek. 21a/05

a.+tart- Ah çekmek. 22a/04

aḫır *is.* (< Ar. āḫir) Son, en sonra.

a.+ı 37b/06, 37b/13

a.+ında 11a/05

aḳ *sf.* Ak, beyaz.

a. 43a/08, 47b/15, 48a/01, 48a/14

aḳ- *f.* Akmak.

a.-ġan 13b/12

aḳça *is.* Akçe, para.

a. 15b/01, 32a/10, 36b/12, 36b/13, 36b/15, 37a/02, 40b/01

a.+nıñ 37a/03

aḳır- *f.* Bağırmak.

a.-up 12b/06

aḳsaḳ *zf.* Aksak, topal.

a. 26b/15

aḳşam *is.* Akşam, güneşin batmasına yakın zamandan gecenin başlamasına kadar olan vakit, akşam vakti, akşamleyin.

a. 47a/03

al 1. *zm.* O, teklik birinci şahıs.

a. 6b/10

2. *zf.* Önce, evvel.

a.+da 17a/07, 17b/13

al- *f.* 1. Bir şeyi eliyle veya başka bir şeyle tutarak bulunduğu yerden ayırmak.

a.-a ṭor- Almaya başlamak.

30a/03, 41a/09

a.-dı 21a/03, 41a/13

a.-dılar 5b/14

a.-ıŋız 41a/13

a.-ıp 20b/07, 26a/11, 41a/12

a.-madı 46a/11

a.-mayaçaḳlar 15b/01, 15b/01

a.-up 16b/14, 17b/06, 21b/08, 44a/09

a.-up bir- Almak. 48a/11

a.-urġa 38a/13, 38a/14, 46a/14

a.-urlar 49a/14

2. Satın almak.

a.-dı (satup al-) 48a/01, 48a/07

a.-ıp 32a/09

a.-up (satup al-) 17a/15

a.-urġa (satup al-) 17a/12

3. Bir şeyi yanında bulundurmak.

a.-ıp 14b/09

a.-ıp kil- Yanında getirmek. 16b/11, 16b/12, 25a/09, 40a/01, 46a/09

a.-up 24a/04, 42a/02

a.-up bar- Birlikte, yanında götürmek. 12a/01, 37b/15, 42b/10, 44b/14, 46a/08

a.-up çıḳ- Alıp gitmek. 24a/04

a.-up kil- Yanında getirmek. 21a/01, 22b/10, 25a/02, 25a/09, 28a/04, 31a/09, 31b/03, 34b/10, 43a/10, 45b/12

a.-up kit- Birlikte, yanında götürmek. 10b/08

4. Ele geçirmek, sahip olmak.

a.-ayım 33b/11

a.-ursızmu (çuḳuna ala al-) 30a/03

5. Evlenmek.

a.-dı 35a/08

a.-dı (ḫaṭun al-) 35a/07

a.-ġan (ḫaṭunnı al-) 16a/05

a.-mıylar (ḫaṭun al-) 35b/01

a.-sa (ḫaṭunnı al-) 35a/06

6. -p zarf fiil eki almış fiillerle birlikte kullanılan yardımcı fiil.

a.-dılar (büleşüp al-) 46a/13
a.-dılar (cıyup al-) 21b/13
a.-dılar (ṭotup al-) 46a/08
a.-ġanda (cıyıp al-) 22b/07
a.-ġanını (ḳamap al-) 24b/12
a.-ġanıñlarda (cıyup al-) 22b/04
a.-up (kisüp al-) 31b/06
a.-up (sawırup al-) 42b/13

7. -a(y)/-e(y) zarf fiil eki almış fiillerle birlikte olabilirlik ifade eden yardımcı fiil.

a.-a (bire al-) 23b/11
a.-a (çuḳuna ala al-) 30a/03
a.-a (ḳabaḥet ḳıla al-) 20a/13
a.-a (kiçére al-) 6a/05
a.-a (ḳotula al-) 29a/03
a.-abız (ḳıla al-) 30a/04
a.-adır (ḳabul ḳıla al-) 26a/15
a.-armız (helāk ḳıla al-) 8a/07
a.-asızlar (yaḫşılıḳ ḳıla al-) 40a/08
a.-madı (çıḳara al-) 25a/06
a.-madıḳ (çıġara al-) 25b/10
a.-mammu (taba al-) 32a/02
a.-mas (kére al-) 5b/07
a.-mas (ḳotula al-) 38b/04
a.-mas (ṭora al-) 9a/11
a.-mas (yeşiy al-) 9a/09, 9a/10
a.-maslıḳ (aġarta al-) 24a/07
a.-mıy (aruwsız kıla al-) 20a/04
a.-mıy (ḳotḳara al-) 46b/13
a.-mıyça (kile al-) 5b/14
a.-mıydır (yamanlıḳ ḳıla al-) 26b/04
a.-sañ (éş ḳıla al-) 25a/15
a.-sañ (iʿtiḳad ḳıla al-) 25b/01
a.-ur (çıġara al-) 9a/08
a.-ur (ṣaḳlıy al-) 23b/09
a.-ur (talap al-) 9a/14

8. İsimlerle birlikte deyim yapan yardımcı fiil.

a.-ıñlar (ügét al-) 39a/05
a.-mas (ayrı al-) 27b/12

alar *zm.* Onlar.
a. 5b/14, 7b/13, 8b/07, 9b/03, 9b/06, 10b/01, 10b/10, 12a/12, 17b/14, 22a/03, 25a/01, 32/04, 32a/07, 32b/06, 34b/04, 37b/06, 39a/02, 40b/01, 41b/14, 42a/15, 42b/11, 45b/08, 46a/12, 48b/09, 49a/11, 49a/12
a.+dan 8a/01, 8a/03, 36a/14
a.+nı 9a/07, 22a/08, 31b/02, 42a/08, 48b/07
a.+nıñ 4a/01, 5a/11, 9a/03, 9b/09, 9b/12, 17a/05, 27a/05, 34b/09, 35b/09, 42a/13, 42a/14, 49a/05

alarġa *zm.* Onlara.
a. 4a/02, 5a/09, 5b/11, 6a/06, 9a/08, 9b/08, 9b/15, 10a/01, 10a/14, 11a/08, 12a/10, 13a/02, 17a/02, 20b/01, 21a/08, 23b/05, 33b/07, 35b/10, 37a/01, 40a/08, 40b/07, 41a/13, 42b/01, 42b/08, 42b/15, 45b/04

alaysa *zf.* Öyleyse, o halde.
a. 45b/04

ald 1. *is.* Ön, ön taraf, karşı.
a.+ına 5a/02, 8b/04, 17b/07, 21b/08, 21b/10, 21b/11, 24a/05, 24b/12, 33b/12
a.+ında 3a/03, 5b/10, 6a/13, 6b/03, 29b/02, 31b/07, 39a/09, 41a/01

2. *is.* Huzur, kat.
a.+ıma 28a/06
a.+ına 3a/09, 5a/01, 5a/13, 5b/08, 5b/12, 6b/01, 8a/13, 8b/07, 9b/13, 13a/07, 13b/05, 14a/10, 16b/06, 16b/15, 17a/10, 18b/10, 20b/15, 21a/01, 22b/10, 24b/15, 27a/13, 27a/15, 28a/04, 30a/10, 31b/03, 33a/09, 34b/04, 40a/15, 42b/10, 43a/10, 47b/10
a.+ıŋa 25a/02

3. *sf.* Önce, evvel.
a.+ındağı 47b/07

aldan- *f.* Aldanmak.

a.-alar 10b/12

alġa *is.* İleriye.
a. 42a/04

alın- *f.* Alınmak, almak işi yapılmak.
a.-a 11a/13

altı *sf.* Altı, beşten sonra gelen sayının adı.
a. 24a/02

altmış *sf.* Elli dokuzdan sonra gelen sayının adı.
a. 10a/10, 11a/02

alun- → alın-
a.-ġanını 48a/13

aluw *is.* Almak işi.
a.+ (ḫaṭunın al-) 16a/06
a.+ı (talap al-) 9a/13
a.+mı (ḳotḳarup al-) 8a/03
a.+nı (selam al-) 36b/07

aluwçı *is.* Alıcı.
a.+dır 34a/06

aluwmaşdıruwçı *is.* Tüccar.
a.+larnıñ 32a/10

amin *ünl.* (< Ar. āmīn) "Öyle olsun, ya Rab duamızı kabul eyle!"
a. 49b/06

ana *is.* Ana, anne.
a.+ġa 19b/03, 38a/05
a.+larnı 29a/12
a.+m 9b/08, 9b/10, 9b/11
a.+nı 29a/09
a.+ñ 9b/07
a.+ñnı 19b/02, 28b/04
a.+sı 9b/04, 47b/04, 48a/04, 48a/07
a.+sın 14b/08
a.+sına 16b/05, 16b/13, 19b/05, 19b/08
a.+sını 27b/08

aŋa *zm.* Ona.
a. 3b/10, 5b/02, 12a/05, 12a/11, 12b/10, 13a/14, 13b/07, 14a/06, 14a/11, 14b/10, 14b/15, 16b/04, 17a/01, 17a/14, 20b/08, 20b/10, 21a/02, 21a/05, 21b/04, 23a/10, 23b/01, 24b/11, 24b/15, 25a/03, 25b/01, 25b/04, 28a/09, 28a/13, 28a/15, 28b/06, 28b/07, 29a/06, 29b/07, 29b/08, 29b/14, 30a/04, 31a/01, 31a/02, 31b/05, 32b/09, 33b/01, 34b/04, 34b/15, 36a/10, 37a/08, 40b/01, 40b/09, 41b/08, 41b/09, 43b/03, 43b/14, 44a/08, 44a/12, 44b/08, 45a/01, 45b/15, 46a/02, 46a/04, 46a/11, 47a/10, 47a/14, 47b/05

aŋar *zm.* Ona.
a. 6b/04, 7b/04, 8a/10, 10a/12, 11a/12, 13b/10, 15a/02

añar *zm.* Ona.
a. 5b/13

anarda *zm.* Onda.
a. 9b/03

anardan *zm.* Ondan.
a. 10a/13, 13a/13, 20a/02, 22a/02, 23b/14, 25b/05, 26a/03

aŋardan → anardan
a. 15a/09, 15b/14, 27b/01, 27b/13, 28a/14, 30b/14, 32/04, 37a/14

anarġa → alarġa
a. 9b/06

anda *sf.* Orada.
a. 11a/13, 14b/13

andan *zm.* Ondan.
a. 4b/03, 4b/04, 4b/13, 9a/14, 11a/13, 13b/14, 17a/14, 18b/07, 36a/05, 43b/14, 45a/03

anday *zf.* Öyle, onun gibi.
a. 33b/01

anıŋdan *zm.* Ondan.
a. 12b/11, 22b/13, 25b/11, 33a/09, 35b/12, 47b/13, 48b/11

anıŋdın → anıŋdan
a. 41a/14, 44b/15

aŋla- *f.* Anlamak, bir şeyin ne demek olduğunu, neye işaret ettiğini kavramak.

a.-madılar 26a/03
a.-maymın 44a/14
a.-mıylar 10b/03
a.-mıysızmı 20a/05, 22b/09
a.-mıysızmu 22a/15
a.-ŋız 19b/12
a.-sunlar 38a/11
a.-ysızmı 10b/04

aŋlarġa Anlamak işi.
a. 10b/05

aŋlat- *f.* Anlatmak, bilgi vermek, izah etmek.
a.-up 11b/13

anı *zm.* Onu.
a. 4b/13, 5a/05, 5a/08, 5a/15, 7b/15, 8b/03, 8b/06, 8b/10, 9a/05, 9b/05, 10a/08, 12a/05, 12b/01, 12b/04, 13b/11, 14b/07, 16a/04, 16a/07, 16a/10, 16a/12, 16b/09, 16b/13, 18a/08, 18b/07, 19b/07, 19b/12, 20a/04, 21a/02, 22a/03, 22b/11, 22b/12, 23a/03, 23b/08, 24a/14, 24b/10, 25a/03, 25a/06, 25b/08, 26a/11, 26a/12, 26b/02, 26b/03, 26b/12, 26b/15, 27a/02, 27a/09, 27a/15, 28b/07, 29b/08, 29b/09, 30b/09, 30b/11, 31a/09, 31a/12, 31a/14, 32a/15, 32b/15, 33a/03, 33b/10, 33b/12, 34a/01, 34a/05, 34a/07, 34a/07, 34b/01, 34b/02, 35a/08, 36a/06, 36b/04, 40a/06, 40a/06, 41b/02, 42b/09, 42b/11, 42b/12, 43a/08, 44b/01, 44b/10, 45a/15, 45b/05, 45b/08, 46a/03, 46a/05, 46a/11, 46a/12, 46a/14, 46b/07, 46b/09, 47a/01, 47a/11, 48a/02, 48b/06, 49a/07

anıñ *zm.* Onun.
a. 3a/10, 3a/15, 4a/11, 4b/11, 4b/12, 5a/12, 5b/08, 6b/01, 7a/15, 8a/10, 8b/04, 8b/07, 8b/07, 9a/06, 9a/14, 11b/08, 12a/01, 12a/14, 13a/13, 13a/14, 13b/05, 13b/09, 13b/10, 14a/01, 15a/05, 15a/07, 16a/09, 16a/10, 16b/01, 16b/12, 16b/14, 17a/10, 18b/02, 18b/10, 20b/03, 21a/01, 21a/02, 21a/03, 21a/04, 21a/06, 22b/13, 23a/01, 24b/15, 25a/04, 25a/11, 25b/08, 25b/10, 26b/08, 26b/09, 27a/12, 27a/14, 28b/11, 28b/13, 32a/06, 33a/09, 33b/14, 34a/04, 34a/14, 34b/03, 35a/04, 36a/09, 36b/04, 39a/06, 41a/09, 42b/06, 42b/12, 43b/01, 43b/05, 44a/07, 44a/07, 45a/02, 45b/14, 46a/01, 46a/12, 46b/01, 46b/03, 46b/04, 46b/15, 48b/04

anlar *zm.* Onlar.
a. 4a/06, 4a/07, 7a/03, 7a/05, 7b/02, 14b/06, 17a/04, 17b/02, 17b/04, 18a/08, 18a/11, 18a/14, 18a/15, 19a/10, 21a/08, 21a/15, 21b/06, 21b/12, 22a/11, 22b/09, 23a/06, 24b/01, 24b/05, 24b/13, 25a/06, 25a/09, 25b/13, 26a/04, 26a/07, 27b/03, 27b/11, 29a/15, 29b/07, 29b/08, 29b/14, 30a/04, 30b/04, 31a/05, 31a/12, 31b/03, 32b/03, 33a/06, 33a/14, 33b/02, 33b/04, 33b/12, 34a/01, 34a/02, 34a/14, 34b/02, 34b/11, 34b/12, 34b/15, 36b/09, 41a/11, 43a/07, 45a/10, 45b/05, 45b/13, 46a/09, 46a/12, 46a/14, 47b/04, 48a/10, 48a/12, 48a/14, 48a/15, 48b/06, 48b/13, 48b/14, 49a/03, 49a/07, 49b/01, 49b/03
a.+dan 7a/06, 17a/07, 18a/05, 21b/06, 22a/06, 23a/08, 24b/15
a.+dansın 44b/04
a.+ġa 6b/02, 7a/03, 7b/09, 8b/05, 10a/11, 10b/03, 10b/04, 11a/03, 11b/11, 12a/09, 13a/11, 14b/05, 14b/14, 15a/09, 15a/15, 15b/03, 15b/06, 17a/04, 17a/08, 17a/09, 17a/13, 17a/13, 17a/15, 17b/01, 18a/09, 19a/06, 19a/14, 19b/11, 20a/02, 21a/15, 21b/14, 22a/09, 22a/13, 22b/08, 23a/11, 23b/15, 24a/07, 24a/11, 24a/12, 24b/01, 24b/07, 25a/07, 25b/11, 26a/09, 26a/12, 27a/14, 27b/02, 27b/04, 27b/14, 28a/02, 28a/04, 28a/11, 28b/14, 29a/04, 29b/04,

29b/13, 30a/01, 30a/04, 30a/08, 30a/10, 31a/06, 31b/01, 32b/11, 33a/11, 33b/05, 33b/13, 34b/09, 34b/11, 34b/13, 35a/13, 37b/02, 37b/12, 40b/14, 41a/06, 41a/12, 41a/14, 41b/04, 42a/02, 45a/13, 45b/02, 45b/07, 45b/10, 48b/01, 49a/05, 49a/08, 49a/14
a.+nı 4a/06, 15a/14, 15a/15, 17a/06, 21b/02, 21b/11, 23a/10, 24a/04, 24b/12, 28a/06, 30a/10, 38a/06
a.+nıñ 11b/10, 14b/07, 15a/12, 18a/10, 18a/12, 21a/13, 21b/03, 22b/15, 24a/05, 26a/11, 28a/11, 29a/11, 29b/01, 30a/11, 30a/12, 30a/12, 44b/02, 47b/02, 49a/01

ansatraķ *is.* Daha kolay.
a.+dır 29a/02

anṭ *is.* Ant, yemin.
a.+it- Ant vermek, yemin etmek. 12b/09, 16b/04
a.+larnıñ 16b/08

ara *is.* Toplu bulunan kimselerin veya nesnelerin içi.
a.+larıdan 34a/06
a.+larında 4b/05, 24b/04, 33a/15, 46b/11, 48a/10
a.+ŋızda 26a/06, 30a/13, 30a/14
a.+sına 10a/07, 10b/12, 14a/05
a.+sında 39b/13, 43a/14, 47b/03
a.+sından 15a/10

araķı *is.* İçki, şarap.
a. 7a/12, 7a/12
a.+ġa 46a/10
a.+nı 7a/11, 7a/13

arġı *sf.* Öteki, karşı (yer, deniz, nehir veya göl için).
a. 8a/12

arı → arġı
a. 11b/14, 12a/12, 13b/04, 22a/07

art *is.* Art, arka.
a.+ımdan 4a/02
a.+ında 31b/07
a.+ındaġısı 26a/10
a.+ından 4a/04, 4a/08, 13b/15

art- *f.* Artmak, çoğalmak.
a.-ķan 21b/12, 22b/03, 22b/06

artdırmaķ *is.* Arttırmak, çoğaltmak.
a. 28a/14

artdırul- *f.* Arttırılmak, çoğaltılmak.
a.-ur 11a/10

artıķ 1. *is.* Artık, fazla, çok.
a. 36a/09
2. *sf.* Artık, fazla, çok.
a. 40a/04

arṭuġraķ *is.* Daha fazla, daha çok.
a. 21a/08, 41b/11

arṭuķ → artıķ
a.+ını (arṭuġını) 37a/04

aruwlat- *f.* Temizletmek.
a.-ur 19a/03

aruwsız *sf.* Temiz olmayan, kirli, p*is.*
a. 18b/11
a.+ķıla al- Temiz olmadan yapabilmek. 20a/04
a.+ķıla ṭor- Temiz olmadan yapadurmak. 19b/13
a.+ķıl- Temiz olmadan yapmak. 19b/14

aşanna (< Arm. osanna) “Bize kerem eyle!”
a. 31b/09, 31b/11

aşıl *is.* (< Ar. aṣl) Gerçek, esas.
a.+ında (aşlında) 6a/15

asraw *is.* Kadın hizmetçi, besleme.
a. 44a/11, 44b/01

ast *is.* Alt.
a.+ına 11a/03, 11b/09, 36b/02
a.+ında 20b/09
a.+ındağı 15b/07

aş *is.* Aş, yemek.
a. 6b/11, 9a/03, 17a/04
a.+ını 40b/05

aşa- *f.* Aş yemek, yemek yemek.
a.-p 7b/07, 17b/09, 20b/06, 21b/12, 41a/11
a.-ġanda 41a/02, 41a/03
a.-ġanın 6b/09
a.-ġanlar 17b/11
a.-ġanların 18b/12
a.-ma 28b/03
a.-mas 32a/06
a.-mıylar 19a/01
a.-rġa 14b/15, 17a/04, 17b/01, 18b/15, 21a/14, 21b/01
a.-y (aşıy) 6b/11
a.-ylar (aşıylar) 19a/06, 20b/10
a.-y ṭor- Yiyedurmak. 40b/11
a.-y tor- Yiyedurmak. 3a/12

aşarġa *is.* Yemek, yemek yemek işi.
a. 17a/15, 40b/05

aşat- *f.* Yedirmek, yemek yedirmek işini yapmak.
a.-up 21b/05

aşaw *is.* Yemek yemek işi.
a. 7b/08
a.+ġa 9a/03

aşawçı *is.* Yiyici, yiyen.
a.+lar 36b/10

aşkāra *is.* (< Far. āşikārā) Belli, açık, meydanda.
a.+ķıl- Belli etmek, açık etmek. 3a/10

aşkāre → aşkāra
a.+ķıl- Belli etmek, açık etmek. 8b/06

aşlıķ *is.* Tahıl, ekin.
a.+lar 11b/01
a.+nıñ 7b/01

aşyawlıķ *is.* Sofra örtüsü.
a.+da 49a/04

at- *f.* 1. Atmak, bir şeyi herhangi bir yöne doğru fırlatmak.
a. 32b/14
2. Bazı isimlerle birlikte kullanıldığında açılmak, ortaya çıkmak anlamı katar.
a.-ķandamı (tañ at-) 39b/06

ata *is.* Baba, ata.
a. 18b/14, 19a/05, 27b/08, 38a/04, 38a/05, 39a/14, 42a/06
a.+ġa 19b/03
a.+ları 4a/07
a.+mız 31b/10
a.+nı 29a/09
a.+ŋız 33a/04, 33a/05
a.+ñnı 19b/02, 28b/04
a.+sı 25b/02, 46a/07
a.+sın 14b/08
a.+sına 19b/05, 19b/07
a.+sından 25a/11
a.+sınıñ 23b/13

aṭa- *f.* Ad vermek, isim vermek.
a.-dı 8b/12

ata- → aṭa-
a.-dı 8b/11

atal- *f.* İsimlendirilmek.
a.-a 32a/15

aṭıl- *f.* Atılmak, atmak işine konu olmak.
a.-up 13a/04

atıluw *is.* Atılmak işi.
a.+ı 26b/10

aṭna *is.* Hafta.
a.+nıñ 48a/08, 48b/09

aṭul- → aṭıl-
a.-up 38b/14

aw *is.* Ağ, balık ağı.
a. 4a/01
a.+ların 4a/03, 4a/06

awdar- *f.* Yıkmak, alt üst etmek.
a.-up 32a/11

awıl *is.* Köy, kasaba.
a. 5a/09, 17a/11, 46a/05
a.+ġa 23a/04, 49a/01
a.+larına 23a/05
a.+nıñ 22b/12

awıray- *f.* Ağırlaşmak.
a.+ġan 42a/14

awırlıḳ *is.* Zorluk, güçlük, sıkıntı.
a. 23a/12

awıruw *is.* 1. Hasta, sakat.
a. 5b/01, 6b/12
a.+ı 6b/11, 14a/03
a.+larġa 5a/02
a.+larını 18b/03
a.+larnı 15b/10, 18b/05
a.+larnıñ 8b/02, 15a/11, 49a/15
a.+tenlé Cüzamlı. 39b/14
2. Ağrı, sancı, hastalık.
a.+larnıñ 37b/09

awız → aġız
a.+ına (awzına) 48a/03
a.+ındaġı (awzındaġı) 48a/11
a.+ından (awzından) 25a/11

awlaḳ *is.* Issız, gözden uzak yer.
a.+da 25b/10, 37a/14

awlaw *is.* Avlamak işi.
a. 4a/02

awlawçı *is.* Avlamak işini yapan kişi, avcı.
a.+ḳıl- Avcı yapmak. 4a/03

awna- *f.* Ağnamak, yere yatıp yuvarlanmak.
a.-p 25a/11

awuç *is.* Avuç, elin parmak uçlarıyla bilek arasındaki iç bölümü.
a.+ları 44a/09

ay *is.* Dünya'nın uydusu olan gök cismi, kamer.
a. 38b/13

ayaḳ *is.* Ayak, bacakların bilekten aşağıda bulunan ve yere basan bölümü.
a.+ına (ayaġına) 13b/07
a.+ıñ (ayaġıñ) 27a/01
a.+ıñnıñ (ayaġıñnıñ) 26b/14
a.+larına 20b/03
a.+larıŋızınıñ 15b/07
a.+larıñ (ayaġlarıñ) 36b/02

ayaḳ kiyémé *is.* Ayakkabı.
a. 15b/02
a.+néñ 3a/15

ayır- *f.* Ayırmak, bölmek, birbirinden uzaklaştırmak.
a.-dı 38b/06

ayrı *is.* Ayrı, ayrılmış olan.
a.+al- Ayırabilmek. 27b/12

ayrı- → ayır-
a.-ġanları 38b/05

ayrıl- *f.* Ayrılmak, ayırmak işine konu edinmek.
a.-dı 22a/06
a.-şa 7a/06
a.-up 11b/15, 20a/01, 28a/01

ayt- *f.* Söylemek, konuşmak, düşündüğünü veya bildiğini sözle anlatmak.
a. 37a/15, 44a/08
a.-a 13b/07, 23a/06, 29a/06, 33b/07, 40b/10, 44b/06
a.-a (köfér ayta ṭor-) 9b/01
a.-a (köfér ayt-) 6a/04
a.-açaḳsızlar 38a/01
a.-am 6a/11
a.-amın 22a/05, 24b/10, 26b/08, 28a/08, 29a/08, 32b/12, 33a/01, 37a/01, 39a/10, 39b/09, 40a/11, 41b/01
a.-aŋız 40b/10
a.-asızlar 19b/04
a.-dı 3b/06, 4a/02, 4a/14, 4b/02, 5a/08, 5a/09, 5a/13, 5a/15, 5b/03, 6a/01, 6a/03, 6a/06, 6a/11, 6b/04, 6b/11, 7b/09, 7b/15, 8a/01, 9a/08, 9b/08, 10a/01, 10a/11, 10a/14, 11a/03, 11a/08, 12a/07, 12a/09, 12b/12, 13a/14, 14a/11, 14b/05, 14b/10, 15a/09, 15b/03, 15b/12, 16a/01, 16b/05, 17a/02, 17b/01, 18a/09, 19a/06, 19a/15, 19b/02, 19b/11, 20a/03, 20a/07, 20b/06, 20b/10, 21a/05, 21a/15, 22a/13, 22b/08, 23a/10, 23b/05, 24a/09, 24b/07, 25a/07, 25a/12, 25b/01, 25b/05, 25b/12, 26a/12,

26b/03, 27b/02, 27b/05, 27b/14, 28a/15, 28b/05, 28b/12, 29a/04, 29a/07, 29b/13, 29b/14, 30a/01, 30a/04, 30a/10, 31a/02, 31a/07, 32b/09, 32b/11, 33a/11, 33b/05, 34b/10, 34b/13, 35a/13, 35b/05, 36a/04, 36a/10, 36a/14, 36b/01, 36b/01, 36b/06, 37a/01, 37a/08, 37a/10, 40a/06, 40b/07, 41a/02, 41a/12, 41a/15, 41b/04, 41b/09, 41b/12, 42a/03, 42a/06, 42a/09, 42a/13, 42b/01, 42b/15, 43b/14, 44a/04, 44a/12, 44b/04, 45a/01, 45a/04, 45a/13, 45b/04, 45b/07, 47a/05, 47a/10, 47b/01, 48b/01, 49a/08
a.-dı (weġaz ayt-) 49b/04
a.-dılar 7b/02, 9b/04, 12a/05, 12a/11, 17a/10, 17a/14, 27b/03, 29b/11, 30b/12, 33a/09, 33b/05, 39b/14, 40a/03
a.-eçek 33b/01
a.-ıŋız 48b/04
a.-ıŋız (weġaz ayt-) 49a/09
a.-ḳan 16a/06, 45a/01
a.-ḳanın (köfér ayt-) 44a/04
a.-ḳanıññı 44a/14
a.-ken 40b/14, 44b/05
a.-kené 36a/05
a.-kenénéñ 32b/14
a.-madılar 48b/08
a.-maymın 33b/06
a.-sa 19b/03, 32b/13, 36b/04, 38b/07
a.-tı 17a/13, 20b/08, 41a/06
a.-up (ḥeméd ayt-) 6a/14
a.-up (tekbir ayt-) 41b/03
a.-up (weġaz ayt-) 3b/12, 15b/09
a.-ur 32a/13
a.-urġa 29b/04
a.-urge 21a/07
a.-urmın 14b/11, 33a/13

aytıl- *f.* Söylenilmek, konuşulmak.
a.-ġan 10b/01
a.-sa 9b/02
a.-sa (weġaz aytıl-) 40a/12

aytuw *is.* Söylemek, konuşmak işi.
a.+ (weġaz ayt-) 11b/11
a.+ġa (weġaz ayt-) 8b/08

az *sf.* Az, çok karşıtı.
a. 4a/04, 10b/10, 17a/03, 42a/04

az- *f.* Taşkınlıkta ileri gitmek.
a. 20a/11

azad *is.* (< Far. āzād) Kurtulmuş, serbest olan, kimsenin kölesi olmayıp istediği gibi hareket eden.
a.+ ḳıl- Azâd etmek, serbest bırakmak. 45a/14

azar *sf.* Azgın, iflah olmaz.
a. 20a/11

azdır- *f.* Şaşırtmak, kötü davranışlara veya alışkanlıklara sürüklemek, yoldan çıkartmak.
a.-alar 37b/04
a.-asız 34b/10
a.-sa 26b/09, 26b/11, 26b/15, 27a/02
a.-urlar 38b/10

azdıruwluw *is.* Yoldan çıkarmalık.
a.+ġa töş- Yoldan çıkarılmaya kanmak. 42a/10

azdur- → azdır-
a.-masın 37b/03

azıḳ *is.* Gereken yiyecek ve içecek şeyler, nevale.
a. 17a/12

B

baba *is.* Ata, baba.
b.+larından 18b/14
b.+larnıñ 19a/05

bac *is.* (< Far. bāc) Vergi, harç.
b.+bir- Vergi vermek, harç vermek. 34b/08

bağuwçı *is.* Bakıcı, bir kimseyle, bir şeyle ilgilenen kişi.

b.+lar 33b/14, 34a/06
b.+larnı 34a/10
b.+larnıñ 33b/11

baḳ- *f.* Bakmak, bakışı bir şey üzerine çevirmek.
b.-dı 22b/14
b.-up 48a/13

baḳça *is.* (< Far. bāġçe) Bahçe.
b. 33b/11, 33b/14, 34a/03, 34a/05, 34a/10
b.+nı 34a/10
b.+nıñ 33b/11, 34a/08, 34a/09

baḳır *is.* Bakır, bakır rengi, kızıla yakın kahverengi.
b. 19a/02

baḳıy *sf.* (< Ar. bāḳī) Dâimî, kalıcı.
b. 29a/14

bal *is.* Bal, arının ürettiği tatlı sıvı.
b.+ı 3a/13

bala *is.* Çocuk, evlat.
b. 14b/06, 14b/09, 14b/11, 25a/13, 25b/07, 28a/09
b.+lar 20b/06, 28a/06, 28b/14, 38a/05
b.+lardan 26a/13
b.+larına 9b/01
b.+larından 31a/09
b.+larnı 28a/03, 28a/10, 29a/09, 29a/12
b.+larnıñ 20b/07, 20b/09
b.+m 6a/02, 13b/08
b.+mnı 25a/02
b.+nı 25a/09, 25a/10, 25a/13, 25b/06, 26a/11
b.+nıñ 14b/08, 14b/10, 20b/12, 25b/02
b.+sı 31b/04, 35a/04
b.+sını 31a/08, 31a/14, 31a/15, 31b/03, 38a/04

balıḳ *is.* Balık, omurgalılardan, suda yaşayan, solungaçla nefes alan ve yumurtadan üreyen hayvanların genel adı.
b. 4a/02, 17b/03
b.+lardan 17b/10
b.+ları 21b/10
b.+nı 17b/06, 17b/08

bar *is.* Var, yok karşıtı.
b. 4a/14, 4a/15, 7b/13, 8b/10, 8b/12, 8b/15, 9a/01, 9a/06, 9b/03, 11a/12, 12a/02, 12b/09, 13a/05, 13b/12, 17b/02, 17b/03, 19b/15, 21b/06, 21b/10, 22b/02, 28b/08, 28b/11, 30b/15, 32a/02, 34a/04, 35a/07, 40a/08, 44a/04, 45a/09, 47b/02, 47b/06

bar- 1. *f.* Varmak, gitmek.
b. 6a/12, 13a/15, 31a/02
b.-a ṭor- Gidedurmak. 49a/02
b.-açaḳ 48b/05
b.-am 41b/08
b.-ayup 48b/12
b.-dı 13b/10, 16b/11, 20a/14, 21a/03
b.-dılar 17a/05
b.-ġanın 17a/05
b.-ġanında 29b/01
b.-ġın 14a/12
b.-ıŋız 19b/11, 40b/07
b.-ıp 5a/06
b.-ıyıḳ 5a/10
b.-sın 17b/13
b.-uŋızlar 31a/07
b.-up 5b/03, 13b/01, 17a/02, 17a/14, 17b/02, 17b/02, 31a/12, 42a/04, 42a/12, 48b/04, 49a/02, 49a/09
b.-urġa 14b/03
2. -p zarf fiil eki alan fiillerle birlikte kullanıldığında süreklilik bildiren yardımcı fiil.
b.-a (ütüp bar-) 7a/15
b.-dı (alup bar-) 12a/01
b.-ġanda (alup bar-) 37b/15
b.-ġanda (ütüp bar-) 6b/02, 32b/07
b.-ıp (kitüp bar-) 7b/01
b.-ıŋız (alup bar-) 42b/10
b.-up (alup bar-) 44b/14

b.-ur (alup bar-) 46a/08

barça 1. *sf.* Bütün, tüm, hep.
b. 3a/08, 4b/05, 4b/15, 5a/01, 5a/08, 6b/01, 11b/07, 17a/06, 29a/06, 32a/14, 37a/05
2. *zm.* Hepsi, tamamı.
b.+nıñ 6a/13
b.+ŋız 41b/04
b.+sı 6a/14, 17b/09, 18b/08, 18b/13, 35a/10, 37a/11, 39a/10
b.+sıdan 35b/11
b.+sın 11b/12
b.+sından 35a/11
b.+sını 17b/08, 37a/05
b.+sınıñ 37b/01

barı *zm.* Bütün, tüm, hepsi, tamamı.
b. 43b/01, 44a/06, 44b/13
b.+dan 37a/03
b.+n 17a/01, 24b/11, 28b/06, 45b/13
b.+nı 13b/13, 19b/11, 28b/08
b.+ŋlarge 39b/09

barlıḳ *is.* Varlık.
b.+ın (barlığın) 6a/10
b.+ını (barlığını) 37a/05

barmaḳ *is.* Parmak, insanda ve bazı hayvanlarda ellerin ve ayakların son bölümünü oluşturan, boğumlu, oynak, uzunca organların her biri.
b.+ların 21a/03

baruw *is.* Varmak, gitmek, işi.
b.+ıñdan 26b/13

bas- *f.* 1. Ayakta durmak, dikilmek.
b. 8a/01
2. Bastırmak, sıkıştırmak.
b.-a 25a/04
3. Kaplamak, bürümek, çökmek, boğmak.
b.-dı 10a/08
b.-ḳan 48b/08

basdır- *f.* Ayakta tutmak.
b.-up 26a/12

baş *is.* 1. İnsan veya hayvanlarda beyin, göz, kulak, burun, ağız gibi organları kapsayan, vücudun üst veya önünde bulunan bölüm, kafa, ser.
b. 16b/07, 16b/11, 45b/14
b.+ıġa 46a/01
b.+ın 16b/06, 16b/07, 16b/11
b.+ına 40a/02, 45b/14
b.+ını 16a/01, 16b/10, 16b/12, 33b/15
b.+iy- Baş eğmek, teslim olmak. 46a/03
b.+ların 46b/08
b.+or- Baş vurmak, baş eğmek 20b/04
2. Ön, uç, başlangıç.
b. 11b/02,
b.+da 11b/01, 27b/07
b.+ı 3a/02, 37b/09
b.+ında 12a/04
b.+larda 11b/02
b.+ların 7b/01

başḳa 1. *sf.* Başka, farklı, ayrı.
b. 5a/09, 6a/04, 7b/08, 10b/14, 12a/01, 14b/02, 15a/10, 15a/12, 15a/15, 19a/03, 22a/09, 24a/15, 28a/01, 28b/01, 32a/03, 36a/05, 47b/06, 49a/01
2. *zm.* Başkası.
b.+ġa 27b/15
b.+lar 15b/14, 23a/07
b.+larġa 34a/10
b.+larnı 46b/12
b.+sını 43b/08

başḳaça *sf.* Başkaca, başka türlü.
b. 24a/05

başla- *f.* 1. Bir işe başlamak, girişmek.
b.-dı 4a/11, 13a/12, 14b/12, 15a/03, 27a/14, 29b/05, 37b/02
b.-dılar 18b/04
2. -a/-e, -y zarf fiil ekleriyle birlikte kullanıldığında fiile başlandığını ve fiilin sürmekte olduğunu bildiren yardımcı fiil.
b.-dı (ayta başla-) 29a/06, 33b/07, 44b/06
b.-dı (ézliy başla-) 40b/02

b.-dı (ḳaygulana başla-) 42a/02
b.-dı (söyliy başla-) 23b/01
b.-dı (teğlim bire başla-) 9b/12
b.-dılar (bire başla-) 46a/11
b.-ġanda (doġa ḳıla başla-) 33a/02

başlıḳ *is.* Lider, önder, yönetici, baş.
b.+larına 16a/14

baṭ- *f.* Batmak, bir sıvının içine gömülmek, bulanmak.
b.-dılar 13a/04

bat- *f.* (Güneş ve Ay için) Batmak, dünyanın dönüşü sebebiyle ufkun altına inmek.
b.-ḳan 4b/14

baṭıyl *is.* (< Ar. bāṭıl) Boş, beyhude.
b.+dır 19a/13

baw *is.* Bağ, bir şeyi başka bir şeye veya birçok şeyi topluca birbirine tutturmak için kullanılan ip, sicim, şerit, tel vb. düğümlenebilir nesne
b.+ın 3a/15

bay *is.* Zengin.
b.+lar 37a/03
b.+larnıñ 28b/12, 36b/14
b.+nıñ 29a/01

baylıḳ *is.* Zenginlik.
b. 28b/09
b.+ġa 28b/15

baz *is.* (< Rus.) İnsan tarafından açılan çukur, mahzen.
b. 33b/09

bazar *is.* (< Far. bāzār) Pazar, çarşı.
b.+dan 18b/15
b.+larda 36b/07

beden *is.* (< Ar.) Gövde, vücut, cisim, ten.
b.+émné 40a/10

bedref *is.* Tuvalet.
b.+ke 20a/06

beġżé (< Ar. baʿżı) 1. *sf.* Bazı, birtakım, kimi.
b. 18b/10
2. *zf.* Bazen.
b. 37b/08
3. *zm.* Kimi.
b.+ler 20b/15
b.+leré 15b/15, 40a/02, 43b/05, 44a/06
b.+séné 34b/03

beḥeşleş- *f.* (< Ar. baḥiş+T. +leş-) İddiâlaşmak, tartışmak.
b.-kenleréne 24b/13
b.-ürge 22a/02

belki *bağ.* (< Far.) Belki, fakat, ancak.
b. 6b/13, 9a/12, 9b/02, 14b/06, 23b/04, 27b/11, 30a/07, 30b/02, 35b/02, 35b/08, 38a/03

ber- → bir-
b.-emén 33a/01

beraber *zf.* (< Far. berāber) Birlikte bulunan, bir arada, müsâvî, bir hizâda, farksız.
b.+énde 46b/06

bereket *is.* (< Ar.) Bolluk.
b. 17b/06, 21b/11

beyan *is.* (< Ar. beyān) Anlatma, açık söyleme, bildirme.
b.+it- Açıklama yapmak, açıklamak. 13a/11, 24b/06
b.+ḳıl- Açıklama yapmak, açıklamak. 11b/13

beyle- *f.* Bağlamak, bir şeyi bir yere veya bir şeye ip, sicim gibi cisimlerle bağlamak.
b.-dé 44b/14

beylen- *f.* Bağlanmak, bağlama işine konu olmak.
b.-gen 31a/08
b.-gende 12b/03
b.-méş 21a/01, 31a/13
b.-méşlerné 21a/11
b.-üp 26b/10

beylerge Bağlamak işi.
b. 9a/14, 12b/01, 12b/01

beyt *is.* (< Ar.) Tanrı'nın evi, tapınak.

b.+néñ 31b/12, 32a/08, 32a/12, 33a/07, 36a/13, 37a/07, 37a/12, 43a/02

bél- *f.* 1. Bir şeyi anlamış veya öğrenmiş bulunmak.
b.-dé 14a/03, 14a/05, 34b/09
b.-déler 34a/15
b.-e 39a/14
b.-ebéz 34b/05
b.-emén 4b/01
b.-er 45b/01
b.-esézler 30a/13
b.-éñéz 39a/10
b.-miy 24a/11, 39a/14, 39a/14, 39a/14
b.-miybéz 33b/05
b.-miyler 11a/15, 42a/15
b.-miyséz 30a/02
b.-miysézler 39b/01
b.-miysézlermü 22a/15
b.-megen 18a/13
b.-mesün 20a/15
b.-meyeçekséz 39b/07
b.-meyeçeksézler 35a/15
b.-meyém 44a/14
b.-üp 6a/06, 14a/09, 22a/13
b.-ür 16a/10
b.-ürsén 28b/01
b.-ürsézler 39a/07
2. Bir kişiyi tanımak, onunla tanış olmak.
b.-ér 5a/05

béldér- *f.* Bildirmek, herhangi bir şeyi haber vermek veya herhangi bir konuda bilgi vermek
b.-miyénçe 24a/04

bélén- *f.* Bilinmek, bilme işine konu olmak, anlaşılmak, öğrenilmek.
b.-mesden 12a/02

bélgért- *f.* Belli etmek, açığa vurmak.
b.-meske 25b/14

bélmek *is.* Bilmek işi.
b.+leréŋéz 6a/10

bélüw *is.* Bilmek işi.
b. 10a/15

bér 1. *sf.* Bir, sayıların ilki.
b. 15a/15, 22a/08, 26b/07, 27a/03, 28b/07, 33b/09, 35b/11, 40b/08, 42a/10
2. *sf.* Herhangi bir kişiyi veya varlığı belirsiz olarak gösteren sayı.
b. 3a/14, 3b/06, 4a/14, 5a/06, 5a/12, 5b/12, 7b/13, 8a/02, 8a/15, 8b/06, 9a/02, 9a/09, 9a/10, 9a/12, 10b/11, 11a/05, 11a/07, 11a/12, 11a/13, 12a/02, 12a/04, 12a/04, 12a/14, 12b/15, 13b/06, 13b/12, 14b/15, 15b/04, 16a/10, 16a/12, 16a/13, 16b/07, 17a/02, 17b/15, 18a/07, 19b/04, 20a/15, 20b/01, 21a/01, 21a/03, 22a/02, 22b/10, 22b/13, 23b/05, 24a/04, 24a/12, 24a/13, 25a/03, 25a/15, 26a/11, 26b/01, 26b/09, 28a/09, 28a/12, 31a/10, 32a/02, 32a/02, 33a/03, 33a/12, 33b/07, 33b/12, 33b/14, 33b/15, 34a/04, 34b/10, 35a/02, 35a/07, 36b/14, 37b/02, 38a/13, 38b/07, 39b/01, 39b/15, 39b/15, 40a/07, 40b/08, 40b/12, 41a/07, 41b/10, 41b/14, 43a/07, 43b/02, 45a/08, 45a/08, 45a/09, 45b/13, 45b/14, 46a/06, 47a/08, 47a/09, 48a/15
3. *sf.* Tek.
b. 27b/09, 27b/10, 27b/11, 35b/14, 36a/05, 41a/07
4. *zf.* Bir kez, bir kere.
b. 14a/01
5. *zf.* Bir, beraber.
b. 49b/05

béraz *zf.* Biraz.
b.+dan 44b/03

bérbéré *zm.* Birbiri.
b. 22a/12, 26a/07
b.+ne 12a/11, 29a/03
b.+ŋéz 27a/10

béré *zm.* Biri, belirsizlik zamiri.

b. 10a/10, 10a/10, 10a/10, 11a/02, 11a/02, 11a/02, 24a/10, 24a/10, 24a/10, 25a/01, 40a/14, 41a/03, 44b/02
b.+n 26a/13, 26b/09
b.+ne 16b/10, 23a/08, 39b/03
b.+sé 15b/15, 26b/11, 26b/14, 27a/02

bérénçé *is.* Birinci, önem sırasında en üstün olan kimse.
b. 26a/09, 30b/01

bérén bérén *zf.* Birer birer, teker teker.
b. 41a/04

bérge *zf.* Birlikte, beraber.
b. 6b/09, 7a/05, 13b/10, 14b/03, 24a/03

bérew *zm.* Biri, birisi.
b.+béz 29b/14, 29b/15
b.+é 35b/09, 37a/08, 42b/05, 42b/13
b.+néñ 19b/14

bereketle- (< Ar. bereket+ T.+le-) Bereket dilemek.
b.-p 41a/12

bérle *e.* Kelimenin sonuna gelerek birliktelik, beraberlik, araç, neden veya durum anlatan cümleler yapmaya yarayan ve cümle içinde aynı görevde bulunan iki ögeyi birbirine bağlamaya yarayan söz.
b. 3b/01, 3b/02, 3b/10, 4a/15, 5a/05, 5a/07, 5b/02, 11a/08, 11a/09, 12b/09, 27b/15, 32b/07, 33b/15, 34b/02, 44b/12, 47a/04, 48a/03, 48b/10
b.+dér 26b/06

bérniçe *sf.* Birkaç, çok olmayan, az sayıda, az.
b. 5b/08, 15a/11, 21b/10

bérüw → bérew
b.+é 34a/04, 41a/06, 4 4a/11, 44a/15, 44b/07, 44b/08, 47a/08
b.+éné 46b/03, 46b/04

bértuġuşḳan → bérṭuwġan
b.-ı 15a/07

bérṭuwġan *is.* Kardeş, aynı anne babadan doğmuş veya anne babalarından biri aynı olan çocukların birbirine göre adı.
b. 35a/07, 38a/04
b.+ı 8b/12, 14b/02, 16a/02, 35a/05
b.+ın 38a/04
b.+ınıñ 35a/05
b.+ları 9b/04
b.+larım 9b/08, 9b/10
b.+larnı 29a/08

bértuwġan → bérṭuwġan
b. 3b/15
b.+ınıñ 16a/06

bitél- *f.* Yazılmak.
b.-gen 41a/08

béz *zm.* Biz, çokluk birinci kişi zamiri.
b. 5a/09, 6a/15, 12a/06, 12b/13, 17a/14, 25b/10, 29a/06, 29b/05, 29b/12, 33b/02, 40b/06, 46b/15
b.+ge 25a/15, 26b/02, 26b/05, 29b/12, 30a/01, 37a/15, 40b/13, 44a/04, 48a/11
b.+lerge 35a/02
b.+né 4a/15, 13a/01
b.+néñ 15a/08, 26b/05, 34a/07

bik *zf.* Pek, çok.
b. 3b/07, 5a/05, 14b/13, 18b/14, 24a/06, 35b/08, 42a/14, 45b/08, 48a/09, 48a/12

bil *is.* Bel, insan bedeninde göğüsle karın, sırtla kalçalar arasında daralmış bölüm.
b.+éndegé 3a/11

bilbaw *is.* Bel bağı, kemer, kuşak.
b.+ı 3a/12

bilgé *is.* Belgi, işaret.
b.+bir- İşaret vermek, işaret etmek. 42b/08

bir- *f.* 1. Vermek, üzerinde, elinde veya yakınında olan bir şeyi birisine eriştirmek, iletmek.
b.-dé 7b/08, 16b/13, 16b/13, 17b/08, 17b/08, 33a/11, 41a/14, 47b/15
b.-e (teğlim bire başla-) 9b/12
b.-e al- Verebilmek. 23b/11

b.-e başla- Vermeye başlamak, vermek. 46a/11
b.-ebézmé 34b/08
b.-edér 34a/11, 39b/02
b.-emén 16b/04
b.-emézmé 17b/01
b.-éŋéz 34b/14
b.-gél 30a/01
b.-gen 43b/12, 49b/04
b.-genén 45b/01
b.-miybézmé 34b/08
b.-meyénçe 33b/13
b.-üp 13b/13, 31a/12, 33b/10
t.-üp (teğlim birüp yöre-) 43a/03
b.-üp ṭor- Verip durmak. 47a/10
b.-ür 21b/09, 37b/11
b.-ürge 40b/01
b.-ürmen 16b/03
2. -p zarf fiil eki almış fiillerden sonra gelerek eylemin hızlı olduğunu ve tamamlandığını, henüz tamamlanmasa da kesin olarak gerçekleştirileceğini bildirir.
b.-gen (totup bir-) 9a/01
b.-eçek (alup bir-) 48a/11
b.-eçek (toṭup bir-) 41a/04
b.-ür (totup bir-) 38a/05
3. Bazı isimlerle birlikte kullanıldığında birleşik fiil yapar.
b.- (yardem bir-) 25a/15, 25b/03
b.-dé (cawap bir-) 17a/13, 21b/04, 23a/10, 25a/02, 25a/07, 27b/02, 28b/05, 30b/14, 32b/11, 35b/13, 37a/09, 45a/13
b.-dé (ḫeber bir-) 48b/13, 49a/03
b.-dé (emér bir-) 15b/02
b.-dé (röḫṣet bir-) 13a/02, 21b/15, 27b/04
b.-dé (teğlim bir-) 10a/01
b.-dékénde (teğlim bir-) 36b/06
b.-déler (cawap bir-) 23a/06, 31b/02, 34b/13
b.-déler (ḫeber bir-) 4b/12, 13a/06
b.-déler (ḳarar bir-) 32b/03
b.-dém (ḫeber bir-) 38b/12
b.-e (orluḳ bir-) 11a/02
b.-eyüp (cawap bir-) 45a/01
b.-éŋéz (cawap bir-) 33a/12, 33a/14
b.-éŋézler (ṭeğam bir-) 17a/13
b.-ép (cawap bir-) 12b/12
b.-ép (yimeş bir-) 10a/09
b.-ér (teğlim bir-) 6b/02
b.-gelé (selam birgelé tor-) 45b/15
b.-genén (cawap bir-) 35b/11, 36a/10
b.-genénde (teğlim bir-) 36a/13
b.-genlerénéñ (teğlim bir-) 17a/01
b.-me (güwahlıḳ bir-) 28b/03
b.-medé (röḫṣet bir-) 14b/03
b.-medé (yimeş bir-) 10a/08
b.-medéler (cawap bir-) 26a/07
b.-mes (cawap bir-) 43b/13
b.-mes (irek bir-) 5a/04
b.-mes (yaḳtulıḳ bir-) 38b/13
b.-mesmésén (cawap bir-) 43b/11
b.-miydé (cawap bir-) 45a/06
b.-miysén (cawap bir-) 45a/04
b.-üp (bilgé bir-) 42b/08
b.-üp (cawap bir-) 9b/08, 20b/08, 27b/04, 33b/04, 45b/04
b.-üp (güwahlıḳ bir-) 43b/06
b.-üp (güwahlıḳ birüp tor-) 43b/03
b.-üp (teğlim bir-) 32a/13, 43a/03
b.-ür (selam bir-) 24b/15
b.-ür (teğlim bir-) 4a/13
b.-ürge (teğlim bir-) 4a/10, 27a/14
b.-ürsén (teğlim bir-) 34b/07

birürge *is.* Vermek işi.
b. 40a/05
b.+ (cawap bir-) 42a/15

birél- *f.* Verilmek, vermek işine konu olmak.
b.-e 11a/12, 11a/12
b.-edér 30a/08, 42b/03

b.-gen 10a/15, 15a/05
b.-miy 22a/05
b.-se 38a/02
b.-sün 14b/15
b.-ür 29b/06

birlé e. Beri, bu zamana kadar.
b. 25a/12, 25a/13, 28b/06, 38b/02

birüw *is.*Vermek işi.
b. 30a/07
b.+ (ġarz bir-) 7b/13
b.+ (bac bir-) 34b/08
b.+ (ṭotup bir-) 40a/14
b.+ge (teġlim bir-) 17a/09, 23a/14
b.+ge (ṭotup bir-) 37b/15, 40b/02
b.+iñné 16b/08

birüwçé *is.* Verici, vermek işini yapan.
b.+ (kiŋeş bir-) 47b/08
b.+ (ṭotup bir-) 42b/04, 42b/08

biş *sf.* Beş, dörtten sonra gelen sayının adı.
b. 17b/02, 17b/06, 22b/02

biş méñ *sf.* Beş bin, dört bin dokuz yüz doksan dokuzdan sonra gelen sayının adı.
b. 17b/11, 22b/03

bit *is.* Bet, yüz, başta, alın, göz, burun, ağız, yanak ve çenenin bulunduğu ön bölüm, sima, çehre, surat.
b. 31a/07
b.+é 24a/05, 28b/10
b.+éne 34b/06, 44a/07
b.+éñ 3a/03

biyü- *f.* Oynamak, dans etmek, raks etmek.
b.-p 16b/01

biyék 1. *zf.* Uzun, yüksek.
b. 10a/08.
2. *sf.* Yüksek.
b. 24a/04
3. *is.* Ulu, yüce.
b.+lerde 31b/11

bizgek *is.* Sıtma, Anofel türü sivrisineğin sokmasıyla insandan insana bulaşan, titreme, ateş ve ter nöbetleriyle kendini gösteren bir hastalık.
b. 4b/11, 4b/13

boġaw *is.* Bukağı, pranga, zincir, birbirine geçmiş bir sıra metal halkadan oluşan *bağ.*
b.+lar 12b/02
b.+ları 21a/06

boġda → boġday
b. 11b/02, 11b/02

boġday *is.* Buğday, buğdaygillerin örnek bitkisi.
b. 11b/02

bolar *zm.* Bunlar.
b. 10b/07, 29a/13
b.+ın 39b/01

bolay *zm.* Böyle.
b. 6a/04, 27b/10, 29a/03, 31a/10

bolayça *zf.* Böylece, böyle.
b. 47b/11

bolun *is.* Çayır, otlak.
b.+dan 7a/15

boluṭ *is.* 1. Bulut, atmosferdeki su damlacıkları ve buz taneciklerinin görülebilir yoğunluk kazanmasıyla oluşan, biçimleri, yükseklikleri ve yol açtıkları hava olaylarıyla birbirinden ayrılan yığın.
b. 24a/12
b.+dan 24a/13
b.+larda 39a/01
b.+ları 44a/02
2. Sünger.
b.+nı 47a/08

bonı → monı
b. 14a/08, 14b/14, 20a/04, 28a/05, 33a/12, 33b/06, 40a/04, 41a/12

bonıñ → monıñ
b. 37a/15

bonlar → bolar
b. 36b/11

boñga → moŋa
b. 19b/10
borun *zf.* Evvel, önce.
b. 48b/05
botaḳ *is.* Budak, dal.
b.+ı (botaġı) 39a/06
b.+lar 11b/07
b.+larını 31b/06
boyır- *f.* Buyurmak, emretmek.
b.-up 16b/10
boyur- → boyır-
b.-a 27b/02
b.-dı 14b/15, 21b/07
b.-ġan 5b/04, 21b/12, 31b/01
b.-ġanın 19a/13, 19b/01
b.-up 31a/06
boyuruḳ *is.* Buyruk, emir.
b.+ların (boyruḳların) 19a/11
b.+nı 24b/03
boz- *f.* Bozmak, yıkmak.
b.-up 43b/07, 46b/09
bozuḳçı *is.* Bozucu, yıkıcı, isyancı.
b.+lar 45a/09
bozuḳlıḳ *is.* Bozukluk, bozuk olma durumu.
b.+lar 20a/09
bozul- *f.* Bozulmak, yıkılmak.
b.-mas 39a/12
b.-up 28b/10
b.-ur 37a/12, 39a/12
bozuluw *is.* Bozulmak, yıkılmak işi.
b.+ı 37b/01
bögüt- *f.* Bükütmek, bükmek.
b.-üp 3a/15
bök- *f.* Bükmek, kıvırmak.
b.-üp 46a/02
bötün *sf.* Bütün, tam, tüm.
b. 4b/08, 5a/11, 49a/08
bu 1. *sf.* Bu, en yakında olan birini veya bir şeyi işaret yoluyla belirten söz.
b. 5b/05, 5b/05, 6a/03, 7b/08, 7b/14, 8b/10, 8b/12, 9b/03, 10a/13, 10b/04, 10b/13, 12b/04, 13a/09, 15a/04, 15a/04, 15a/04, 15a/08, 15b/10, 15b/13, 17a/10, 19a/08, 20a/01, 20a/06, 20a/08, 20a/12, 20b/10, 21b/04, 22a/04, 22a/05, 23a/15, 23b/15, 24a/09, 25b/12, 27b/13, 28b/05, 28b/09, 29a/10, 32a/06, 32b/01, 32b/10, 33a/10, 33a/10, 34a/13, 34b/11, 35a/10, 36a/03, 37a/04, 37a/11, 37b/09, 38b/01, 38b/03, 38b/07, 39a/08, 39a/10, 39a/11, 39b/01, 40a/03, 40a/12, 40a/12, 41b/09, 41b/15, 42a/03, 42a/07, 43a/04, 43b/11, 46b/05, 47b/01, 48b/03, 49a/03
2. *zm.* Bu, en yakında olan birini veya bir şeyi işaret yoluyla gösteren söz.
b. 4b/05, 4b/06, 12a/11, 15a/06, 25a/12, 34a/06, 35b/13, 41a/13, 41a/15, 44b/02,
b.+dır 36a/02
bul- *f.* 1. Olmak, meydana gelmek, varlık kazanmak.
b.-a 9b/11, 10b/07, 10b/13, 11a/01, 11b/01, 11b/07, 11b/08, 19b/07, 23b/04, 26b/14, 27a/05, 29a/15, 29a/15, 34a/13, 36b/05, 46a/10
b.-açağın 29b/04
b.-açaḳ 35a/12, 37a/15, 37b/06
b.-adır 49a/11
b.-alar 11b/02, 27b/10, 27b/11, 35b/02
b.-dı 5b/06, 9b/13, 17a/11, 21b/01, 25b/07, 35a/10, 46b/07, 47a/03
b.-dıḳlarına 11b/10
b.-dımı 47b/13
b.-ġaç 5b/15, 27b/12
b.-ġan 5b/14, 7a/04, 11a/13, 17a/03, 25a/13, 31b/14, 34a/13, 40b/15
b.-ġanda 15a/02, 47b/06
b.-ġandan 27b/10
b.-ġandır 43a/04
b.-ġanġa 10b/11, 39a/11

b.-ġanın 13a/10, 14a/09, 39a/07, 39a/08
b.-ġanında 12a/15, 17b/15, 21a/13, 27a/01, 47a/02
b.-ġanıñda 26b/13
b.-ġanlar 14b/13, 38a/14
b.-ġanlarġa 10a/15
b.-ġanları 17a/08
b.-ġanlarıñ 26b/06
b.-ġanlıḳdan 8a/14, 17a/10
b.-ġanlıḳdın 5b/13, 32a/01
b.-ġannı 13a/08
b.-ġanun 13a/10
b.-ıyım 25a/08
b.-maġan 10a/04, 10a/05, 10a/06, 11b/12, 22a/12, 22a/14
b.-mas 17a/04, 29a/13, 38b/03
b.-masa 28a/09, 35a/04
b.-masdan 37b/13
b.-masın 38b/01
b.-masun 7a/10, 30a/14, 39b/13
b.-mayaçaḳmın 40a/09
b.-mayaṭuġın 38a/09
b.-mıy 15a/11
b.-sa 8b/02, 10a/11, 11a/07, 11b/06, 18b/04, 18b/06, 18b/07, 19b/15, 27a/09, 29a/03, 30a/08, 33b/01, 39a/06, 41a/10
b.-sam 13a/13
b.-sın 42a/08
b.-sun 26a/10, 26a/11, 27a/10, 30a/15, 30b/01
b.-up 4b/14, 20b/04, 39b/10, 39b/12, 43a/01, 43a/02
b.-ur 5b/05, 7a/09, 28b/09, 33a/02, 34a/07, 37b/08, 38b/02, 41a/11, 49a/10

2. Bazı isimlerle birlikte kullanılarak birleşik fiil yapar.

b.- (taza bul-) 5a/15
b.- (ṭınıç bul-) 12a/08
b.-a (mömkin bul-) 11b/09
b.-açaḳ (fayda bul-) 23b/10
b.-amız (helāk bul-) 12a/06
b.-dı (erem bul-) 40a/03
b.-dı (ḳaygulı bul-) 16b/08
b.-dı (ḳorbanlıḳ bul-) 19b/05
b.-dı (meşhür bul-) 15b/12
b.-dı (ṣaḳ bul-) 23a/02
b.-dı (temam bul-) 3b/13
b.-dı (taza bul-) 5b/01
b.-dı (tınıçlıḳ bul-) 12a/08
b.-dı (wafat bul-) 35a/09, 35a/11
b.-ġan (diwana bul-) 13a/07
b.-ġan (giriftar bul-) 5a/02
b.-ġan (ḳarşu bul-) 18a/02
b.-ġan (küñelleré ḳara bul-) 18a/12
b.-ġanın (selamet bul-) 14a/03
b.-ġanında (tenha bul-) 10a/12
b.-ġanıñ (taza bul-) 5b/04
b.-ġanun (ḳıyın bul-) 18a/03
b.-ġanlarġa (yöklé bul-) 38a/15
b.-ġanlarnı (giriftar bul-) 4b/15
b.-ıp (żaruret bul-) 7b/04
b.-ıŋız (uyaw bul-) 39a/15
b.-ıŋız (yöreklé bul-) 18a/09
b.-madı (mömkin bul-) 20b/01
b.-mas (mömkin bul-) 12b/01, 12b/02, 28a/10
b.-masa (ḳarşı bul-) 26b/05
b.-sa (mömkin bul-) 38b/10, 42a/05
b.-sun (mömkin bul-) 10b/05
b.-up (ḳaygulı bul-) 41a/04
b.-up (uyaw bul-) 42a/11
b.-uŋız (ṣaḳ bul-) 37b/09, 39b/05, 39b/09
b.-uŋız (tatuw bul-) 27a/10
b.-uŋız (uyaw bul-) 42a/04
b.-ur (erem bul-) 7a/13
b.-urġa (saḳ bul-) 39b/04
b.-urġa (uyaw bul-) 42a/10
b.-urmı (mömkin bul-) 7a/04

3. Şimdiki zaman -a ekini alarak isim fiilin şimdiki zamanı anlamında kullanılır.

b.-a ṭor- Olmakta, olmaya devam etmekte. 22b/01, 32b/14

b.-a tor- Olmakta, olmaya devam etmekte. 27a/03

bulın- *f.* Olmak işine konu olmak.
b.-mıy 11a/06

buluw *is.* Olmak, işi.
b. 8b/09
b.+ (güwah bul-) 37b/13
b.+ığına (layıḳ bul-) 9b/02
b.+ı (güwahlıḳ bul-) 15b/07
b.+ımız 24a/09
b.+ına 21b/01
b.+ına (ḳattı bul-) 8a/04
b.+ınıñ 37b/01
b.+nı 26a/09, 30b/01, 30a/14

buluwçı *is.* Olan.
b.+lar 38a/11

buş 1. *sf.* Boş, içinde, üstünde hiç kimse veya hiçbir şey bulunmayan, ıssız.
b. 5a/06, 17a/02, 17a/05, 17a/10
2. *is.* Geçersiz.
b.+ ḳıl- Geçersiz kılmak, geçersiz hale getirmek. 19b/09

buşat- *is.* Serbest bırakmak, koyvermek.
b.-ar 45a/08
b.-ıp 45b/10
b.-sa 45b/02

buw- *f.* Boğmak, kıstırmak.
b.-adır 10b/15

buy *is.* Boy, deniz kenarı.
b.+ında 9b/12, 9b/15

buyınça *zf.* Boyunca, süresince, göre, ötürü.
b. 11b/15, 18b/14, 19a/05, 24b/09, 24b/11

buyun *is.* Boyun, gövdenin başla omuz arasında kalan bölgesi.
b.+son- Boyun sunmak, boyun eğmek, tabi olmak. 12a/11

bülén- *f.* Bölünmek, iki ya da daha çok parçaya ayrılmak.
b.-se 9a/09, 9a/10, 9a/11

büléş- *f.* Bölüşmek, iki veya daha çok kimse arasında herhangi bir şeyi paylaşmak, üleşmek, taksim etmek.
b.-üp al- Bölüşmek. 46a/13

bülme *is.* Bölme, salon, oda, sofa vb. büyük bir yerden ayrılmış daha küçük yer.
b. 40b/12

büz *is.* Bez, kumaş.
b. 43a/06, 48a/01, 48a/02
b.+né 43a/08

C

caiz *is.* (< Ar. cā'iz) Din, yasa, töre vb. bakımdan işlenmesinde, yapılmasında sakınca olmayan, yapılıp işlenmesine izin verilen.
c. 38a/09

caḳ → yaḳ
c.+ıñda (cağıñda) 29b/15, 29b/15

cal [yal] *is.* Dinlenme, istirahat.
c.+it- Dinlenmek, istirahat etmek. 17a/03

camiġ *is.* (< Ar. cāmiʿ) Toplayan, bir araya getiren, bir arada bulunduran, ibadethane, tapınak.
c.+ġa 7b/12
c.+lerénde 4a/13
c.+leréndén 4b/09
c.+leréne 4a/10, 5a/11
c.+né 46b/08
c.+néñ 13b/06, 14a/13, 14a/15, 14b/03, 32a/08, 47a/13

can *is.* (< Far. cān) 1. İnsanın kendi varlığı, özü.
c. 38b/04
c.+ım 42a/03
c.+ın 23b/10, 35b/15
c.+ına 23b/07
c.+ını 23b/08, 30b/03

c.+ınıñ 23b/11
c.+un 23b/09
c.+nı 8a/02
2. İnsan ve hayvanlarda yaşamayı sağlayan ve ölümle vücuttan ayrılan madde dışı varlık.
c. 47a/15
c.+ını 47a/12

cawap *is.* (< Ar. cevāb) Bir soruya, bir isteğe, bir söz, bir davranış veya yazıya verilen karşılık, yanıt.
c. 8a/03
c.+bir- Cevap vermek, yanıtlamak. 9b/08, 12b/12, 17a/13, 20b/08, 21b/04, 23a/06, 23a/10, 25a/02, 25a/07, 26a/07, 27b/02, 27b/04, 28b/05, 30b/14, 31b/02, 32b/11, 33a/12, 33a/14, 33b/04, 34b/13, 35b/11, 35b/13, 36a/10, 37a/09, 42a/15, 43b/11, 43b/13, 45a/01, 45a/04, 45a/06, 45a/13, 45b/04
c.+ında (cawabında) 24b/07

cehennem *is.* (< Ar.) Dini inanışlara göre, dünyada günah işleyenlerin öldükten sonra ceza görecekleri yer, tamu.
c.+ége 27a/04
c.+ge 26b/13, 27a/01

celāl *is.* (< Ar.) Büyüklük, yücelik, ululuk.
c. 39a/02
c.+éde 23b/13

cemeġat *is.* (< Ar. cemāʿat) Cemaat, halk, ahali.
c.+leréñéñ 15a/10

cemġı *is.* (< Ar. cemʿ) Hepsi, tamamı, bütünü.
c.+sé 24b/14

cey- *f.* Yaymak, sermek.
c.-eler 31b/05

ceza *is.* (< Ar. cezā) Uygunsuz davranışlarda bulunanlara uygulanan üzüntü, sıkıntı, acı verici işlem veya yaptırım.
c. 49a/10

cébét- *f.* Islatmak, bandırmak.
c.-ken 41a/07

cén *is.* (< Ar. cin) Dini inanışlara göre duyularla kavranamayan, insanlar gibi irade ve anlama yeteneğine sahip ilahi emirlere uymakla yükümlü tutulan yaratık.
c. 18a/07, 20b/10, 20b/12, 25a/03, 25a/09, 25a/10, 25a/13, 25b/05, 25b/06, 25b/12
c.+ge 4b/15
c.+ler 5a/04, 13a/09
c.+lerné 5a/03, 5a/04, 5a/12, 8b/08, 9a/07, 15b/09, 26b/01, 49a/12
c.+lernéñ 9a/06
c.+né 13a/13, 20b/05, 48b/11

cığıl- [yığıl-] *f.* Yıkılmak, düşmek.
c.-ıp 8b/04

cılan *is.* Yılan, sürüngenlerden, ayaksız, ince ve uzun olanların genel adı.
c.+larnı 49a/13

cıy- *f.* Yığmak, toplamak, bir araya getirmek.
c.-ar 39a/05
c.-dılar 45b/13
c.-ıp al- Toplamak. 22b/07
c.-up 17b/10, 22a/07
c.-up al- Toplamak. 21b/13, 22b/04

cıyıl- *f.* Yığılmak, toplanmak, bir yerde toplu olarak bulunmak.
c.-dı 9a/03
c.-dılar 9b/13, 18b/10, 27a/13, 43a/12
c.-ġan 17a/11
c.-ġanını 25b/04
c.-ıp 9b/09

cıyılış *is.* Yığılmak, toplanmak işi.
c.+ı ḳıl- Yığılmak işini yapmak. 32b/01

cıyul- → cıyıl-
c.-dı 13b/05
c.-ġan 5a/02, 14a/05
c.-up 5b/10, 45a/11

c.-up kil- Toplanmak, bir araya gelmek.
16b/15

ciber- *f.* Göndermek, yollamak.
c.-ür 8b/08

cidé 1. *sf.* Yedi, altıdan sonra gelen sayı.
c. 21b/07, 21b/13, 22b/05, 35a/07, 35a/10, 48b/11
2. *is.* Yedi, altıdan sonra gelen sayı.
c. 21b/07, 22b/08
c.+séne 35a/13

cihaz *is.* (< Ar. cihāz) Eşya, mal.
c.+ını 9a/13
c.+ların 19a/03

cil *is.* Rüzgar, yel.
c. 12a/02, 12a/08, 12a/11, 18a/02, 18a/11
c.+den 39a/04
c.+ge 12a/07

cilek *is.* Yemiş, meyve.
c.+énden (cilegénden) 41b/03

ciŋélrek *is.* Daha kolay.
c. 6a/09
c.+mé 6a/08

comġa *is.* (< Ar. cumʿa) Cuma, perşembe ile cumartesi arasındaki gün.
c. 47b/07

cözamlı (< Ar. cüzām+T. +lı) 1. *is.* Cüzzam hastalığına tutulmuş olan, alaten.
c. 5a/12
2. *sf.* Cüzzam hastalığına tutulmuş olan, alaten.
c. 5b/01

Ç

çaḳ *is.* Çağ, zaman dilimi, vakit.
ç.+da 7a/05
ç.+ında (çağında) 7a/04

çaḳır- *f.* Çağırmak, gelmesini istemek.
ç.-a 30b/13, 47a/08
ç.-dı 4a/07, 8b/07, 16a/15
ç.-dılar 30b/12
ç.-up 9a/07, 15a/14, 19b/11, 21a/15, 23b/01, 23b/05, 26a/09, 29b/04, 30a/10, 37a/01, 47b/12
ç.-urġa 30b/11

çaḳıruw *is.* Çağırmak işi.
ç.+ġa 6b/13, 6b/13, 9b/05

çaḳıruwçı *is.* Çağırıcı.
ç.+nıñ 3a/04

çaḳrım *is.* 1,06 kilometreye eşit bir uzunluk ölçüsü.
ç. 2b/21

çal- *f.* (Hayvan) Kesmek.
ç.- (ḳorbanlıḳ çal-) 5b/04

çama *is.* 1. Çaba, güç.
ç.+ñ kil- Gücün gelmek, gücün yetmek. 5a/14
2. Tahmini, yakın ölçü.
ç.+sı 13a/04

çap- *f.* Bir şeye vurmak, hızla vurmak.
ç.-up (çabup) 42b/14

çarşaw *is.* Perde, örtü.
ç.+ı 47a/13

çaṭır *is.* (< Far. çāder) Çadır, keçe, deri, kıl dokuma, sıkı dokunmuş kalın bez veya plastik maddelerden yapılarak direklerle tutturulan, taşınabilir barınak, çerge, oba, otağ.
ç. 24a/10

çeç- *f.* Toprağa tohum saçmak, ekmek.
ç.-ken 7a/15

çenéçké *is.* Diken.
ç.+den 45b/14

çenéçkélé *sf.* Dikenli.
ç. 10a/07, 10a/07, 10b/12

çey *is.* Çay.
ç. 46a/15

çıda- *f.* Dayanmak, güç bir duruma

katlanmak, sabretmek, tahammül etmek.
ç.-ġanıñız 38a/07
ç.-madıŋmı 42a/10
ç.-rsızmu 30a/02

çıġar- *f.* Çıkarmak, açığa çıkarmak, ortaya çıkarmak, birinin veya bir şeyin çıkmasını sağlamak, çıkmasına sebep olmak.
ç.-a 9a/07
ç.-alar 11b/07
ç.-ar 5a/12
ç.-a al- Çıkarabilmek. 9a/08, 25b/10
ç.-dı 3b/08, 5a/03
ç.-sun 25a/06
ç.-up 14b/08, 15b/09, 22b/12
ç.-urġa 8b/09

çıġarıl- *f.* Çıkarılmak, çıkarmak işine konu olmak.
ç.-ur 25b/12

çıḳ- *f.* 1. İçeriden dışarıya varmak, gitmek, ayrılmak.
ç. 4b/03, 25b/05
ç.-ar (çıġar) 32b/06
ç.-dı 6a/13, 25b/07
ç.-ġaçda 12a/13, 18b/01
ç.-ġan 19b/14
ç.-ġançeyén 15b/04
ç.-ġanda 3b/04, 15b/06
ç.-ġanın 14a/05, 20b/12
ç.-ġanında 37a/07
ç.-ġıl 12b/11
ç.-ıp 20a/13
ç.-ḳanda 30b/05
ç.-ḳanında 32a/01
ç.-tı 4b/04, 4b/13, 20b/11
ç.-up (çıġup) 4b/09, 5a/06, 5b/05, 8a/06, 12a/14, 13a/02, 14a/03, 15a/01, 15b/08, 16b/05, 17a/07, 20b/13, 22a/01, 25b/13, 31b/15, 40b/14, 48a/09, 48b/07, 49b/03
2. Bir yere ulaşmak, varmak.
ç.-arbız 29b/05
ç.-dı 6b/01, 10a/02, 13a/07, 23a/05, 44a/15
ç.-dıŋızmı 43a/01
ç.-ġanda 39b/02
ç.-ġanı 20a/08
ç.-ġanında 28a/12
ç.-ıp (çıġıp) 3a/09, 8a/01
ç.-ḳan 47b/06
ç.-up (çıġup) 49b/02
ç.-up (çıġup) kit- Çıkmak. 29b/01, 40a/15
3. Ortaya çıkmak, meydana gelmek.
ç.-a 15b/14
ç.-adır 20a/12
ç.-ıp (çıġıp) 3b/06
ç.-up (çıġup) 38b/09
4. Bir şeyin yukarısına doğru yürümek.
ç.-up (çıġup) 8b/06
ç.-dı 17b/15
ç.-dılar 41b/04
ç.-up (çıġup) 45a/11
5. Bitmek, büyümek.
ç.-dı 10a/05
ç.-ġanını 11a/15
ç.-ıp (çıġıp) 10a/09
6. (Güneş ve Ay için) Doğmak.
ç.-ġandan 10a/06
7. -p zarf fiil eki alan fiillerle birlikte kullanıldığında fiilin çabuk yapıldığını ve tamamlandığını bildirir.
ç.-a (çıġa) (üsüp çıḳ-) 11b/07
ç.-dı (alup çıḳ-) 24a/04
8. Bazı isimlerle birlikte deyimler yapar.
ç.-mıylar (irge çıḳ-) 35b/01
ç.-sa (kiyewge çıḳ-) 28a/02

çıḳar- → çıġar-
ç.-açaḳ 49a/12
ç.-a al- (çıḳaralmadı)
Çıkaramadı. 25a/06
ç.-dılar 46a/05
ç.-ġan 48b/12
ç.-ġanda 39a/06

ç.-ġanın 26b/01
ç.-ġıl 27a/02
ç.-sun 20b/05

çıḳarıl- → **çıġarıl-**
ç.-up kit- Çıkarılmak. 20a/06

çınayaḳ *is.* Fincan, bardak, kase.
ç. 26b/07
ç.+larnı 19a/01
ç.+nı 30a/02, 30a/05, 41a/13

çikértke *is.* Çekirge, düz kanatlılardan, uzun olan art bacaklarına dayanarak uzağa zıplayabilen, birçok türü olan bir böcek.
ç. 3a/12

çirem *is.* Çimen, yeşillik.
ç.+de 17b/04

çirkew *is.* Kilise, Hristiyanların ibadet etmek için toplandıkları yer.
ç.+né 43b/07

çirkénç *sf.* Çirkin, iğrenç.
ç. 9b/03

çiş- *f.* Çözmek.
ç.-erge 3a/15
ç.-ép 31a/09

çit *is.* Bir şeyin kenarı, yanı, kıyısı, dışı.
ç.+éne 22b/12
ç.+ke 21a/03, 23b/01

çoñ *zf.* En, ilk.
ç. 48b/10

çönki *bağ.* (< Far. çünki) Şundan dolayı ki, şu sebepten ki, zira.
ç. 4a/01, 4a/12, 5a/04, 5a/10, 6b/07, 7a/08, 7a/11, 8b/01, 9b/10, 10b/01, 11a/05, 11a/12, 11b/03, 12b/02, 12b/10, 12b/13, 15b/11, 16a/04, 16a/09, 17a/03, 18a/07, 18a/12, 18b/13, 20a/05, 20a/08, 21a/15, 23b/03, 23b/07, 24a/11, 25b/14, 26a/07, 26b/03, 26b/05, 26b/06, 27a/07, 28a/07, 28b/10, 29a/05, 30b/01, 32/04, 32a/04, 32b/03, 33b/03, 34b/06, 35a/12, 37a/03, 37b/06, 37b/07, 37b/10, 38a/03, 38b/01, 38b/08, 39a/15, 39b/05, 39b/07, 40a/07, 41b/05, 42a/14, 43b/03, 44b/05, 45a/14, 47b/06, 48a/12, 48b/07, 48b/09, 49a/07

çuḳın- *f.* Vaftiz olmak, Hristiyanlaşmak.
ç.-ġanlar 49a/10

çuḳındır- *f.* Vaftiz etmek, Hristiyanlıkta doğduktan kısa bir süre sonra çocuğa ilk günahını silmek ve onu Hristiyanlaştırmak amacıyla yapılan kutsal işlem.
ç.-a 3b/02
ç.-dı 3a/07
ç.-dım 3b/01

çuḳındırıl- *f.* Vaftiz edilmek, Hristiyanlaştırılmak.
ç.-dı 3b/04
ç.-urlar 3a/10

çuḳınuw *is.* Vaftiz olmak işi, vaftiz.
ç. 30a/03
ç.+ı 33a/13
ç.+ım 30a/06
ç.+nı 3a/07

çuḳun- → **çuḳın-**
ç.-a ala al- Vaftiz olabilmek. 30a/03
ç.-ursızlar 30a/06

çük- *f.* Çökmek, dizlerinin üstüne oturmak.
ç.-üp 14a/10
ç.-üp (çügüp) 12b/07, 28a/13

çüple- *f.* Birer birer almak, çöplenmek.
ç.-p kit- Çöplenmek. 10a/03

çül *is.* Çöl.
ç. 21b/04

çülmek *is.* Çömlek.
ç. 40b/08

D

da *bağ.* Bağlama ve kuvvetlendirme sözü.
d. 5b/10, 7a/12, 8b/02, 8b/10, 9a/03, 9b/05, 11a/13, 11b/06, 12a/02, 13a/14, 13a/15,

13b/05, 13b/14, 14a/07, 14a/12, 14a/14, 16b/11, 17a/04, 17b/06, 18b/04, 18b/06, 19b/05, 19b/11, 20a/07, 20a/15, 21a/03, 21a/05, 21a/08, 21a/09, 22a/06, 22a/06, 22a/14, 22a/15, 22b/08, 22b/14, 23a/01, 23a/02, 23a/08, 24a/15, 24b/04, 26a/12, 28a/15, 28b/06, 28b/14, 29a/03, 29a/04, 30b/11, 30b/13, 31b/14, 33b/12, 33b/15, 34a/05, 34b/04, 35a/08, 35a/11, 36a/14, 38b/07, 38b/10, 39a/14, 40b/15, 41a/13, 41b/12, 43b/14, 44a/12, 44b/02, 44b/03, 45a/04, 45a/06, 45b/06, 46b/10, 47a/05, 47a/10, 47b/02, 47b/06, 48a/01, 48a/02, 48a/08

daḫı *e.* Fazla olarak, üstelik, daha, bile, de anlamlarına gelen kuvvetlendirme sözü.
d. 5a/10, 21a/08

daim *zf.* (< Ar. dāʾim) Sürekli, daima, her zaman.
d. 40a/07, 40a/09

dala *is.* Genellikle otlarla kaplı boş ve geniş alan, kır.
d.+nġa 44a/15

dar *is.* (< Far. dār) İdam mahkumlarını asmak için kurulan direk, darağacı.
d.+ġa 45b/11, 46a/15

darulaw *is.* (< Far. dārū+T. +la-w) İlaç vermek, tedavi etmek işi.
d.+ından 13b/13

daslabi *zf.* (Y. Uyg. daslap/deslep, < Far. destleb) En önce, önceden, başta.
d. 48a/10

dasturḫan *is.* (< Far. destūrḫān) Misafirin yemekte ağırlandığı yer, sofra.
d. 41a/01
d.+da 39b/15

de → da
d. 5a/03, 5a/07, 7a/09, 7b/08, 8a/14, 8b/03, 9a/02, 9a/11, 11a/07, 14a/05, 14a/15, 14b/05, 14b/07, 15b/01, 16b/07, 17a/13, 17b/08, 19a/01, 19b/04, 19b/14, 20a/03, 20b/09, 21a/10, 22a/06, 22b/10, 23a/10, 23b/05, 24a/02, 24a/11, 25a/02, 25a/07, 27a/14, 27b/02, 28b/05, 29a/03, 30b/01, 30b/14, 31a/03, 31b/13, 32a/02, 32a/08, 32b/11, 34a/02, 34a/15, 34b/09, 35a/13, 35b/01, 37a/09, 37b/08, 40a/01, 41b/08, 42a/06, 42b/01, 43a/08, 43b/13, 44b/14, 45a/03, 45a/13, 47a/08, 47b/05, 47b/08

defén *is.* (< Ar. defn) Gömme, gömülme.
d. 40a/10
d.+ḳıl- Defnetmek, gömmek. 16b/14

den *is.* Tane, buğday tanesi.
d. 11b/02

derd *is.* (< Far.) Dert, gam, keder, kesavet, tasa, kaygı.
d.+éñden 14a/12

derece *is.* (< Ar.) Denli, kadar.
d.+de 24a/07
d.+sénde 42a/03

dewe *is.* Deve, geviş getiren memelilerden, boynu uzun, sırtında bir veya iki hörgücü olan, yük taşımakta kullanılan hayvan.
d.+néñ 29a/01

dewlet *is.* (< Ar. devlet) Zenginlik, büyük saadet.
d.+néñ 10b/14

di- *f.* Demek, söylemek.
d.-dé 4b/03, 8a/01, 12a/08, 15b/03, 16b/08, 21a/05, 23a/01, 25b/12, 26a/09, 28b/01, 37a/09
d.-déler 4b/05, 9a/07, 15b/14, 15b/15, 17a/12, 17b/03, 21b/07, 22a/13, 22b/05, 24b/07, 25b/08, 41b/14
d.-dém 25a/06
d.-gen 9b/03, 12b/11, 13b/06, 30b/06, 41b/14, 44b/09, 45a/09, 46a/10, 46a/10, 46b/06
d.-genden (ḫuş di-) 17b/14
d.-genéŋézné 45b/05

d.-genéñné 43b/08
d.-genge 8b/13
d.-p 3a/05, 16a/06, 20b/05, 22a/14, 32a/15
d.-rmésén 14a/08
d.-sek 33b/01
d.-ye 37b/04
d.-yeler 46b/08
d.-yer 46b/12
d.-ye ṭor- Diyedurmak. 34b/15
d.-yorsın 28a/15
d.-yü 34b/12, 39b/14, 44a/06
d.-yüŋéz 31a/11
d.-yüp 6a/11, 7a/10, 7b/14, 8a/08, 8a/14, 8b/01, 8b/05, 9a/05, 10b/04, 12b/11, 12b/14, 13a/12, 13a/13, 14a/02, 14b/14, 14b/15, 15a/08, 15b/02, 16b/04, 17b/14, 18a/07, 19a/11, 20a/07, 20a/15, 21a/02, 22b/14, 23a/06, 23a/08, 23a/09, 23a/11, 23a/14, 24b/03, 24b/05, 25b/11, 26a/07, 27b/01, 28a/03, 28a/14, 30b/08, 30b/10, 31a/11, 32a/02, 33a/02, 33b/04, 33b/11, 34a/05, 35b/12, 36a/05, 36a/15, 36b/04, 40a/05, 41a/05, 42a/05, 42b/11, 44a/15, 44b/02, 44b/06, 45b/03, 45b/06, 45b/08, 46a/14, 46b/02, 47b/13

dimek *is.* Demek işi, söylemek işi.
d. 6a/08
d.+dér 36a/03
d.+mé 6a/09

diŋgéz *is.* Deniz, yer kabuğunun çukur bölümlerini kaplayan, birbiriyle bağlantılı, tuzlu su kütlesi.
d. 18a/06
d.+néñ 18a/01, 18a/15

diŋéz → diŋgéz
d. 6b/01, 8a/09, 12a/11, 13b/05
d.+de 4a/01, 9b/13, 13a/04
d.+ġa 13a/04
d.+ge 12a/07, 26b/10, 32b/13
d.+néñ 9b/12, 9b/15, 12a/12, 18a/04

diñgéz → diŋgéz
d.+néñ 22a/06

diwana *is.* (< Far. dīvāne) Deli, budala, alık.
d.+bul- Delirmek. 13a/07

diyanetlü *sf.* (< Ar. diyānet+T. +lü) Dindar, kutsal yaşamlı.
d. 16a/09

doġa *is.* (< Ar. duʿā) Tanrı'ya yalvarma, niyaz, yakarış için söylenen dini metin.
d. 25b/12, 33a/02, 41b/15
d.+ḳıl- Dua etmek. 5a/07, 17b/15, 28a/11, 32b/10, 33a/01, 38a/15, 39a/15, 42a/05, 42a/11, 42a/12
d.+ḳıla başla- Dua etmek, duaya başlamak. 33a/02
d.+larını 36b/11

dor- → tor-
d.-ġan (ṭotmıy dor-) 7b/12

doşman *is.* (< Far. düşmen) Düşman, birinin kötülüğünü isteyen, ondan nefret eden, ona zarar vermeye çalışan kimse, yağı, hasım, antagonist, dost karşıtı.
d. 9a/01
d.+larıññı 36b/02

doşmanlék *is.* (< Far. düşmen+T. +lék) Düşmanca duygu veya davranış, yağılık, hısımlık, adavet, muhasamat, husumet, antagoni*zm.*
d.+ḳıl- Düşmanlık etmek. 16a/07

dönya *is.* (< Ar. dünyā) İçinde yaşadığımız alem, yer yuvarlağı.
d. 38b/02
d.+da 29a/11, 40a/12
d.+dan 41a/08
d.+ġa 49a/09
d.+nı 23b/09
d.+nıñ 10b/13

dönyalıḳ *is.* (< Ar. dünyā+T. +lıḳ) Dünyaya ait.
d.+da 26b/15

d.+ġa 26b/12

dörüst **[dörés]** *is.* (< Far. dürüst) Sözünde ve davranışlarında doğruluktan ayrılmayan, doğru kimse.
d. 27b/01
d.+mé 27a/15

dörüstlék [döréslék] *is.* (< Far. dürüst+T. +lék) Doğruluk.
d. 34b/07

dulġun [dulḳın] *is.* Deniz, ırmak veya göl gibi geniş su yüzeylerinde oluşan kıvrımlı hareket, dalga.
d. 12a/02

duŋġız *is.* Domuz, çift parmaklılardan, eti, yağı, derisi veya kılı için beslenen evcil hayvan.
d.+lar 12b/15, 13a/03
d.+larġa 13a/01, 13a/03, 13a/10
d.+larnıñ 13a/05

dust *is.* (< Far. dūst) Sevilen, güvenilen, yakın arkadaş, gönüldaş, iyi anlaşılan kimse, düşman karşıtı.
d.+ların 7a/04

dürt *sf.* Dört, üçten sonra gelen sayı.
d. 8a/04, 31b/13, 39a/04

dürt méñ *sf.* Dört bin, üç bin dokuz yüz doksan dokuzdan sonra gelen sayı.
d. 22b/06

E

effaṣa (< Arm. effata) "Açıl."
e. 21a/05

eger *bağ.* (< Far.) Eğer, şayet, şart anlamını güçlendirmek için şartlı cümlelerin başına getirilen sözcük.
e. 5a/13, 9a/11, 11a/07, 14a/01, 19b/04, 19b/14, 21b/02, 23b/05, 25a/14, 25b/01, 26b/11, 26b/14, 27a/02, 28a/01, 31a/10, 32b/14, 33a/03, 33a/04, 33a/15, 33b/02, 35a/02, 38b/03, 38b/09, 41b/08, 41b/12, 42a/05, 49a/14

ehél *is* (< Ar. ehl) Halk, cemaat.
e.+énden (ehlénden) 20b/05

ekil- *f.* (< Alıp gelmek.) Getirmek.
e.-eler 5a/01

elé *zf.* (< Ar. hālā) Daha, halen.
e. 42b/01

elégé *sf.* Yukarıda zikredilen, mezkur.
e. 13a/12, 42a/13

emér *is.* (< Ar. emr) Emir, iş buyurma, buyruk, buyrultu.
e.+bir- Emir vermek, buyurmak. 15b/02
e.+it- Emretmek, buyurmak. 23a/11
e.+ḳıl- Emretmek, buyurmak. 5b/02, 8b/01, 8b/05, 21a/08, 24b/03, 25b/05, 39b/03
e.+lernéñ 28b/05
e.+né 27b/06

emma *bağ.* (< Ar. ammā) Ama, fakat.
a. 3b/01, 5b/05, 5b/07, 6a/09, 6b/12, 7a/02, 7a/06, 8a/03, 9b/01, 10b/02, 10b/03, 15b/14, 16a/01, 16b/08, 19b/04, 25b/08, 26a/02, 26a/03, 27a/08, 27b/06, 28a/04, 28b/14, 30a/13, 30b/10, 32a/03, 32a/15, 37a/04, 37b/06, 37b/09, 38a/07, 38b/05, 38b/12, 39a/12, 39b/12, 40a/09, 42a/12, 43a/08, 43b/12, 44a/13, 45a/05, 45b/01, 45b/07, 46a/11

endişe *is.* (< Far. endīşe) Düşünce; vesvese, merak, kaygı; gam, keder; şüphe; korku.
e.+ḳıl- Endişe etmek, endişelenmek. 38a/01

erem *is.* (< Ar. ḥarām) Boşa giden, boş yere israf edilen.
e.+bul- Boşa gitmek, israf olmak. 7a/13, 40a/03

eteç *is.* Horoz.
e. 39b/06, 41b/10
e.+den 44a/15, 44b/07, 44b/08

eṭraf *is.* (< Ar. eṭrāf) Yanlar, uçlar, kıyılar.
e.+ına 18b/02
e.+larıdan 20b/13
e.+larına 20a/14

ewwel *zf.* (< Ar. evvel) 1. Önce, ilk, birinci, ibtida, başlangıç.
e. 9a/13, 20b/06, 24b/06, 24b/07, 35b/12, 37b/14, 41b/10, 44b/09
2. Eski, geçmiş, geçmiş zamanda.
e.+de 16a/02

ewwelgé (< Ar. evvel+T. +gé) 1. *sf.* Birinci, ilk.
e. 35b/13, 36b/08, 40b/03, 48a/08, 48b/09
2. *is.* Birinci, ilk.
e.+ler 29a/15, 29a/15
3. *is.* Evvelki, önceki.
e.+den 7a/09

ewwelḳı → ewwelgé 1.
e. 27b/15

ey *ünl.* Ey, hey anlamında seslenme ünlemi.
e. 4a/14, 6a/01, 12b/08, 12b/10, 14a/11, 14b/10, 19a/06, 20b/08, 23b/03, 24a/09, 25a/02, 25a/07, 25b/05, 26b/01, 28a/13, 28b/05, 28b/14, 29b/12, 30b/08, 30b/10, 31a/01, 32b/10, 34b/05, 35a/02, 35b/13, 37a/08, 42a/06, 42a/09, 46a/01

eyt- → ayt-
e.-dé 7a/03, 7b/03, 8a/05, 9b/10, 10b/04, 11a/13, 11b/04, 11b/14, 12b/08, 14a/02, 14a/05, 14a/06, 14a/11, 14a/13, 14a/15, 16b/02, 16b/05, 19b/01, 21b/06, 22b/08, 23a/03, 23b/03, 23b/15, 24a/13, 25a/02, 25b/03, 26a/15, 28b/07, 28b/14, 30a/05, 32a/05, 34b/11, 40b/05, 41b/08, 41b/15, 43b/15, 44b/02
e.-déler 9b/07, 13a/01, 21a/09, 31a/15, 47a/07
e.-em 23b/15, 41b/09
e.-esézler 23a/09
e.-ken 42b/08
e.-mes 11b/11
e.-meske 14b/14
e.-sek 33b/02
e.-ür 3a/04, 43b/06, 44a/08, 45b/15
e.-ürge 37b/02
e.-ürmén 41a/02
e.-üşeler 33a/15

eytél- *f.* Söylemek, konuşmak işine konu olmak.
e.-ür 40a/13

É

éç *is.* 1. İç, herhangi bir durumun, cismin veya alanın sınırları arasında bulunan bir yer, dahil, dış karşıtı.
é.+énde 9a/06, 9a/09, 9a/10
é.+énden 32a/12
é.+éne 19b/12, 21a/04
é.+éneçe 43a/13
2. Akıl, gönül, irade gibi insanın manevi varlığını oluşturan şeylerden herhangi biri.
é.+den 20a/12
é.+éden 20a/09
é.+énden 19b/14
é.+éŋézde 27a/10
é.+lerénde 18a/11
3. Nesnelerin veya kimselerin arasında bulunan nesne veya kimse.
é.+énde 8b/10, 29a/13

éç- *f.* İçmek, bir sıvıyı ağza alıp yutmak.
é.-déler 41a/14
é.-erge 30a/02, 47a/10
é.-ersézler 30a/05
é.- érse 26b/07
é.**-e ṭor-** İçedurmak. 30a/02, 30a/05
é.-megenéme 41b/02
é.-meyeçekmén 41b/03
é.-seler 49a/14

éçkeré *zf.* İç bölüm, dışarı karşıtı.

é. 14b/05

élék *zf.* İlk, önce, evvel.

é. 5a/05

élgeré *zf.* Önce.

é. 41b/07

é.+den 38a/01

élgerké *sf.* Önceki.

é. 45a/12

éne *is.* İğne, dikiş dikmeye yarayan, ince, ucu sivri, bir ucunda iplik geçecek deliği bulunan çelik araç.

é. 29a/01

éş *is.* 1. İş, bir sonuç elde etmek, herhangi bir şey ortaya koymak için güç harcayarak yapılan etkinlik, çalışma.

é. 19b/08, 29a/05, 42a/06

é.**+éşle-** İş yapmak, çalışmak. 40a/07

é.**+ḳıl-** İş yapmak, çalışmak. 12b/04, 13a/15, 13b/02, 26b/04

e.+ler 19b/10, 15a/04, 15a/05, 15b/14

é.**+ler éşle-** İşler yapmak, çalışmak. 8a/10

é.**+ler ḳıl-** İşler yapmak. 15a/12

é.**+lerné éşle-** İşleri yapmak. 7b/03

é.**+lerné ḳıl-** İşleri yapmak. 33a/10

2. Birinden istenen hizmet veya birine verilen görev.

é.+éné 39b/03

é.**+ḳıla al-** Bir iş yapabilmek. 25a/15

3. Durum, hal.

é. 5b/05, 5b/05, 15b/11, 27b/13, 32b/01, 34a/13, 37a/15, 39b/01, 43a/04, 46b/05

é.+den 45a/04

é.+éméz 4a/15

é.+éñ 12b/09

é.+ler 17a/09, 38b/01, 48b/15

é.+lerné 24b/08

é.+lernéñ 39a/08

é.+né 6a/15, 13a/09

éşle- *f.* İşlemek, yapmak, çalışmak, belli bir amaçla emek harcamak.

é.-dé (éş éşle-) 40a/07

é.-gen 11a/11

é.-genéné (éşler éşle-) 8a/10

é.-genlerén 7b/05

é.-rge 19b/08

é.-yén 28a/14

é.-yler (eşliyler) (éşlerné éşle-) 7b/03

é.-ysézler 19b/10

ét *is.* İt, köpek.

é.+ler 20b/09

é.+lerge 20b/07

ézle- *f.* 1. Aramak, bulmaya çalışmak.

é.-déler 39b/12

é.**-p ṭor-** Aramakta olmak. 43b/02

é.-rsézmé 48b/02

é.-yler (ezliyler) 5a/08

é.**-y başla-** Aramaya başlamak, aramak. 40b/02

2. Ardından gitmek, izini takip etmek.

é.-p 5a/08

F

fani *sf.* (< Ar. fānī) Ölümlü, geçici.

f. 29a/10

faşıl *is.* (< Ar. faṣl) Bölüm, kısım, bir kitabın başlıca bölüntülerinden her biri.

f.+ında (faşlında) 35b/04

fasiḳlıḳ *is.* (< Ar. fāsıḳ+T. +lıḳ) Fasık olma durumu, Allah'ın emirlerini tanımazlık, sapkınlık.

f.+lar 20a/11

fayda *is.* (< Ar. fāʾide) Fayda, menfaat, kar, kazanç, yarar.

f.+bul- Fayda olmak, yarar olmak. 23b/10

faydalan- *f.* (< Ar. fāʾide+T. +lan-) Faydalanmak, yararlanmak.

f.-mıyça 13b/14

faydalıraḳ *is.* (< Ar. fāʾide+T. +lı+raḳ) Daha faydalı, daha yararlı.

f. 26b/14, 27a/04

f.+dır 26b/10, 27a/01

fehémséz *is.* (< Ar. fehm+T. +séz) Anlayışsız, kavrayışsız.

f.+mé 20a/03

feḳıyr (< Ar. faḳīr) 1. *sf.* Zengin olmayan, yoksul, parasız, züğürt.

f. 37a/02

2. *is.* Zengin olmayan, yoksul, parasız, züğürt kimse.

f.+ler 40a/07

f.+lerge 28b/08, 40a/04

ferêşte *is.* (< Far. firişte) Melek.

f.+ler 3b/10, 23b/13, 35b/02, 39a/14

f.+leréné 39a/03

feryad *is.* (< Far. feryād) Yardım istemek için çıkarılan yüksek ses; bağrışma, çağrışma.

f. 14b/04

fida *is.* (< Ar. fidā) Feda, bir amaç uğrunda bir değer veya varlıktan vazgeçme, gözden çıkarma, uğruna verme.

f.+ḳıl- Feda etmek. 30b/03

fikér *is.* (< Ar. fikr) Fikir, düşünce.

f.+éñ (fikréñ)36a/01

G, Ġ

ġacep *is.* (< Ar. ʿaceb) Acaba, hayret, gariplik, şaşılacak şey.

a.+ge ḳal- Şaşırmak. 6a/14, 13b/03, 21a/09, 29a/03

a.+ke ḳal- Şaşırmak. 4a/11, 15a/13, 48a/15

ġaceplen- *f.* (< Ar. ʿaceb+T. +len-) Şaşırmak.

a.-déler 18a/11

a.-meŋéz 48b/01

ġacepsen- *f.* (< Ar. ʿaceb+T. +se-n-) Şaşırmak.

a.-üp 47b/12

ġaceyép *zf.* (< Ar. ʿacīb) Tuha*f.*

a. 34a/14

ġadéllék *is.* (< Ar. ʿadl+T. +lék) Doğruluk.

a.+éŋné 34b/05

ġafu *is.* (< Ar. ʿafv) Suçunu bağışlama.

a.+ḳılın- Affedilmek, bağışlanmak. 9b/01

ġahéd *is.* (< Ar. ʿahd) Ahit, antlaşma.

a.+néñ 41a/15

ġaḳıl *is.* (< Ar. ʿaḳl) Akıl, us.

a. 36a/06

a.+dan yaz- Akıldan uzaklaşmak, aklını oynatmak, kendinden geçmek. 9a/04

ġaḳıllı *zf.* (< Ar. ʿaḳl +T. +lı) Akıllı.

a. 36a/10

ġalem *is.* (< Ar. ʿālem) Dünya, cihan.

a.+de 29a/14

ġalemet *is.* (< Ar. ʿalāmet) İşaret, iz, nişan, belge, belirti.

a. 22a/02, 22a/04, 22a/05

a.+é 37b/01

a.+ler 38b/09, 49a/11

ġamel *is.* (< Ar. ʿamel) Bir maksatla yapılan iş.

a.+leréne 11a/11

ġarż *is.* (< Ar. ʿarż) Yüksek bir makama anlatmak, bildirmek, bilgi vermek.

a.+bir- Arz vermek, yüksek makama bildirmek. 7b/13

ġasker *is.* (< Ar. ʿasker) Asker, orduda görev yapan erden generale kadar herkes.

a.+leréñéñ 16b/10

a.+lerné 45b/13

ġawġa *is.* (< Far. ġavġā) Gürültü, anlaşılmaz sesler, bağrış çağrış.

ġ. 14b/04

ġ.+sal- Gürültü yapmak. 14b/05

ġayret *is.* (< Ar.) Gayret, çalışma, çaba.

ġ.+ḳıl- Gayret etmek. 47b/10

ġayretlen- *f.* (< Ar. ġayret+T. +len-) Gayret etmek, çaba göstermek.

ġ.-medé 36a/12

ġazap *is.* (< Ar. ʿazāb) İşkence, keder.
a.+ġa 9b/02
a.+ķıl- Azap, işkence etmek. 12b/10
a.+tart- Azap, işkence çekmek. 36b/11

ġazaplan- *f.* (< Ar. ʿazāb+T. +lan-) Azap görmek.
a.-ıp 13b/13

gewde *is.* Gövde, beden.
g.+sénden 25a/05
g.+séné 16b/14

géne *e.* Birlikte kullanıldığı kelimelerin anlamını güçlendirir.
g. 8b/02, 14b/12, 16b/06, 17b/03, 18a/08

ġına → géne
ġ. 4a/04, 10b/10, 11b/13, 15b/02, 17a/03, 39a/14, 42a/04

ġıybadet *is.* (< Ar. ʿibādet) Allah'ın emirlerini yerine getirme, tapma, tapınma.
i. 32a/14
i.+leré 19a/12

ġıybret *is.* (< Ar. ʿibret) Kötü bir olaydan alınması gereken ders, uyarıcı sonuç.
i. 22a/09

ġıyd *is.* (< Ar. ʿıyd) Bayram.
i.+da 39b/13, 45a/07

ġıyzzet *is.* (< Ar. ʿizzet) Değer, kıymet; hürmet, saygı.
i.+ķıl- Değer vermek, hürmet etmek, saymak. 19a/09

giriftar 1. *sf.* (< Far. giriftār) Tutulmuş, yakalanmış, esir.
k. 4a/14
2. *is.* Tutulmuş, yakalanmış, esir.
k.+bul- Tutulmak, yakalanmak, esir olmak. 4b/15, 5a/02

ġomér *is.* (< Ar. ʿömr) Ömür, yaşam.
ö.+ümné (ġomrümné) 28a/13

gönah *is.* (< Far. günāh) Tanrı'nın emirlerine aykırı olarak görülen iş, dini suç.
g.+ınıñ 3a/09
g.+lar 9a/15
g.+ları 10b/03
g.+larını 33a/05
g.+larıŋızını 33a/04, 33a/06
g.+larıñ 6a/02, 6a/07
g.+larnı 3a/07, 6a/04, 6a/10

gönahkār (< Far. günāhkār) 1. *sf.* Günahlı, günah işleyen.
g. 23b/11
2. *is.* Günahlı, günah işleyen.
g.+larnıñ 46b/05

gönahlı is. (< Far. günāh+T. +lı) Günahkar, günah işleyen.
g.+lar 6b/09, 6b/10
g.+lardan 6b/06
g.+larnı 6b/13

güwah *is.* (< Far. güvāh) Şahit, delil, tanık.
g.+bul- Şahit olmak. 37b/13
g.+larnıñ 44a/04

güwahlıķ *is.* (< Far. güvāh+T. +lıķ) Şahitlik, tanıklık.
g. 43b/02, 43b/12
g.+bir- Şahitlik vermek, tanıklık etmek. 28b/03, 43b/06
g.+birüp ṭor- Şahitlik, tanıklık verip durmak. 43b/03
g.+bul- Şahit, tanık olmak. 15b/07
g.+ları 43b/04, 43b/09

H, Ḫ, Ḥ

ḫahla- *f.* (< Far. ḫāh+T. +la-) İstemek.
ḫ.-r 16a/08

ḥaķ *is.* (< Ar. ḥaķķ) 1. Gerçek, doğru.
ḥ. 19b/05
2. Bir insana ait olan şey.
ḥ.+ına 28b/03
ḥ.+ların 36b/10

ḥaķında *zf.* (< Ar. ḥaķķ+T. +ı+n+da) Hakkında,

ilgili olarak.
ḫ. 34a/15

ḫakıyḳat *is.* (< Ar. ḥaḳīḳat) Bir şeyin aslı ve esası, mahiyeti.
ḫ.+éné 14a/10

ḫakim *is.* (< Ar. ḥākim) Hükmeden, dava yargılama işine memur olan, karar verici, yargıç.
ḫ.+lernéñ 37b/12

ḫalıḳ *is.* (< Ar. ḫalḳ) Bir ülkenin, devletin sınırları içinde yaşayan insan topluluğu, topluluk, kalabalık.
ḫ. 4a/11, 4b/05, 5a/01, 5a/08, 5b/08, 5b/10, 5b/13, 6b/01, 8a/09, 8a/10, 8a/14, 9a/03, 9b/06, 9b/13, 10a/12, 13a/06, 13a/11, 13b/03, 13b/05, 13b/10, 17a/05, 18b/01, 19a/08, 21a/09, 21a/13, 23a/06, 24b/12, 30b/05, 37b/07, 37b/10, 42b/06, 45a/08, 45a/11
ḫ.+dan 11b/15, 21a/03, 25a/01, 33b/02, 34b/01
ḫ.+ġa 5b/05, 5b/10, 15b/08, 21b/07, 37b/07, 49a/09
ḫ.+ı (ḫalḳı) 3a/09
ḫ.+lar 27a/13
ḫ.+larġa 9b/09, 32a/14, 37b/14
ḫ.+larnıñ 30a/10
ḫ.+nı 17a/07, 17a/11, 17b/12, 21a/15, 23b/04, 45b/03
ḫ.+nıñ 9b/14, 13b/15, 14a/05, 14a/07, 17b/07, 19b/10, 19b/15, 21b/08, 21b/09, 21b/11, 21b/13, 24b/14, 25b/04, 25b/07, 32/04, 36b/05, 36b/12, 39b/13, 45b/09

ḫarap *is.* (< Ar. ḫarāb) Yıkık, viran.
ḫ.+ ḳıl- Yıkmak, viran etmek. 41b/06

ḫaṭ *is.* (< Ar. ḫaṭṭ) Yazı, buyruk, ferman.
ḫ.+ı 27b/03

ḫaṭun *is.* Kadın.
ḫ. 13b/12, 14a/09, 20b/04, 20b/07, 20b/11, 27b/07, 28a/01, 35a/07, 35a/11, 35a/13, 36b/15, 37a/02, 37a/04, 39b/15
ḫ.+al- Evlenmek. 35a/07, 35b/01
ḫ.+ı 16a/03, 27b/09, 27b/15, 35a/03, 35a/12
ḫ.+ın 27a/15, 27b/14
ḫ.+ın al- Evlenmek. 16a/06
ḫ.+lar 47b/02, 47b/06
ḫ.+larnıñ 36b/10
ḫ.+nı 27b/03, 35a/06
ḫ.+nı al- Evlenmek. 16a/05, 35a/06
ḫ.+nıñ 20b/02, 40a/12

hawa *is.* (< Ar. ḥavā) Gökyüzü.
h.+dagé 10a/03

ḥawıla *is.* Avlu.
ḥ.+sıġa 31b/13
ḥ.+sına 32a/08

ḫeber *is.* (< Ar. ḫaber) Son ve yeni havadis, bilgi.
ḫ.+bir- Haber vermek. 4b/12, 13a/06, 38b/12, 48b/13, 49a/03
ḫ.+é 4b/07
ḫ.+éné 13b/15
ḫ.+ḳıl- Haber etmek. 13b/01
ḫ.+leréné 37b/06
ḫ.+né açup yiber- Haberi yaymak. 5b/06

hediye *is.* (< Ar.) Hediye, armağan.
h. 7b/07

ḥel *is.* (< Ar. ḥāl) Hal, durum, vaziyet.
ḥ.+ge 13b/14

helāk *is.* (< Ar.) Mahvolma, ölme.
h.+bul- Helak olmak, mahvolmak. 12a/06
h.+it- Helak etmek, mahvetmek, öldürmek. 32b/03
h.+ḳıla al- Helak edebilmek, mahvedebilmek. 8a/07
h.+ḳıl- Helak etmek, mahvetmek. 4b/01, 25a/13

ḥelāl *is.* (< Ar.) Dinin kurallarına aykırı olmayan, dini bakımdan yasaklanmamış olan, haram karşıtı.
ḥ. 16a/06, 20a/07

ḥelséz (< Ar. ḥāl+T. +séz) 1. *zf.* Güçsüz, bitkin, dermansız, takatsiz, hasta, inmeli.
ḥ. 21b/03
2. *is.* Güçsüz, bitkin, dermansız, takatsiz, hasta, inmeli.
ḥ.+ge 6a/01, 6a/07, 6a/11
ḥ.+né 5b/12, 5b/12, 5b/15

ḫelwet *sf.* (< Ar. ḫalvet) Tenha, ıssız ve kapalı yer.
ḫ. 5b/07

hem *bağ.* (< Far.) 1. Bir kimseyi uyarmak, bir şeyi açıklamak veya anlamı güçlendirmek için "özellikle, zaten, bir de, şurası da var ki" anlamlarında kullanılan söz.
h. 4a/06, 4b/06, 5b/03, 7b/11, 8b/12, 8b/13, 11a/10, 11a/11, 11b/01, 12b/01, 21b/11, 23b/10, 23b/13, 28a/01, 30a/12, 31a/11, 33a/04, 33a/05, 33a/12, 33b/05, 35a/09, 37b/08, 38b/03, 39a/07, 39a/14, 39a/14, 39b/03, 41b/13, 44b/05, 49a/04
2. "ve" anlamında kullanılıp iki kelime veya cümleyi bağlayan söz.
h. 3a/07, 3a/08, 5a/09, 6b/06, 7a/08, 7a/12, 8a/06, 8b/08, 9b/07, 10b/02, 12a/11, 12b/05, 13a/06, 15b/09, 17b/08, 18b/15, 21a/11, 22b/15, 23a/02, 23b/05, 24b/08, 25a/14, 26a/01, 27a/12, 28b/09, 30b/03, 30b/12, 33b/08, 33b/09, 33b/09, 33b/10, 38b/13, 39b/03, 41a/13, 42a/02, 42a/04, 47b/08

ḥeméd *is.* (< Ar. ḥamd) Tanrı'ya olan şükran duygularını bildirme.
ḥ.+ayt- Tanrı'ya şükretmek. 6a/14

hemme *sf.* (< Far. heme) Cümle, hep, bütün, tüm.
h. 9a/15, 10b/04, 11b/06, 23b/09, 36a/08, 37b/14, 39a/08, 40a/12, 43a/05, 43a/10, 49a/09

hemmesé *zm.* (< Far. heme+T. +sé) Hepsi, tamamı, herkes.
h. 8b/02, 9b/14, 18a/08, 20a/12, 32/04, 33b/03, 41a/14, 41b/08, 41b/13, 43a/11
h.+né 14b/07, 17b/03
h.+néñ 26a/10, 26a/10, 30b/01

hemşire *is.* (< Far. hemşīre) Kız kardeş.
h.+lerné 29a/09, 29a/12

her *sf.* (< Far.) Hep, bütün, önüne geldiği ismin benzerlerini ''teker teker hepsi, birer birer hepsi, birer birer tamamı'' anlamıyla kapsayacak biçimde genelleştiren söz.
h. 5b/08, 9a/15, 10a/15, 13b/13, 14a/09, 15b/12, 16b/04, 20a/07, 21a/10, 23a/02, 24b/08, 25b/01, 27a/07, 27a/07, 29a/05, 31b/13, 32b/05, 33a/01, 38b/11, 39b/03, 40a/07, 40a/09, 40a/12, 41b/06, 42a/06, 43a/01, 45a/07, 49b/03

ḫerdel *is.* (< Ar. ḫardal) Turpgillerden, 100-150 santimetre yüksekliğinde, sarı çiçekli, deriyi yakıcı nitelikte olan ve tohumu hekimlikte kullanılan, tadı acı ve bir yıllık bir bitki.
ḫ. 11b/05

herkém *zm.* (< Far. her+T. kém) Herkes, her kişi.
h. 9b/10, 19b/02, 23b/07, 23b/08, 23b/11, 26a/13, 26b/05, 26b/06, 26b/08, 27b/14, 32b/13

herkémse *zm.* (< Far. her+T. kémse) Herkes.
h. 11a/10

herwaḳıt *zf.* (< Far. her+ Ar. vaḳt) Her vakit, her zaman.
h. 8a/15, 12b/05

ḥetta *bağ.* (< Ar. ḥattā) Dahi, bile, hem de.
ḥ. 3a/14, 16b/03

ḫeyér *sf.* (< Ar. ḫayr) İyi, faydalı, hayırlı, yarar.

ḫ. 28a/11

ḫeyérçé *is.* (< Ar. ḫayr+T. +çé) Dilenci.
ḫ. 30b/06

ḫeyle *is.* (< Ar. ḥīle) Birini aldatmak, yanıltmak için yapılan düzen, dolap, ayak oyunu, alavere dalavere, desise, entrika.
ḫ. 20a/11, 39b/11
ḫ.+sé 10b/14

ḫeyran *is.* (< Ar. ḥayrān) Bir şeyden etkilenen, etki altında kalan, şaşırmış, şaşakalmış.
ḫ.+ḳal- Hayran kalmak, bir şeyin etkisi altında kalıp ona şaşırmak. 15a/03, 29b/02

ḫeyran → **ḫeyran**
ḫ.+ġa ḳal- Hayran kalmak, bir şeyin etkisi altında kalıp ona şaşırmak. 14b/13

ḫeżér (< Ar. ḥāżır) 1. *zf.* Şimdi, şu an, o anda, hemen, derhal.
ḫ. 4b/11, 5b/01, 11b/03, 14a/02, 44b/06
2. *is.* Hazır, bir iş yapmak için gereken her şeyi tamamlamış olan, amade.
ḫ. 8a/15
ḫ.+ḳıl- Hazır etmek, hazırlamak. 3a/03
3. *sf.* Hazır, bir iş yapmak için gereken her şeyi tamamlamış olan, amade.
ḫ. 3a/05

ḫeẓér → **ḫeżér** 1.
ḫ. 21a/06, 21b/15, 24b/14, 25a/10, 26b/04

ḫeżér → **ḫeżér** 1.
ḫ. 4a/03, 4a/06, 4a/10, 4b/07, 5b/02, 6a/05, 6a/06, 6a/12, 8a/06, 10b/07, 10b/09, 14a/04, 14b/11, 14b/13, 16b/07, 17b/12, 18b/01, 31a/03, 42b/01, 42b/05, 42b/10

ḫeẓér 1. → **ḫeżér** 1.
ḫ. 20b/01, 25b/02
2. → **ḫeżér** 2.
ḫ.+ḳılın- Hazır edilmek, hazırlanmak. 30a/08

ḫeżérle- *f.* (< Ar. ḥāżır T. +la-) Hazırlamak.
ḫ.-déler 40b/15
ḫ.-gen 40b/12
ḫ.-ŋéz 40b/13
ḫ.-yék (ḫeżérliyék) 40b/06

ḫézmet *is.* (< Ar. ḫizmet) İş, iş görme, vazife, memurluk.
ḫ.+it- Hizmet etmek. 30b/02, 30b/02
ḫ.+ḳıl- Hizmet etmek. 3b/10, 4b/14, 47b/05

ḫézmetçé *is.* (< Ar. ḫizmet+T. +çé) Hizmet eden kimse, hizmetkar.
h.+ler 44a/09
h.+leré 4a/07
h.+lernéñ 43a/14
h.+ŋéz 30a/15
h.+sé 26a/11

ḫézmetkār *is.* (< Ar. ḫizmet+Far. +kār) Hizmet eden kimse, hizmetçi.
ḫ.+larına 39b/02

hiç *zf.* (< Far. hīç) Hiç, yok denecek kadar az olan, yok olan.
h. 5b/07, 6a/15, 11a/06, 19b/08, 24a/02, 24a/04, 24a/15, 24b/02, 26b/03, 39a/11, 41b/03, 43b/12, 45a/04, 49a/14

hiçbér *sf.* (< Far. hīç+T. bér) Hiçbir.
h. 12a/15, 14b/02, 14b/14, 15a/12, 22a/05, 25b/14, 32a/05, 32a/12, 38b/04, 39a/13, 45a/06

hiçbérew *zm.* (< Far. hīç+T. bérew) Hiçbiri, tek bir kimse bile.
h. 9a/12, 20a/15

hiçkém *zm.* (< Far. hīç+T. kém) Hiç kimse.
h. 7a/07, 7a/11, 31a/09
h.+ge 5b/03, 21a/07, 23a/11

hiçkémse *zm.* (< Far. hīç+T. kémse) Hiç kimse.
h. 36a/12
h.+den 34b/05

hiçkéşé *zm.* (< Far. hīç+T. keşe) Hiç kimse.
h. 12b/04, 32a/05
h.+ge 32a/11

hiçnerse *zm.* (< Far. hīç+T. nerse) Hiçbir şey.

h. 15b/01, 33b/13, 48b/08
h.+leré 21b/01

hiçnesne *zm.* (< Far. hīç+T. nesne) Hiçbir şey.
h. 43b/11

hiçwaḳıt *zf.* (< Far. hīç+Ar. vaḳt) Hiçbir vakit, hiçbir zaman.
h. 28a/09, 41b/13

ḥikmet *is.* (< Ar.) Bilgelik.
ḥ.+dér 15a/05

ḥisap *is.* (< Ar. ḥisāb) Hesap, sayma, aritmetik.
ḥ.+ı (ḥisabı) 21b/14

ḥisaplan- *f.* (< Ar. ḥisāb+T. +lan-) Hesaplanmak, sayılmak.
ḥ.-dı 46b/06

ḥişşa *is.* (< Ar. ḥişṣe) Pay, nasip.
ḥ.+sını 33b/11

ḫiṭap *is.* (< Ar. ḫiṭāb) Hitap, sözü birine veya birilerine yöneltme, seslenme.
ḫ.+ḳıl- Hitap etmek. 35b/04

ḥöccet *is.* (< Ar. ḥüccet) Delil, kanıt.
h. 5b/05

ḥökém *is.* (< Ar. ḥükm) 1. Hüküm, bir şeyin şöyle veya böyle olduğu hakkında verilen karar, yargı.
h. 45b/12
2. Egemenlik, hakimiyet.
h.+ḳıl- Hükmetmek, hakim olmak. 30a/12

ḥöküm → ḥökém
h.+ḳıl- Hüküm vermek. 29b/07

ḥörmet *is.* (< Ar. ḥürmet) Saygı.
h.+ḳıl- Saygı duymak. 16a/09, 19b/02, 28b/04

ḥörmetle- *f.* (< Ar. ḥürmet+T. +le-) Hürmet etmek, saygı duymak.
h.-r 16a/10

ḥörmetséz *is.* (< Ar. ḥürmet+T. +séz) Saygısız.
h. 15a/11

ḫuca *is.* (< Far. ḫoca) Hoca, efendi, ağa, çelebi, sahip, muallim, profesör, öğretmen, müderr*is.*
ḫ. 20b/08, 24a/09

ḫurlan- *f.* (< Far. ḫor+T. +lan-) Hor görülmek, aşağı görülmek, aşağılanmak.
ḫ.-ur 24b/09

ḫuş *is.* (< Far. ḫoş) 1. Güzel, iyi.
ḫ.+ḳıl- Beğendirmek. 16b/01
2. Vedalaşırken söylenen söz.
ḫ. di- Vedalaşmak, hoşça kal demek. 17b/14

I

ışan- *f.* İnanmak, iman etmek.
ı.-abız 46b/15
ı.-ıñlar 33a/02
ı.-up 49a/09

ışanuwçı *is.* İnanan, inanç sahibi, imanlı.
ı.+larnıñ 28b/15

İ

i- *f.* Birleşik zaman çekimlerinde ve ad soylu sözcüklerin yüklem görevinde kullanılmasını sağlamak için kullanılan yardımcı fiil, ek fiil.
i.-dé 3a/11, 3a/12, 3a/13, 3a/14, 3b/10, 3b/11, 3b/13, 4a/02, 4a/06, 4a/13, 4a/14, 4b/11, 5a/01, 5a/02, 5a/04, 5a/05, 5a/12, 5b/07, 5b/08, 5b/08, 5b/13, 6b/02, 6b/07, 6b/08, 6b/15, 7a/15, 7b/09, 7b/13, 7b/15, 8a/06, 8b/03, 8b/04, 8b/10, 8b/12, 8b/15, 9a/02, 9a/03, 9b/06, 10b/01, 11b/11, 11b/12, 11b/13, 12a/02, 12a/03, 12a/05, 12b/01, 12b/02, 12b/04, 12b/05, 12b/06, 12b/11, 12b/15, 13a/05, 13b/04, 13b/07, 13b/11, 13b/12, 13b/14, 14a/09, 14b/13,

15a/04, 15a/13, 15a/14, 15a/15, 16a/04, 16a/05, 16a/07, 16a/08, 16a/08, 16a/09, 16a/10, 16a/10, 16a/11, 16a/12, 17a/04, 17b/12, 18a/01, 18a/02, 18a/06, 18b/07, 18b/13, 20a/02, 20b/02, 20b/05, 20b/06, 21a/14, 21b/09, 21b/10, 21b/12, 21b/14, 22a/03, 22a/08, 22a/09, 23a/05, 24a/11, 25a/11, 25b/14, 25b/15, 26a/05, 26a/08, 27b/06, 28a/12, 28b/11, 29b/02, 29b/03, 30b/07, 30b/11, 31a/02, 31b/07, 31b/08, 32/04, 32a/04, 32a/13, 32b/06, 33b/03, 33b/04, 34a/05, 35a/07, 35a/13, 36b/06, 36b/13, 36b/14, 38b/05, 40a/05, 41a/11, 42a/06, 42a/15, 42a/15, 42b/09, 43a/07, 43a/15, 43b/04, 43b/05, 43b/13, 44b/11, 45a/03, 45a/08, 45a/09, 45a/10, 45a/11, 45b/01, 45b/07, 46b/01, 46b/02, 47a/01, 47b/01, 47b/02, 47b/05, 47b/06, 47b/07, 48a/12, 48b/08, 48b/09, 48b/12, 49b/05
i.-déler 18a/13, 18b/08, 21a/09, 24a/08, 24b/05, 24b/15, 25b/11, 28b/14, 34b/01, 40a/05, 43b/06, 44a/09, 45b/03, 45b/09, 46a/02, 46a/03, 46b/12, 48a/05, 48b/14, 49a/08
i.-dém 43a/03
i.-démé 33a/14
i.-déñ 44a/13
i.-ken 4b/06, 34b/12
i.-kené 5b/09
i.-kenén 18b/02, 30b/07
i.-kenénde 7a/04, 47b/04
i.-kenéné 16a/10, 39a/09
i.-kenéñné 4b/01
i.-kenün 48b/14
i.-mes 26a/14, 29a/05
i.-se 11a/12, 11a/13

iber- → yiber-
y.-genné 26a/15

ibtida *zf.* (< Ar. ibtidā) İlkin, en önce, başta.
i.+sıdan 38b/11

içün *e.* İçin, amacıyla, maksadıyla, uğruna.
i. 3a/01, 3a/07, 5a/10, 5b/04, 6a/06, 6a/11, 6b/10, 7a/01, 7a/13, 7b/02, 7b/09, 7b/10, 7b/10, 7b/14, 8a/15, 8b/01, 8b/08, 8b/09, 9b/03, 10a/05, 11a/05, 12a/09, 14a/14, 14b/05, 15a/15, 15b/07, 15b/13, 16a/03, 17a/08, 17b/15, 18a/12, 19a/04, 22a/04, 22a/09, 22a/13, 22a/14, 23b/08, 23b/08, 24b/06, 25a/14, 26b/02, 26b/07, 28a/14, 28a/15, 29a/08, 30a/07, 30b/03, 31a/10, 33b/01, 35a/06, 36a/14, 36b/11, 38a/06, 39b/04, 40a/10, 40a/15, 41a/15, 42a/11, 43a/04, 45a/05, 46a/08, 46b/07

ifraṭ *is.* (< Ar. ifrāṭ) Herhangi bir konuda çok ileri gitme, ölçüyü aşma, aşırı davranma.
i. 16b/08

iftida → ibtida
i. 40a/10

igén *is.* Ekin, tahılın tarlaya atıldığı andan harman oluncaya kadar aldığı durum.
i. 7a/14, 10a/02, 29a/10, 29a/13

igénçé *is.* Ekinci, çiftçi, tahıl yetiştirip satan kimse.
i. 10a/02

iġlan *is.* (< Ar. iʿlān) Açıkça bildirme, açıkça duyurma.
i.+ḳıl- İlan etmek, açıkça bildirmek, duyurmak. 20a/07

iġtibarlı *sf.* (< Ar. iʿtibār+T. +lı) İtibarı, değeri olan, saygın.
i. 47b/08

iġtiḳad *is.* (< Ar. iʿtiḳād) İnanma, gönülden tasdik ederek inanma, iman.
i.+ın 6a/01
i.+ıñ 14a/11, 31a/02
i.+ḳıla al- İnanabilmek, iman edebilmek. 25b/01
i.+ḳıl- İnanmak, iman etmek. 25b/01, 25b/03

iġtiḳadsız *sf.* (< Ar. iʿtiḳād+T. +sız)

İnançsız, imansız.
i. 25a/07

iġtiḳadsızlıḳ *is.* (< Ar. iʿtiḳād+T. +sız+lıḳ)
İnançsızlık, imansızlık.
i.+ıma 25b/03
i.+ına 15a/13, 49a/06

ik- *f.* Bir bitkiyi üretmek için toprağa tohum atmak veya gömmek.
i.-ken 11a/14

ikew *is.* İki tane, ikisi birden.
i.+é 49a/02
i.+éne 49a/03

iké 1. *sf.* İki, birden sonra gelen sayı.
i. 8b/12, 15b/03, 17b/03, 17b/06, 17b/08, 26b/12, 27a/01, 27a/03, 27b/11, 31a/06, 36a/03, 36b/15, 39b/10, 41b/10, 46b/03
2. *is.* İki, birden sonra gelen sayı.
i.+ge 47a/13
i.+sé 27b/10
i.+séne 49a/02
i.+séné 40b/06

iké méñ *zf.* İki bin, bin dokuz yüz doksan dokuzdan sonra gelen sayının adı.
i. 13a/04

ikénçé 1. *sf.* İkinci, iki sayısının sıra sıfatı.
i. 27a/12, 31b/15, 44b/07, 44b/08
2. *is.* Birinciden sonra gelen kimse veya nesne.
i. 36a/02
i.+sé 35a/08

ikéşer *zf.* İkişer.
i. 15a/14, 15a/14

ikéyözlélék *is.* İkiyüzlülük, inandığı, düşündüğü gibi davranmama, özü sözü bir olmama, riya, riyakarlık, mürailik.
i.+leréné 34b/09

ikmek *is.* Ekmek, tahıl unundan yapılmış hamurun fırında, sacda veya tandurda pişirilmesiyle yapılan yiyecek, nan, nanıaziz.
i. 15b/01, 17a/15, 17b/03, 18b/12, 19a/06, 20b/09, 21b/05
i.+den 22a/08
i.+éné 20b/07
i.+éŋéz 17b/01
i.+ler 18a/12, 22a/14
i.+lerden 17b/11
i.+lerdén 17b/09
i.+leréméz 22a/12
i.+lerén 7b/07, 22a/07
i.+leréŋéz 21b/06
i.+lerné 17b/07
i.+né 7b/08, 17b/06, 21b/08, 22b/03, 22b/06, 41a/11

iḳrar *is.* (< Ar. iḳrār) Saklamayıp doğruca söyleme, açıkça söyleme.
i.+ını 3a/09

ilçé *is.* Elçi, sefir.
i.+mné 3a/03

ile → bérle
i. 3b/15, 9a/07, 10b/02, 15a/06, 16a/12, 18b/11, 19a/06, 19b/03, 19b/09, 20a/06, 21b/15, 22a/01, 23a/04, 24a/08, 25a/01, 25a/08, 25b/02, 25b/12, 26a/13, 26b/01, 27a/07, 27a/07, 27a/10, 29b/09, 30b/05, 30b/09, 32b/02, 33a/13, 33b/07, 34b/07, 37b/04, 41a/03, 41a/06, 41a/09, 41b/11, 42b/06, 42b/07, 43a/01, 44a/09, 46a/02, 47b/05, 49a/11, 49b/04, 49b/05, 49b/05

ilen → bérle
i. 4a/05, 4a/07, 4b/04, 4b/09, 5b/15, 6b/06, 6b/07, 6b/09, 6b/11, 7a/03, 7a/05, 8a/04, 8a/07, 8a/08, 8b/07, 9a/08, 10a/01, 10a/12, 10b/01, 11b/05, 11b/10, 12a/01, 12b/01, 12b/03, 12b/06, 12b/08, 13a/13, 13b/10, 14b/02, 15b/02, 15b/10, 18a/03, 18a/09, 18a/13, 18b/09, 19a/09, 20b/14, 21b/01, 22a/12, 23a/03, 23b/13, 24a/02, 24a/07, 24a/15, 24b/13, 25b/06, 26a/08, 26b/04, 27a/09, 27b/09, 29a/13, 29b/11, 30a/03,

30a/06, 30a/09, 30b/05, 31b/09, 31b/10, 31b/14, 33a/10, 33b/06, 35b/15, 35b/15, 36a/01, 36a/01, 36a/06, 36a/06, 36a/07, 36b/01, 36b/06, 39a/02, 39b/12, 40a/08, 40a/09, 40b/10, 41a/01, 41b/12, 42a/02, 43a/02, 43b/06, 43b/07, 44a/02, 44a/13, 45a/09, 46b/03, 46b/11, 46b/15, 47a/12, 48a/02, 49a/12, 49a/13, 49b/01

illé *is.* Elli, kırk dokuzdan sonra gelen sayı.
i. 17b/05
i.+den 17b/05

imana *is.* Yer verilen kimsenin ödediği vergi.
i.+yıġuwçı Vergi toplayıcı. 6b/05, 6b/09, 6b/10

imdi *zf.* Şimdi, şu anda, içinde bulunduğumuz zamanda.
i. 29a/10, 46b/14

imézüwçé *is.* Emzikli, çocuğunu emziren kadın.
i.+lerge 38a/15

in- *f.* Yüksekten veya yukarıdan aşağıya doğru gelmek.
i.-dé 35b/12

incir *is.* (< Far. encīr) Dutgillerden, asıl yurdu Akdeniz kıyıları olan, yaprakları geniş dilimli bir ağacın yaş veya kuru olarak yenilen etli, tatlı yemişi, ballıdarı.
i. 32a/02, 32a/04, 32b/07, 32b/10, 39a/05

inkār *is.* (< Ar.) Yaptığını, söylediğini, tanık olduğunu saklama, gizleme, yadsıma.
i.+it- İnkar etmek, yadsımak. 44b/03
i.+ḳıl- İnkar etmek, yadsımak. 44a/13

iñ *zf.* En, daha, başına geldiği sıfatların en üstün derecede olduğunu belirten sözcük.
i. 36b/11

ipdeş [ipteş] *is.* İpteş, arkadaş, dost.
i.+leré 5a/07

ir *is.* 1. Er, erkek, yiğit, adam.
i. 17b/12, 27b/07
i.+den 5b/01
i.+leréne 16a/14
2. Koca, kadının eşi.
i.+énden 28a/01
i.+ge çıḳ- Evlenmek. 35b/01

ir- → i-
i.-dé 32b/05, 43b/09
i.-déler 44a/08, 45b/06, 45b/15

irék *is.* 1. Erk, özgürlük, serbestlik.
i.+bir- Serbest bırakmak. 5a/04
2. Erk, bir işi yapabilme gücü, yetkisi, kudret, iktidar.
i.+émde (irkémde) 30a/07

irte *zf.* 1. Sabah.
i. 5a/05, 32b/07, 44b/12, 48b/10
2. Erken.
i. 48a/09

ir tuwġan *is.* Erkek kardeş.
i.+ım 9b/11

is *is.* Us, akıl, hafıza.
i.+éne töşür- Aklına getirmek. 32b/09, 44b/10
i.+éŋézde ṭot- Anımsamak. 22b/02

is- *f.* Esmek.
i.-ép 12a/02

isém *is.* (< Ar. ism) İsim, ad.
i.+é (ismé) 15b/12, 31b/09, 31b/10
i.+ém (ismém) 12b/12, 26a/13, 26b/04, 37b/04, 38a/06, 49a/12
i.+éñ (isméñ) 12b/11, 26b/01

iskermesden [iskermesten] *zf.* Ansızın.
i. 39b/07

iské 1. *sf.* Eski, yeni karşıtı.
i. 7a/11
2. *is.* Eski, yeni karşıtı.
i.+den 7a/08
i.+sé 7a/09

islé may *is.* Kokulu yağ, İsa'nın ölümünden

önce bir kadın tarafından ona sürülen sümbül kokusu.
i. 40a/01, 40a/02, 40a/03, 40a/11, i.+lar 48a/07

işek *is.* Eşek.
i. 31a/08, 31a/14, 31b/04
i.+néñ 31a/13, 31a/15, 31b/03

işék *is.* Kapı, eşik.
i. 39b/04
i.+néñ 5a/01, 5b/10, 39a/09

işét- *f.* İşitmek, kulakla algılamak, duymak.
i.-dék 43b/08
i.-déler 32a/07
i.-déŋler 44a/05
i.-edé 10b/13
i.-egende 48b/15
i.-eler 10b/02
i.-esün 11a/07
i.-e tor- İşitedurmak. 11a/07
i.-gende 13b/15
i.-gél 35b/13
i.-keç 47b/14
i.-keçde 10b/07
i.-kende 10b/09, 14a/15, 16a/01, 16a/11
i.-kenden 40b/01
i.-kenégézné 11a/08
i.-miysézmé 22b/02
i.-seler 18b/02
i.-seŋéz 37b/05
i.-sün 10a/11
i.-üp 6b/11, 8a/11, 9a/04, 11a/01, 15a/03, 16b/14, 19b/12, 20b/03, 28b/10, 30a/09, 30b/08, 35b/10, 47a/07
i.-ürge 10a/11, 19b/15
i.-ürler 36b/06

işétél- *f.* İşitilmek, duyulmak.
i.-dé 5b/10
i.-medé 8a/03
i.-üp 24a/13

işétmek *is.* İşitmek, duymak işi.
i.+e (işétmege) 11b/10

işétür- *f.* İşitmesini sağlamak, duyurmak.
i.-érler 31b/08

işkek *is.* Kayık küreği.
i. 18a/03

işüt- → işét-
i.-sün 19b/15

işüw *is.* Kürek çekmek işi.
i. 18a/03

it *is.* Et, ten.
i.+é 25a/05

it- *f.* Etmek, yapmak, meydana getirmek. Bazı isimlerle birlikte kullanıldığında ise birleşik fiil, deyim yapar.
i.-dé (anṭ it-) 16b/04
i.-dé (emér it-) 23a/11
i.-dé (inkār it-) 44b/03
i.-dé (ṣaw it-) 5a/03
i.-déler (beyan it-) 13a/11
i.-eler (beyan it-) 24b/06
i.-emén (anṭ it-) 12b/09
i.-er (teġlim it-) 15a/13
i.-erge (helāk it-) 32b/03
i.-ermé (ṣaw it-) 7b/14
i.-ép (weġaz it-) 3a/13
i.-érge (teġlim it-) 15a/03
i.-ken (ṣaw it-) 8b/01
i.-kenden (mısḳıl it-) 46a/03
i.-kenéné (teslim it-) 47a/15
i.-mese (ḳabul it-) 15b/05
i.-üŋéz (cal it-) 17a/03
i.-üp (ḫézmet it-) 30b/02
i.-üp (idüp) (izgelek it-) 5a/14
i.-üp (idüp) (mısḳıl it-) 29b/08, 46b/12
i.-üp (yuḳ it-) 34a/10

itdér- *f.* Ettirmek.
i.-érge (ḫézmet itdér-) 30b/02

itek *is.* Giysinin alt kenarı.
i.+éne (itegéne) 18b/06

itél- *f.* Etmek işine konu olmak, edilmek,

yapılmak, oldurulmak.
i.-mes (ḳatél itél-) 16a/08

itmek *is.* Etmek işi.
i.+ (ḳatél it-) 16a/07

itül- → itél-
i.-üp (ḳatle itül-) 23a/13

iy- *f.* Eğmek, düz olan bir şeyi eğik duruma getirmek.
i.-er (baş iy-) 46a/03

iye *is.* Bir şey kendisine ait olan, sahip.
i.+ḳıl- İye yapmak, sahiplendirmek.15a/15
i.+sé 4a/12, 7b/11, 34a/09
i.+séne 40b/10
i.+sénéñ 34a/03, 39b/05

iyelen- *f.* Sahiplenmek.
i.-épdé 25a/12

iyer- *f.* Takip etmek, izlemek, bir şeyin veya bir kişinin arkasından gitmek.
i. 28b/09
i.-dé 6b/05, 8a/10, 43a/14
i.-dék 29a/07
i.-déler 4a/08
i.-eler 6b/08
i.-ép 47b/05
i.-gen 10a/12, 43a/07, 48b/12
i.-genler 29b/02
i.-genlerge 7b/07
i.-genlernéñ 7b/04
i.-megenlégé 26b/02
i.-sén 23b/07
i.-üp 13b/10
i.-üp kil- Ardından gitmek, takip etmek. 14b/08, 15a/02
i.-üp yör- Takip etmek, ardı sıra gitmek. 6b/04
i.-üp yöré- Takip etmek, ardı sıra gitmek. 31a/04, 31b/08
i.-üp yörü- Takip etmek, ardı sıra gitmek. 40b/09

iyerüw *is.* Takip etmek, izlemek işi.
i.+ (nefése iyer-) 20a/11
i.+né 23b/06

izgélék *is.* Mukaddeslik, hayırseverlik, iyilik.
i.+it- Hayırseverlik, iyilik yapmak. 5a/14

izgü [izgé] 1. *sf.* Kutsal, hayırsever, iyi yürekli.
i. 6b/13, 28a/13
2. *is.* Kutsal, hayırsever, iyi yürekli.
i. 28a/15, 28b/01

J

jirebe *is.* < (?) Kura.
e.+sal- Kura çekmek. 46a/14

K, Ḳ

ḳabaḥet *is.* (< Ar. ḳabāḥat) Kabahat, kötü.
k. 4b/03, 4b/06, 8b/03, 12a/13, 12b/10, 12b/15, 13a/02, 15a/15, 20b/02, 25b/04
ḳ.+ḳıla al- Kötü edebilmek. 20a/13
ḳ.+ḳıl- Kötü etmek. 20a/08

ḳabér *is.* (< Ar. ḳabr) Mezar.
ḳ.+den 48b/07
ḳ.+ġa 48a/10
ḳ.+ge 48a/02, 48a/14
ḳ.+néñ 48a/03, 48a/11

ḳabéri *is.* (< Ar.) Kabire, mezara ait, mezarla ilgili.
ḳ.+lerde 12a/15, 12b/05
ḳ.+lerden 12a/14

ḳabul *is.* (< Ar. ḳabūl) Bir şeye isteyerek veya istemeyerek razı olmak.
ḳ.+it- Kabul etmek.15b/05
ḳ.+ḳıl- Kabul etmek. 10b/09, 11a/02, 13a/14, 26a/13, 26a/14, 26a/14
ḳ.+ḳılup al- Kabul etmek. 26a/15

ḳaç- *f.* 1. Hızla koşup bir yere saklanmak.
ḳ.-sınlar 38a/12
2. Kimseye bildirmeden bulunduğu yerden ayrılmak, firar etmek.
ḳ.-dı 43a/09
ḳ.-dılar 43a/05, 48b/07
ḳ.-up 13a/05

ḳadaḳla- *f.* Çivilemek, bir şeyi bir yere çivi ile tutturmak.
ḳ.-dılar 46a/12, 46b/05
ḳ.-ġan 46a/15
ḳ.-ġıl 45b/06, 45b/08
ḳ.-rġa 46a/05

ḳadaḳlan- *f.* Çivilenmek, çivi ile tutturulmak.
ḳ.-ġan 48b/01
ḳ.-ġanlar 46b/15

ḳadaḳlaw *is.* Çivilemek işi.
ḳ.+ġa 45b/11

ḳader *e.* (< Ar. ḳadar) Miktarında, ölçüsünde, derecesinde.
ḳ. 13a/04, 13b/13, 21b/04, 21b/14, 32b/08, 38a/07, 38b/03, 39a/11, 41b/02

ḳadir *is.* (< Ar. ḳādir) Güçlü, gücü yeter, erkli.
ḳ. 11b/10

kāhin *is.* (< Ar.) Yahudilerin din reisi, rahip.
k.+ġa 5b/03
k.+lerden 7b/08
k.+lernéñ 44a/10

kāhinlernéñ oluġı Başrahip.
k. 7b/06, 42b/13, 43a/09, 43a/11, 43b/09

kāhinlernéñ oluġları Başrahipler.
k. 29b/06, 32b/01, 33a/08, 39b/11, 40a/15, 42b/06, 43a/10, 43a/11, 43a/15, 44b/12, 45a/02, 45a/15, 45b/01, 46b/10

kāhinlernéñ ṭüresé → kāhinlernéñ oluġı
k. 43b/13, 44a/03

ḳaḳ- *f.* İtmek, vurmak.
ḳ.-ıp 15b/08

ḳal- *f.* 1. Olduğu yeri ve durumu korumak, sürdürmek.
ḳ.-a 10b/15
ḳ.-ġan 18b/14, 34a/04, 49a/03
ḳ.-ġanda 7b/05
ḳ.-ıŋlar 15b/05
ḳ.-madı 5b/11
ḳ.-mas 37a/11
ḳ.-urlar 21b/03
2. Bir hale düçar olmak.
ḳ.-ar (tañ ḳal-) 28b/13
ḳ.-dı (tañ ḳal-) 34b/15, 45a/07
ḳ.-ġan 13b/14
ḳ.-sa (ṭol ḳal-) 35a/03
ḳ.-up (tañ ḳal-) 24b/14
3. Bazı isimlerle birlikte kullanıldığında birleşik fiil yapar.
ḳ.-ar (ġacepke ḳal-) 15a/13
ḳ.-asızlar (möbeḥeşe ḳal-) 25a/01
ḳ.-dı (ġacepge ḳal-) 21a/09
ḳ.-dı (ġacepke ḳal-) 4a/11
ḳ.-dılar (ġacepke ḳal-) 48a/15
ḳ.-dılar (ḥeyranġa ḳal-) 14b/13
ḳ.-ır (ġacepke ḳal-) 13b/03
ḳ.-up ġacepke ḳal-) 6a/14, 29a/03
ḳ.-up (ḥeyran ḳal-) 29b/02
ḳ.-ur (ḥeyran ḳal-) 15a/03

ḳala *is.* (< Ar. ḳalʿa) Şehir, kent.
ḳ. 5b/07

ḳaldır- *f.* Bırakmak, geride bırakmak, terk etmek.
ḳ.-ıp 27b/08
ḳ.-madılar (nesél ḳaldır-) 35a/10
ḳ.-mas (küŋéléné ḳaldır-) 45b/09
ḳ.-mışlar 22a/08
ḳ.-mıy (nesél ḳaldır-) 35a/08
ḳ.-mıyça (nesél ḳaldır-) 35a/09
ḳ.-up 4a/04, 4a/08, 29a/06

ḳ.-up kit- Bir yeri terk etmek, oradan gitmek.
39b/02

ḳaldur- → **ḳaldır-**

ḳ.-up 19a/14

ḳaltıra- *f.* Titremek, küçük ve hızlı salınım hareketleri yapmak.

ḳ.-p 14a/10

ḳaltırat- *f.* Titretmek, sarsmak.

ḳ.-dı 25a/10

ḳ.-ıp 4b/04, 25b/06

ḳaltıraw *is.* Titreme.

ḳ. 48b/07

ḳaluw *is.* Kalmak işi.

ḳ.+ı (tañ ḳal-) 32b/05

ḳama- *f.* Kapamak, kuşatmak.

ḳ.-p al- Kuşatıp sarmak. 24b/12

ḳamçı *is.* Kamçı, bir ucuna ip, deri vb. bağlı olan vurma, dövme aracı.

ḳ.+lar 29b/09

ḳamış *is.* Buğdaygillerden, sulak, nemli yerlerde yetişen, boğumlu, sert gövdesi olan bitkilere verilen ad.

ḳ. 46a/01

ḳ.+nıñ 47a/09

ḳan *is.* Atardamar ve toplardamarların içinde dolaşarak hücrelerde özümleme, yadımlama görevlerini sağlayan plazma ve yuvarlardan oluşmuş kırmızı renkli sıvı.

ḳ. 13b/12

ḳ.+ı 41a/15

ḳ.+ım 41b/01

ḳ.+nıñ 14a/02

ḳança *zf.* Ne kadar?

ḳ. 21b/06

ḳapçuḳ *is.* Küçük kap, torba.

ḳ. 15b/01

ḳapḳa *is.* Kapı, bir yere girip çıkarken geçilen ve açılıp kapanma düzeni olan duvar veya bölme açıklığı.

ḳ.+nıñ 31a/13

ḳar *is.* Atmosferdeki su buharının yoğunlaşmasıyla oluşan ve yeryüzüne beyaz ve hafif billurlar biçiminde donarak düşen su buharı.

ḳ. 24a/05

ḳara *is.* Kara renk, siyah, mecazen kötü. anlamında.

ḳ.+ (küñélleré ḳara bul-) 18a/12

ḳ.+mu 22a/15

ḳara- *f.* Bakmak, gözlemek, bakışı bir şey üzerine çevirmek.

ḳ. 37a/09

ḳ.-çı 32b/10

ḳ.-dı 8a/04, 17b/06, 21a/05, 24a/14, 29a/04, 31b/14, 44a/12

ḳ.-maymasın 45a/05

ḳ.-mıysın 34b/06

ḳ.-p 5b/02, 9b/09, 14a/05, 14a/09, 28b/06, 32a/05

ḳ.-p ṭor- Bakadurmak. 36b/13, 47b/02, 48a/05

ḳ.-ylar (ḳarıylar) 10b/01

ḳarakçı *is.* Hırsız, eşkıya, harami.

ḳ.+larnıñ 32a/15

ḳaran- *f.* Bakınmak, kolaçan etmek.

ḳ.-up 28b/11

ḳaranġulıḳ [ḳarañġılıḳ] *is.* Karanlık. Aydınlık olmayan.

ḳ. 47a/03

ḳaranġulan- [ḳarañġılan-] *f.* Karanlık olmak.

ḳ.-up 38b/13

ḳarar *is.* (< Ar. ḳarār) Bir iş veya sorun hakkında düşünülerek verilen kesin yargı.

ḳ.+bir- Karar vermek. 32b/03

ḳardeş *is.* Kardeş, aralarında değer verilen ortak bir bağ bulunanlardan her biri.

ḳ.+leré 9a/04

ḳarġan- *f.* Beddua etmek.

ḳ.-up 44b/06

ḳarın *is.* Karın, vücudun göğüsle bel

arasında kalan ön yüzü, mide.
k.+ına (ḳarnına) 20a/05

ḳarındaş *is.* Kardeş, aynı anne babadan doğmuş veya anne babalarından biri aynı olan çocukların birbirine göre adı.
ḳ.+ları 15a/08

ḳarşı *e.* 1. Karşıt, zıt, muhalif.
ḳ. 9a/11, 23b/01, 38a/05
ḳ.+bul- Karşı olmak, muhalif olmak. 26b/05
ḳ.+ṭor- Karşı durmak, karşı olmak. 9a/11
2. Karşılık olarak, mukabil.
ḳ. 26b/04, 43b/03, 43b/11
3. Bir şeyin, bir yerin, bir kimsenin, esas tutulan yüzünün ilerisi.
ḳ.+ṭor- Karşı durmak, karşısında olmak. 47a/14

ḳarşu *e.* 1. Bir şeyin, bir yerin, bir kimsenin, esas tutulan yüzünün ilerisi.
ḳ.+mdan 23b/03
ḳ.+ŋızdaġı 31a/07
ḳ.+sında 36b/12, 37a/13
2. Karşıt, zıt, muhalif.
ḳ.+bul- Karşı olmak. 18a/02
3. Ön, kat, huzur.
ḳ.+sında 37b/12

ḳart *is.* Yaşlı, ihtiyar, koca.
ḳ.+lar 33a/09, 44b/12
ḳ.+lardan 23a/12
ḳ.+ları 42b/07, 43a/11

ḳarye *is.* Köy, kasaba.
ḳ.+ge 31a/07, 41b/14
ḳ.+lerde 13a/06, 18b/04
ḳ.+lerge 17a/11
ḳ.+lerné 15a/13

ḳaşı *e.* Karşılık olarak, mukabil.
ḳ. 8b/13

ḳatél *is.* (< Ar. ḳatl) Öldürme.
ḳ.+it- Katletmek, öldürmek. 16a/07
ḳ.+itél- Katledilmek, öldürülmek. 16a/08
ḳ.+e (ḳatle) itül- Katledilmek, öldürülmek. 23a/13

ḳatı *sf.* Katı, sert.
ḳ. 5b/02, 8b/05

ḳatıraḳ *zf.* Daha şiddetli.
ḳ. 30b/10

kātib *is.* (< Ar. kātib) Yazan, yazıcı, yazman.
k.+ler 4a/12

ḳatil *is.* (< Ar. ḳātil) Katleden, öldüren.
ḳ.+ler 20a/10

ḳattı 1. *sf.* Şiddetli, yüksek.
ḳ. 12a/02, 12b/07, 22a/04, 24a/12, 47a/04, 47a/12
2. *zf.* Hızlı, çabuk, şiddetli, yüksek.
ḳ. 25a/10, 25b/06, 45b/08
3. *is.* Katı, hoşgörüsüz, merhametsiz.
k.+bul- Katı olmak. 8a/04

ḳattılıḳ *is.* Katılık, hoşgörüsüz, merhametsiz, duygusuz olma durumu.
k.+ı (ḳattılığı) 27b/05
k.+ına 49a/06

ḳawuşmaḳ *is.* Kavuşmak işi.
ḳ. 8b/08

ḳay *sf.* Hangi?
ḳ. 40b/05

ḳaybérew 1. *sf.* Herhangi bir.
ḳ. 28a/02
2. *zm.* Herhangi bir.
k.+leré 24a/01

ḳayçan *zf.* Ne zaman? Ne vakit?
ḳ. 37a/15, 37b/05, 39a/15, 40a/08

ḳayda *zm.* Nerede?
ḳ. 40b/11

ḳaygı *is.* Üzüntü, endişe duyulan düşünce, tasa.
ḳ. 10b/11, 38a/15

ḳaygır- *f.* Üzülmek, kederlenmek.
k.-ıp 8a/05

ḳaygu → ḳaygı
ḳ. 41a/09

k.+ları 10b/13
k.+ŋız 12a/06
k.+ṭot- Kaygı tutmak, kaygılanmak. 48b/13

ḳayġulan- *f.* Kaygılanmak, endişe etmek, tasalanmak.
ḳ.-a başla- Kaygılanmaya başlamak. 42a/02
ḳ.-ıp 40a/03

ḳayġulı *is.* Kaygılı, endişeli, tasalı.
ḳ.+bul- Kaygılı olmak. 16b/08, 41a/04

ḳayġur- → **ḳayġır-**
ḳ.-up kit- Üzülüp gitmek. 28b/10

ḳayık *is.* Kayık, kürek veya yelkenle yürütülen ufak tekne.
ḳ. 8a/15
ḳ.+da 4a/06, 4a/08
ḳ.+ġa 13b/04, 17a/04, 21b/15, 22a/06
ḳ.+lar 12a/02
ḳ.+nıñ 12a/04

ḳayınana *is.* Kaynana, kocaya veya kadına göre birbirlerinin annesi, kayınvalide, hanımanne.
ḳ.+sı 4b/11

ḳayış *is.* Bağlamak, tutmak veya sıkmak amacıyla kullanılan, dar ve uzun kösele dilimi.
ḳ.+dın 3a/12

ḳaysı *zm.* 1. Hangi? Hangisi?
ḳ. 6a/09
ḳ.+mız 26a/07
ḳ.+na 31a/08
ḳ.+nı 38b/02
ḳ.+nıñ 35a/12
2. Bazı, kimi.
ḳ.+ları 18b/11, 31b/06
ḳ.+larını 38b/05
ḳ.+sı 10a/02, 10a/03, 10a/07, 10a/09, 21b/03, 46a/13

ḳayt- *f.* 1. Dönmek, geri gelmek veya geri gitmek, ayrılınan bir yere tekrar dönmek.
ḳ. 20b/11
ḳ.-dılar 8a/09
ḳ.-ıp 10b/03
ḳ.-mam 41b/13
ḳ.-masın 38a/14
ḳ.-masunlar 38a/14
ḳ.-up 20b/11, 23b/02, 25b/06, 42a/08
ḳ.-urġa 15a/09
2. Yadsımak.
ḳ.-arsın 41b/11
ḳ.-ursın 44b/09

ḳaytar- *f.* Geriye göndermek, geri vermek.
ḳ.-dılar 33b/13
ḳ.-sam 21b/02
ḳ.-up 11a/09, 23a/03

ḳaytaruw *is.* Geri çevirmek işi.
ḳ.+nı 16b/09

ḳayu 1. → **ḳaysı** 1.
ḳ. 11b/05, 15a/04, 15b/03, 15b/05, 18b/04, 25a/03, 35b/11, 40b/09, 48a/05
2. → **ḳaysı** 2.
ḳ.+ları 5b/12, 22b/10, 31a/15, 35a/01, 47a/07
ḳ.+ların 34a/02, 34a/03
ḳ.+sıñ 14a/06

ḳayubér *zm.* Bazı, kimi.
ḳ.+leré 6a/03, 23a/07

ḳaz- *f.* Kazmak, herhangi bir amaçla toprağı açmak, oymak.
ḳ.-up 33b/09

ḳaża *is.* (< Ar. ḳażā) Yargı, hüküm.
ḳ.+sınıñ 46b/01

ḳazan *is.* Çok miktarda yemek pişirmeye veya bir şey kaynatmaya yarayan büyük, derin kap.
ḳ.+larnı 19a/02

ḳazġan- *f.* Kazanmak, olumlu, iyi bir sonuç elde etmek.
ḳ.-up 23b/10

ḳazu- *f.* Kazımak, bir aleti sürterek bir şeyin yüzündeki tabakayı kaldırmak.
ḳ.-dı 33b/09

kefénle- *f.* (< Ar. kefen+T. +le-) Ölüye kefen sarmak, tekfin etmek.
k.-p 48a/02

kerre *is.* (< Ar.) Defa, kez.
k. 41b/10

kerzinke *is.* (< Rus. korzinka) Sepet, sele.
k. 21b/13, 22b/07
k.+né 17b/10, 22b/04

keyén *e.* Sonra.
k. 5b/09

kébék *e.* Gibi, benzer.
k. 31b/02

kébi → kébék
k. 3b/05, 4a/01, 4a/12, 4a/12, 6a/07, 11b/09, 17a/08, 19a/02, 22b/15, 24a/06, 25b/07, 28a/09, 35b/02, 36a/03, 36a/08, 40b/14, 41a/08, 43a/01, 45a/12, 48b/06
k.+dér 39b/01
k.+dür 15b/15

kéçék 1. *sf.* Küçük.
k. 3a/05, 12a/01, 13b/08, 14b/11, 14b/11, 17b/10, 20b/02, 20b/07, 20b/08, 20b/12, 21b/10, 22b/04, 25a/13, 26a/11, 26a/13, 28a/03, 28a/06, 28a/09, 47b/03
2. *is.* Küçük.
k. 11b/06
3. *is.* Yaşça küçük olan, çocuk.
k.+lerden 26b/09

kém *zm.* Kim, hangi kişi anlamında cümlede özne, tümleç, nesne, yüklem görevinde kullanılan bir söz.
k. 4b/01, 6a/05, 9b/08, 12b/11, 14a/08, 23a/06, 23a/09, 29a/03, 29a/13, 31a/09, 33a/11, 48a/11
k.+dér 12a/11
k.+de 10a/11
k.+ge 46a/14
k.+éŋde 11a/12
k.+ler 9b/08, 30a/07
k.+né 42b/09
k.+néñ 34b/12

kémse *zm.* Kimse, herhangi bir kişi, kim olduğu bilinmeyen kişi.
k. 39b/01
k.+de 11a/12
k.+ge 15a/04, 15a/04

kér- *f.* Girmek, dışarıdan içeriye geçmek, herhangi bir şeyin içine geçmek.
k.-dé 4b/10, 5b/09, 7b/12, 9a/02, 14b/05, 14b/09, 16b/07, 21a/07, 22a/06, 31b/13, 32a/08
k.-dékden 25b/09
k.-déler 13a/03
k.-e al- (kéralmas) Girebilmek.
5b/07
k.-ép 4a/10, 9b/14, 10b/15
k.-geç 27b/13
k.-geçde 31a/08
k.-gen 14b/13, 20a/04
k.-gende 13a/12, 33a/08
k.-genénde 18b/05, 20a/01
k.-me 23a/04, 25b/06
k.-mesünler 38a/13
k.-mey 20a/05
k.-se 40b/09
k.-seŋéz 15b/04
k.-üp 5a/11, 7b/07, 9a/13, 13b/04, 16a/15, 17a/05, 18a/11, 19b/12, 20a/06, 20a/15, 21b/15, 47b/10, 48a/14
k.-ürge 13a/01

kéréş- *f.* Girişmek, başlamak.
k.-dé 15a/14, 23a/15
k.-déler 45a/12
k.-miyler 18b/15
k.-üp 32a/09

kért- *f.* Yerleştirmek, sokmak.
k.-üp 21a/04

kérüw *is.* Girmek işi.
k.+é 28a/10, 28b/13, 28b/15
k.+énden 29a/02
k.+éñ 26b/12, 26b/15, 27a/03
k.+ge 17b/14
k.+né 28a/08

kéşé *is.* Kişi, insan, kimse, şahıs.
k. 3a/14, 4a/14, 5b/05, 5b/13, 6a/03, 6a/12, 7b/09, 7b/13, 7b/14, 9b/05, 10b/07, 10b/09, 10b/13, 11a/07, 11a/13, 11b/12, 12a/14, 12a/15, 12b/04, 13a/08, 13b/01, 13b/06, 14a/13, 16a/03, 16a/10, 17b/12, 18b/07, 19b/04, 23b/05, 23b/10, 26a/10, 26b/03, 27a/07, 27a/15, 27b/08, 27b/12, 28a/09, 28a/12, 29a/10, 29a/11, 30b/09, 30b/15, 31a/10, 33b/07, 35a/02, 37b/02, 38b/07, 39a/13, 42b/09, 45a/10, 47b/01
k.+dér 41a/07
k.+ge 7b/15, 8a/05, 13a/10, 14b/14, 22b/03, 22b/06, 23b/09, 24b/02, 25b/14, 33a/03, 41a/10
k.+ler 6a/13, 6b/07, 11a/01, 13a/09, 15a/03, 28a/02, 31b/02, 35b/01, 38a/10, 43b/11, 46b/07
k.+leré 9a/10
k.+lerge 6b/12, 6b/12, 7b/08, 48b/08, 48b/13
k.+lerné 5a/03, 6b/13, 14b/09, 21b/04, 22b/15
k.+lernéñ 19a/10, 23b/04, 34b/06
k.+né 4b/04, 7b/10, 8b/09, 8b/12, 9a/13, 14a/08, 14b/02, 20a/13, 21a/01, 24a/15, 27b/07, 44b/06, 45a/08, 46a/06
k.+néñ 8b/10, 9a/12, 15b/04, 26b/01, 28b/03, 35a/04, 35a/10
k.+séden 46a/05

ḳıçḳır- *f.* Bağırmak, haykırmak, bağırıp çağırmak.
ḳ.-alar 8b/04
ḳ.-ar 30b/11
ḳ.-dı 47a/04
ḳ.-dılar 18a/07
ḳ.-ırġa 30b/09
ḳ.-up 4a/14, 4b/04, 12b/08, 25b/02, 31b/08, 47a/12, 47a/15
ḳ.-ur 45b/06, 45b/08
2. Ötmek. (Horoz için.)
ḳ.-dı 44a/15, 44b/07
ḳ.-ġandamı 39b/06
ḳ.-ġandan 41b/10
ḳ.-masdan 44b/08

ḳıl- *f.* 1. Etmek, yapmak, işlemek.
ḳ.-a 34a/09
ḳ.-a al- Yapabilmek. 30a/04
ḳ.-a (doġa ḳıla başla-) 33a/02
ḳ.-asızlar 31a/10, 31b/01
ḳ.-ayım 30b/15, 45b/05
ḳ.-ayup 40a/11
ḳ.-dılar 24b/11
ḳ.-ġan 14a/08, 18a/13, 19a/12
ḳ.-ġanı 40a/13
ḳ.-ġanımnı 33a/13, 33b/06
ḳ.-ġanlarınıñ 16b/15
ḳ.-ursın 33a/10
2. İsimlerle birlikte kullanıldığında ismin anlamına bağlı olarak birleşik fiil yapan yardımcı fiil.
ḳ.- (ḫeber ḳıl-) 13b/01
ḳ.- (ḥörmet ḳıl-) 19b/02, 28b/04
ḳ.-a (aruwsız ḳıla al-) 20a/04
ḳ.-a (aruwsız ḳıla ṭor-) 19b/13
ḳ.-a (aruwsız ḳıl-) 19b/14
ḳ.-a (doġa ḳıl-) 42a/05
ḳ.-a (éş ḳıla al-) 25a/15
ḳ.-a (ġıyzzet ḳıl-) 19a/09
ḳ.-a (helāk ḳıla al-) 8a/07
ḳ.-a (ḫézmet ḳıl-) 47b/05
ḳ.-a (iġtiḳad ḳıla al-) 25b/01
ḳ.-a (ḳabahat kıla al-) 20a/13
ḳ.-a (ḳabul ḳıl-) 10b/09, 11a/02

ķ.-a (mömkin ķıl-) 21a/11
ķ.-a (ozun ķıl-) 36b/11
ķ.-a (yağşılıķ ķıla al-) 40a/08
ķ.-a (yamanlıķ ķıla al-) 26b/04
ķ.-a (zina ķıl-) 28a/02
ķ.-alar (ķabahat ķıl-) 20a/08
ķ.-am (awlawçı ķıl-) 4a/03
ķ.-amın (emér ķıl-) 25b/05
ķ.-amın (iġtiķad ķıl-) 25b/03
ķ.-ar (beyan ķıl-) 11b/13
ķ.-ar (ḫézmet ķıl-) 3b/10
ķ.-ar (ḫörmet ķıl-) 16a/09
ķ.-ar (iye ķıl-) 15a/15
ķ.-asızlar (buş ķıl-) 19b/09
ķ.-ayıķ (temṡil ķıl-) 11b/05
ķ.-dı (doġa ķıl-) 5a/07
ķ.-dı (emér ķıl-) 5b/02, 8b/01, 8b/05, 24b/03, 39b/03
ķ.-dı (ḫézmet ķıl-) 4b/14
ķ.-dı (ḫuş ķıl-) 16b/01
ķ.-dı (iġlan ķıl-) 20a/07
ķ.-dı (külege ķıl-) 24a/12
ķ.-dı (peyġamberlek ķıl-) 19a/08
ķ.-dı (reḥém ķıl-) 17a/09
ķ.-dı (selamet ķıl-) 14a/11
ķ.-dı (ṣélte ķıl-) 49a/06
ķ.-dı (teslim ķıl-) 47a/12
ķ.-dı (yaḫşı ķıl-) 21a/10
ķ.-dı (yitkençé ķıl-) 40a/10
ķ.-dı (żıyafet ķıl-) 16a/13
ķ.-dılar (defén ķıl-) 16b/14
ķ.-dılar (menġı ķıl-) 28a/05
ķ.-dılar (meṣliḥet ķıl-) 8a/08
ķ.-dılar (mısķıl ķıl-) 14b/07
ķ.-dılar (weġde ķıl-) 40b/02
ķ.-dıŋız (cıyılışı ķıl-) 32b/01
ķ.-duķ (menġı ķıl-) 26b/02
ķ.-ġan (doġa ķıl-) 32b/10
ķ.-ġan (ķabul ķıl-) 26a/14
ķ.-ġan (pare pare ķıl-) 12b/03
ķ.-ġan (yawızlıķ ķıl-) 45b/07
ķ.-ġanġa (iġtiķad ķıl-) 25b/01
ķ.-ġanını (éş ķıl-) 13a/15, 13b/02
ķ.-ġanıñızda (doġa ķıl-) 33a/01
ķ.-ıŋız (doġa ķıl-) 38a/15, 42a/11
ķ.-ıñızlar (doġa ķıl-) 39a/15
ķ.-ıñızlar (turı ķıl-) 3a/05
ķ.-ıp (aşkāra ķıl-) 3a/10
ķ.-ıp (tewbe ķıl-) 3b/14
ķ.-ıyım (ṣabır ķıl-) 25a/08
ķ.-ma (uġrulıķ ķıl-) 28b/02
ķ.-ma (zina ķıl-) 28b/02
ķ.-madı (ķabul ķıl-) 13a/14
ķ.-maŋız (endişe ķıl-) 38a/01
ķ.-maŋızlar (menġı ķıl-) 26b/03, 28a/07
ķ.-mas (żarar ķıl-) 49a/14
ķ.-mayasun (ġazap ķıl-) 12b/10
ķ.-mıyça (şik ķıl-) 32b/14
ķ.-sa (emér ķıl-) 21a/08
ķ.-sa (ķabul ķıl-) 26a/13
ķ.-sam (ḫarap ķıl-) 41b/06
ķ.-up (doġa ķıl-) 42a/12
ķ.-up (doşmanlék ķıl-) 16a/07
ķ.-up (éş ķıl-) 26b/04
ķ.-up (ġayret ķıl-) 47b/10
ķ.-up (ḫiṭap ķıl-) 35b/04
ķ.-up (ḫökém ķıl-) 30a/12
ķ.-up (ḫöküm ķıl-) 29b/07
ķ.-up (inkār ķıl-) 44a/13
ķ.-up (ķabul kıla al-) 26a/15
ķ.-up (menġı ķıl-) 23a/11
ķ.-up (merḥemet ķıl-) 13b/08
ķ.-up (reḥém ķıl-) 25a/15
ķ.-up (şökér ķıl-) 21b/08
ķ.-up (ṭalaķ ķıl-) 27b/15
ķ.-up (ṭup ṭup ķıl-) 17b/03
ķ.-ur (doġa ķıl-) 17b/15, 28a/11
ķ.-ur (ķabul ķıl-) 26a/14
ķ.-ur (meşhür ķıl-) 21a/09
ķ.-ur (yaralı ķıl-) 12b/06

ḳ.-urġa (éş ḳıl-) 12b/04
ḳ.-urġa (éşlerné ḳıl-) 33a/10
ḳ.-urġa (fida ḳıl-) 30b/03
ḳ.-urġa (helāk ḳıl-) 4b/01
ḳ.-urġa (meşhür ḳıl-) 13b/03
ḳ.-urġa (ṭalaḳ ḳıl-) 27b/03

ḳıldır- *f.* Ettirmek, yaptırmak.
ḳ.-a (zina ḳıldır-) 27b/15

ḳılġuwçı → ḳıluwçı
ḳ.+lar 19a/07

ḳılıç *is.* Uzun, düz veya eğri, ucu sivri, bir veya her iki yüzü keskin, kın içinde bele takılan, çelikten silah.
ḳ. 42b/13, 43a/01
ḳ.+lar 42b/07

ḳılın- *f.* Edilmek, yapılmak.
ḳ.-a 15a/06
ḳ.-a (ġafu ḳılın-) 9b/01
ḳ.-ġan 27a/13
ḳ.-ġan (ḫeẕer ḳılın-) 30a/08
ḳ.-sa 34a/09

ḳılış- *f.* Kılmak fiilinin birden çok kişiyle gerçekleştirilmesi.
ḳ.-up (meşliḥet ḳılışup ṭor-) 33a/15

ḳılmaḳ *is.* Etmek, yapmak işi.
ḳ.+ (helāk ḳıl-) 25a/13
ḳ.+nı (tewbe ḳıl-) 15b/08

ḳılmaw *is.* Etmemek, yapmamak işi.
ḳ.+ı 9b/02
ḳ.+nı (aşkāre ḳıl-) 8b/06

ḳıluw *is.* Etmek, yapmak işi.
ḳ.+ (ṭalaḳ ḳıl-) 27a/15
ḳ.+ (yaḫşılıḳ ḳıl-) 8a/02
ḳ.+ (yamanlıḳ ḳıl-) 8a/02
ḳ.+çı (ḫeżér ḳıl-) 3a/03
ḳ.+ımnı 29b/13
ḳ.+ımnı (azad ḳıl-) 45a/14
ḳ.+ına (eşler ḳıl-) 15a/12
ḳ.+ıŋız 37b/14
ḳ.+ıñnı 29b/12
ḳ.+nı (salṭanat ḳıl-) 30a/13

ḳıluwçı *is.* Kılıcı, kılmak işini yapan.
ḳ. 3a/03
ḳ.+lar 38a/03

ḳına→ géne
ḳ. 48a/09

ḳır *is.* Şehir ve kasabaların dışında kalan, çoğu boş ve geniş yer, dağ bayır.
ḳ. 5a/06
ḳ.+da 3a/04, 38a/13
ḳ.+dağı 3a/13

ḳırıḳ *sf.* Kırk, otuz dokuzdan sonra gelen sayı.
ḳ. 3b/09

ḳırıḳ biş *sf.* Kırk dörtten sonra gelen sayı.
ḳ. 2b/21

ḳırıy *is.* Kenar, bir şeyin, bir yerin bitiş kısmı veya yakını, sınır, kıyı, yaka.
ḳ.+ında 30b/06
ḳ.+larına 27a/11
ḳ.+na 6b/01, 18a/15
ḳ.+naça 39a/04
ḳ.+nıda 3b/15
ḳ.+nıdan 39a/04

ḳış- *f.* Sıkıştırmak.
ḳ.-masunlar 8a/14

ḳıs- → ḳış-
ḳ.-ar 13b/11
ḳ.-dı 14a/08
ḳ.-ḳanını 14a/07

ḳısḳart- *f.* Kısaltmak.
ḳ.-dı 38b/06
ḳ.-masa 38b/04

ḳış *is.* Kış, sonbaharla ilkbahar arasındaki soğuk mevsim.
ḳ.+da 38b/01

ḳıyamet *is.* (< Ar. ḳıyāmet) Dünyanın sonu, bütün ölülerin dirilerek mahşerde toplanacakları zaman.
ḳ. 34b/15

ķ.+de 35a/12

ķıyın *is.* Zor, güç.

ķ.+bul- Zor olmak, zorlanmak. 18a/03

ķıymmetlé *sf.* (< Ar. ķıymet+T. +lé)
Kıymetli, değerli.
ķ. 40a/01

ķıyna- *f.* Şiddetli dövmek.
ķ.-dılar 33b/12

ķız *is.* Kız, genç kadın.
ķ. 13b/08, 14a/11, 14b/11, 16b/04, 16b/06, 16b/13, 44b/01
ķ.+ġa 16b/02, 16b/13
ķ.+ı 16a/15
ķ.+ım 14b/11
ķ.+ına 20b/02
ķ.+ından 20b/05
ķ.+ıñ 14a/14
ķ.+ıñdan 20b/11
ķ.+larıdan 44a/11

ķızġan- *f.* Acımak, biri hakkında endişeye düşmek.
ķ.-am 21a/15

ķızġanıç *is.* Acı, ızdırap.
ķ. 38b/02

ķızġanıçlıķ *is.* Acılık, ızdıraplık.
ķ.+dan 38b/12

ķızıl *sf.* Parlak kırmızı renk.
ķ. 45b/13, 46a/04

ķız ṭuwġan *is.* Kız kardeş.
ķ.+ım 9b/11

ki *bağ.* (< Far.) 1. Anlam bakımından birbirleriyle ilgili cümleleri birbirine bağlayan bir söz.
k. 3a/14, 5b/06, 9a/03, 9b/13, 11b/08, 33a/03, 35b/13, 38b/02, 39b/01
2. "Öyle, o kadar, o denli" vb. nden sonra kullanıldığı cümleye güç katan bir söz.
k. 7b/05, 19a/08, 25b/07, 37b/05, 45a/06

kiç *is.* Akşam, güneşin batmasına yakın zamandan gecenin başlamasına kadar olan vakit, akşam vakti, akşamleyin.
k. 4b/14, 17a/10, 17a/11, 17b/15, 31b/14, 40b/15, 47b/06
k.+de 11b/13, 32b/06
k.+demé 39b/05

kiçe *is.* Gece, genellikle saat 22.00'den itibaren gün ağarıncaya kadar geçen süre, tün, şeb.
k.+de 11a/14
k.+lerde 12b/05

kiçér- *f.* Affetmek.
k.-e al- Affedebilmek. 6a/05
k.-éŋéz 33a/03
k.-meseŋéz 33a/05

kiçérél- *f.* Affedilmek.
k.-dé 6a/02, 6a/07
k.-ür 10b/03

kiçérüw *is.* Affetmek işi.
k.+ge 6a/10

kil- *f.* 1. Gelmek, bir yere gitmek, varmak, ulaşmak.
k. 28b/09
k.-dé 15a/01, 15a/04, 18a/05, 20b/15, 22a/01, 24b/10, 27a/12, 30b/03, 30b/14, 31b/15, 32a/03, 33a/07, 41a/01, 42b/02
k.-dékén 24a/02
k.-déler 4a/09, 9a/05, 12a/13, 18a/14, 22b/09, 26a/04, 30b/04, 32a/07, 41b/14, 42b/07, 48a/08
k.-dém 5a/11, 6b/14
k.-déŋmu 4b/01
k.-e 7a/06, 25a/04, 25a/11, 42b/04
k.-eçek 31b/09
k.-eçekñéñ 31b/10
k.-ermé 47a/11
k.-e al- 5b/14
k.-e ṭor- Geledurmak. 29a/14, 39a/02, 39b/07
k.-éŋéz 34a/07

k.-éŋézler 4a/02
k.-ép 3b/03, 9b/05
k.-épdér 21b/03
k.-gen 9a/06, 18b/09, 18b/15
k.-gende 23b/14, 31a/06
k.-ken 46a/06
k.-mede 30b/02
k.-sün 28a/06
k.-üp 3b/12, 4b/12, 6b/15, 10b/07, 11b/08, 13b/06, 13b/08, 13b/15, 14a/13, 14b/04, 16b/14, 20b/03, 24a/12, 28a/12, 29b/11, 31b/12, 34a/09, 34b/04, 35a/01, 35b/09, 36b/15, 37b/04, 39b/08, 40b/14, 42a/08, 42a/13, 42b/01, 43a/11, 44a/11, 47b/09, 48a/10
k.-ür 3a/14, 5b/08, 24b/08
2. -p zarf fiil eki almış fiillerle birlikte kullanıldığında devamlılık bildiren yardımcı fiil.
k.-dé (alıp kil-) 40a/01
k.-déler (alıp kil-) 46a/09
k.-déler (alup kil-) 22b/10, 25a/09, 31b/03, 43a/10
k.-déler (iyerüp kil-) 15a/02
k.-dém (alup kil-) 25a/02
k.-éŋéz (alıp kil-) 25a/09
k.-éŋéz (alup kil-) 31a/09, 34b/10
k.-ép (alup kil-) 21a/01
k.-gen (iyerüp kil-) 14b/08
k.-üp (alıp kil-) 16b/12
k.-üp (alup kil-) 45b/12
k.-üp (cıyılup kil-) 16b/15
k.-ürge (alıp kil-) 16b/11
k.-ürge (alup kil-) 28a/04
3. Bazı isimlerle birlikte birleşik fiil oluşturan yardımcı fiil.
k.-déler (aldına kil-) 8a/13, 8b/07
k.-e (çamañ kil-) 5a/14
k.-mes (tuġrı kil-) 43b/04, 43b/09
k.-üp (aldına kil-) 5a/13, 6b/01, 13a/07, 14a/10, 17a/10, 24b/12, 27a/15, 33a/09, 42b/10
k.-üp (tuġrı kil-) 16a/12

kileçek *is.* Daha gelmemiş, yaşanacak zaman, istikbal, ati.
k. 49b/05
k.+né 44a/08

kilmek *is.* Gelmek işi.
k.+éné 44a/02

kiltér- *f.* Getirmek.
k.-déler 5b/12

kiltür- → kiltér-
k.-dé 34b/11

kilüw *is.* Gelmek işi.
k. 43a/04, 46b/07
k.+én 24b/06

kilüwçé *is.* Gelici, gelen.
k.+kitüwçé Gelen giden. 17a/03

kim *is* (< Far. kem) Noksan, eksik.
k.+dér 28b/07

kiŋeş *is.* Akıl, tavsiye.
k.+bir- Akıl vermek, tavsiye vermek. 47b/08

kiŋeş- *f.* Görüşüp konuşmak, akıl alışverişi yapmak, danışmak.
k.-üp 44b/13

kirek *is.* Gerek, lazım, icap.
k. 6b/12, 6b/12, 7a/14, 9a/14, 22a/11, 31a/11, 32b/12, 35a/06, 37b/15, 41b/12
k.+é 44a/04
k.+mé 8a/02, 8a/02

kiré *zf.* Geri, tekrar, yeniden.
k. 38a/14

kirtele- *f.* Bağ, bahçe, bostan gibi yerlerin çevresine ağaç dallarından duvar örmek, çit çekmek.
k.-dé 33b/08

kis- *f.* Kesmek, bıçak, makas vb. bir araçla

bir şeyi ikiye ayırmak, parçalamak, doğramak.
k. 26b/12, 26b/15
k.-té 16b/12
k.-üp 42b/14
k.-üp al- Kesip almak. 31b/06

kisek *is.* Dilim, parça, kesek.
k. 17b/09, 17b/10, 43a/06, 47a/08
k.+lerden 21b/13

kistür- *f.* Kestirmek, kesmek işini yaptırmak.
k.-gen 16a/01

kisüwçé *is.* Kesici, kesmek işini yapan.
k.+né (yul kisüwçé) 46b/03

kit- *f.* 1. Olduğu yerden ayrılmak, bir yerden bir yere gitmek.
k. 23b/03
k.-dé 33b/10
k.-e 41a/08, 49b/05
k.-er 41b/06
k.-erge 5b/02, 21b/14
k.-erge (ütüp kit-) 18a/05
k.-eyék 42b/03
k.-mézlermé 11a/04
k.-sün 13a/11
k.-té 19b/06
k.-üp 27a/11, 49a/01
k.-üp bar- Gitmek. 7b/01
2. -p zarf fiil eki almış fiillerle birlikte kullanıldığında kendinden önce gelen fiilin anlamını güçlendiren yardımcı fiil.
k.-dé (çığup kit-) 40a/15
k.-dé (ḳaygurup kit-) 28b/10
k.-déler (çüplep kit-) 10a/03
k.-déler (taşlap kit-) 34b/02
k.-e (ṭorup kit-) 23a/14
k.-eler (çıḳarılup kit-) 20a/06
k.-er (alup kit-) 10b/08
k.-er (taralup kit-) 41b/06
k.-kende (ḳaldırup kit-) 39b/02
k.-üp (çığup kit-) 29b/01

kitap *is.* (< Ar. kitāb) Kitap.
k.+ında (kitabında) 3a/06, 35b/03
k.+larnı 35a/15
k.+nıñ 46b/05

kitapçı *is.* (< Ar. kitāb+T. çı) Dinsel yorumcu.
k.+lar 9a/06, 18b/10, 19a/04, 24b/06, 33a/08, 43a/11, 44b/13
k.+lardan 23a/13, 35b/09
k.+larġa 29b/06
k.+ları 6b/08, 39b/11
k.+larnıñ 32b/02

kitér- *f.* Getirmek, gelmesini sağlamak.
k.-dé 10a/10
k.-e 11b/01
k.-érge 18b/03

kitüwçé *is.* Gidici, gitmek işini yapan.
k.+ler (kilüwçe kitüwçe) 17a/03

kiy- *f.* Giymek, örtünüp korunmak için bir şeyi vücuduna geçirmek.
k.-gen 48a/14
k.-genleréné 13a/08
k.-meŋéz 15b/03

kiydér- *f.* Giydirmek, giymek işini yaptırmak.
k.-déler 45b/15

kiydür- → **kiydér-**
k.-üp 46a/04

kiyew *is.* Güvey.
k. 7a/03, 7a/05, 7a/06
k.+ge çıḳ- Evlenmek. 28a/02

kiyék *is.* Geyikgillerden, erkeklerinin başında uzun va çatallı boynuzları olan memeli hayvan.
k. 3b/09

kiyém *is.* Giyim, giysi.
k. 7a/10, 13a/08, 15b/03, 24a/06, 36b/07, 45b/14, 48a/14
k.+émne 14a/06
k.+én 30b/13

k.+éné 8b/02, 14a/01, 14a/01, 44a/03, 46a/04, 46a/13
k.+énéñ 18b/06
k.+ge 7a/07
k.+leré 3a/11, 24a/05
k.+lerén 31b/04, 31b/05
k.+leréné 38a/14
k.+lerénéñ 46a/13
k.+né 46a/04

kiyéndér- *f.* Giyindirmek, giyinmek işini yaptırmak.
k.-üp 45b/14

kiyüw *is.* Giymek işi.
k.+né 36b/07

kiz- *f.* Gezmek, bir yerde dolaşmak, yürümek.
k.-üp 15a/13

ḳoçaḳla- *f.* Kucaklamak, kollarla sarıp göğüs üzerine bastırmak.
ḳ.-dı 26a/12
ḳ.-p 28a/10

ḳodret *is.* (< Ar. ḳudret) Güç, erk, erke, iktidar.
ḳ. 4a/12, 24a/01
ḳ.+é 6a/10
ḳ.+éné 35a/15
ḳ.+leré 8b/09

ḳodretlé *sf.* (< Ar. ḳudret+T. +lé) Gücü olan, güçlü.
ḳ. 4b/06

ḳodretlék *is.* (< Ar. ḳudret+T. +lék) Güçlülük, erklik. (Baba Tanrı'nın egemen gücü.)
ḳ.+énéñ 44a/01

ḳol *is.* Kul, köle, uşak.
ḳ. 33b/12
ḳ.+ı 30b/01
ḳ.+ına 42b/14
ḳ.+larnı 34a/02
ḳ.+nı 33b/14, 33b/15

ḳolaḳ *is.* Kulak, başın her iki yanında bulunan işitme organı.
ḳ.+ı (kolaġı) 19b/15
ḳ.+ına (kolaġına) 15b/11
ḳ.+ını (kolaġını) 42b/14
ḳ.+lar 10a/11
ḳ.+ları 10b/02, 11a/07, 21a/06
ḳ.+larına 32b/02
ḳ.+larını 21a/10
ḳ.+larınıñ 21a/03
ḳ.+larıŋız 22b/01

ḳomġan *is.* İbrik.
ḳ.+larnı 19a/01

ḳor- *f.* Kurmak,bir şeyi oluşturan parçaları birleştirerek bütün durumuna getirmek, monte etmek.
ḳ.-ayıḳ 24a/10

ḳorban *is.* (< Ar. ḳurbān) Tanrı'nın rızasını kazanmaya vesile olan şey.
ḳ. 27a/07

ḳorbanlı *is.* (< Ar. ḳurbān+ T. +lı) Kurban edilecek olan.
ḳ. 40b/04

ḳorbanlıḳ *is.* (< Ar. ḳurbān+ T. +lıḳ) Kurban edilmek için ayrılmış, kurban edilmeye uygun.
ḳ.+bul- Kurbanlık olmak. 19b/05
ḳ.+çal- Kurbanlık kesmek. 5b/04
ḳ.+lardan 36a/08
ḳ.+nıñ 19b/06

ḳorı *sf.* Kuru, suyu, nemi olmayan, yaş ve nemli karşıtı.
ḳ. 9b/15, 18a/01

ḳorı- *f.* 1. Kurumak, suyu çekilip cansız duruma gelmek.
ḳ.-ġanını 32b/08
2. Kurumak, kanı çekilip cansız duruma gelmek.
ḳ.-y 25a/05

ḳort *is.* Bazı böceklere veya bazı böcek kurtçuklarına verilen ad.

ḳ.+ı 27a/05

ḳoru- 1. → **ḳorı-** 1.
ḳ.-dı 10a/06
ḳ.-ġan 32b/11
2. → **ḳorı-** 2.
ḳ.-ġan 7b/12, 7b/15

ḳoş *is.* Yumurtlayan omurgalılardan, akciğerli, sıcak kanlı, vücudu tüylerle örtülü, gagalı, iki ayaklı, iki kanatlı uçucu hayvanların ortak adı.
ḳ. 47a/02
ḳ.+lar 10a/03, 11b/08

ḳot *is.* Kut, baht, ilahi bir kaynaktan gelen rahmet, bereket.
ḳ.+lar 38b/15

ḳotḳar- *f.* Kurtarmak, bir canlıyı felaketten, tehlikeden veya zor durumdan uzaklaştırmak.
ḳ. 46b/10
ḳ.-a al- Kurtarabilmek. 46b/13
ḳ.-dı 31a/03, 46b/13
ḳ.-up al- Kurtarıp almak, kurtarmak. 8a/03

ḳotḳaruw *is.* Kurtarmak işi.
ḳ. 23b/07

ḳotul- *f.* Kurtulmak, tehlikeli veya kötü bir durumu atlatmak.
ḳ.-a 49a/10
ḳ.-a al- Kurtulabilmek. 29a/03, 38b/04
ḳ.-urlar 38a/08

ḳoturt- *f.* Kudurtmak, öfkelenmesine yol açmak.
ḳ.-a 45b/03

ḳoyaş *is.* Güneş, gezenlere ve yer yuvarlağına ışık ve ısı veren büyük gök cismi.
ḳ. 4b/14, 10a/05

köç *is.* Güç, kudret, kuvvet, yetki.
k. 33a/10, 33a/13, 33b/05, 36a/07, 39b/03, 41b/11
k.+é 40a/10, 49b/04
k.+né 33a/11
k.+üñ 36a/01

köçle- *f.* Güç ile zorlamak, buyurmak.
k.-dé 17b/14

köçlé *sf.* 1. Güçlü, gücü olan, kuvvetli, yavuz.
k. 9a/12, 9a/13
2. Etkisi, önemi büyük olan, sözü geçer.
k. 15a/05, 15b/13

köçséz *is.* Güçsüz, gücü olmayan, aciz.
k.+dér 42a/12

köfér *is.* (< Ar. küfr) Tanrı'ya ve dine ait şeylere inanmamak, Tanrı'ya ortak koşmak.
k.+ayta ṭor- Küfredip durmak. 9b/01
k.+ayt- Küfretmek. 6a/04, 44a/04
k.+ler 9b/01

köméş *is.* Gümüş, parlak beyaz renkte, kolay işlenebilen ve tel durumuna gelebilen kıymetli metal.
k.+ke 40a/04

kömüş → **köméş**
k.+ke 17a/15

kön *is.* Gün, yer yuvarlağının kendi ekseni etrafında bir kez dönmesiyle geçen 24 saatlik süre.
k. 3b/09, 17a/09, 17a/11, 21b/01, 41b/09, 43a/01, 47b/07, 48a/06
k.+de 7a/14, 26a/02, 43b/08, 46b/09
k.+den 5b/09, 23a/14, 24a/03, 29b/10, 39b/10
k.+é 7b/10, 11b/13, 15a/02, 40b/03, 47b/07, 48a/09, 48b/09
k.+énde 16a/13, 40b/04
k.+ge 38b/03
k.+ler 7a/06
k.+lerde 3b/02, 7a/07, 21a/13, 38a/15, 38b/01, 38b/12
k.+leré 4a/09
k.+leréde 4a/09
k.+lerénde 7b/02, 7b/14, 8a/02

k.+lerné 38b/04, 38b/06
k.+né 7b/09, 16a/12, 31b/15
k.+néñ 7b/11, 18a/03, 39a/13, 47b/07

köngélék *is.* Kıskançlık.
k.+ler 20a/10
k.+néñ 45a/15

köndüz *is.* Gündüz, günün sabahtan akşama kadar süren aydınlık bölümü.
k. 11a/14, 12b/05

köreşdér- *f.* Güreştirmek, yarıştırmak.
k.-genéné (süz küreşdér-) 35b/10

körsi *is.* (< Ar. kürsī) Oturulacak, yüksekçe yer.
k.+leréné 32a/11

köt- *f.* Beklemek, bir iş oluncaya biri gelinceye değin bir yerde kalmak, durmak.
k.-ken 47b/09

köṭ- → **köt-**
k.-üp ṭor- Bekleyedurmak. 42a/03

kötüw *is.* Sürü.
k. 12b/15
k.+é 13a/03

kötüwçé *is.* Çoban.
k.+leré 13a/05
k.+né 41b/05
k.+sé 17a/08

köy- *f.* Yanmak.
k.-üp 10a/06

köyme *is.* Kayık, sandal.
k. 18a/01
k.+de 22a/08
k.+den 12a/13, 18a/15
k.+ge 9b/14, 12a/03, 13a/12, 17b/14, 18a/10
k.+lerné 12a/03
k.+né 18a/14
k.+sénde 12a/01

ḳubuw *is.* Kalkmak, kıyamet gününde dirilip ayağa kalkmak işi.
ḳ.+ı 35b/03

ḳul *is.* El, kol, insan vücudunda omuz başından parmak uçlarına kadar uzanan bölüm.
ḳ. 18b/11, 19a/06, 43b/06, 43b/07, 49a/13
ḳ.+ı 7b/12, 7b/15, 8a/06, 15a/05
ḳ.+ın 5a/15, 15a/11, 22b/13, 28a/03
ḳ.+ına 9a/01
ḳ.+ını 4b/13, 21a/02, 21a/04, 22b/12, 23a/01, 25b/08
ḳ.+ların 18b/12, 42b/11
ḳ.+larına 26a/01, 42b/03, 49a/15
ḳ.+larını 18b/14, 28a/10, 41a/07
ḳ.+un 14b/10
ḳ.+uŋnı 8a/05
ḳ.+uñ 26b/12
ḳ.+uññı 13b/09
ḳ.+uññıñ 26b/11

ḳulsız *zf.* Elsiz, eli olmayan.
ḳ. 26b/12

ḳun- *f.* (Kuş, kelebek vb. için) Konmak, bir yere inmek.
ḳ.-arġa 11b/09

ḳunaḳ *is.* Konuk, misafir.
ḳ. 40b/11
ḳ.+da 6b/05
ḳ.+larını 16b/01
ḳ.+larnıñ 16b/09

ḳup- *f.* Kalkmak, kıyamet gününde dirilip ayağa kalkmak.
ḳ.-ḳandan 49a/07

ḳura *is.* Avlu.
ḳ.+da 44a/10
ḳ.+ġa 45b/12
ḳ.+sına 33a/08, 43a/02
ḳ.+sında 32a/09, 36a/13
ḳ.+sından 37a/07
ḳ.+sınıñ 37a/13, 43a/13

ḳurḳ- *f.* Korkmak, çekinmek.
ḳ.-a 42a/02
ḳ.-alar 32b/04, 33b/03
ḳ.-dılar 18a/08, 26a/04, 34b/01

ḳ.-ḳan 48b/09
ḳ.-ma 14a/15, 30b/12
ḳ.-maŋız 18a/10, 37b/06
ḳ.-up 14a/10, 39b/13
ḳ.-urlar 29b/03

ḳurḳaḳ *is.* Korkak, çok çabuk ve olmayacak şeylerden korkan kimse.
ḳ.+sız 12a/09

ḳurḳış- *f.* Korkma işini birlikte yapmak.
ḳ.-tılar 13a/09

ḳurḳu *is.* Korku, bir tehlike veya tehlike düşüncesi karşısında duyulan kaygı, üzüntü.
ḳ. 48b/08
ḳ.+töş- Korku düşmek, korkmak. 12a/10, 24a/12

ḳurḳuw *is.* Korkmak işi.
ḳ.+ıñ 34b/06

ḳuş- *f.* 1. Emretmek, buyurmak, işe koşmak.
ḳ.-dı 12a/07, 14b/14, 16b/11, 17b/04, 30b/11
ḳ.-ḳanını 9b/10
ḳ.-madı 21a/07, 32a/13
ḳ.-mıysız 19b/08
ḳ.-up 46a/11
2. Yanına yerleştirmek, yanına koymak, birleştirmek.
ḳ.-ḳanını 27b/12

ḳuşul- *f.* Katılmak, eşlik etmek, birleştirilmek.
ḳ.-a 27b/09
ḳ.-up 8a/07

ḳuw- *f.* Kovmak.
ḳ.-arġa 32a/09

ḳuwaḳ *is.* Çalı. (Tevrat'ta Musa Peygamber'e görünen yanan çalı.)
ḳ.+nı 35b/03

ḳuwan- *f.* Sevinmek.
ḳ. 46a/01

ḳuwet *is.* (< Ar. ḳuvvet) Güç, kudret, takat.
ḳ. 39a/01
ḳ.+é 14a/04

ḳuwetlé *sf.* (< Ar. ḳuvvet+T. +lé) Güçlü, kudretli, takatli.
ḳ. 15a/12

ḳuwuwlanmaḳ *is.* Sürmek, devam etmek.
ḳ.+ı 29a/13

ḳuy *is.* Koyun, geviş getirenlerden, eti, sütü, yapağısı ve derisi için yetiştirilen evcil hayvan.
ḳ.+lar 17a/08, 41b/06

ḳuy- *f.* 1. Koymak, bir şeyi bir yere bırakmak, belli bir yere yerleştirmek.
ḳ. 13b/09
ḳ.-arġa 17b/07, 21b/09, 21b/11
ḳ.-dı 17b/08, 21b/10, 23a/02, 45b/12, 48a/02
ḳ.-ġan 29a/10
ḳ.-ġıça 36b/03
ḳ.-ıŋız 40a/06
ḳ.-mıydır 7a/11
ḳ.-salar 49a/15
ḳ.-sun 21a/02, 28a/03
ḳ.-uñlar 47a/10
ḳ.-up 15a/11, 18b/06, 22b/13, 28a/11
2. -p zarf fiil eki almış fiillerle birlikte kullanıldığında durumun veya işin çabuk yapıldığını ve tamamlandığını bildiren yardımcı fiil.
ḳ.-ġan (söyüp ḳuy-) 30a/11

ḳuyarġa *is.* Koymak işi.
ḳ. 7a/14, 11a/04

ḳuyul- *f.* Koyulmak, koymak işine konu olmak.
ḳ.-ġan 48b/03
ḳ.-ġanına 48a/05
ḳ.-urġa11a/04

kübew *sf.* Pek çok.
k. 18b/07

kübék *is.* Köpük, bazı durumlarda insanların ağzında görülen salyamsı kabarcıklar.
k. 25a/11
k.+ler 25a/04

kübésé *zm.* Çoğu.
k. 25b/07, 36b/14

küç- *f.* Göçmek, bir yerden başka bir yere geçmek.
k.-üp 32b/13

kügerçén *is.* Güvercin, güvercingillerden, hızlı ve uzun zaman uçabilen, kısa vücutlu, sık tüylü, evcilleşmiş birçok türü bulunan, yemle beslenen bir tür kuş.
k. 3b/05, 32a/10

kük *is.* Gök, gökyüzü, yer yüzü üzerine mavi bir kubbe gibi kapanan boşluk, gök kubbe, sema.
k. 8b/13, 21a/05, 39a/11
k.+kükre- Gök gürlemek.
k.+de 39a/14
k.+degé 11b/08
k.+deké 35b/02
k.+den 22a/02, 33a/13, 33b/01, 38b/14
k.+ge 17b/06, 49b/02
k.+ler 3b/04
k.+lerde 28b/09
k.+lerdeké 33a/03, 33a/05, 38b/15
k.+lerden 3b/06
k.+lernéñ 44a/02
k.+néñ 39a/04

kükrew *is.* Gök gürlemek işi.
k.+énén (kük kükre-) 8b/13

külege *is.* Gölge, saydam olmayan bir cisim tarafından ışığın engellenmesiyle ışıklı yerde oluşan karanlık.
k.+ḳıl- Gölge etmek. 24a/12
k.+sénéñ 11b/08

küŋél *is.* Gönül, sevgi, istek, düşünüş, anma, hatır vb. kalpte oluşan duyguların kaynağı.
k.+é (küŋlé)16a/11
k.+éné (küŋléné) ḳaldır- Kızdırmak.
45b/09
k.+lerénéñ 8a/04

küñél → küŋél
k. 36a/06
k.+éde (küñléde) 6a/05
k.+énde (küñlénde)14a/02, 14a/04, 32b/14
k.+éne (küñléne)10b/08
k.+ge 20a/05
k.+leré 6a/05, 19a/09
k.+lerénde 6a/03, 10b/10, 24b/03, 40a/03
k.+lerénden 20a/09
k.+lerénéñ 49a/06
k.+leréŋéz 22a/15
k.+leréŋézde 6a/06
k.+leréŋéznéñ 27b/05
k.+leré ḳara bul- Gönülleri kara olmak. 18a/12
k.+üñ (küñlüñ) 35b/15

küp 1. *sf.* Çok, pek çok, fazla, az karşıtı.
k. 5a/03, 5a/03, 5b/06, 5b/10, 8a/09, 8b/01, 9a/02, 9b/13, 11b/09, 13b/04, 13b/10, 13b/12, 15a/03, 15b/09, 15b/09, 17a/07, 17a/09, 19a/03, 19b/10, 21a/13, 23a/12, 24b/09, 24b/12, 28b/11, 30b/05, 30b/09, 31b/05, 34a/02, 36a/09, 37b/03, 39a/01, 42b/06, 47b/13
2. *zf.* Çok, pek çok, fazla, az karşıtı.
k. 6b/08, 9b/06, 10a/01, 12b/02, 12b/14, 13b/07, 14b/04, 24b/14, 29a/02, 34b/15, 36b/14, 37a/03, 42a/02, 42b/11, 45a/02
3. *zm.* Çok, fazla.
k.+dérméz 12b/13
k.+é (kübé) 29a/15, 36b/05
k.+ler 30b/03, 41a/15, 43b/03

k.+leré 6b/06
k.+lerné 37b/04
4. *is.* 5b/13, 8a/14, 10a/04

küpmü *zf.* Ne kadar?
k. 17b/01, 21a/08, 45a/05

kür- *f.* 1. Göz yardımıyla bir şeyin varlığını algılamak, seçmek.
k.-dé 3b/06, 4a/01, 4a/05, 14b/04, 20b/13, 23a/03, 24b/13, 31a/03, 32a/02, 42a/14
k.-dékénde 28a/05
k.-déler 32b/08, 48a/13, 48a/15
k.-dük 26b/02
k.-emén 22b/15, 23a/01
k.-esénmé 37a/10
k.-esézler 44a/02
k.-eyék 47a/11
k.-éŋéz 17b/02, 48b/03
k.-éñézler 22a/10
k.-érge 13a/07
k.-geçde 13b/07, 25a/10
k.-gen 13a/09
k.-gende 12b/07, 17b/02, 23b/02, 38a/10, 39a/08
k.-genéméz 6a/15
k.-genler 13a/09, 18b/12
k.-genleréné 24b/02
k.-genlerge 49a/07
k.-iyém 34b/11
k.-medéler 24a/15
k.-meyénçe 24a/02
k.-miyler 10b/02
k.-miysézmé 22b/01
k.-seler 8b/03
k.-üp 6a/01, 6b/03, 6b/09, 17a/06, 17a/08, 18a/03, 18a/07, 18a/08, 24b/14, 25b/04, 35b/11, 36a/10, 42a/09, 44a/12, 44b/01, 46b/15, 47a/15
k.-üp ṭor- Görüp durmak. 14a/07
k.-ürge 14a/08
k.-ürler 39a/02
k.-ürmésén 22b/14
k.-ürséz 31a/08
2. -a/-e zarf fiil eki alan fiillerden sonra kullanıldığında istek veya emir bildirir.
k.- (yarlıḳıy kür-) 30b/10
3. Bir şey hakkında yargıya varmak, onu değerlendirmek.
k.-ür (yaman kür-) 38a/07

kürén- *f.* 1. Görünmek, görülür olmak.
k.-dé 24a/08
2. İzlenim uyandırmak.
k.-e 34a/14

kürkemlé *sf.* Görkemli, büyüklüğü, görünüşü ve güzelliğiyle görenleri etkileyen, gösterişli, debdebeli, haşmetli, ihtişamlı, muhteşem, şaşaalı, şatafatlı, tantanalı, anıtsal.
k. 37a/10

kürset- *f.* Göstermek, bir şeyin görülmesini sağlamak.
k.-ép 5b/04
k.-ür 40b/12
k.-ürler 38b/09

kürsetüw *is.* Göstermek işi.
k.+ (şéltew kürset-) 36b/10

kürün- *f.* Görülmek, görülür olmak.
k.-dé 48b/11, 49a/02
k.-genéné 48b/15
k.-üp 5b/07, 49a/05

küter- *f.* Kaldırmak, yükseltmek, taşımak.
k.-ép 6a/08, 6a/12, 6a/13
k.-gen 5b/13, 40b/08
k.-üp 23b/06, 32a/12, 46a/08

küterél- *f.* Ayaklanmak.
k.-ür 37b/07, 37b/08

küz *is.* Göz, görme organı.
k. 5b/02, 20a/11, 25b/02
k.+é 31a/03
k.+énden 29a/01
k.+éñ 27a/03

k.+éñnéñ 27a/02
k.+leré 42a/14
k.+lerébézge 34a/13
k.+lerémné 31a/01
k.+leréne 22b/12, 23a/01
k.+leréŋéz 22b/01

küzet- *f.* Gözlemek, dikkatle bakmak.
k.-érler 7b/15

küzlé *is.* Gözlü, gözü olan.
k. 27a/03

L

layıḳ *is.* (< Ar. lāyıḳ) Yakışan, yaraşır, yakışık.
l.+bul- Layık olmak. 9b/02

layıḳlı *is.* (< Ar. lāyıḳ+T. +lı) Layık olan.
l. 3a/15, 44a/06

leb *is.* (< Far.) Dudak, ağzın, dişleri örten ve dışarıya doğru az veya çok kıvrılan üst ve alt kenarlarından her biri.
l.+leré 19a/09

leşker *is.* (< Far.) Asker, orduda görev yapan erden generale kadar herkes.
l. 16a/14

likin [lekin] *bağ.* (< Ar. līkin) Ama, fakat.
l. 5b/03, 10a/05, 10a/15, 10b/10, 11b/06, 11b/12, 13a/14, 16a/08, 16a/11, 17a/12, 19a/06, 19a/09, 19b/13, 20b/08, 21a/08, 24b/08, 24b/10, 25b/13, 29a/04, 29a/13, 29a/14, 30a/06, 34b/01, 34b/07, 37b/13, 40a/05, 41a/08, 41b/07, 42a/07, 43a/03, 43a/06, 43b/02, 43b/04, 48b/04

M

mal *is.* (< Ar. māl) Bir kimsenin, bir tüzel kişinin mülkiyeti altında bulunan, taşınır veya taşınmaz varlıkların bütünü.
m.+dan 7a/08
m.+ı 28b/11

man- *f.* Banmak, katı bir şeyi sulu veya tuz, biber vb. toz durumundaki maddelerin içine batırıp çıkarmak, bandırmak.
m.-up 47a/09

manara *is.* (< Ar. menāre) Kule.
m. 33b/09

maŋlay *is.* Alın, yüzün kaşlarla saçlar arasındaki bölümü.
m.+yiré İsa Peygamber'in çarmıha gerildiği Golgota yani kafatası yeri anlamına gelen yer.
m. 46a/10

maştab *is.* (< Rus. masştab) Ölçek.
m. 2b/21

may *is.* Yağ.
m. 15b/10

mayla- *f.* Yağlamak, yağ sürmek, yağla ovmak.
m.-p 15b/10

meclés *is.* (< Ar. meclis) Bir konuyu konuşmak veya görüşmek için bir araya gelmiş kimseler topluluğu.
m.+énde 47b/08
m.+néñ 43b/01, 44b/13

meġne *is.* (< Ar. maʿnā) Anlam.
m.+sé 10a/13, 14b/10, 19b/06, 24b/04, 47a/05
m.+séné 26a/03

meḥkeme *is.* (< Ar. maḥkeme) Davaların görülüp hükme bağlandığı yer.
m.+lerge 37b/10

mekruh *is.* (< Ar. mekrūh) İğrenç, tiksindirici.
m.+larının 38a/08

memleket *is.* (< Ar.) Bir devletin egemenliği altında bulunan toprakların bütünü, ülke.
m. 37b/07
m.+ge 37b/07

menġı *is.* (< Ar. menʿ) Yasak etme, bırakmama; durdurma; esirgeme, vermeme, önleme.

m.+ḳıl- Men etmek, engel olmak. 23a/11, 26b/02, 26b/03, 28a/05, 28a/07

meŋgü [meñgé] *sf.* Bengi, ebedi, sonsuz, ölümsüz, baki.
m. 9b/02, 29a/14

meŋgülék [meñgélék] *is.* Bengilik, ebedilik, sonsuzluk.
m.+ge 28a/13

merḥemet *is.* (< Ar. merḥamet) Bir kimsenin veya bir başka canlının karşılaştığı kötü durumdan dolayı duyulan üzüntü, acıma.
m.+ḳıl- Merhamet etmek. 13b/08

mertebe *is.* (< Ar.) Kez, defa, kere.
m. 12b/02, 25a/14, 29a/11, 41b/10, 42b/01, 44b/07, 44b/08, 44b/09

meşliḥet *is.* (< Ar. maṣlaḥat) Tavsiye, danışma.
m.+kılışup ṭor-Tavsiye aladurmak, danışadurmak. 33a/15
m.+ḳıl-Tavsiye almak, danışmak. 8a/08

meşhür *sf.* (< Ar. meşhūr) Ünlü, tanınmış, herkesçe bilinen, angın kimse.
m.+bul- Meşhur olmak. 15b/12
m.+ḳıl- Meşhur etmek. 13b/03, 21a/09

mezkür *sf.* (< Ar. mezkūr) Adı geçen, anılan, sözü edilen, zikredilen, zikrolunan.
m. 16a/15

mén- *f.* Binmek, yüksek bir şeyin veya bir hayvanın üstüne çıkıp ayaklarını sallandırarak oturmak.
m.-dé 31b/05

méne *zf.* İşte, şimdi.
m. 3a/02, 7a/06, 7b/02, 9b/07, 9b/10, 10a/02, 29a/06, 29b/05, 38b/07, 38b/11, 42b/02, 42b/04, 47a/07, 48b/03

mırra *is.* (< Ar.) Acılık veren sıvılarla özel bir biçimde kaynatılarak pişirilen bir tür acı kahve.
m. 46a/10

mısḳıl *is.* Hor görme, alay etme, küçümseme.
m.+it- Alay etmek. 29b/08, 46a/03, 46b/12
m.+ḳıl- Alay etmek. 14b/07

millet *is.* (< Ar.) Çoğunlukla aynı topraklar üzerinde yaşayan, aralarında dil, tarih, duygu, ülkü, gelenek ve görenek birliği olan insan topluluğu, ulus.
m. 47b/07

min *zm.* Ben, tekil birinci kişi zamiri.
m. 3a/02, 3a/15, 3b/01, 3b/07, 4a/03, 4b/01, 5a/10, 6b/13, 16a/01, 18a/10, 21a/15, 24b/10, 25a/05, 25b/03, 30a/02, 30a/03, 30a/05, 30a/05, 32b/12, 33a/11, 33a/12, 33b/05, 35b/05, 36b/01, 37b/04, 40a/09, 41b/07, 41b/08, 41b/15, 42b/09, 43a/01, 43b/15, 43b/15, 44a/14, 44a/14
m.+den 3a/14, 3a/14, 16b/03, 19a/10, 19b/05, 19b/11, 23b/12, 41b/10, 42a/07, 44b/09
m.+dür 18a/10
m.+é 5a/14, 12b/10, 14a/08, 23a/06, 23a/09, 26a/14, 26a/14, 26a/14, 26a/14, 28a/15, 30b/08, 30b/10, 34b/10, 41a/03, 42b/04, 42b/15, 43a/03, 47a/06
m.+ém 3b/07, 8a/05, 9b/11, 21b/01, 23b/03, 26a/13, 29a/08, 30a/07, 32a/14, 37b/03, 37b/11, 38a/06, 39a/12, 41a/03, 41a/06, 41a/13, 41b/04, 42a/07, 49a/12
m.+éñ 14a/06, 23b/08, 23b/12, 24a/13, 25b/03, 26b/03, 28a/06, 36b/03
m.+éñde 12b/09
m.+mé 41a/05

miŋa *zm.* Bana, tekil birinci kişi zamirinin yönelme eki almış hali.
m. 6b/04, 16b/08, 19a/09, 23b/06, 23b/07, 25a/09, 26b/04, 26b/08, 28b/09, 33a/12, 33a/14, 34b/10, 40a/07, 41b/12

miraş *is.* (< Ar. mīrāṯ) Birinin hısımlarına veya kanunen verilmesi gereken kimseye bıraktığı mal, mülk, para.
m. 34a/06, 34a/07

miṣal *is.* (< Ar. miṣāl) Örnek olarak alınabilen, gösterilen şey, örnek.
m. 9a/08
m.+ler 33b/07

moġciza *is.* (< Ar. muʿcize) Peygamberlerin kendilerine inanmayan insanlara peygamberliklerini ispat etmek amacıyla Tanrı'nın iznine bağlı olarak gösterdikleri olağanüstü olaylar, haller, tansık.
m. 26b/04
m.+lar 38b/09, 49b/05
m.+nıñ 18a/13
m.+sınıñ 4b/07

monafiḳ *is.* (< Ar. münāfıḳ) Arabozan, nifak sokan, ikiyüzlülük eden, iki yüzlü.
m.+larnıñ 42b/02

monda *zm.* Bunda, burada.
m. 31a/12, 43b/09

mondan *zm.* Bundan.
m. 32a/05, 36a/11, 41b/01

monday 1. *sf.* Bunun gibi, böyle.
m. 6a/15, 12a/09
2. *zf.* Bunun gibi, böyle.
m. 33a/10

mondıy *sf.* Bunun gibi, böyle.
m. 6b/07

moŋa *zm.* Buna, bu işaret zamirinin yönelme eki almış hali.
m. 25a/12

monı *zm.* Bunu, bu işaret zamirinin yükleme eki almış hali.
m. 5b/03, 40b/01

monıñ *zm.* Bunun, bu işaret zamirinin ilgi eki almış hali.
m. 15b/13

möbaḥiṣ *is.* (< Ar. mübāḥiṣ) İddiâlaşan, tartışan, münakaşa eden.
b.+e ḳal- Bahise tutulmak, iddialaşmak. 25a/01

möbarek *sf.* (< Ar. mübārek) Kutlu, kutsal.
m.+dér 31b/10, 31b/11

mömkin *is.* (< Ar. mümkin) Mümkün, olabilir, olabilen.
m. 7a/06, 9a/13, 9b/02, 11b/11, 12b/04, 15a/12, 25b/02, 29a/04, 40a/05, 42a/06
m.+bul- Mümkün olmak. 7a/04, 10b/05, 11b/09, 12b/01, 12b/02, 20b/01, 28a/10, 38b/10, 42a/05
m.+dér 29a/05
m.+ḳıl- Mümkün etmek. 21a/11

mönker *sf.* (< Ar. münkir) Tanrı'nın varlığına inanmayan, Tanrı'nın varlığını inkar eden kimse.
m. 23b/11

muyın → **buyun**
m.+ına (muynına) 26b/09

N

naçar *sf.* (< Far. nāçār) Kötü.
n. 7a/11
n.+dan 7a/10

nagāh *zf.* (< Far. nāgāh) Ansızın, birdenbire.
n. 24a/14

napak *sf.* (< Far. nāpāk) Pis, temiz olmayan.
n. 4a/13

naṣıl *sf.* (< T. ne+Ar. aṣl) Bir işin ne biçimde, hangi yolla olduğunu belirtmek için kullanılan bir söz.
n. 4b/05

ne *zm.* Ne, hangi şey? anlamındaki zamir.
n. 4a/15, 6a/06, 6b/10, 7a/01, 7b/02, 7b/05, 11b/04, 12a/09, 12b/09, 13a/10, 13b/13, 14a/09, 14a/14, 14b/05, 15b/01, 15b/01, 15b/01, 16b/05, 18b/02, 21b/05, 22a/04, 22a/13, 23b/10, 23b/11, 24a/11, 24b/05, 24b/06, 25a/01, 25a/07, 25a/08, 25a/12, 25b/10, 26a/05, 27a/09, 27b/02, 28a/14, 28a/15, 29a/05, 29b/04, 29b/12, 29b/13, 30a/01, 30b/15, 31a/10, 31b/01, 33a/10,

33a/13, 33b/01, 33b/05, 34a/09, 36a/14, 37b/01, 38a/01, 38a/02, 42a/15, 44a/04, 44a/05, 44a/14, 45b/07
n.+dér 43b/12

nebatat *is.* (< Ar. nebātāt) Bitkiler.
n.+lardan 11b/07

nefés *is.* (< Ar. nefs) İstek, tutku, şehvet.
n.+ke iyer- Nefsi izlemek, nefsin peşinden gitmek. 20a/11

nerse *zm.* Şey, madde, eşya, söz, olay, iş, durum vb. nin yerine kullanılan, belirsiz anlamda bir söz.
n. 11a/06, 11a/06, 14b/15, 16b/04, 19b/13, 20a/04, 22b/13, 23b/11, 25b/01, 32a/02, 32a/03, 32a/12, 38a/13
n.+dér 27a/08
n.+ge 11b/04, 31b/13
n.+ler 19b/14
n.+leré 21a/14
n.+leréné 34b/14
n.+leréñnéñ 28b/08
n.+lerné 29a/06
n.+lernéñ 10b/14, 20a/12
n.+né 10b/01, 19a/01, 23a/02, 33a/01
n.+ñ 28b/07

nesél *is.* (< Ar. nesl) 1. Kuşak.
n. 22a/04, 25a/07, 39a/11
n.+de 23b/12
n.+ge 22a/05
2. Soy.
n.+éné (neslené) 35a/05
n.+ḳaldır- Soy bırakmak, soyu devam ettirmek. 35a/08, 35a/09, 35a/10

nesne *is.* Belli bir ağırlığı ve hacmi, rengi olan her türlü cansız varlık, şey, obje.
n. 4b/06

newbet *is.* (< Ar. nevbet) Nöbet, sıra keşik.
n.+éne 18a/04

ni → ne
n. 8b/03, 19a/04, 26a/06, 30b/15, 45b/05

niçe *sf.* 1. Kaç?
n. 22b/04, 22b/07
2. Nice, oldukça çok.
n. 25a/14

niçék *zf.* Nasıl?
n. 8a/07, 9a/08, 10b/05, 11a/15, 13a/10, 36b/04

nige *zf.* Niye, niçin?
n. 6a/04, 34b/10, 40a/03, 40a/06, 45b/07, 47a/06

nihayet *is.* (< Ar. nihāyet) Pek fazla.
n. 21a/09

nindey *sf.* Nasıl?
n. 13a/15, 28b/13

nindi *sf.* 1. Hangi?
n. 11a/08
2. Nasıl?
n. 13b/02, 15a/05, 29a/01, 37a/08, 37a/09

niyet *is.* (< Ar.) Bir şeyi yapmayı önceden isteyip düşünme, maksat.
n. 20a/09

O

oç *is.* Uç, genellikle uzun bir nesnenin incelerek biten son ve sivri noktası.
o.+ına 47a/09

oçıra- → oçra-
o.-dıyor 40b/08

oçra- *f.* Rast gelmek, bir kişi veya durum ile karşılaşmak.
o.-dı 12a/14

oçuḳ *is.* En ucunda, sonunda.
o. 11a/05

oḫşa- *f.* Benzemek, iki kişinin veya nesnenin arasında birbirini andıracak kadar ortak nitelikler bulunması.
o.-r 11b/05
o.-ş 19b/10
o.-ysın 23a/08

oḫşat- *f.* Benzetmek, bir şeyde başka şeye benzeyen yönler bulmak.
o.-ayıḳ 11b/04

oluġ 1. *sf.* Ulu, büyük, yüce.
o. 13a/15, 13b/02
2. *is.* Ulu, büyük, yüce.
o. 26a/07
o.+ı 7b/06, 9a/07, 35a/07, 43b/10
o.+ına 14a/15, 43a/12
o.+ınıñ 14a/13, 14b/03, 42b/14, 43a/09, 43a/13
o.+ları 30a/12, 32b/02, 33a/08, 39b/11, 42b/06, 43a/10, 43a/15, 44b/12, 45a/02, 45a/15, 45b/02, 46b/11
o.+larıdan 13b/06
o.+ların 40a/15
o.+larına 16a/14, 29b/06

oluġlıḳ *is.* Ululuk, büyüklük, yücelik.
o.+ıŋda 29b/14

oluġraḳ *is.* Daha ulu, daha büyük, daha yüce.
o. 3a/14

onut- *f.* Unutmak, aklında kalmamak, hatırlamamak.
o.-mağız 11a/08
o.-up 22a/08

onutul- *f.* Unutulmak, unutmak işine konu olmak.
o.-mas 40a/13

or- *f.* Vurmak.
o.-dı (baş or-) 20b/04

orlıḳ *is.* Tohum, bitkilerde döllenme sonunda yumurtacıktan oluşan ve yeni bir bitki oluşmasını sağlayan tane.
o. 11a/14
o.+ına 11b/05

orluḳ → orlıḳ
o. 11a/14
o.+bir- Tohum vermek. 11a/02
o.+dan 11b/06

orluḳsız *is.* Tohumsuz, tohumu olmayan.
o. 10b/15

oruş- *f.* Vuruşmak, birbirini vurmak, dövüşmek.
o.-up 45a/10

ostaẕ *is.* Öğretmen.
o. 12a/06, 28a/13, 28b/05, 29b/12, 31a/01, 32b/10, 34b/05, 35a/02, 37a/08

oyal- *f.* Utanmak, onursuz sayılacak veya gülünç olacak bir duruma düşmekten üzüntü duymak, mahcup olmak.
o.-sa 23b/12
o.-ur 23b/14
o.-urlar 34a/05

ozun 1. *sf.* Uzun, iki ucu arasında fazla uzaklık olan, kısa karşıtı.
o. 36b/07
2. *is.* Uzun, fazla.
o.+ḳıl- Uzun etmek. 36b/11

Ö

öç *sf.* Üç, ikiden sonra gelen sayının adı.
ö. 21b/01, 23a/14, 24a/09, 29b/09, 41b/10, 43b/08, 44b/09, 46b/09

öçün → içün
ö. 8b/08, 18a/02, 27a/15, 29a/08, 34b/03, 37b/13, 38a/01, 38b/05, 40a/13, 45b/10

öçünçé 1. *sf.* Üçüncü, üç sayısının sıra sıfatı.
ö. 26a/02, 42b/01, 47a/02, 47a/04
2. *is.* İkinciden sonra gelen kimse veya nesne.
ö.+sé 35a/09

öst *is.* 1. Bir şeyin yukarı, göğe doğru olan yanı, üzeri, fevk, alt karşıtı.
ö.+énde 18a/04, 18a/06, 20b/12, 37a/11, 47a/03
ö.+éne 11a/04, 18b/03, 32a/01

ö.+éne sal- Üstüne koymak, bırakmak. 31b/04

2. Vücut, beden.

ö.+eké 30b/13

ö.+éden 46a/03

ö.+éne 3b/05, 13b/09, 15a/11, 21a/02, 22b/13, 28a/11, 44a/07, 46a/02, 49a/15

ö.+éne sal-Üstüne koymak. 42b/12

3. Bir kişinin iradesi, erki.

ö.+énden 7b/13, 30a/11, 30a/12

östad → ostaẓ

u. 25a/02, 26b/01, 40b/10

u.+nı 14a/14

u.+nıñ 36a/04

östel *is.* Masa, ayaklar veya bir destek üzerine oturtulmuş tabladan oluşan mobilya.

ö.+lerén 32a/10

ö.+néñ 20b/09

öy *is.* Ev, bir kimsenin veya ailenin içinde yaşadığı yer, konut, hane.

ö. 9a/10, 19a/03, 38a/12, 39b/05

ö.+de 5b/09, 26a/05, 39b/02

ö.+den 38a/13

ö.+énde 6b/05, 15a/02, 39b/15

ö.+énden 14a/13, 15a/10

ö.+éne 4b/10, 7b/06, 9a/12, 14b/04, 15a/01, 15b/04, 23a/03, 25b/09, 27b/13

ö.+éné 9a/14

ö.+éŋe 6a/12, 20b/11

ö.+ge 9a/02, 20a/01, 20a/15, 38a/12, 40b/09

ö.+ler 37a/09

ö.+lerde 36b/08

ö.+leréndе 37b/11

ö.+leréne 21b/02

ö.+lerné 29a/12, 37a/10

ö.+né 29a/08

ö.+néñ 5b/14, 9a/10, 40b/09

ö.+ü 32a/14

ö.+üm 32a/14

ö.+üñ 40b/11

ö.+üñge 13a/14, 20b/11

öylen- *f.* (Erkekler için) Evlenmek.

ö.-se 27b/15

öyret- *f.* Öğretmek, bilinmeyen bir konuda bilgi sahibi olunmasını sağlamak.

ö.-üp 19a/12, 25b/15

öz- *f.* Koparmak, kopmasını sağlamak, kopmasına yol açmak.

ö.-üp 12b/03

P

padişa → padişah

p.+sı 45b/05, 46a/01, 46b/02

p.+sını 45a/14

padişah *is.* (< Far. pādşāh) Padişah, hükümdar.

p. 16b/02, 16b/08

p.+ı 46b/14

p.+ımısın 44b/15

p.+ları 30a/11

p.+larnıñ 37b/12

p.+nıñ 15b/11, 16b/06

padişahlıḳ *is.* (< Far. pādşāh+ T. +lıḳ) Padişahlık, hükümdarlık, hükümranlık.

p. 9a/09, 9a/09

p.+ı 24a/01, 28a/07

p.+ıdan 36a/11

p.+ımnıñ 16b/03

p.+ına 27a/03, 28a/08, 28b/12, 28b/15, 29a/02, 47b/09

p.+ını 11b/04

p.+ınıñ 10a/14

padişalıḳ → padişahlıḳ

p.+ı 31b/11

p.+ı (padişalıġı) 3b/13, 11a/15

p.+ıda 41b/02

pak *sf.* (< Far. pāk) Kutsal, mübarek.

p. 23b/13

pare *zf.* (< Far. pāre) Parça, kısım.
p.+pare ḳıl- Parça parça etmek. 12b/03

peyġamber *is.* (< Far. peyġāmber) İnsanlara Tanrı'nın buyruklarını bildiren, onları Tanrı yoluna, dine çağıran kimse, yalvaç, yalavaç, elçi.
p. 15a/10, 33b/03
p.+ler 38b/08
p.+lernéñ 3a/06, 15b/15, 23a/07

peyġamberlék *is.* (< Far. peyġāmber+T. +lék) Peygamber olma durumu, yalvaçlık, nübüvvet.
p.+ḳıl- Peygamberlik etmek. 19a/08

péş- *f.* Olgunlaşmak, göynümek.
p.-e ṭor- Olgunlaşadurmak. 32a/04
p.-ḳanda 11b/02

poçmaḳ *is.* Köşe, birbirini kesen iki çizginin, iki düzlemin oluşturduğu açı.
p. 34a/12

puṭ *is.* (< Far. büt) Bazı ilkel toplumlarda doğaüstü güç ve etkisi olduğuna inanılan canlı veya cansız nesne, tapıncak, sanem.
p.+larġa 29b/07

R

Rabbuni (< Arm.) "Öğretmenim."
R. 31a/01

raşlı *is.* (< Far. rāst+ T. +lı) Doğru, doğrusuyla.
r. 23a/03

rast *sf.* (< Far. rāst) 1. Doğru, düzgün.
r. 9a/15, 19b/01, 22a/04, 23b/15, 24b/07, 26b/07, 28a/08, 29a/07, 32b/12, 33b/03, 34b/05, 36a/05, 37a/01, 39a/10, 40a/11, 41a/02, 41b/01, 41b/09, 42a/11, 44b/04, 47b/01
r.+dır 20b/08
2. Tam yerinde, yerli yerinde.
r. 19a/07

ražıy *is.* (< Ar. rāżı) Rıza gösteren, uygun bulan, benimseyen, isteyen, kabul eden.
r.+mın 3b/07

reḥet *is.* (< Ar. rāḥat) İnsanda üzüntü, sıkıntı, tedirginlik olmama durumu, huzur.
r. 4a/09

reḥetlen- *f.* (< Ar. rāḥat+ T. +len-) Rahat olmak, dinlenmek.
r.-eséz 42b/02

reḥetlék *is.* (< Ar. rāḥat+T. +lék) Rahatlık, ferahlık, birinin üzüntüsünün, sıkıntısının, tedirginliğinin olmaması durumu, memnuniyet.
r. 36b/05

reḥém *is.* (< Ar. raḥm) Acıma, esirgeme, koruma.
r.+ḳıl- Acımak. 17a/09, 25a/15

rencét- *f.* (< Far. renc+T. +é-t-) İncitmek, üzmek, rencide etmek.
r.-eyorsın 14a/14

rencü- [rencé-] *f.* (< Far. renc+T. +é) Üzülmek, incinmek, rencide olmak.
r.-r 16a/11

resém *is.* (< Ar. resm) Töre, adet, gelenek, görenek, örf.
r. 18b/14, 19a/05, 19b/09
r.+dér 19a/03
r.+é (resmé) 45a/12
r.+lerén tot- Töreleri tutmak, benimsemek.19a/14
r.+leréŋézné tot- Törelerinizi tutmak, benimsemek. 19a/15

resül *is.* (< Ar. resūl) Elçi, haberci.
r.+ler 16b/15

ret *zf.* Sıra, dizi, saf.
r.+ret Sıra sıra, dizi dizi, saf saf. 17b/05

rewéş *is.* (< Far. reviş) Tarz, üslup.
r.+de 8b/05

rizıḳ *is.* (< Ar. rızḳ) Yiyecek, içecek şey, azık.

r.+ları 3a/12

riya *is.* (< Ar. riyā) Özü, sözü bir olmama, ikiyüzlülük.
r. 19a/07

röḫṣet *is.* (< Ar. ruḫṣat) İzin, müsaade.
r.+bir- İzin vermek, müsaade vermek. 13a/02, 14b/03, 21b/15, 27b/04

ruḥ *is.* (< Ar. rūḥ) Dinlerin ve dinci felsefelerin insanda vücuttan ayrı bir varlık olarak kabul ettiği öz, tin, can kuşu.
r. 4b/03, 9b/03, 12a/13, 12b/10, 20b/02, 42a/11
r.+ġa 4a/13
r.+lar 4b/06, 8b/03, 12b/15, 13a/02
r.+larġa 15a/15
r.+nı 4b/02, 25b/04

ruza *is.* (< Far. rūze) Oruç.
r. 25b/12
r.+tot- Oruç tutmak. 6b/15, 7a/02, 7a/03, 7a/04, 7a/05, 7a/07

S, Ṣ, Ş

ṣabaḥ *is.* (< Ar. ṣabāḥ) Güneşin doğduğu andan öğleye kadar geçen zaman.
ṣ.+dan 5a/05

ṣabır *is.* (< Ar. ṣabr) Sabır, dayanma, katlanma.
ṣ.+ḳıl- Sabretmek, dayanmak, katlanmak. 25a/08

ṣaç- → çeç-
ṣ.-ar 10b/06

ṣaçuw *is.* Saçmak, ekmek işi.
ṣ.+ġa 10a/02

ṣaçuwçı *is.* Saçıcı, ekinci.
ṣ. 10b/06

ṣaf *is.* (< Ar. ṣaff) Dizi, sıra.
ṣ.+nı 36b/08

ṣaġ *is.* Sağlam, esen.
ṣ. 42b/10

ṣaḳ *is.* Uyanık, gözü açık, dikkatli, tetikte.
ṣ.+bul- Uyanık olmak, dikkatli olmak. 23a/02, 37b/09, 39b/04, 39b/05, 39b/09

ṣaḳla- *f.* 1. Korumak, kaybolmamasını ve yok olmamasını sağlamak.
ṣ.-y al- Koruyabilmek. 23b/09
2. Gerçekleştirmek.
ṣ.-dım 28b/06

ṣaḳlan- *f.* Sakınmak, dikkat etmek, dikkatli olmak.
ṣ.-aŋız 37b/02
ṣ.-ıŋızlar 38b/11
ṣ.-ıñlar 36b/09
ṣ.-up 39a/14

ṣaḳlanurġa Sakınmak, dikkat etmek işi.
ṣ. 22a/11

ṣaḳlawçı *is.* Saklayıcı, koruyucu.
ṣ.+ġa 39b/04

ṣal- *f.* 1. Salmak, bırakmak, koyvermek, serbest bırakmak.
ṣ.-alar 11b/03, 36b/14
ṣ.-dı 30b/13, 36b/15, 37a/03, 37a/06
ṣ.-dılar 37a/04
ṣ.-ġanına 36b/13
ṣ.-ġanlarnıñ 37a/02
2. Yapmak, kurmak, inşa etmek.
ṣ.-dı 33b/10
3. Bazı isimlerle birlikte kullanıldığında birleşik fiil yapar.
ṣ.-dılar (jirebe sal-) 46a/14

sal- *f.* 1. Salmak, bırakmak, koyvermek, serbest bırakmak.
s.-up 18b/03, 40b/12
2. Yollamak, göndermek.
s.-ġan 16a/04
3. Sarkıtmak.
s.-ġanın 4a/01
4. Koymak, katmak.
s.-mas 7a/08
5. Bazı isimlerle birlikte kullanıldığında birleşik fiil yapar.

s.-dılar (östéne sal-) 31b/04
s.-ıp (ġawġa sal-) 14b/05
s.-ıp (östéne sal-) 42b/12
6. -p zarf fiil eki almış fiillerle birlikte kullanıldığında kuvvetlendirme ve süreklilik bildirir.
s.-urlar (tüşep sal-) 31b/07

şaldat *is.* (< Rus. soldat) Asker, er.
ş.+lar 45b/11

şaldur- *f.* Saldırmak, salmak işini yaptırmak.
ş.-up 46a/04

salın- *f.* Salmak işine konu olmak.
s.-ġanda 11b/06
s.-ġandan 3b/11

salınmaḳ *is.* Salınmak, bırakılmak işi.
s.+ıñdan 27a/01

şaliḥ *sf.* (< Ar. ṣāliḥ) Doğru, iyi.
ş. 16a/09

salṭanat *is.* (< Ar.) Bir ülkede, hükümdarın, padişahın, sultanın egemen olması.
s.+ḳıl- Hükümdarlık etmek. 30a/13

sanç- *f.* Saplamak, batırmak.
s.-ıp (sancıp) 47a/09

şanduḳ *is.* (< Ar. ṣandūḳ) Sandık, içine çeşitli şeyler konulan, tahtadan yapılmış, kapaklı ev eşyası.
ş.+ġa 36b/13, 37a/02
ş.+ınıñ (sanduġınıñ) 36b/12

şañraw [şañġıraw] 1. *sf.* Sağır, işitme duyusundan yoksun, işitmeyen.
ş. 21a/01, 25b/05
2. *is.* Sağır, işitme duyusundan yoksun, işitmeyen kimse.
ş.+larnıñ 21a/10

şat- *f.* Satmak, bir değer karşısında bir malı alıcıya vermek.
ş.-up 28b/08, 40a/04
ş.-up al- Satın almak. 17a/12, 17a/15, 48a/01, 48a/07

şatuwçı *is.* Satıcı, satmak işini yapan kişi, tüccar.
ş.+larnı 32a/09
ş.+larnıñ 32a/11

şaw → şaġ
ş. 8a/06
ş.+it- Sağ etmek, iyileştirmek. 5a/03, 7b/14, 8b/01

şawa- *f.* Sağ olmak, iyileşmek.
ş.-yıp 13b/09

şawap *is.* (< Ar. ṣevāb) Tanrı tarafından ödüllendirileceğine inanılan davranış.
ş.+ı (şawabı) 26b/08

şawır- *f.* Şiddetle döndürerek sallamak, kaldırarak vurmak.
ş.-up al- Savurmak. 42b/13

şawıt *is.* Çanak, çömlek, küp vb. kap kacak.
ş. 11a/03

şayla- *f.* Seçmek, beğenmek, uygun bulmak.
ş.-dı 8b/09

şaylan- *f.* Seçilmek, seçmek işine konu olmak.
ş.-ġanlarnı 38b/10, 39a/05

sebep *is.* (< Ar. sebeb) Sebep, neden, bir şeyin olmasına veya belli bir halde bulunmasına yol açan şey.
s.+é (sebebé) 35a/14, 46b/01
s.+éden (sebebéden) 45a/15

sebeplé *is.* (< Ar. sebeb+T. +lé) Sebepli, sebebi olan.
s. 10a/06, 17a/03, 19a/12, 22a/13, 25b/10, 27b/05, 27b/08, 31b/14, 32b/05, 32b/15

seç- → çeç-
s.-gen 10b/06
s.-ken 10a/02, 10b/08
s.-kenden 11b/06
s.-kenné 10b/08

şedaḳa *is.* (< Ar. ṣadaḳa) Yardım amacıyla karşılıksız verilen şey.

ṣ.+nıñ 19b/07

seġat *is.* (< Ar. sāʿat) Saat, bir günlük sürenin yirmi dörtte birine eşit, altmış dakikalık zaman dilimi, zaman parçası.
s. 42a/05, 42a/10, 42b/02, 46a/15, 47a/01, 47a/02
s.+de 47a/04
s.+né 31a/12
s.+néñ 39a/13

şeḫre *is.* (< Ar. ṣaḥrā) Çöl.
ṣ.+de 3b/06, 3b/09
ṣ.+ġa 3b/08

selam *is.* (< Ar. selām) Selam, esenleme, merhaba.
s.+al- Selam almak. 36b/07
s.+birgeli ṭor- Selam vermeye durmak. 45b/15
s.+bir- Selam vermek. 24b/15

selamet *is.* (< Ar. selāmet) Esen olma durumu, esenlik.
s. 14a/12, 42b/10
s.+bul- Esen olmak, iyileşmek. 14a/03
s.+ḳıl- Esen etmek, iyileştirmek. 14a/11

selametlen- *f.* (< Ar. selāmet+T. +len-) Esenlik bulmak, iyileşmek.
s.-dé 23a/02
s.-ür 18b/08

selametlendér- *f.* (< Ar. selāmet+T. +len-dér-) Esen etmek, iyileştirmek.
s.-déler 15b/10
s.-genénden 15a/12

sélkét- *f.* Silkitmek, sallamak.
s.-ép 46b/08

sér *is.* (< Ar. sırr) Sır, giz, gizli tutulan şey, gizem.
s.+én 10a/14

sérke *is.* (< Far. sirke) Sirke, salatalara, yemeklere ekşilik vermek için kullanılan ekşimiş üzüm, elma, limon vb. suyu.
s.+ge 47a/09

séz *zm.* Siz, çokluk ikinci kişi zamiri.
s. 17a/02, 17a/13, 19b/07, 42b/01
s.+ge 9a/15, 10a/15, 11a/09, 11a/10
s.+ler 19a/13, 19a/15, 19b/04, 20a/03, 20a/03, 20a/05, 23a/09, 25a/08, 32a/15, 33a/04, 35b/08, 37b/09, 37b/11, 38a/03, 38a/08, 38b/10, 39a/05, 39a/08, 40a/07, 40a/09, 43a/02, 44a/05, 44b/05, 48b/01
s.+lerde 12a/10
s.+lerden 33a/11, 41a/03, 41b/07, 48b/05
s.+lerege 28a/08
s.+lerge 10b/05, 11a/11, 22a/05, 23b/15, 24b/10, 25a/08, 26b/06, 26b/07, 27b/02, 27b/06, 29a/07, 29b/13, 31a/10, 32b/12, 32b/15, 33a/02, 33a/12, 33b/06, 37a/01, 38a/02, 38b/07, 38b/11, 39a/10, 39b/08, 40a/11, 40b/07, 40b/11, 41b/01, 45a/13, 48b/05
s.+lerné 3b/01, 3b/01, 4a/03, 15b/05, 15b/06, 37b/03, 37b/10, 37b/15, 38a/07, 41a/02
s.+lernéñ 19a/07, 27b/05, 30a/13, 30a/14, 30a/15, 33a/06
s.+né 39b/08
s.+néñ 12a/06

şıġ- *f.* Sığmak, bir kaba veya bir yere bütünüyle girebilmek veya oranın içinden geçebilmek.
ş.-a ṭor- Sığadurmak. 33b/09

şınal- *f.* Denenmek, denemek işine konu olmak.
ş.-dı 3b/09

şınamaḳ *is.* Sınamak, bilgisini, yeteneğini, yeterliliğini veya niteliğini yoklamak, imtihan etmek.
ş. 22a/03, 27a/15

şındır- *f.* Kırmak, iri parçalara ayırmak, parçalamak.
ş.-ġan 22b/03
ş.-up 41a/12

şındur- → şındır-

ş.-ġan 22b/06

ş.-up 17b/07, 21b/08

şırḫaw *is.* Sürekli hastalık.

ş.+ında 4b/11

ş.+larnı 4b/15

şırt *is.* Sırt, arka.

ş.+ına 34a/08

ş.+ında 5b/07

ş.+ḳa 44a/15

şıyarlıḳ *sf.* Sığarlık, sığılacak kadar.

ş. 5b/11

şiḥet *is.* (< Ar. ṣıḥḥat) Sağlık, esenlik.

ş.+taptur- Sağlık buldurmak, iyileştirmek. 14a/04

sikér- *f.* Atlamak, ayaklar üzerinde hızlı bir hareketle sıçramak.

s.-üp 12b/07, 30b/13

sin *zm.* Sen, tekil ikinci kişi zamiri.

s. 3b/06, 8b/04, 14a/07, 23a/10, 23b/03, 28b/01, 32b/10, 40b/05, 42a/09, 43b/14, 44a/12, 44b/04, 44b/09, 45a/01

s.+den 29b/12, 32a/06, 41b/13

s.+dén 3b/07

s.+é 5a/08, 9b/07, 13b/01, 14a/11, 26b/11, 26b/15, 27a/02, 30b/13, 31a/03

s.+éñ 3a/02, 3a/03, 4a/15, 4b/01, 7a/02, 19a/04, 25a/02, 25a/05, 26b/01, 26b/11, 28b/07, 29b/14, 29b/14, 29b/15, 31a/02, 34b/05, 36b/01, 41b/12, 42a/07, 44a/14, 45a/05

siŋa *zm.* Sana, sen kişi zamirinin yönelme eki almış hali.

s. 6a/11, 12b/09, 13a/15, 14b/11, 16a/06, 16b/03, 19b/05, 24a/10, 25b/05, 26b/14, 27a/04, 28b/09, 29a/07, 30b/15, 41b/09, 42a/06, 43b/11

sip- *f.* Serpmek, bir şeyi dağılacak biçimde dökmek, saçmak.

s.-té 40a/11

s.-ürge (sibürge) 48a/08

soġal *is.* (< Ar. suāl) Soru.

s. 36a/12

son- *f.* Sunmak, bir büyüğe veya nezaket gereğince bir kimseye bir şeyi vermek, arz etmek.

s.-alar (buyun son-) 12a/11

şoŋ → şoñ 2.

ş.+ında 7a/09

şoñ 1. *zf.* Sonra, daha ileri bir zamanda, müteakiben, önce karşıtı.

ş. 3a/14, 3b/11, 9a/14, 10a/06, 11b/06, 23a/14, 24a/03, 25b/10, 26a/02, 27b/11, 29b/10, 32a/05, 35a/11, 36a/11, 38b/13, 39b/10, 40b/01, 41b/07, 44b/03, 46a/03, 48a/06, 49a/04, 49a/07, 49b/02

2. *is.* Son, bitiş.

ş.+dan 34a/01

ş.+ġa 38a/07

şoñġı *is.* Son, sondaki, ilk karşıtı.

ş.+lar 29a/15, 29a/15

şoñra *zf.* Sonra, daha ileri bir zamanda, müteakiben, önce karşıtı.

ş. 10b/11, 10b/13, 17b/15, 19b/07, 20a/06, 23a/01, 37a/10, 37b/03, 41b/01, 46a/12, 49a/01

şora- *f.* 1. Sormak, birine soru yönelterek herhangi bir konuda bilgi istemek, sual etmek.

ş.-dı 12b/12, 22b/14, 30b/15

ş.-dılar 37a/14, 41a/05

ş.-ġan 23a/05

ş.-mın 16b/02

ş.-p 17a/14

ş.-sa 31a/11

2. İstemek, dilemek.

ş.-dı 13a/13

ş.-dılar 22b/11

ş.-rġa 45a/12

ş.-sañ 16b/04

sora- *f.* 1. → **şora-** 1.
s.-dı 23a/09, 25a/01, 25a/12, 28a/14, 35b/12, 36a/14, 43b/10, 44b/15, 45a/04, 47b/14
s.-dılar 7a/01, 10a/13, 19a/04, 24b/05, 27b/01, 27b/14, 35a/01
s.-p 8a/01, 21b/06, 33a/09
s.-p ṭor- Sorup durmak. 43b/14
s.-r 20a/02, 25b/11, 26a/05
s.-rġa 36a/12
s.-ylar (sorıylar) 9b/07
s.-ymın 33a/12
2. → **şora-** 2.
s. 16b/06
s.-dı 22a/03, 47b/11
s.-ġanıñızını 30a/01
s.-yın 16b/05

soraş- *f.* Sormak işinin karşılıklı yapılması.
s.-ur 24b/05

şoraw *is.* Sormak işi.
ş.+ġa 26a/03

sör- *f.* Sürmek, sürgün etmek.
s.-mesén 12b/14

söy- *f.* Sevmek, sevgi ve bağlılık duymak.
s. 36a/02, 36a/03
s.-gen 28a/09, 36b/09, 45a/08, 47b/15
s.-üp ķuy- Sevmek. 30a/11

söyel- *f.* Dayanmak, bir yere yaslanmak.
s.-üp 12a/04

söyéklü *sf.* Sevgili, sevgi ve bağlılık duyulan kimse.
s. 24a/13

söyle- *f.* Söylemek, demek, düşündüğünü veya bildiğini sözle anlatmak.
s.-dé 6b/10, 23a/15, 28a/06, 31a/01
s.-déler 17a/01, 23a/08, 34b/04
s.-gen 32b/09, 35b/04, 48b/06
s.-geném 9a/15
s.-genémné 39b/08
s.-genéné 24a/11, 34a/15
s.-genénéñ 26a/03
s.-me 4b/03, 5b/03
s.-meŋéz 23a/11
s.-mesén 24b/02
s.-ŋézler 38a/03
s.-p 5b/06
s.-p ṭor- Söyleyip durmak. 14a/12, 42b/04
s.-p (weġaz söylep tor-) 5b/11
s.-p (weġaz söyle-) 5a/11
s.-r 3a/14, 3b/13, 25b/15
s.-y (söyliy) 6a/04
s.-y başla- Söylemeye başlamak. 23b/01
s.-yeçekler 49a/13
s.-yém (weġaz söyle-) 5a/10
s.-yler (söyliyler) 36a/15

söyleş- *f.* Söyleşmek, karşılıklı konuşmak.
s.-déler 6a/14, 29a/03, 48a/10
s.-déŋéz 26a/06
s.-er 24a/08
s.-ép 4b/05, 22a/12
s.-té 34a/06
s.-üp 18a/09

söylew *is.* Söylemek işi.
s.+ge 5a/04, 21a/11

söymek *is.* Sevmek işi.
s. 36a/08

söyüklé → söyéklü
s. 34a/04

sufute → sufuti
s. 47b/15, 48a/01

sufuti *sf.* Subuti, astarlı ipek kumaş.
s. 43a/06, 43a/08

şuġış *is.* Savaş, silahlı mücadele, harp.
ş. 37b/05
ş.+lar 37b/05

şuķ- *f.* Vurmak, dövmek, darbe indirmek.
ş.-ar (şuġar) 12a/03, 44a/09
ş.-arlar (şuġarlar) 29b/09

ş.-up (şuġup) 34a/03, 37b/11, 44a/08, 45b/11, 46a/02

şukır *is.* Kör, görme engelli.
ş.+nı 30b/12

şukur 1. *sf.* Kör, görme engelli.
ş. 30b/06, 30b/07, 30b/15
2. *is.* Kör, görme engelli.
ş. 30b/13
ş.+nı 22b/10
ş.+nıñ 22b/11, 31a/03

şul *sf.* Sol, vücutta kalbin bulunduğu taraftaki yön, sağ karşıtı.
ş. 29b/15, 30a/06, 46b/04

şum *is.* Som, yüz tiyén değerinde Rus parası, lira.
ş.+dan 40a/04

şuret *is.* (< Ar. ṣūret) Görünüş, biçim.
ş.+é 34b/12

şuw *is.* 1. Su, hidrojenle oksijenden oluşan, sıvı durumunda bulunan, renksiz, kokusuz, tatsız madde, ab.
ş. 3b/01, 12a/03, 26b/07, 40b/08
ş.+ġa 25a/14
2. Bu sıvıdan oluşan kitle, deniz, akarsu.
ş.+dan 3b/04
ş.+nı 18a/02

şuz- *f.* Uzatmak, başı, kolları veya bacakları bir yere yöneltmek.
ş. 8a/05
ş.-dı 8a/06

suz- → şuz-
s.-up 5a/15

sük- *f.* Sövmek, küfretmek.
s.-erler (sügerler) 47a/01
s.-üp (sügüp) 33b/15, 46b/08

sün- *f.* Sönmek, yanmaz, aydınlatmaz, parlamaz olmak.
s.-meyeçekdér 27a/06
s.-miy ṭor- Sönmeyedurmak. 26b/13

süz *is.* Söz, bir düşünceyi eksiksiz olarak anlatan kelime dizisi, lakırtı, kelam, laf, kavil.
s. 5b/06, 10b/11, 19b/03, 20a/06, 20b/10, 26a/08, 33a/12, 34b/02, 38a/02, 38a/03
s. küreşdér- Söz güreştirmek, tartışmak. 35b/10
s.+dér 36a/05
s.+é 46b/06
s.+én 19b/09
s.+éne 28b/13
s.+éné 13a/14, 44b/10
s.+ge 21a/07
s.+lerém 39a/12
s.+lerémden 23b/12
s.+lerné 28b/09, 42a/13
s.+né 9b/03, 10b/06, 10b/07, 10b/06, 10b/09, 10b/13, 10b/15, 11a/01, 11b/10, 14a/15, 23a/15, 32a/06, 32b/09, 49b/05
s.+üne 36b/05

süzleş- *f.* Sözleşmek, karşılıklı söz etmek, konuşmak.
s.-kenden 49b/01

Ş

şagird *is.* (< Far. şāgird) Öğrenci, talebe.
ş. 12a/05, 30a/09, 31b/14, 41a/01, 49a/04
ş.+é 10a/12
ş.+éne 31a/06
ş.+ler 11b/14, 15b/08, 17a/10, 17b/09, 18a/06, 22a/07, 22b/05, 24b/03, 26a/02, 26a/06, 28b/13, 29a/02, 29b/02, 31b/01, 32a/06, 40b/13, 41a/04, 43a/05
ş.+lerden 26a/05
ş.+leré 6b/06, 6b/14, 6b/14, 7a/02, 7a/15, 8a/08, 14a/06, 15a/01, 16b/14, 17a/14, 20a/01, 21b/04, 21b/09, 21b/15, 22b/08, 23a/04, 24a/14, 25b/10, 27b/13, 28a/04, 30b/04, 40b/04

ş.+leréden 40b/06
ş.+lerém 40b/10
ş.+lerén 21a/14, 23b/02
ş.+lerénden 18b/11, 23a/05
ş.+leréne 6b/10, 8a/14, 11b/12, 11b/14, 17b/08, 18a/05, 21b/09, 25b/14, 28a/05, 28b/12, 41b/15, 48b/04
ş.+leréné 36b/15
ş.+lerénéñ 37a/08
ş.+leréñ 7a/02, 19a/04
ş.+leréñge 25a/05
ş.+lerge 18a/02, 49a/03
ş.+lerné 17b/12, 23b/05
ş.+lernéñ 24b/12, 41b/13
ş.+né 15a/14, 26a/09, 29b/03
ş.+néñ 40a/13, 41a/06, 42b/05

şadlan- *f.* (< Far. şād+T. +lan-) Sevinmek, neşelenmek, mutlu olmak.
ş.-up 10b/09, 40b/01

şadlıḳ *f.* (< Far. şād+T. +lıḳ) Sevinç, neşe, mutluluk.
ş. 16a/11

şarṭ *is.* (< Ar.) 1. Şart, koşul.
ş. 35b/11, 35b/13
ş.+dan 36a/03
2. Buyruk.
ş.+larnı 28b/01

şayṭan *is.* (< Ar. şeyṭān) Şeytan, Hz. Adem'e secde etmediği için cennetten kovulan, insanları Allah'ın emirlerine karşı kışkırtan, kötülüğe yönelten cin, ibl*is.*
ş. 9a/08, 9a/11, 10b/07, 23b/03
ş.+dan 3b/09
ş.+nı 9a/08

şeher *is.* (< Far. şehr) Şehir, büyük belde, büyük kent, il.
ş.+degé 5a/01
ş.+den 31b/15
ş.+é (şehré) 2b/02, 2b/04, 2b/05, 2b/10, 2b/10, 2b/13, 2b/18
ş.+éden (şehréden) 8a/11, 9a/05, 18b/09, 32b/06
ş.+édén 3b/03
ş.+ége (şehrége) 4a/09, 17b/13, 26a/04, 33a/07
ş.+éne (şehréne) 22b/09, 30b/04, 32a/07
ş.+énéñ (şehréneñ) 3a/08
ş.+ge 5b/07, 40b/07, 40b/14
ş.+lerde 13a/05, 18b/04
ş.+lerden 17a/06
ş.+leréden 8a/13
ş.+lerénéñ 20a/14
ş.+lerge 5a/09

şehwet *is.* (< Ar. şehvet) Aşırı istek.
ş.+leré 10b/14

şem *is.* (< Ar.) Mum, kandil.
ş.+né 11a/03

şemdel *is.* (< Ar. şem+Far. dān) Şamdan.
ş. 11a/04

şey *zm.* (< Ar.) Madde, eşya, söz, olay, iş, durum vb. nin yerine kullanılan, belirsiz anlamda bir söz.
ş. 34a/11
ş.+né 21a/10, 38b/11

şeyḫlernéñ oluġları *is.* (< Ar. şeyḫ+T. +ler+néñ) Başrahipler.
ş.+dan 23a/12

şélte *is.* Kınama.
ş.+ḳıl- Kınamak. 49a/06

şéltele- *f.* Azarlamak, tekdir etmek.
ş.-p 4b/02, 23b/02, 25b/04

şéltew *is.* Gösteriş yaparcasına el kaldırmak.
ş.+kürset- Gösteriş yapmak. 36a/10

şéşe *is.* (< Far. şīşe) Şişe, içerisine sıvı konulan, cam veya plastikten yapılmış, dar ağızlı uzun kap.
ş. 40a/01
ş.+né 40a/01

şıḳırdat- *f.* Şıkırdatmak, gıcırdatmak.

ş.-a 25a/05

şifa *is.* (< Ar. şifā) Bedensel veya ruhsal bir hastalığın son bulması, hastalıktan kurtulmak, iyi olmak, sağalmak, onmak.
ş.+ṭap- Şifa bulmak, iyileşmek. 14a/01, 14a/12, 49a/15

şik *is.* (< Ar. şek) Kuşku, şüphe.
ş.+ḳıl- Kuşku etmek, şüphelenmek. 32b/14

şiklen- *f.* (< Ar. şek+T. +len-) Kuşkulanmak, şüphelenmek.
ş.-mem 41b/09
ş.-se 41b/08
ş.-ürséz 41b/05

şinbe *is.* (< Far. şenbe) Cumartesi, Şabat.
ş. 4a/09, 7a/14, 7b/02, 7b/09, 7b/10, 7b/11, 7b/14, 8a/01, 15a/02, 47b/07, 48a/06

şökér *is.* (< Ar. şükr) Görülen iyiliğe karşı gösterilen memnunluk, minnettarlık.
ş.+ḳıl- Şükretmek, teşekkür etmek. 21b/08

şu 1. → **şul** 1.
ş. 7a/07, 34a/09, 34a/11, 46b/12, 47a/15
2. → **şul** 2.
ş.+nı 38a/02
ş.+nıñ 5a/10, 6a/07, 7a/09, 7b/10, 39b/01

şul 1.sf Şu, bu, o, işaret sıfatı.
ş. 3b/02, 3b/08, 9b/04, 11b/13, 19a/12, 21a/13, 21b/04, 27b/06, 27b/08, 32b/15, 38a/02, 40b/13, 42a/05, 42b/12, 43a/04, 48b/13, 48b/15
2. *zm.* Şu, bu, o işaret zamiri.
ş. 9b/11, 11a/01, 35a/14, 39b/04, 45a/01
ş.+dır 10b/09, 42b/09, 43b/15

şular *zm.* Şunlar, bunlar, onlar, şu işaret zamirinin çokluk eki almış hali.
ş. 10b/12

şulay *zm.* Şöyle, böyle, öyle.
ş. 3a/06, 5b/06, 27b/11, 35a/09, 41b/13

şuluḳ 1. *zf.* Aynı, tam aynısı.
ş. 11a/11
2. *sf.* Aynı, tam aynısı.
ş. 31a/11

şunça *zf.* Şöyle, böyle, öyle.
ş. 7b/05, 8a/10, 9a/02

şunda 1. *is.* Şurada, orada.
ş. 15b/05
2. *zf.* O anda.
ş. 16b/02

şunday 1. *zf.* Şunun gibi, bunun gibi, onun gibi.
ş. 5b/10, 9b/13, 10b/08, 11a/09, 11b/08, 12a/03, 15a/05, 19a/08, 19b/08, 20a/03, 24a/06, 25b/07, 26a/13, 30a/14, 34a/09, 38b/02, 39a/07, 45a/06, 46b/12, 47a/15
2. *is.* Şunun gibi, bunun gibi, onun gibi.
ş.+larınḳıdır 28a/07

şundıy *zf.* Şunun gibi, bunun gibi, onun gibi.
ş. 11b/01

şunıñ *zm.* Şunun, bunun, onun, şu işaret zamirinin tamlayan eki almış hali.
ş. 7a/13, 11b/09, 38a/01

T, Ṭ

ta *e.* (< Far. tā) Kadar, dek, değin.
t. 33a/03

taba *e.* -e doğru. Yön gösterme edatı.
t. 42a/04

ṭabaḳ *is.* Tabak, yiyecek koymaya yarayan, az derin ve yayvan kap.
ṭ.+ġa 41a/07

tabınuwçı *is.* Tapınıcı, tapınan.
t.+larġa 29b/07

ṭabib *is.* (< Ar. ṭabīb) Hekim, doktor.
ṭ. 6b/12
ṭ.+lerńéñ 13b/12

tac *is.* (< Ar. tāc) Taç, soyluluk, iktidar, güç veya hükümdarlık sembolü olarak başa giyilen, değerli taşlarla süslü başlık.
t. 45b/14

tafşur- → ṭapşır-
t.-up 41a/09

taġan *is.* Üç ayaklı düzenek, çarmıh.
t.+ġa 46b/04

ṭaġı e. Dahi, daha, yine, yeniden.
ṭ. 12a/10, 13b/14, 14a/07, 19b/11, 20a/07, 23a/08, 28b/14, 29b/03, 29b/10, 30b/10, 33a/06, 33b/13, 33b/15, 34a/01, 34a/04, 35a/08, 38b/10, 42a/12, 42a/13, 43b/09, 44a/04, 44a/12, 44b/02, 45a/06, 45b/03, 46b/11, 47a/01

ṭaġın e. Daha, yine, yeniden.
ṭ. 14a/14, 22a/06, 22a/14, 22a/15, 22b/08, 23a/01, 44b/02, 44b/03, 45b/06

tala- *f.* Yağma etmek, gasbetmek.
t.-p al- Yağmalayıp almak, gasbedip almak. 9a/13, 9a/14

ṭalaḳ *is.* (< Ar. ṭalāḳ) Evliliğin sona ermesi, boşama.
ṭ. 27b/03
ṭ.+ḳıl- Evliliği sona erdirmek, boşamak. 27a/15, 27b/03, 27b/15

ṭalaşdır- *f.* Dalaştırmak.
ṭ.-ġanlar 26a/08

ṭalişa ḳumi (< Arm. talita kumi)
"Küçük kızım sana söylüyorum, ayağa kalk."
ṭ. 14b/10

ṭamaġ [ṭamaḳ] *is.* Yeme arzusu, isteği.
ṭ.+dan 6b/15, 7a/02, 7a/03, 7a/04, 7a/05, 7a/07

taman *zf.* Tam.
t. 8b/04

ṭamġı *is.* (< Ar. ṭamaʿ) Doymazlık, çok isteme, aç gözlülük.
ṭ.+lar 20a/10

ṭamır *is.* Kök, bitkileri toprağa bağlayan ve onların topraktaki besi maddelerini emmesine yarayan klorofilsiz bölüm.
ṭ. 10b/10
ṭ.+ı 10a/06
ṭ.+larına 32b/08

tamojna *is.* (< Rus. tamojnya) Gümrük, gümrükhane.
t.+nıñ 6b/03

ṭan- *f.* İnkar etmek, yadsımak.
ṭ.-ıp 23b/06

ṭanı- *f.* Tanımak, bilmek, aşina olmak.
ṭ.-dılar 18b/01

tanı- → ṭanı-
t.-maymın 44b/06

ṭanu- → ṭanı-
ṭ.-p 17a/06

tañ *is.* 1. Tan, güneş doğmadan önceki alaca karanlık, fecir.
t.+at- Gün doğmaya başlamak, şafak sökmek. 39b/06
2. Tan, şaşkınlık, hayret, ḥayran.
t. 13b/03, 15a/13
t.+ḳal- Hayret etmek, şaşırmak. 24b/14, 28b/13, 32b/05, 34b/15, 45a/07

ṭap- *f.* Bulmak, arayarak veya aramadan bir şeyle, bir kimseyle karşılaşmak, elde etmek, ele geçirmek.
ṭ.- (şifa ṭap-) 14a/12
ṭ.-adır (ṭabadır) 32b/15
ṭ.-amın (şifa ṭap-) 14a/01
ṭ.-arlar (şifa ṭabarlar) 49a/15
ṭ.-dılar 31a/13
ṭ.-tı 40b/14

tap- → ṭap-
t.-a (taba) 11a/11
t.-a al- (taba al-) Bulabilmek. 32a/02
t.-ar (tabar) 29a/14
t.-arsız (tabarsız) 48b/06

t.-ayıḳ (tabayıḳ) 21b/05
t.-madı 32a/03
t.-madılar 43b/03
t.-masun 39b/08
t.-mıy ṭor- Bulmamak. 29a/11

ṭapşır- *f.* Vermek, iletmek, teslim etmek.
ṭ.-alar 29b/08

tapşırul- *f.* Verilmek.
t.-ur 26a/01

ṭapşur- *f.* Emretmek, buyurmak.
ṭ.-dı 45b/11

tapşur- → ṭapşır-
t.-dı 44b/14

taptur- *f.* Buldurtmak, bulmak işini yaptırmak.
t.-ġan (şiḥet taptur-) 14a/04

ṭaraf *is.* (< Ar.) Yan, yön.
ṭ.+dan 5b/08
ṭ.+ıma 8a/05
ṭ.+ına 33a/07, 46b/04, 46b/04
ṭ.+ında 48a/14
ṭ.+ından 3a/10
ṭ.+ındın 3b/03
ṭ.+larına 22a/01

taral- *f.* Dağılmak, bölünmek, toplu durumdayken birbirinden ayrılmak.
t.-dı 4b/08
t.-up kit- Dağılıp gitmek. 41b/06

ṭarat *f.* Dağıtmak.
ṭ. 28b/08

tarlıḳ *is.* Darlık, sıkıntı.
t. 10b/11

ṭarṭ- *f.* Çekmek, bir şeyi kendine doğru yaklaştırmak.
ṭ.-a 23a/12

ṭart- → ṭarṭ-
ṭ.-dılar 18a/15

tarṭ- → ṭarṭ-
t.-up (ah tarṭ-) 21a/05
t.-up (zeḫmetler tarṭ-) 24b/09

tart- → ṭarṭ-
t.-alar (ġazap tart-) 36b/11
t.-up (ah tart-) 22a/04

ṭaş *is.* Taş, kimyasal veya fiziksel durumu değişiklikler gösteren, rengini içindeki maden, tuz ve oksitlerden alan sert ve katı madde.
ṭ. 33b/14, 34a/12, 37a/11, 37a/11, 48a/03, 48a/12
ṭ.+da 48a/02
ṭ.+ı 26b/10, 34a/12
ṭ.+lar 12b/06, 37a/09
ṭ.+nı 48a/11
ṭ.+nıñ 48a/13

ṭaşçı *is.* Taş yontan, satan veya taş ocağından taş çıkaran kimse.
ṭ.+lar 34a/11

ṭaşla- *f.* 1. Bırakmak, sevdiği birini veya bir şeyi bırakmak, terk etmek.
ṭ.-dıñ 47a/06
ṭ.-p 43a/08
ṭ.-ysızlar (ṭaşlıysızlar) 19b/01
2. Atmak, fırlatmak.
ṭ.-dılar 34a/08
ṭ.-ġan 34a/12

taşla- 1. → **ṭaşla-** 1.
t.-p 43a/05
t.-p kit- Terketmek. 34b/02
2. → **ṭaşla-** 2.
t.-pdır 25a/14

taşlan- *f.* Yadsınmak.
t.-a 23a/13

taşlanmaḳ *is.* Atılmak, fırlatılmak işi.
t.+ıñdan 27a/04

taşlaw *is.* Atmak işi.
t. 20b/07

ṭaşlı *sf.* Taşlı, üzerinde taş bulunan.
ṭ. 10b/08

taşlı → ṭaşlı

t. 10a/04

ṭaṭı- *f.* Tatmak, tadına bakmak.
ṭ.-maslar 24a/02

tatuw *is.* Hoş, dostane, barış içinde.
t.+bul- Dostane olmak, barış içinde olmak. 27a/10

ṭaw *is.* Dağ, yer kabuğunun çıkıntılı, yüksek, eğimli yamaçlarıyla çevresine hakim ve oldukça geniş bir alana yayılan bölümü.
ṭ.+dan 24b/01
ṭ.+ġa 8b/06, 17b/15, 24a/04, 32b/13
ṭ.+larda 12b/05
ṭ.+larġa 38a/11
ṭ.+nıñ 12b/14

taw- → ṭap-
t.-ıp 5a/08

ṭawış *is.* Ses, kulağın duyabildiği titreşim, seda, ün.
ṭ. 3b/06, 4b/04, 12b/08, 24a/13, 25b/06, 47a/04, 47a/12
ṭ.+ı 3a/04

tayaḳ *is.* Değnek, baston, sopa.
t. 45b/10
t.+dan 15a/15

taza *is.* (< Far.) Temiz, sağlam.
t.+bul- Temiz, sağlam olmak, iyileşmek. 5a/15, 5b/01, 5b/04

tazala- *f.* (< Far. taza+T. +la-) Temizlemek.
t.-p 18b/15

tazalaw *f.* (< Far. taza+T. +la-w) Temizlemek, sağlamlaştırmak, iyileştirmek işi.
t.+ġa 5a/14

ṭeġam *is.* (< Ar. ṭaʿām) Yemek, yiyecek, aş.
ṭ. 20a/07, 22a/09, 41a/02, 41a/03, 41a/11
ṭ.+bir- Yemek, aş vermek. 17a/13

teġlim *is.* (< Ar. taʿlīm) Öğretim, öğreti.
t. 4b/06, 19a/11
t.+bire başla- Talim vermeye başlamak. 9b/12
t.+birüp yöre- Talim vermek, öğretmek. 43a/03
t.+bir- Talim vermek. 4a/10, 4a/13, 6b/02, 10a/01, 17a/01, 17a/09, 23a/14, 27a/14, 32a/13, 34b/07, 36a/13, 36b/06
t.+ége 32b/05
t.+énde 10a/01
t.+éne 4a/11
t.+éné 18a/13, 27a/13
t.+it- Talim etmek, öğretmek. 15a/03, 15a/13

tekbir *is.* (< Ar. tekbīr) Tanrı'nın büyüklüğünü, yüceliğini anmak için söylenen ve "Allahuekber" sözü ile başlayan dua.
t.+ayt- Tekbir söylemek. 41b/03

tekebbürlék [tekebbérlék] *is.* (< Ar. tekebbür+T. +lék) Kibirlilik, büyüklük.
t. 20a/11

temam (< Ar. tamām) 1. *sf.* Tamam, bütün, tüm, eksiksiz.
t. 13b/03, 35b/15, 35b/15, 36a/01, 36a/01, 36a/06, 36a/06, 36a/07, 38a/06, 47a/03
2. *is.*Tamam, bütün, tüm, eksiksiz.
t.+bul- Tamam olmak. 3b/13

temṣil *is.* (< Ar. temṣīl) Benzetme, örnek söz, söz gelişi, simge, misal.
t. 10a/01, 10b/01, 11b/05
t.+ḳıl- Temsil etmek. 11b/05
t.+ler 11b/09
t.+lerné 10b/05
t.+né 10b/04, 34a/15
t.+néñ 10a/13, 20a/01
t.+séz 11b/11

ten *is.* (< Far.) Beden, vücut.
t. 27b/10, 27b/11, 42a/12
t.+émdér 41a/13
t.+éndegé 14a/03
t.+éne 43a/06
t.+éné 47b/11

tenha *is.* (< Far. tenhā) Yalnız, tek.
t.+bul- Yalnız olmak. 10a/12

tenlé (< Far. ten+T. +lé) Tenli, ciltli.
t.+ (awıruw tenlé) 39b/14

teŋke *is.* Altın veya gümüş akçe, para, lira.
t. 34b/10, 34b/11

teré *is.* Haç, Hristiyanlığın sembolü sayılan ve birbirini dikey olarak kesen iki çizgiden oluşan biçim, istavroz.
t.+den 46b/10, 46b/14
t.+ge 45b/05, 45b/08, 46a/05, 46a/12, 46b/15, 48b/01
t.+séné 23b/06, 46a/07

terilke *is.* (< Rus. tarélka) Tabak, çanak.
t.+de 16b/07, 16b/12

teslim *is.* (< Ar. teslīm) Bir şeyi veya kişiyi bir yere veya kişiye vermek.
t.+it- Teslim etmek. 47a/15
t.+ḳıl- Teslim etmek. 47a/12

tewbe *is.* (< Ar. tevbe) Tövbe, işlenmiş bir günah veya suçun bir daha işlenmeyeceğine dair verilen söz.
t.+ḳıl- Tövbe etmek. 3b/14, 15b/08

teye → dewe
t. 3a/11

tégé *sf.* Öteki, öbür, diğer.
t. 10a/15

ték *zf.* Dik, yatay bir düzleme göre yer çekimi doğrultusunda bulunan, eğik olmayan.
t. 43b/12

tél *is.* 1. Dil, ağız boşluğunda, tatmaya, yutkunmaya, sesleri boğumlamaya yarayan etli, uzun, hareketli organ, tat alma organı.
t.+é 21a/01, 21a/11
t.+éne 21a/04
t.+énéñ 21a/06
2. İnsanların düşündüklerini ve duyduklarını bildirmek için kelimelerle veya işaretlerle yaptıkları anlaşma, lisan, zeban.
t.+lerde 49a/13

téle- *f.* Dilemek, istemek, arzu etmek.
t.-dé 21b/11
t.-gen 18a/05, 25b/14, 30a/15, 30b/01
t.-genéŋné 16b/02
t.-genleréné 8b/06, 24b/11
t.-medé 16b/09
t.-p 17b/07, 41a/13
t.-r 20b/06, 34b/01
t.-rge 13a/12
t.-rler 8b/03, 18b/07
t.-se 23b/06, 23b/07
t.-sek 29b/12
t.-seŋéz 40a/08
t.-señ 5a/13
t.-señler 33a/01
t.-ydér 22a/04
t.-ymén (téliymén) 5a/15, 16b/08
t.-yméz (téliyméz) 29b/13
t.-ysén (téliysén) 40b/06
t.-ysézler 29b/13
t.-ysézlermé 45a/14

télek *is.* Dilek, istek, arzu.
t. 41a/13
t.+éŋ 30b/15

télew *is.* Dilemek, istemek, arzu etmek işi.
t.+émçe 42a/07
t.+éñçe 42a/08

télséz *sf.* Dilsiz, dili olmayan, konuşamayan, lal.
t. 25a/03, 25b/05

téré 1. *sf.* Diri, yaşamakta olan, yaşayan, canlı, ölü karşıtı.
t. 26b/12, 26b/15
2. *is.* Diri, yaşamakta olan, yaşayan, canlı, ölü karşıtı.
t. 48b/14
t.+lernéñ 35b/08

térékçélék *is.* Yaşamak için gerekli olan.
t.+énéñ 37a/05

téréklék *is.* Dirilik, canlılık, yaşam.
t.+né 29a/14

térél- *f.* Dirilmek, öldüğü sanılan kişinin canlanması.
t.-gende 41b/07
t.-gendér 16a/02
t.-megengeçe 24b/02
t.-sün 13b/09
t.-üp 23a/14, 26a/02
t.-ür 29b/10

téş *is.* Diş, çene kemiklerinin üstüne dizili, ısırıp koparmaya ve çiğnemeye yarayan sert, beyaz organlardan her biri.
t.+ lerén 25a/04

tétre- *f.* Titremek, sallanmak.
t.-r 38b/15

tétrew *is.* Sallantı.
t.+ler (yir tétrew) 37b/08

téyérmen [tégérmen] *is.* Değirmen, kahve, buğday, nohut vb. taneleri öğüten araç veya alet.
t. 26b/10

téz *is.* Diz, kaval, baldır ve uyluk kemiğinin birleştiği yer.
t. 12b/07, 28a/13, 46a/02

tézlen- *f.* Diz çökmek, dizlerin üzerinde durmak.
t.-üp 5a/13

ṭınıç *is.* Sakin, sessiz, rahat.
ṭ.+bul- Sakin olmak. 12a/08

tınıçlıḳ *is.* Sükunet, rahatlık.
t.+bul- Sükunet olmak. 12a/08

ṭıŋla- *f.* Dinlemek, işitmek için kulak vermek.
ṭ.-masa 15b/06
ṭ.-ŋız 24a/14
ṭ.-r 16a/12

tıŋla- → **ṭıŋla-**
t.-dılar 4b/06
t.-ġız 10a/01

ṭıŋlawçı *is.* Dinleyici.
ṭ.+larġa 11a/10

ṭırış- *f.* Uğraşmak, çabalamak, gayret etmek.
ṭ.-dı 30b/09

tırış- → **ṭırış-**
t.-dı 22a/02

ṭış *is.* Dış, herhangi bir cisim veya alanın sınırları içinde bulunmayan yer, hariç, iç karşıtı.
ṭ. 31b/12, 32a/08, 32a/09, 33a/07, 36a/13, 37a/07, 37a/12, 43a/02
ṭ.+da 9b/05, 9b/07, 10a/15
ṭ.+dan 20a/04
ṭ.+ıdan 19b/12

ṭışḳa *is.* Dışarıya.
ṭ. 14b/07

tigéz- *f.* Değdirmek, dokunmak.
t.-üp 21a/04

tire *is.* Etraf, çevre, civar, yöre.
t. 24a/14, 33b/08
t.+séndegé 4b/08

tiren *is.* Derin, dibi yüzeyinden veya ağzından uzak olan.
t. 10a/05

tirge- *f.* Azarlamak.
t.-ysézler (tirgiysézler) 40a/06

tiwéşlé [tiyéşlé] *is.* Gerekli, lazım.
t. 19b/05

tiyén *is.* Kuruş.
t. 36b/15

tiz *zf.* (< Far. tīz) Tez, çabuk, hızlı, hemen.
t. 10a/05, 16b/06, 16b/10, 18a/08, 47b/12

ṭol 1. *sf.* Dul, eşi ölmüş veya eşinden boşanmış kadın veya erkek.
ṭ. 36b/09, 36b/14, 37a/02, 37a/04
2. *is.* Dul, eşi ölmüş veya eşinden boşanmış kadın veya erkek.

ṭ.+ḳal- Dul kalmak. 35a/03

ṭor- *f.* 1. Ayağa kalkmak, ayakta durmak, doğrulmak.

ṭ. 6a/11, 14b/11, 30b/12

ṭ.-dı 25b/09, 48b/02

ṭ.-ġandan 48b/10

ṭ.-ıŋız 42b/03

ṭ.-up 14b/12, 20a/13, 30b/14, 43b/05

ṭ.-up kit- Ayağa kalkıp gitmek. 23a/14

ṭ.-ur 26a/02

2. Durmak, duraklamak, bir yerde olmak veya bulunmak.

ṭ. 38a/09

ṭ.-a al- Durabilmek. 9a/11

ṭ.-alar 10b/10

ṭ.-a ṭor- Durmak, yaşamak. 12a/15

ṭ.-dı 13b/05

ṭ.-dılar 9b/15

ṭ.-ġan 7a/06, 9b/14, 11b/15, 40b/04

ṭ.-ġanında 44a/10

ṭ.-ġanlar 42b/13

t.-ġanlardan 24a/01, 31a/14

3. -a/-e, -p zarf fiil eklerini almış fiillerden sonra gelerek süreklilik bildiren yardımcı fiil.

ṭ.-alar (güwahlıḳ birüp ṭor-) 43b/03

ṭ.-ar (ḳarap ṭor-) 48a/05

ṭ.-dı (birüp ṭor-) 47a/10

ṭ.-dı (sorap ṭor-) 43b/14

ṭ.-dıḳıŋızınıñ (adaşıp ṭor-) 35a/14

ṭ.-dılar (ézlep ṭor-) 43b/02

ṭ.-ġan (ala ṭor-) 30a/03, 41a/09

ṭ.-ġan (aruwsız ḳıla ṭor-) 19b/13

ṭ.-ġan (aşıy ṭor-) 40b/11

ṭ.-ġan (bara ṭor-) 49a/02

ṭ.-ġan (diye ṭor-) 34b/15

ṭ.-ġan (éçe ṭor-) 30a/02, 30a/05

ṭ.-ġan (işéte ṭor-) 11a/07

ṭ.-ġan (ḳarap ṭor-) 47b/02

ṭ.-ġan (kile ṭor-) 29a/14

ṭ.-ġan (köfér ayta ṭor-) 9b/01

ṭ.-ġan (péşe ṭor-) 32a/04

ṭ.-ġan (şıġa ṭor-) 33b/09

ṭ.-ġan (sünmiy ṭor-) 26b/13

ṭ.-ġan (tapmıy ṭor-) 29a/11

ṭ.-ġan (ṭora ṭor-) 12a/15

ṭ.-ġan (tüḳüle ṭor-) 41a/15

ṭ.-ġan (yandıra ṭor-) 36a/08

ṭ.-ġanına (bula ṭor-) 32b/14

ṭ.-ġanında (söylep ṭor-) 14a/12, 42b/04

ṭ.-ġanını (kile ṭor-) 39a/02, 39b/07

ṭ.-ıŋız (köṭüp ṭor-) 42a/03

ṭ.-ıŋız (uṭura ṭor-) 42a/01

ṭ.-up (bula ṭor-) 22b/01

ṭ.-up (kürüp ṭor-) 14a/07

ṭ.-up (meşliḥet ḳılışup ṭor-) 33a/15

ṭ.-ur (ḳarap ṭor-) 36b/13

4. Bazı isimlerle birlikte deyim ve birleşik fiil yapan yardımcı fiil.

ṭ.-ġan (ḳarşı ṭor-) 47a/14

ṭ.-ġanda (ülüklerden ṭor-) 35b/01

ṭ.-ġandır (ülüklerden ṭor-) 15b/13

ṭ.-up 43b/10, 43b/12

ṭ.-up (ḳarşı ṭor-) 9a/11

ṭ.-up (selam birgele ṭor-) 45b/15

ṭ.-sun 8a/15

tor- 1. → **ṭor-** 1.

t.-up 5a/06, 6a/08, 6a/12, 6b/04, 11a/14

2. → **ṭor-** 2.

t.-a 15a/08

t.-alar 9b/07

t.-dılar 9b/05

t.-ġan 6a/02

t.-mıylar 19a/05

3. → **ṭor-** 3.

t.-ġan (aşıy tor-) 3a/12

t.-ġan (yarata tor-) 3b/07

t.-ġanda (weġaz söylep tor-) 5b/11

t.-ġanın (töşe tor-) 3b/05

t.-up (bula tor-) 27a/03

torġuz- *f.* Ayağa kaldırmak.
t.-dı 4b/13, 25b/09

ṭorġuzul- *f.* Ayağa kaldırılmak, dikilmek.
ṭ.-ursızlar 37b/13

torġuzuw *is.* Yeniden kurmak işi.
t. 35a/06

ṭormaḳ *is.* 1. Durmak işi.
ṭ.+ların 38a/10
2. Ayağa kalkmak işi.
ṭ.+nıñ (ülüklerden ṭor-) 24b/04

ṭot- *f.* 1. Tutmak, eline almak, yakalamak.
ṭ.-arġa 22b/11, 42b/15
ṭ.-dı 14a/01
ṭ.-dılar 42b/12, 43a/08
ṭ.-dıñ 14a/06
ṭ.-ḳan 18b/07
ṭ.-madıŋız 43a/03
ṭ.-mıy dor- Tutmamak. 7b/12
ṭ.-sa 25a/03
ṭ.-sam 14a/01
ṭ.-up 16a/04, 22b/12, 25b/08, 42b/09, 44a/09, 45b/01
ṭ.-up al- Tutmak. 46a/08
ṭ.-up bir- Yakalayıp vermek. 37b/15, 40a/14, 42b/04, 42b/08
2. Bazı isimlerle birlikte deyim yapan yardımcı fiil.
ṭ.-ḳan 19b/09
ṭ.-mıysızmı (iséŋézde ṭot-) 22b/02
ṭ.-sa 9b/11
ṭ.-up 33b/12
ṭ.-up (ḳaygu ṭot-) 48b/13

toṭ- → **ṭot-** 1.
t.-up bir- Yakalayıp vermek. 41a/04

tot- → **ṭot-** 1.
t.-ar 34b/02
t.-arġa 9a/05
t.-up 4b/13, 5a/15, 14b/10, 34a/08, 37b/10, 39b/12
t.-up bir- Yakalayıp vermek, ele vermek. 9a/01, 38a/05, 40b/02
2. → **ṭot-** 2.
t.-alar (ruza tot-) 6b/15, 7a/02, 7a/07
t.-asızlar (resémlerén tot-) 19a/14
t.-dılar 24b/04
t.-mıylar (ruza tot-) 7a/03
t.-saŋız (açuw tot-) 33a/03
t.-up (resémleréŋezne tot-) 19a/15

toṭarġa → **ṭotarġa**
t. 34b/01

ṭoṭın- *f.* Bir işe başlamak.
ṭ.-dı 30b/09

ṭotın- → **ṭoṭın-**
ṭ.-dılar 30a/09

totın- → **ṭoṭın-**
t.-dı 13b/03, 17a/09
t.-dılar 7b/01, 28a/04

ṭoṭınuw *is.* Tutunmak işi.
ṭ.+larını 8b/02

totmaḳ *is.* Tutmak, yakalamak işi.
t. 42b/15

ṭotul- *f.* Tutulmak, yakalanmak.
ṭ.-up 29b/06, 42b/03

totuw *is.* Tutmak işi.
t.+ (ruza tot-) 7a/04
t.+ı (ruza tot-) 7a/05

ṭoz *is.* Tuz, kokusuz, suda eriyen, yiyecekleri korumada ve tatlandırmada kullanılan billursu madde.
ṭ. 27a/07, 27a/08, 27a/08
ṭ.+larıŋız 27a/09

ṭozla- *f.* Tuzlamak, tuza yatırmak veya üzerine tuz atmak.
ṭ.-rsız 27a/09

ṭozlan- *f.* Tozlanmak, tuzlama işinin yapılması.
ṭ.-açaḳ 27a/07
ṭ.-açaḳdır 27a/08

ṭozsız *is.* Tuzsuz, tuzu olmayan.

ṭ. 27a/09

tökür- *f.* Tükürmek, tükürüğü ağız içinden dışarıya atmak.
t.-üp 22b/13
t.-ür 46a/02
t.-ürler 29b/08

ṭökür- → tökür-
ṭ.-üp 44a/07

ṭöküyr- → tökür-
ṭ.-üp 21a/04

tön *is.* Gece, genellikle saat 22.00'den itibaren gün ağarıncaya kadar geçen süre, tün, şeb.
t. 39b/06

ṭön → tön
ṭ.+de 41b/10

törlé *is.* Türlü, çeşitli.
t. 5a/02, 9a/15, 20a/07, 25b/12

töş *is.* Düş, rüya.
t.+de 49a/01

töş- *f.* 1. İnmek, yüksekten veya yukarıdan aşağıya doğru gelmek.
t. 46b/10
t.-dé 10a/03, 10a/04, 10a/07
t.-e tor- İnedurmak. 3b/05
t.-ken 24b/01
t.-kenler 10b/12, 11a/01
t.-mesünler 38a/12
t.-sén 46b/14
t.-üp 10a/09
2. Bazı isimlerle birlikte deyim yapar.
t.-mes (azdıruwluwġa töş-) 42a/10
t.-té (ḳurḳu töş-) 24a/12
t.-üp (ḳurḳu töş-) 12a/10

töşür- *f.* 1. İndirmek, yüksekten ya da yukarıdan aşağıya inmesini sağlamak.
t.-dé 42b/14
t.-déler 5b/15
t.-üp 48a/01
t.-ürge 47a/11
2. Bazı isimlerle birlikte deyim yapar.
t.-dé (iséne töşür-) 44b/10
t.-üp (iséne töşür-) 32b/09

tözet- *f.* Düzeltmek, tamir etmek.
t.-ér 4a/06
t.-ür 24b/08

ṭufraḳ *is.* Toprak, yer kabuğunun, toz durumuna gelmiş türlü kitle kırıntılarıyla, çürümüş organik cisimlerden oluşan ve canlılara yaşama ortamı sağlayan yüzey bölümü.
ṭ.+nı 15b/07

tufraḳ → ṭufraḳ
t.+ı (tufraġı) 10a/04, 10a/05

ṭuġra *is.* Hak, ilgi.
ṭ.+mdan 37b/11
ṭ.+ŋızda 19a/07
ṭ.+sına 41a/08
ṭ.+sında 16b/09, 20a/02, 20b/03, 20b/10, 24b/10, 27b/13, 39a/13, 43b/02, 43b/05, 45a/02
ṭ.+sından 26a/06

ṭuġrı *is.* 1. Doğru, yanlış olmayan.
ṭ.+kil- Doğru gelmek. 16a/12, 43b/04, 43b/09
2. Hak, ilgi.
ṭ.+mdın 41b/05
ṭ.+sında 35b/03
ṭ.+sından 37b/05

ṭuḳta- *f.* Durmak, duraklamak, bir işi yapmayı bırakmak.
ṭ. 12a/08
ṭ.-dı 18a/11, 30b/11
ṭ.-mıyça 13b/11
ṭ.-p 12a/08, 14a/03

tuḳṭarġa Durmak işi.
t. 12a/07

ṭuḳtat- *f.* Durdurmak, durmasını sağlamak.
ṭ.-dılar 44a/06

ṭ.-urġa 30b/09

tuḳunuw *is.* Dokunmak işi.
t.+ın 18b/07

tuḳuzınçı *sf.* Dokuzuncu, dokuz sayısının sıra sıfatı, sırada sekizinciden sonra gelen.
t. 46a/15

ṭul- *f.* Dolmak, dolu duruma gelmek.
ṭ.-dılar 17b/11

tul- *f.* Dolmak, bitkilerin olgunlaşması, erginleşmesi.
t.-ġan 11b/02

ṭultır- *f.* Doldurmak, dolmasını sağlamak, dolu duruma getirmek.
ṭ.-dı 12a/03

ṭulum *is.* Bazı yiyecekler ve içecekler için koruyucu kap olarak kullanılan, önü yarılmadan bütün olarak yüzülmüş hayvan derisi.
ṭ.+lar 7a/12
ṭ.+larġa 7a/11, 7a/14
ṭ.+nı 7a/12

ṭup *is.* Top, yuvarlak, küme biçimde olan.
ṭ.+ṭup ḳıl- Küme küme yapmak. 17b/03

ṭur *zf.* An, zaman.
ṭ.+da 48a/09

tura → ṭuġra
t.+sında 10a/13
t.+sından 4b/12, 10b/11

turalı *zf.* Doğrulu, doğrusunda, hakkında.
t. 5b/06

turı → ṭuġrı 1.
t.+ḳıl- Doğru yapmak. 3a/05

ṭutır- → ṭultır-
ṭ.-dıŋız 22b/05, 22b/07

ṭuw- *f.* Doğmak, dünyaya gelmek.
ṭ.-ġan 16a/13

ṭuwġan *is.* Kardeş, aynı anne babadan doğmuş veya anne babalarından biri aynı olan çocukların birbirine göre adı.
ṭ.+larını 29a/12

tuwġan → ṭuwġan
t.+larıñ 9b/07

ṭuwıl- *f.* Doğmak, doğurulmak.
ṭ.-maġan 41a/10

ṭuy *is.* Toy, şölen, ziyafet, eğlence.
ṭ.+da 7a/04

ṭuy- *f.* Doymak, isteği kalmayıncaya kadar yemek, açlığı kalmamak.
ṭ.-dılar 21b/12
ṭ.-sun 20b/06

tuy- → ṭuy-
t.-dılar 17b/09

tuydur- Doyurmak, açlığını gidermek.
t.-urġa 21b/05

tübe *is.* Ev çatısı, dam.
t.+séndekéler 38a/12

tüben *is.* Aşağı, bir şeyin alt bölümü, yukarı karşıtı.
t.+de 44a/10
t.+ge 5b/15
t.+geçe 47a/13

tügél *is.* Değil, cümle içinde art arda kullanılan iki veya daha çok özneyi, tümleci, yüklemi, aralarından bazılarına olumsuzluk kavramı vererek birbirine bağlayan veya yüklemin olumsuz çekimini sağlayan kelime.
t. 4a/12, 6b/12, 6b/13, 7a/06, 7b/10, 9a/13, 9b/02, 12b/04, 14b/06, 15a/12, 16a/06, 23b/04, 27b/11, 29a/04, 30a/07, 32a/04, 35b/07, 37b/07, 38a/03, 42a/07, 48b/03
t.+mé 11a/05, 15a/06, 15a/08, 27b/01, 32a/13, 35a/14
t.+mén 3b/01
t.+sén 36a/11

tügél- *f.* Dökülmek, akmak.
t.-ür 7a/12

tük- *f.* Dökmek, akıtmak.
t.-dé 40a/02

tüḳül- → tügél-

ṭ.-e ṭor- Döküledurmak. 41a/15

türt → dürt

t. 5b/13, 28b/11

türténçé *sf.* Dört sayısının sıra sıfatı, sırada üçüncüden sonra gelen.

t. 18a/04

türt méñ → dürt méñ

t. 21b/14

tüşe- *f.* Döşemek, sermek.

t.-p sal- Döşemek, sermek. 31b/07

tüşek *is.* Döşek, yatak.

t. 40b/12

t.+é (tüşegé) 5b/15, 20b/12

t.+én (tüşegén) 6a/12

t.+éŋné (tüşegéŋné) 6a/08, 6a/11

t.+lernéñ 18b/03

tüşem *is.* Tavan, dam.

t.+éné 5b/14

U

uġıl *is.* Oğul, erkek evlat.

u.+ı (uġlı) 4a/05, 6b/03, 8b/11, 8b/14, 12b/08, 15a/06, 25b/15, 30b/05, 30b/08, 30b/10, 34a/04, 36a/15, 36b/04, 47b/01

u.+ısın (uġlısın) 8b/05

u.+um (uġlum) 24a/13

u.+umdan (uġlumdan) 34a/05

u.+umsın (uġlumsın) 3b/07

uġrı *is.* Uğru, hırsız, eşkıya.

u.+nı 42b/15

uġrulıḳ *is.* Hırsızlık.

u.+ḳıl- Hırsızlık yapmak. 28b/02

u.+lar 20a/10

uġul → uġıl

u. 39a/14

u.+ları 8b/13, 29b/10

uḳu- *f.* Okumak, yazılmış bir metnin iletmek istediği şeyleri öğrenmek.

u.-ġan 38a/10

u.-madıŋızmı 7b/05, 35b/04

u.-madıñlarmı 34a/11

ul *zm.* O, tekil üçüncü kişi zamiri.

u. 3a/13, 3b/01, 3b/09, 4a/14, 4b/02, 4b/03, 4b/03, 4b/14, 5a/06, 5a/10, 5b/01, 5b/05, 5b/12, 6a/02, 6a/04, 6a/12, 6a/13, 6b/02, 6b/04, 7b/06, 7b/12, 8a/05, 8a/06, 8b/01, 9a/04, 9a/09, 9a/10, 9a/13, 10a/08, 10b/15, 12b/02, 12b/10, 12b/12, 12b/13, 12b/14, 13a/03, 13b/01, 13b/05, 13b/09, 14a/09, 14a/11, 14a/15, 14b/01, 14b/12, 15a/01, 15a/11, 15b/04, 15b/06, 15b/12, 16a/02, 16a/05, 16b/05, 16b/11, 17a/02, 17a/06, 17b/11, 17b/13, 18b/01, 20a/13, 20b/04, 21a/08, 21a/10, 21a/13, 22b/14, 23a/02, 23b/09, 24b/03, 24b/09, 25a/10, 25a/12, 25b/06, 25b/08, 25b/09, 25b/13, 26a/01, 26a/11, 26b/13, 27a/05, 27a/11, 27a/13, 28b/04, 29b/09, 30b/10, 30b/12, 31a/14, 31b/02, 32b/07, 33b/01, 34a/09, 34b/11, 35a/04, 35a/08, 35a/12, 36a/04, 36b/04, 37b/06, 38a/11, 38a/15, 38b/04, 38b/05, 38b/06, 38b/08, 38b/12, 38b/15, 39a/03, 39a/12, 39a/15, 40a/06, 40a/10, 40a/10, 40b/02, 40b/09, 40b/11, 41a/08, 42a/06, 42b/04, 42b/09, 43a/08, 44a/06, 44b/01, 45b/07, 46b/05, 47a/07, 48a/12, 48b/02, 48b/03, 48b/03, 48b/05, 48b/06, 48b/12

ul- → bul-

u.-sa 41b/12

u.-up (wafat ul-) 35a/03

ular zm (< ul+lar) Onlar, ul zamirinin çokluk şekli.

u. 4a/03, 4a/08, 4b/08, 6b/15

u.+ġa 4a/12, 4b/14, 6b/11

u.+nıñ 6a/01, 6a/05

ulṭır- *f.* Oturmak, vücudun belden yukarısı dik duracak biçimde ağırlığı kaba etlere vererek bir yere yerleşmek.

u.-ġanda 39b/15

ulṭur- → ulṭır-

u.-ġıl 36b/03

ultur- → ulṭır-

u.-adır 30b/07

u.-ġanında 37a/13, 49a/05

u.-up 26a/08, 36b/12, 41a/01

ulturuw *is.* Oturmak işi.

u.+nı 29b/15, 30a/07, 36b/08

umarta ḳortı *is.* Arı, zar kanatlılardan, bal ve bal mumu yapan, iğnesiyle sokan böcek.

u.+nıñ 3a/13

un *sf.* On, dokuzdan sonra gelen sayı.

u. 17a/15, 30a/08

unbér *sf.* On bir, ondan sonra gelen sayı.

u. 49a/04

uniké 1. *sf.* On iki, on birden sonra gelen sayı.

u. 8b/09, 8b/10, 10a/12, 13b/11, 14b/12, 15a/14, 17b/10, 26a/08, 29b/03, 31b/14, 40a/13, 40b/15, 41a/06, 42b/05

2. *is.* On iki, on birden sonra gelen sayı.

u.+né 22b/05

unikénçé *sf.* On ikinci, on iki sayısının sıra sıfatı, sırada on birinciden sonra gelen.

u. 47a/01

uñ *sf.* Sağ, sağ taraf, vücutta kalbin bulunduğu tarafın karşısında olan, sol karşıtı.

u. 29b/15, 30a/06, 36b/03, 44a/01, 46b/04, 48a/14, 49b/02

ura- *f.* Kat kat sarmak, dolamak.

a.-ġan 43a/06

uraḳ *is.* Orak, yarım çember biçiminde yassı, ensiz ve keskin metal bir bıçakla, buna bağlı bir saptan oluşan ekin, ot, vb. biçme aracı.

u. 11b/03, 11b/03

uram *is.* Sokak, il, ilçe vb. yerleşim bölgelerinde, iki yanında evler olan, caddeye oranla daha dar veya kısa olabilen yol.

u.+da 31a/13

u.+larda 13a/06

urın *is.* Orun, yer, mekan, mevki, makam.

u.+ına (urnına) 23b/11, 43a/04, 45b/12, 46b/07

u.+ında (urnında) 19b/07

urta *is.* Orta, ara, meydan.

u.+da 43b/10

u.+ġa 8a/01

u.+larına 26a/12

u.+ŋızda 30a/15

u.+sında 18a/01

u.+sından 20b/14

urun → urın

u.+da 27b/09

u.+larġa 18b/05

uşan- → ışan-

u. 14b/01

u.-ġan 26b/08

u.-ġanlarġa 49a/11

u.-ığızlar 3b/14

u.-madılar 48b/15, 49a/04

u.-madıŋız 33b/02

u.-maġan 49a/08

u.-maġanlarġa 49a/10

u.-maŋız 38b/08

u.-sa 32b/15

uşanurġa *is.* İnanmak işi.

u. 32b/12

uşanuw *is.* İman, inanç.

u. 12a/10

uşbu 1. *sf.* İşte bu, bu, şu, o.

u. 4b/07, 32b/13, 37a/02, 37a/10, 37a/15, 38b/01, 38b/06, 38b/12, 40a/13, 41a/10, 41b/01, 43b/07

2. *zm.* İşte bu, bu, şu, o.

u. 24a/14
u.+dır 49a/12

ut *is.* Od, ateş, yanıcı cisimlerin tutuşmasıyla beliren ısı ve ışık.
u. 27a/07
u.+ġa 25a/14, 26b/13, 43a/15, 44a/12
u.+ı 27a/06
u.+nıñ 27a/04, 43a/14

uttuz *sf.* Otuz, yirmi dokuzdan sonra gelen sayı.
u. 10a/10, 40a/04

uṭur- → ulṭır-
u.-a ṭor- Oturadurmak. 42a/01
u.-dı 9b/14, 49b/03
u.-dılar 17b/05
u.-ġan 9b/06, 9b/09, 11b/15, 31a/09
u.-ġanda 6b/05
u.-ġanın 48a/15
u.-ġanıñ 6b/03
u.-mış 13a/08
u.-up 43a/15, 44a/01
u.-urġa 21b/07
u.-urlar 6b/07

uṭurġıç *is.* Tabure, iskemle.
u.+larını 19a/02

uṭurt- *is.* Bitki dikmek.
u.-dı 33b/08

uṭurṭ- Oturtmak.
u.-urġa 17b/04

utuz → uttuz
u. 11a/02

uwaḳ *is.* Ufak, küçük, kırıntı.
u.+larını 22b/07
u.+larnı 22b/04

uy *is.* Düşünce, fikir.
u.+lar 6a/07

uy- *f.* Oymak, deşmek.
u.-ġan 48a/02

uyan- *f.* Uyanmak, uykudan kalkmak.
u.-ıp 12a/07

uyaw *is.* Uyanık.
u. 42a/12
u.+bul- Uyanık olmak. 39a/15, 42a/04, 42a/10, 42a/11

uyġat- *f.* Uyandırmak.
u.-up 12a/05

uyla- *f.* Düşünmek, fikir yürütmek.
u.-dılar 15a/09
u.-ġan 23b/04
u.-ġanda 44b/10
u.-ġanların 6a/05
u.-p 6a/03, 18a/07
u.-rlar 33b/04
u.-sa 20a/15
u.-ysız 6a/07
u.-ysızlar 22a/14, 44a/05

uyna- *f.* Oynamak, dans etmek, raks etmek.
u.-p 16b/01

Ü

ügét *is.* Öğüt, bir kimseye yapması veya yapmaması gereken şeyler için söylenen söz, nasihat.
ü.+al- Öğüt almak. 39a/05

ük e. Çeşitli kelimelerden sonra kullanılan ve kendinden önceki kelimeyi kuvvetlendiren edat.
ü. 5b/01

ül- *f.* Ölmek, vefat etmek, yaşamaz olmak, hayatı sona ermek, can vermek.
ü.-dé 14a/14, 25b/08, 35a/08
ü.-er 19b/04
ü.-gen 14b/06
ü.-genden 26a/01
ü.-genéne 47b/12
ü.-genüne 47b/13
ü.-meyeçekdér 27a/06
ü.-ürge 13b/08

ülçe- *f.* Ölçmek.
ü.-seŋéz 11a/09

ülçen- *f.* Ölçülmek, ölçmek işine konu olmak.
ü.-ür 11a/09

ülçew *is.* Ölçü, ölçü aleti.
ü. 11a/08, 11a/09

ülém *is.* Ölüm, bir insan, bir hayvan veya bitkide hayatın tam ve kesin olarak sona ermesi, ahiret yolculuğu, ebedi uyku.
ü. 19b/03

ültér- *f.* Öldürmek, bir canlının hayatına son vermek.
ü.-iyék 34a/07

ültür- → ültér-
ü.-déler 34a/01, 34a/03
ü.-gen 45a/10
ü.-me 28b/02
ü.-üp 34a/08
ü.-ür 38a/06
ü.-ürler 29b/09

ültürmek *is.* Öldürmek işi.
ü. 39b/12

ültürül- *f.* Öldürülmek, öldürmek işine konu olmak.
ü.-ür 26a/01

ültürüw *is.* Öldürmek işi.
ü.+ge 43b/01
ü.+mé 8a/03

ülük *is.* Ölü, ölmüş.
ü. 25b/07
ü.+lerden 24b/02
ü.+lerden ṭor- Dirilmek. 15b/13, 24b/04, 35b/01
ü.+lernéñ 35b/02, 35b/07

ülüm → ülém
ü. 24a/02, 29b/07, 42a/03, 46b/01
ü.+ge 38a/05, 44a/06

ülürge *is.* Ölmek işi.
ü. 41b/12

üp- *f.* Öpmek.
ü.-dé 42b/11
ü.-sem 42b/09

üpkele- *f.* Öfkelenmek, hiddetlenmek.
ü.-p 15a/09

üs- *f.* Bitmek, filizlenmek, yeşermek, büyümek, yetişmek.
ü.-üp 10a/08, 10a/09, 11a/15
ü.-üp çıḳ- Filizlenmek, büyümek. 11b/07

üt- *f.* 1. Geçmek, aşmak, bir yerden bir yere ulaşmak, gitmek.
ü.-dé 13b/04
ü.-déler 25b/13
ü.-iyék 11b/14
ü.-keç 4a/04
ü.-üp 18a/14, 20b/15
ü.-üp bar- Geçip gitmek. 6b/02, 7a/15, 32b/07
ü.-üp kit- Geçip gitmek. 18a/05
2. Zaman geçmek, geride kalmak, uzaklaşmak.
ü.-egençe 41b/15
ü.-gézgél 42a/07
ü.-kenden 48a/06
ü.-meyeçek 39a/11
ü.-sen 42a/05

ütüw *is.* Geçmek işi.
ü.+é 29a/01

ütüwçé *sf.* Geçen, geçen kişi.
ü. 46b/07

üz *zm.* Öz, kendi, dönüşlülük zamiri.
ü. 3a/09, 4b/05, 9a/09, 9a/10, 11b/12, 14a/04, 15a/01, 15a/10, 15a/10, 15a/10, 16b/15, 19a/15, 19b/13, 20b/11, 21b/02, 23b/07, 23b/08, 23b/10, 23b/11, 23b/13, 24b/04, 24b/11, 26a/06, 27a/10, 27a/15, 27b/14, 28a/01, 30b/03, 31b/04, 32b/14, 33a/15, 34a/06, 35a/05, 36a/02, 37a/04, 40a/02, 41a/08, 44a/03, 46a/04, 46b/11, 48a/10

ü.+é 5b/07, 8a/15, 8b/06, 9b/13, 14b/02, 17b/15, 18a/01, 24a/11, 36b/04, 38b/05, 40b/11, 42a/02, 47b/08
ü.+éden 23b/06
ü.+énde 13b/13, 36a/15
ü.+énden 11b/01, 13b/11, 14a/04, 17b/13, 20a/08
ü.+éne 7b/07, 9a/11, 14a/09, 14b/08, 29b/04, 30b/02, 41a/10
ü.+éné 8a/14, 12b/06, 20b/01, 43b/07, 46b/09, 46b/13
ü.+énéñ 14a/02, 16a/05, 16a/13, 27a/13, 37a/05, 39b/03
ü.+éŋéz 17a/02, 17a/13
ü.+éŋézde 37b/09
ü.+éñ 14a/07, 36a/02
ü.+éñné 32b/13
ü.+leré 24a/15
ü.+leréne 17a/12
ü.+leréné 12b/13
ü.+lerénéñ 34a/15
ü.+leréŋéz 19b/08
ü.+üm 16a/01
ü.+üñ 36a/07
ü.+üñné 5b/03, 46b/09

üz ṭuwġan → bértuwġan
ṭ.+larıŋa 13a/15

üzüm *is.* Üzüm, asmanın taze veya kuru olarak yenilen ve salkım durumunda bulunan meyvesi.
ü. 33b/08, 41b/02
ü.+né 33b/09

üzümçé *is.* Üzümcü, üzüm yetiştiren veya satan kimse.
ü.+lerge 33b/10

W

wafat *is.* (< Ar. vefāt) Ölüm.
w.+bul- Vefat olmak, ölmek. 35a/09, 35a/11
w.+ul- Vefat olmak, ölmek. 35a/03

waḳıt *is.* (< Ar. vaḳt) Vakit, zaman.
w. 3b/13, 5a/07, 8b/03, 10b/10, 17a/04, 31b/14, 32a/04, 32a/05, 33b/10, 38a/02, 38b/15, 39a/03, 39a/15, 40b/02, 40b/15, 46a/15, 47b/13
w.+da 4b/15, 9b/04, 10a/02, 11b/12, 43a/05, 48b/13
w.+duḳ (< waḳıt+da+uḳ) 3b/08
w.+ı (waḳtı) 11b/03, 46a/15, 47a/02
w.+ımda (waḳtımda) 22b/03, 22b/06
w.+ımdan (waḳtımdan) 28b/06
w.+ınaça (waḳtınaça) 47a/03
w.+ında (waḳtında) 7b/06, 26a/05, 27b/07, 38a/11
w.+ından (waḳtından) 25a/13
w.+larda 38b/06
w.+ları 9a/03
w.+larında 24b/01

waḳıyġ *is.* (< Ar. vāḳiʿ) Vuku bulan, olan, olmuş, olagelen.
w. 10b/11, 29b/04

wakıyġa *is.* (< Ar. vāḳıʿa) Vuku bulmuş, olmuş bir iş, gerçek.
w.+nı 13a/07

walçıḳ *is.* Kırıntı.
w.+larını 20b/09

wat- *f.* Kırmak, parçalamak.
w.-up 40a/01

waṭan *is.* (< Ar. vaṭan) Yurt.
w.+ından 15a/10

we *bağ.* (< Ar. ve) İki kelime veya iki cümle arasına girerek aralarında bir bağ olduğunu anlatan söz.
w. 3a/05, 3a/08, 3a/11, 3a/13, 3b/02, 3b/06, 3b/08, 3b/09, 3b/09, 3b/10, 3b/11, 3b/13, 3b/14, 4a/02, 4a/03, 4a/03, 4a/04, 4a/07, 4a/08, 4a/11, 4b/02, 4b/03, 4b/03,

4b/05, 4b/07, 4b/08, 4b/09, 4b/10, 4b/10, 4b/12, 4b/14, 4b/15, 5a/01, 5a/02, 5a/04, 5a/05, 5a/08, 5a/11, 5a/12, 5a/14, 5b/01, 5b/08, 5b/08, 5b/10, 5b/13, 5b/14, 6a/05, 6a/12, 6a/15, 6b/01, 6b/02, 6b/04, 6b/05, 6b/06, 6b/09, 6b/10, 6b/14, 6b/14, 7a/01, 7a/03, 7a/14, 7b/02, 7b/03, 7b/04, 7b/09, 7b/12, 7b/12, 7b/13, 7b/15, 8a/01, 8a/04, 8a/06, 8a/06, 8a/08, 8a/09, 8a/11, 8a/12, 8a/12, 8a/13, 8a/14, 8b/03, 8b/05, 8b/06, 8b/07, 8b/08, 8b/11, 8b/11, 8b/14, 8b/14, 8b/14, 8b/14, 8b/14, 8b/15, 8b/15, 8b/15, 9a/02, 9a/02, 9a/04, 9a/05, 9a/06, 9a/10, 9b/06, 9b/08, 9b/08, 9b/09, 9b/10, 9b/11, 9b/11, 9b/12, 9b/12, 9b/14, 9b/15, 10a/03, 10a/04, 10a/07, 10a/09, 10a/10, 10a/10, 10a/10, 10a/11, 10a/14, 10b/04, 10b/06, 10b/08, 10b/14, 10b/15, 11a/01, 11a/03, 11a/08, 11a/11, 11a/12, 11a/13, 11b/02, 11b/09, 11b/11, 11b/13, 11b/14, 12a/01, 12a/02, 12a/07, 12a/08, 12a/08, 12a/09, 12a/10, 12a/11, 12a/13, 12b/02, 12b/04, 12b/05, 12b/05, 12b/11, 12b/12, 12b/14, 12b/15, 13a/02, 13a/02, 13a/03, 13a/05, 13a/06, 13a/08, 13a/10, 13a/11, 13a/12, 13a/15, 13b/01, 13b/01, 13b/03, 13b/04, 13b/06, 13b/09, 13b/10, 13b/11, 14a/02, 14a/04, 14a/08, 14a/11, 14a/12, 14a/15, 14b/01, 14b/01, 14b/01, 14b/03, 14b/04, 14b/04, 14b/06, 14b/07, 14b/08, 14b/08, 14b/11, 14b/13, 14b/14, 14b/15, 15a/01, 15a/01, 15a/06, 15a/07, 15a/07, 15a/07, 15a/09, 15a/10, 15a/11, 15a/12, 15a/13, 15a/14, 15a/15, 15b/03, 15b/05, 15b/06, 15b/15, 16a/07, 16a/08, 16a/09, 16a/10, 16a/10, 16a/12, 16a/14, 16a/14, 16b/01, 16b/02, 16b/04, 16b/05, 16b/06, 16b/09, 16b/11, 16b/12, 16b/13, 16b/13, 16b/15, 17a/01, 17a/02, 17a/05, 17a/07, 17a/09, 17a/09, 17a/14, 17b/02, 17b/04, 17b/06, 17b/09, 17b/09, 17b/10, 17b/11, 17b/12, 17b/14, 17b/15, 18a/10, 18a/11, 18a/14, 18a/15, 18b/01, 18b/13, 19a/01, 19a/01, 19a/02, 19a/02, 19a/04, 19a/10, 19a/14, 19b/02, 19b/10, 19b/10, 19b/15, 20a/02, 20a/11, 20a/13, 20a/14, 20a/15, 20b/04, 20b/05, 20b/06, 20b/07, 20b/10, 20b/11, 20b/12, 20b/13, 20b/15, 21a/04, 21a/06, 21a/06, 21a/09, 21a/13, 21b/01, 21b/04, 21b/05, 21b/07, 21b/07, 21b/09, 21b/10, 21b/12, 21b/12, 21b/13, 21b/14, 22a/01, 22a/03, 22a/07, 22a/08, 22a/09, 22a/10, 22a/11, 22a/13, 22a/15, 22b/01, 22b/05, 22b/05, 22b/08, 22b/09, 22b/10, 22b/11, 22b/14, 23a/03, 23a/04, 23a/05, 23a/06, 23a/07, 23a/10, 23a/11, 23a/12, 23a/13, 23a/15, 23a/15, 23b/02, 23b/04, 23b/08, 23b/11, 23b/12, 23b/15, 24a/02, 24a/03, 24a/03, 24a/07, 24a/08, 24a/08, 24a/10, 24a/12, 24a/13, 24a/14, 24b/01, 24b/03, 24b/05, 24b/07, 24b/10, 24b/11, 24b/13, 24b/14, 24b/15, 25a/01, 25a/04, 25a/04, 25a/05, 25a/06, 25a/06, 25a/09, 25a/10, 25a/11, 25a/12, 25a/13, 25a/15, 25b/02, 25b/06, 25b/07, 25b/09, 25b/09, 25b/11, 25b/12, 25b/13, 26a/01, 26a/04, 26a/06, 26a/08, 26a/10, 26a/11, 26a/14, 26b/08, 26b/11, 26b/14, 27a/06, 27a/11, 27a/12, 27a/13, 27a/14, 27b/01, 27b/03, 27b/04, 27b/07, 27b/08, 27b/09, 27b/12, 27b/14, 28a/01, 28a/02, 28a/05, 28a/10, 28a/12, 28a/15, 28b/04, 28b/06, 28b/09, 28b/11, 28b/13, 29a/04, 29a/08, 29a/12, 29a/12, 29a/12, 29a/12, 29a/13, 29a/15, 29a/15, 29b/02, 29b/03, 29b/05, 29b/06, 29b/08, 29b/09, 29b/10, 29b/14, 29b/15, 30a/01, 30a/04, 30a/06, 30a/08, 30a/10, 30a/12, 30a/15, 30b/03, 30b/04, 30b/05, 30b/07, 30b/09, 30b/11, 30b/12, 30b/13, 30b/14, 30b/15, 31a/02, 31a/03, 31a/05, 31a/05,

31a/10, 31a/12, 31a/14, 31b/01, 31b/02, 31b/03, 31b/05, 31b/05, 31b/07, 31b/12, 31b/15, 32a/04, 32a/06, 32a/07, 32a/10, 32a/11, 32a/13, 32b/03, 32b/05, 32b/06, 32b/08, 32b/11, 33a/02, 33a/02, 33a/06, 33a/07, 33a/08, 33a/09, 33a/10, 33a/11, 33a/14, 33b/02, 33b/04, 33b/05, 33b/07, 33b/12, 33b/13, 33b/14, 33b/15, 34a/01, 34a/07, 34a/14, 34b/01, 34b/02, 34b/03, 34b/04, 34b/11, 34b/11, 34b/12, 34b/12, 34b/13, 34b/15, 34b/15, 35a/03, 35a/07, 35a/08, 35a/09, 35a/12, 35a/13, 35a/15, 35b/06, 35b/06, 35b/09, 35b/15, 36a/01, 36a/01, 36a/02, 36a/04, 36a/05, 36a/06, 36a/06, 36a/07, 36a/07, 36a/09, 36a/13, 36b/05, 36b/06, 36b/07, 36b/07, 36b/08, 36b/12, 36b/14, 36b/14, 36b/15, 37a/07, 37a/09, 37a/14, 37a/14, 37a/14, 37b/01, 37b/05, 37b/12, 37b/15, 38a/04, 38a/06, 38a/12, 38a/13, 38a/13, 38a/15, 38b/08, 38b/09, 38b/14, 38b/15, 39a/01, 39a/12, 39a/13, 39b/08, 39b/10, 39b/11, 40b/02, 40b/03, 40b/06, 40b/07, 40b/09, 40b/11, 40b/13, 40b/15, 41a/05, 41a/11, 41a/14, 41a/14, 41b/03, 41b/04, 41b/09, 41b/11, 41b/14, 41b/15, 42a/01, 42a/01, 42a/01, 42a/02, 42a/04, 42a/06, 42a/08, 42a/12, 42a/15, 42b/04, 42b/06, 42b/07, 42b/07, 42b/08, 42b/10, 42b/11, 42b/12, 42b/15, 43a/07, 43a/09, 43a/11, 43a/11, 43a/12, 43a/14, 43a/15, 43b/01, 43b/05, 43b/09, 43b/15, 44a/03, 44a/05, 44a/06, 44a/06, 44a/09, 44a/10, 44a/15, 44b/01, 44b/02, 44b/03, 44b/06, 44b/07, 44b/10, 44b/12, 44b/12, 44b/13, 44b/13, 44b/14, 45a/01, 45a/02, 45a/03, 45a/07, 45a/11, 45a/12, 45b/05, 45b/06, 45b/09, 45b/11, 45b/14, 45b/15, 46a/01, 46a/02, 46a/03, 46a/05, 46a/06, 46a/09, 46a/10, 46a/11, 46a/13, 46b/01, 46b/03, 46b/04, 46b/10, 46b/13, 46b/15, 47a/01, 47a/04, 47a/06, 47a/14, 47b/01, 47b/03, 47b/03, 47b/04, 47b/06, 47b/08, 47b/11, 47b/14, 47b/15, 48a/04, 48a/06, 48a/06, 48a/07, 48a/12, 48a/14, 48a/15, 48b/01, 48b/04, 48b/06, 48b/08, 48b/08, 48b/09, 48b/12, 48b/14, 49a/02, 49a/03, 49a/06, 49a/08, 49a/11, 49a/13, 49a/15, 49b/03, 49b/04, 49b/04

weġaz *is.* (< Ar. vaʿẓ) Dini öğüt.

w.+aytıl- Vaaz edilmek. 40a/12

w.+ayt- Vaaz etmek. 3b/12, 8b/08, 11b/11, 15b/09, 49a/09, 49b/04

w.+éné 16a/11, 37b/14

w.+it- Vaaz etmek. 3a/13

w.+söylep tor- Vaaz veredurmak. 5b/11

w.+söyle- Vaaz vermek. 5a/10, 5a/11

weġazle- *f.* (< Ar. vaʿẓ+T. +le-) Vaaz etmek, vaaz vermek.

w.-dé 3a/07

weġde *is.* (Ar. vaʿde) Söz verme.

w.+ḳıl- Söz vermek. 40b/02

weyranlıḳ *is.* (< Far. vīrān+T. +lıḳ) Viran yer, yıkık, harap yer.

w.+nıñ 38a/08

Y

ya *bağ.* Cümlede eş görevli öğeler arasında ya...ya şeklinde tekrarlanarak kullanılan bağlaç.

y. 18b/04, 18b/05

yabış- *f.* Yapışmak, tutunmak, bir şeyi tutmak.

y.-ḳan 12a/13, 13a/10, 20b/02

y.-tı 25a/03

yafraḳ *is.* Yaprak, bitkilerde solunum, karbon özümlenmesi, terleme vb. olayların oluştuğu, çoğu klorofilli, yeşil ve türlü biçimdeki bölümler.

y. 11b/01
y.+dan 32a/03
y.+ı 32a/01
y.+lar 39a/06

yaġni *bağ.* (< Ar. yaʿnī) "Demek oluyor ki" anlamlarında bir söz.
y. 4a/09, 8b/13, 13a/08, 18b/11, 20a/09, 21a/05, 29a/12, 31a/01, 34a/04, 35a/14, 39a/09, 41a/15, 42a/06, 45b/12, 46a/06, 46a/15, 47a/02, 47a/02, 47b/07, 48a/09, 48b/09, 49a/11

yaḫşı *sf.* İyi, güzel.
y. 7a/08, 7a/10, 10a/09, 11a/01, 27a/08, 35b/11, 40a/07
2. *is.* İyi, güzel.
y. 24a/09, 41a/10
y.+ḳıl- İyi etmek. 21a/10

yaḫşılıḳ *is.* İyilik.
y.+ḳıla al- İyilik edebilmek. 40a/08
y.+ḳıl-İyilik etmek. 8a/02

yaḫşıraḳ *is.* Daha iyi.
y. 45b/03

yaḳ *is.* Yan, tara*f.*
y. 32a/09, 36a/13
y.+ġa 8a/04, 11b/14, 13b/04, 17b/13, 41b/06
y.+ı (yaġı) 32a/08
y.+ımda (yaġımda) 30a/06, 30a/07, 36b/03
y.+ına 21a/05
y.+ına (yaġına) 12a/12, 14a/09, 22a/07, 27a/12, 28b/11, 31b/13, 31b/13, 37a/07, 37a/12, 43a/02, 44a/01
y.+ından (yaġından) 8a/13
y.+ını (yaġını) 33b/08
y.+larına 24a/14

yaḳ- *f.* Boşuna suçlamak, leke çalmak, itham etmek.
y.-urlar (yaġurlar) (yalalar yaḳ-) 45a/03

yaḳın 1. *zf.* Yakın, uzak olmayan.
y. 5b/14, 18a/04, 32a/03, 42b/04
2. *sf.* Yakın, uzak olmayan.
y. 9a/04, 31a/05
y.+dagé 5a/09
y.+dağı 17a/11
3. *is.* Yakın, uzak olmayan.
y. 37b/01, 39a/07
y.+ıñnı 36a/02, 36a/07

yaḳınla- *f.* Yakınlaşmak, yaklaşmak.
y.-dı 3b/13, 13b/08
y.-ġanını 39a/09

yaḳtulıḳ *is.* Aydınlık, parlaklık.
y.+bir- Aydınlık, parlaklık vermek. 38b/13

yala *is.* İftira, bühtan.
y.+lar yaḳ- İftiralar atmak. 45a/03

yalanġaç 1. *sf.* Çıplak, yalın.
y. 43a/06,
2. *zf.* Çıplak, yalın.
y. 43a/09

yalġan *sf.* Yalan, doğru olmayan, gerçeğe uymayan söz.
y. 28b/02, 38b/08, 38b/08, 43b/03, 43b/06

yalġız 1. *zf.* Yalnız, sadece.
y. 6a/04, 10a/15, 39a/14, 43a/06
2. *is.* Yalnız, tek.
y. 18a/01

yalġuz → yalġız
y. 15b/02, 24a/15

yalın- *f.* Yalvarmak.
y.-dı 21a/02
y.-dılar 12b/14
y.-up 5a/13, 13a/01, 13b/07

yaman 1. *sf.* Yaman, kötü, iyi olmayan.
y. 7a/07, 13b/14, 19b/03, 20a/09, 20a/11, 20a/12
2. *is.* Yaman, kötü, iyi olmayan.
y. 9b/02
y.+kür- Kötü görmek. 38a/07

yamanlıḳ *is.* Kötülük.
y.+ ḳıla al- Kötülük edebilmek. 26b/04
y.+ ḳıl- Kötülük etmek. 8a/02

yamanraḳ *is.* Daha kötü.
y. 7a/09, 7a/10

yamaw *is.* Yamamak işi.
y. 7a/08

yan *is.* Yan, sağ ve solun ortak adı, yön, taraf, cihet.
y.+ımızda 15a/08
y.+ına 8a/09, 9a/07, 10a/03, 18a/10, 29b/04, 29b/11, 31a/06, 32a/03, 49b/02
y.+ında 9b/06, 9b/09, 12b/15, 13b/05, 31a/13
y.+ındaġılar 10b/07
y.+ından 20a/01
y.+larında 42b/07

yançıḳ *is.* Küçük çanta.
y.+ıŋızda 15b/01

yandır- *f.* Yakmak, tutuşturmak.
y.-a ṭor- Yakadurmak, tutuşturadurmak. 36a/08

yaŋa *sf.* Yeni, eski olmayan.
y. 7a/08, 7a/08, 7a/11, 7a/12, 7a/14

yaŋġız *zf.* Yalnız, sadece.
y. 14b/01

yañа → yaŋa
y. 4b/06

yap- *f.* Kapamak, örtmek.
y.-up (yabup) 44a/07, 48a/03

yar *is.* Uçurum.
y.+dan 13a/03

yar- *f.* Yarmak, derin yara açmak.
y.-up 33b/15

yara- *f.* Yaramak, yarar sağlamak, faydalı, iyi olmak.
y.-maġan 7b/03
y.-mas 7b/08
y.-mıy 20b/07
y.-ymı (yarıymı) 34b/08

yaralı *is.* Yaralı, yarası olan, yaralanmış, mecruh.
y.+ḳıl- Yaralı etmek, yaralamak. 12b/06

yarat- *f.* 1. Sevmek, beğenmek, hoşlanmak.
y.-a tor- Sevedurmak. 3b/07
y.-ḳan 26a/09
y.-up 28b/07
2. Yaratmak, var etmek.
y.-dı 7b/09, 27b/07, 38b/03
y.-ḳan 7b/10

yaratıl- *f.* Yaratılmak, yaratma işine konu olmak, yoktan var edilmek.
y.-ġan 27b/07
y.-ġandan 38b/02

yardem *is.* Yardım, kendi gücünü ve imkanlarını başka birinin iyiliği için kullanma, muavenet.
y.+bir- Yardım vermek. 25a/15, 25b/03
y.+é 49b/04

yarıl- *f.* Yarılmak, ikiye bölünmek.
y.-up 3b/04

yarım *is.* Yarım, bütün bir şeyin ayrıldığı iki eşit parçadan her biri.
y.+ındamı 39b/06

yarlı *sf.* Fakir, yoksul, sefil.
y. 36b/14

yarlıġat- *f.* Affettirmek, merhamet ettirmek.
y.-ur 3a/07

yarlıḳa- *f.* Affetmek, merhamet etmek.
y.-dı 33a/04
y.-ġanını 13b/01
y.-mas 33a/06
y.-yorsın 30b/08
y.-y kür- Merhamet etmek, acımak. 30b/10

yartı *is.* Yarı, yarım.
y.+sıġaçeyén 16b/03

yasa- *f.* Yapmak.
y.-dılar 45b/14
y.-yaçaḳmın 43b/08

yasal- *f.* Yapılmak, yapmak işine konu olmak.

y.-ġan 43b/06
y.-maġan 43b/07

yasawçı *is.* Yapan, yapıcı.
y. 46b/09

yastuḳ *is.* Yastık, başın altına koymak veya sırtı dayamak için kullanılan, içi yün, pamuk, kuş tüyü, ot vb.yle doldurulmuş küçük minder.
y.+ġa 12a/04

yat- *f.* 1. Yatmak, uzanmak, uyumak.
y.-ḳan 5b/15, 14b/09
y.-ḳanın 20b/12
y.-ur 4b/11
2. Bulunmak, yer almak.
y.-ḳan 41a/03
3. -p zar fiil eki almış fiillerden sonra kullanıldığında süreklilik bildiren bildiren yardımcı fiil.
y.-ḳanında (aşap yat-) 41a/11
y.-ur (yoḳlap yat-) 12a/05

yaṭuwçı Yatıcı, yatan.
y.+lardan 45a/07

yawızlıḳ *is.* Yavuzluk, kötülük.
y.+ḳıl- Yavuzluk etmek. 45b/07

yaz *is.* İlkbahar, bahar.
y. 39a/07

yaz- *f.* 1. Yazmak.
y.-ġan 27b/06
y.-ıpdı 35a/02
2. Yanılmak, sapmak, uzaklaşmak.
y.-ġan (ġaḳıldan yaz-) 9a/04

yazıl- *f.* Yazılmak.
y.-dı 3a/06
y.-ġan 24b/08, 24b/11, 32a/13, 46b/02
y.-ġandır 19a/08, 41b/05
y.-ġannı 34a/11
y.-ıp 27b/03

yazmış *is.* Yazgı, kader.
y.+lar 43a/03
y.+nı 42a/07

yazuw *is.* Yazı, düşüncenin belli işaretlerle tespit edilmesi.
y.+ı 34b/12

yazuwçı *is.* Yazıcı, yazar, dinsel yorumcu.
y. 36a/04
y.+lar 36a/14, 44b/13, 46b/11
y.+lardan 6a/02, 36b/09
y.+larnıñ 24b/13

yeki *bağ.* Veya, ya da.
y. 6a/08, 8a/02, 8a/03, 10b/11, 11a/03, 11b/04, 19b/03, 19b/05, 19b/07, 29a/08, 29a/09, 29a/09, 29a/09, 29a/09, 29a/10, 30a/03, 33a/14, 38b/07, 39b/05, 39b/06, 39b/06

yekşenbe *is.* (< Far. yekşenbe) Birinci gün, pazar günü.
y.+de 48a/09, 48b/10

yene *zf.* Yine, yeniden, bir daha, tekrar, gene.
y. 6a/15, 7b/12, 8a/10, 8b/15, 9a/02, 9b/12, 11b/03, 19b/02, 20b/13, 21a/10, 21a/13, 27a/12, 27a/14, 27b/13, 28a/02, 34a/02, 43b/13, 45a/03, 47b/05, 49a/02

yeŋi 1. *sf.* Yeni.
y. 49a/13
2. *is.* Taze.
y.+den 41b/02

yeş 1. *is.* Yaş, doğuştan beri geçen ve yıl birimi ile ölçülen zaman.
y.+ke 14b/12
2. *sf.* Genç, yaşlı olmayan.
y. 28b/06
3. *sf.* Taze, yeni.
y. 7a/13
4. *is.* Göz yaşı.
y.+leré 25b/02

yeşe- *f.* Yaşamak, hayat sürmek, ömür sürmek.
y.-y al- Yaşayabilmek. 9a/09, 9a/10

yeşél *sf.* Yeşil, yeşil renk.
y. 17b/04
yeşérén *sf.* Gizli, saklı.
y. 11a/05, 11a/06
yeşür- [yeşér-] *f.* Gizlemek.
y.-üp 20b/01
yeyle- *f.* Yaylamak, otlamak.
y.-r 12b/15
yégét *is.* Yiğit, genç erkek.
y. 43a/07, 48b/01
y.+néñ 48a/15
yıġıl- *f.* Yıkılmak, düşmek.
y.-up 13b/07, 25a/10, 42a/05
yıġılış öyé *is.* Sinagog, Musevilerin ibadet etmek için toplandıkları yer, havra.
y.+nde 15a/02
yıġılış öyleré *is.* Sinagoglar, Musevilerin ibadet etmek için toplandıkları yerler, havralar.
y.+de 36b/07
y.+nde 37b/11
yıġıt- *f.* Yıkmak, düşürmek.
y.-up 25a/04
yıġla- *f.* Ağlamak, gözyaşı dökmek.
y.-ġanlarnı 14b/04
y.-r 44b/10, 48b/14
y.-ysızlar 14b/06
yıġuwçı *is.* Toplayıcı.
y.+lar (imana yıġuwçı) 6b/09, 6b/10
y.+lardan (imana yıġuwçı) 6b/05
yıl *is.* Yıl, sene.
y. 13b/11
yılın- *f.* Isınmak.
y.-ġanın 44a/12
y.-ur 43a/15
yıraḳ *is.* Uzak, ırak.
y. 19a/10, 36a/11
y.+dan 12b/07, 21b/03, 32a/01, 43a/12, 47b/01
yırṭ- *f.* Yırtmak, kağıt, kumaş gibi bükülüp katlanan şeyleri parçalamak.
y.-up 44a/03
y.-ur 7a/08, 7a/12
yırṭıḳ *is.* Yırtık, yırtılmış olan.
y.+ı (yırṭıġı) 7a/10
yırtıḳ → yırṭıḳ
y. 7a/07, 7a/09
yırtıl- *f.* Yırtılmak, yırtmak işine konu olmak.
y.-dı 47a/14
y.-ıp 7a/10
yırtḳıç *is.* Yırtıcı, vahşi.
y.+lar 3b/10
yiber- → ciber-
y. 13a/01, 17a/12
y.-dé 32a/11, 33b/12, 33b/14, 34a/01, 34a/02, 34a/05
y.-dé (ḫeberné açup yiber-) 5b/06
y.-déler 9b/05, 31b/02, 33b/15, 34b/04
y.-eçekmén 3a/03
y.-éŋéz 15b/08
y.-ép 39a/03
y.-gençe 17b/12
y.-üp 16a/03, 40b/07
y.-ür 31a/12
yiberüw *is.* Göndermek, yollamak işi.
y.+ge 15a/14
yiméş *is.* Yemiş, meyve.
y. 10a/10, 32a/06
y.+bir- Meyve vermek. 10a/08, 10a/09
y.+énden 33b/11
yir *is.* Yer, bir şeyin, bir kimsenin kapladığı veya kaplayabileceği boşluk, mahal, mekan.
y. 4a/04, 5b/11, 7a/09, 11b/01, 17a/11, 37b/08, 39a/12, 47a/03, 48b/03
y.+de 5a/06, 5a/10, 6a/02, 7b/12, 9b/15, 10b/06, 12b/14, 15a/08, 15a/10, 15a/11, 15b/03, 15b/12, 18a/02, 18b/02, 18b/04,

21a/13, 21b/04, 23b/15, 24a/09, 25a/03, 27a/05, 31a/14, 37a/11, 38a/09, 38b/07, 38b/08, 40a/12, 40b/05, 40b/13, 41b/15, 42a/03, 42b/12, 48a/05, 48b/03, 48b/06, 49b/03
y.+degé 6a/13
y.+den 15a/01, 15a/04, 15b/04, 15b/06, 20a/13, 21b/05, 25b/13, 27a/11, 32b/07
y.+é 12a/15
y.+é (maŋlay yiré) 46a/10
y.+émézden 13a/11
y.+éne 18a/14, 46a/09
y.+ge 5a/06, 5a/09, 10a/04, 10b/08, 11a/01, 14b/09, 17a/02, 17a/05, 17a/06, 21b/07, 25a/10, 42a/04
y.+lerde 5b/07
y.+leréné 29a/10, 29a/13
y.+lerge 4b/08
y.+néñ 10a/04, 15b/05, 39a/03
y.+tétrew Yer sarsıntısı, deprem. 37b/08
2. Ekime elverişli toprak parçası, arazi.
y. 11b/01

yir yözé *is.* Yeryüzü, dünya.
y.+nde 6a/09, 24a/06

yiş- → çiş-
y.-déler 31a/14
y.-üp 31b/01

yişél- *f.* Çözülmek, çözmek işine konu olmak.
y.-üp 21a/07

yit- *f.* 1. Yetmek, ulaşmak, varmak, gelmek veya gitmek.
y.-dé 15b/11, 32b/02
y.-déler 17a/07
2. Gelmek, olmak. (Gün, ay, mevsim, yıl için.)
y.-épdé 11b/03
y.-kende 33b/10
3. Yeterli gelmek, yetmek.
y.+kençé ḳıl- Yettiğince yapmak. 40a/10

yoḳla- *f.* Uyumak.
y.-ġan 39b/08
y.-ġandır 14b/06
y.-ġanların 42a/08, 42a/13
y.-p 11a/14, 12a/05
y.-ysınmı (yoklıysınmı) 42a/10
y.-ysız (yoklıysız) 42b/01

yolduz [yoldız] *is.* Yıldız, çekirdeğinde oluşan füzyon sonucunda açığa çıkan enerjiyi uzaya ışınım biçiminde yayan, ışıklı gök cisimlerinden her biri.
y.+lar 38b/14

yolḳa- [yolḳı-] Yolmak, koparmak.
y.-rġa 7b/01

yomşaḳ *is.* Yumuşak, sert karşıtı.
y. 39a/06

yon *is.* Yün.
y.+ından 3a/11

yort *is.* Yurt, ülke, vatan.
y. 18b/01, 23a/04
y.+dan 12b/13
y.+ı 2b/08, 2b/13, 2b/15, 2b/19, 2b/21
y.+ıdan 8a/09, 8a/11, 8a/12
y.+ına 3b/12
y.+ında 13b/02
y.+larda 18b/05

yögér- *f.* Koşmak, hızlıca yürümek.
y.-üp 18b/02

yögür- → yögér-
y.-dé 47a/08
y.-üp 17a/07, 24b/15, 28a/12

yöklé *is.* Yüklü, gebe, hamile.
y.+bul- Yüklü olmak, gebe olmak. 38a/15

yör- → yöré- 2.
y.- (iyerüp yör-) 6b/04

yöre- → yöré- 1.
y.-r 29b/02
2. → **yöré-** 2.
y.-y (yöriy) (teġlim birüp yöre-) 43a/03

yörek *is.* Yürek, bir kimsenin ruhsal yönü, gönül.
y.+éden 22a/03

yöreklé *is.* Yürekli, cesur.
y.+bul- Yürekli, cesur olmak. 18a/09

yöré- *f.* 1. Yürümek, gitmek, devam etmek, gezmek, dolaşmak.
y. 6a/09
y.-déler 4a/04
y.-gende 3b/15
y.-genéné 18a/06, 22b/15
y.-genler 31b/07
2. -p zarf fiil eki almış fiilerden sonra kullanıldığında süreklilik bildiren yardımcı fiil.
y.-dé (iyerüp yöré-) 31a/04
y.-genler (iyerüp yöré-) 31b/08

yörü- 1. → **yöré-** 1.
y.-p 15b/02, 18a/04, 20b/14
y.-rge 14b/12, 32a/12
2. → **yöré-** 2.
y.-ŋéz (iyerüp yörü-) 40b/09

yöz 1. *sf.* Yüz, doksan dokuzdan sonra gelen sayı.
y. 10a/10, 11a/02, 29a/11
2. *zf.* Yüz, doksan dokuzdan sonra gelen sayı.
y.+den 17b/05, 17b/05
3. *is.* Başta, alın, göz, burun, ağız, yanak ve çenenin bulunduğu ön bölüm, sima, çehre, surat.
y.+éné 44a/07

yözbaşı *is.* Yüzbaşı, orduda rütbesi üsteğmenle binbaşı arasında olan subay.
y. 47a/14
y.+dan 47b/14
y.+nı 47b/12

yuġal- *f.* Yok olmak, kaybolmak.
y.-ıp 5b/01
y.-mas 26b/08
y.-up 10b/10
y.-ur 9a/12

yuġalt- *f.* Kaybetmek, yitirmek.
y.-sa 23b/09, 23b/10
y.-ur 23b/08

yuġarı *is.* 1. Yukarı, baş köşe.
y. 36b/08
2. Yetkili kimse, Vali Pilatus'un katı.
y. 45a/11

yuḳ *is.* 1. Yok, var karşıtı.
y. 6a/15, 6b/12, 9a/03, 11a/06, 11a/13, 17a/08, 19b/13, 21a/14, 21b/02, 22a/09, 28b/01, 29a/11, 34b/06, 34b/15, 36a/04, 36a/06
y.+dır 11a/06
y.+it- Yok etmek. 34a/10
y.+mı 12a/06, 12a/10, 34b/08
2. -ġan/-gen sıfat fiil eklerinden sonra kullanılarak işin yapılmadığını bildirerek kendinden önceki ifadeyi olumsuz kılar.
y. 31a/09

yuḳarı 1. *zf.* Yukarı, bir şeyin üst bölümü, fevk, aşağı karşıtı.
y. 11a/15, 22b/14, 48a/13
2. *is.* Yukarı, bir şeyin üst bölümü, fevk, aşağı karşıtı.
y.+dan 47a/13

yuḳlıḳ *is.* Yokluk, fakirlik, yoksulluk.
y.+ından (yuḳlığından) 37a/04

yul *is.* 1. Yol, yolculuk.
y. 15a/15
y.+da 21b/02, 23a/05, 26a/05, 29b/01, 31a/04
y.+ġa 28a/12, 39b/02
y.+ını 3a/05
y.+ıñnı 3a/03
y.+larını 3a/05
y.+nıñ 10a/03, 10b/06, 30b/06

2. Karada insanların ve hayvanların geçmesi için açılan veya kendi kendine oluşmuş, yürümeye uygun yer.
y.+kisüwçé Eşkıya. 46b/03
y.+ġa 31b/05, 31b/06
y.+ı 20b/14
3. Uyulan ilke, sistem, usul, tarz, tarik.
y.+ına 34b/07
y.+ında 19b/06

yuw- *f.* Yıkamak.
y.-ġan 19a/02
y.-maġan 19a/05
y.-mayınça 18b/12
y.-mıyça 18b/15, 19a/01

yünel- *f.* Yönelmek, belli bir yön tutmak, yüzünü belli bir yöne doğru çevirmek.
y.-dé 22a/07

Z, Ż

zaman *is.* (< Ar. zemān) Bir işin, bir oluşun içinde geçtiği, geçeceği veya geçmekte olduğu süre, vakit.
z.+dan 25a/12
z.+ġaça 25a/07, 25a/08

żarar *is.* (< Ar.) Bir şeyin, bir olayın yol açtığı çıkar kaybı veya olumsuz, kötü sonuç, dokunca, ziyan, mazarrat.
ż.+ḳıl- Zarar etmek, zarar vermek. 49a/14

zarlan- *f.* (< Far. zār+T. +lan-) Ağlamak, inlemek, yakınmak.
z.-adır 42a/03
z.-alar 45a/05
z.-ur 40a/05

żaruret *is.* (< Ar. żarūret) Gereklilik.
ż.+bul- Gerekli olmak. 7b/04

zeḫmet *is.* (< Ar. zaḫmet) Sıkıntı, eziyet, rahatsızlık.
z.+ler tarṭ- Zahmetler çekmek. 24b/09

zemin *is.* (< Far. zemīn) Yer, taban.
z.+ge 10a/09, 11a/13, 11b/05

zıncır *is.* (< Far. zencīr) Zincir, birbirine geçmiş bir sıra metal halkadan oluşan *bağ.*
z.+lar 12b/01, 12b/02
z.+larnı 12b/03

żıyafet *is.* (< Ar. żiyāfet) Eğlenmek veya bir olayı kutlamak amacıyla birçok kimsenin bir araya gelerek yedikleri yemek yemek, şölen, toy.
ż.+ke 16a/15
ż.+ḳıl- Ziyafet yapmak. 16a/13
ż.+lerde 36b/08

zina *is.* (< Ar. zinā) Aralarında evlilik bağı olmayan kişiler arasındaki cinsel ilişki.
z.+ḳıl- Zina yapmak. 28a/02, 28b/02
z.+ḳıldır- Zina yaptırmak. 27b/15
z.+lar 20a/10

zindan *is.* (< Far. zindān) Tutuklu veya hükümlülerin içine konulduğu kapalı yer.
z.+da 16b/12, 45a/07, 45a/10
z.+ġa 3b/11, 16a/04

ziyade *zf.* (< Ar. ziyāde) Çok, daha çok, daha fazla.
z. 11a/11

zur (< Far. zūr) 1. *sf.* Büyük, nitelikçe üstün olan.
z. 3a/05, 4b/04, 12a/08, 12b/15, 21b/13, 22b/07, 40b/12,
2. *is.* Büyük, üstün.
z. 11b/07, 30a/14, 48a/12

żur → 1. **zur** 1.
ż. 8a/10
2. **zur** 2.
ż.+ı 36a/03

5.1. ÖZEL ADLAR VE KAVRAMLAR DİZİNİ

A

Abyatar Markos İncili'nde adı geçen ve Davut peygamber zamanında yaşamış olan bir başrahip.
A.+nıñ 7b/06

Aliksanderus İskender, İsa Peygamber'e iman edenlerdendir. İsa Peygamber'in haçını taşımış olan Kireneli Simun'un oğludur.
A.+nıñ 46a/06

Allah Tanrı, Allah.
A. 12b/09

Andreus Andreas, on iki havariden biridir. Simun'un kardeşi ve balıkçıdır.
A. 8b/13, 37a/14
A.+nıñ 3b/15, 4b/10

Arimatyalı Yosuf Saygıdeğer bir kurul üyesi ve gizli bir imanlıdır. İsa Peygamber'in bedenini Pilatus'tan istemiş, haçtan alıp defne hazırlamış ve defnetmiştir.
A. 47b/09

B

Barabas Bar Abbas, Pilatus'un, halkın isteğiyle İsa Peygamber'e karşı salıverdiği kişidir.
B. 45a/08
B.+nı 45b/02, 45b/10

Barşolomeus Bartolomeus, on iki havariden biridir.
B. 8b/14

Bartimeus Bar Timeos, İsa peygamberin sağlığına kavuşturduğu gözleri görmez bir dilencidir.
B. 30b/06

Bélzébul Beelzebul, şeytanların başı.
B. 9a/06

Biḫamur Nan Beyremé Hamursuz Ekmek Bayramı, Pesah. Yahudiler bu bayramda Mısır'daki kölelikten kurtuluşlarını kutlarlar.
B. 39b/10

Boenircés İsa Peygamber on iki havariyi seçerken Zebedi'nin oğulları Yakup ve Yuhanna'ya Gök Gürlemesinin Oğulları anlamına gelen Boanerges ismini vermiştir.
B. 8b/12

C

Celileyelék Celileli, Celile'den olan.
C.+sén 44b/05

Ç

Çolçoşa Golgota, kafatası yeri anlamına gelir. İsa'yı çarmıha gerdikleri tepenin adıdır.
ç. 46a/09, 46a/09

Çuḳındıruwçı Yaḥya Vaftizci Yahya, Zekeriya peygamberin oğludur. Kendisi de babası gibi İsrailoğullarına peygamber olarak gönderilmiştir. Ürdün nehrinde İsa Peygamber'i vaftiz etmiştir. Herodes tarafından şehit edilmiştir.
Ç. 15b/12, 23a/06
Ç.+nıñ 16b/05, 16b/07

D

Dawıd [Dawıt] (Ar.is.) İsrailoğullarının bir hükümdarı ve peygamberidir.
D. 30b/08, 30b/10, 36a/15, 36b/04
D.+nıñ 7b/04, 31b/10, 36a/15

F

Fariséyler Ferisiler, Hristiyanlık yayılmadan önce Yahudiler birçok dini topluluklara ayrılmışlardır. Ferisiler de bu topluluklardan biridir. Diğer Yahudilerden farklı uygulamaları yoktur fakat Ferisiler daha kuralcıdır.

F. 7b/02, 8a/06, 18b/09, 19a/03, 22a/01, 27a/14

F.+den 34b/03

F.+ġa 7b/03

F.+néñ 6b/08, 6b/14, 7a/01, 18b/13, 22a/10

Fışıḥ → Biḫamur Nan Beyremé

F. 39b/10

F.+nı 40b/10, 40b/15

Fışıḥ Beyremé → Biḫamur Nan Beyremé

F. 40b/05

Fışıḥ Ḳuzıysı Fısıh Bayramı'nda kurban edilen kuzudur.

F.+nı 40b/03

Filibus On iki havariden biridir. Kral Herodes'in kardeşi ve Herodya'nın birinci eşidir.

F. 8b/14

F.+nıñ 16a/03

Fiṭır Nan Beyremé → Biḫamur Nan Beyremé

F.+néñ 40b/03

G, Ġ

Ġayse Dört büyük peygamberden biridir ve kendisine vahiy yoluyla İncil indirilmiştir.

Ġ. 3a/01, 3b/02, 3b/11, 3b/14, 4a/02, 4a/04, 4a/06, 4a/10, 4b/02, 4b/12, 5a/02, 5a/06, 5a/08, 5a/14, 5b/02, 5b/07, 5b/09, 5b/11, 5b/14, 6a/01, 6a/05, 6a/15, 6b/02, 6b/05, 6b/06, 6b/11, 7a/03, 7a/14, 7b/03, 7b/12, 7b/15, 8a/04, 8a/08, 8a/14, 8b/05, 8b/06, 8b/10, 9a/02, 9a/07, 9b/08, 9b/12, 9b/15, 10a/10, 10a/11, 10a/14, 10b/04, 11a/03, 11a/13, 11b/03, 11b/09, 11b/14, 12a/04, 12a/07, 12a/09, 12a/13, 12b/08, 12b/10, 12b/11, 13a/02, 13a/12, 13a/13, 13b/04, 13b/09, 14a/04, 14a/08, 14a/12, 14a/15, 14b/04, 14b/07, 14b/09, 14b/14, 15a/01, 15a/09, 15a/11, 15a/14, 15b/03, 17a/07, 17a/12, 17b/01, 17b/03, 17b/06, 17b/12, 18a/01, 18a/04, 18a/08, 18b/04, 19a/06, 19b/10, 19b/15, 20a/02, 20a/07, 20a/13, 20b/06, 20b/10, 20b/13, 21a/02, 21a/07, 21a/14, 21b/05, 21b/11, 21b/14, 22a/01, 22a/03, 22a/09, 22a/13, 22b/08, 22b/11, 23a/01, 23a/03, 23a/04, 23a/10, 23a/15, 23b/02, 23b/15, 24a/03, 24a/08, 24b/01, 24b/07, 24b/11, 24b/15, 25a/06, 25a/11, 25a/15, 25b/03, 25b/08, 25b/09, 25b/11, 25b/13, 26a/02, 26a/05, 26a/08, 26b/03, 27a/11, 27b/01, 27b/04, 27b/14, 28a/02, 28a/05, 28a/10, 28a/12, 28a/15, 28b/06, 28b/11, 28b/14, 29a/04, 29a/07, 29b/01, 29b/03, 29b/13, 30a/01, 30a/04, 30a/10, 30b/04, 30b/08, 30b/11, 30b/14, 31a/02, 31a/06, 31b/01, 31b/05, 31b/12, 32a/01, 32a/04, 32a/08, 32b/06, 32b/09, 32b/11, 33a/07, 33a/11, 33b/05, 33b/07, 34b/09, 34b/13, 35a/13, 35b/12, 36a/09, 36a/13, 36b/06, 36b/12, 36b/15, 37a/07, 37a/09, 37a/12, 37b/02, 39b/14, 40a/06, 40b/06, 40b/14, 40b/15, 41a/02, 41a/05, 41a/11, 41a/14, 41b/04, 41b/09, 41b/15, 42a/08, 42a/12, 42b/15, 43b/12, 43b/15, 45a/01, 45a/06, 46a/11, 46b/03, 47a/04, 47a/12, 47b/04, 47b/05, 48b/10, 48b/11, 49a/01, 49a/05, 49b/01

Ġ.+den 19a/04, 20b/05, 22b/11, 24a/15, 24b/05, 36a/12, 43b/10

Ġ.+dén 7a/01, 35a/01
Ġ.+ġa 4b/12, 5a/13, 6b/04, 6b/07, 7b/02, 12b/13, 13a/01, 24a/09, 26a/15, 28b/05, 30b/14, 31a/04, 33b/04, 36a/04, 40b/04, 41a/05, 43a/07, 43a/13, 45b/10, 45b/13, 48a/08, 48b/12
Ġ.+ge 12a/14
Ġ.+né 3b/08, 8a/07, 8b/15, 11b/15, 12b/07, 13a/11, 13b/07, 18b/01, 23b/01, 24b/14, 25a/09, 32b/03, 34b/02, 39b/11, 40a/14, 40b/02, 42b/08, 43a/05, 43a/09, 43b/01, 44b/14, 45b/12, 46a/09, 48a/01
Ġ.+néñ 3b/05, 4b/07, 4b/15, 5b/12, 6b/08, 7b/13, 8a/13, 8b/02, 9a/04, 9b/04, 9b/06, 13a/07, 13b/02, 13b/14, 13b/15, 14a/10, 15b/11, 16b/15, 18a/06, 18b/06, 18b/10, 20b/03, 20b/15, 22b/10, 28a/03, 29b/11, 31b/03, 32b/05, 35b/10, 36b/05, 40a/02, 42b/10, 44b/07, 46a/07, 47a/15, 47b/10, 47b/11, 47b/12, 47b/14, 48a/04, 48b/14

H, Ḫ

Ḫalfay Alfeos, on iki havariden Yakup'un babasıdır.
Ḫ.+nıñ 6b/02, 8b/14

Hirodes Hirodes, Vaftizci Yahya'yı şehit eden Yahudi Kralı'dır.
H. 15b/11, 16a/01, 16a/02, 16a/04, 16a/08, 16a/13
H.+ge 16a/05
H.+né 16b/01
H.+néñ 16a/12, 22a/10

Hirodesler Hirodesçiler, Herodes'i takip edenler.
H. 8a/07
H.+den 34b/03

Hirodya Hirodya, Filibus'un eşidir. Daha sonra Kral Hirodes ile evlenir.
H. 16a/03, 16a/07
H.+nıñ 16a/15

Ḫoda Tanrı, Allah.
Ḫ. 35b/04, 35b/07, 35b/14, 36a/04, 36b/04, 38b/03
Ḫ.+dan 6a/04
Ḫ.+dır 35b/14
Ḫ.+ġa 31a/11
Ḫ.+nı 35b/15
Ḫ.+nıñ 3b/12, 3b/13, 7b/06, 8b/04, 9b/10, 10a/14, 11a/15, 11b/04, 13a/15, 27a/03, 29a/01, 49b/04

Ḫoda'nıñ Ḳaddesi Tanrı'nın Kutsalı, İsa Peygamber.
Ḫ.+sén 4b/02

Ḫodawend Tanrı, Allah.
Ḫ. 36b/01, 38b/03, 49b/01
Ḫ.+den 34a/13
Ḫ.+émge 36b/01
Ḫ.+néñ 31b/09

Ḫoday Tanrı, Allah.
Ḫ. 27b/07, 28a/15
Ḫ.+ġa 6a/14, 29a/05, 29a/05, 32b/11, 34b/14
Ḫ.+ım 47a/05, 47a/06
Ḫ.+nıñ 19a/13, 19a/15, 19b/06, 19b/09, 24a/01, 27b/12, 28a/07, 28a/08, 28b/12, 28b/15, 34b/07, 35a/15, 36a/10, 41b/02, 47b/01, 47b/08, 49b/02
Ḫ.+nıñkéné 34b/14

Ḫodayı Möteġal (Tanrı'nın sıfatlarından biridir.) Yüce Tanrı, büyüklük ve yücelikte eşi bulunmayan Tanrı, Allah.
Ḫ.+néñ 12b/08

Ḫodaylıḳ Tanrı'ya ait, Tanrı'yla ilgili, Allah'a mensup.
Ḫ.+ı 23b/04

İ

İbné Möbarek Kutsal Tanrı'nın Oğlu, İsa Peygamber.
İ.+mé 43b/15

İbrahim İbrahim peygamber.
İ.+neñ 35b/05

İlyas İlyas peygamber.
İ. 23a/07, 24a/07, 24b/07, 24b/10, 47a/11
İ.+dır 15b/14
İ.+ḳa 24a/10
İ.+nı 47a/07
İ.+nıñ 24b/06

İncil Hz. İsa'ya indirilen kutsal kitap, Ahd-i Cedit.
İ. 23b/08, 29a/08, 40a/12
İ.+énéñ 3a/02
İ.+ge 3b/14
İ.+né 49a/09, 49b/03
İ.+néñ 37b/14

İncilé Marḳus Markus İncili, kanonik İncil'lerden ikincisidir. İsa Peygamber'in yaşamını ve mucizelerini anlatan İncil'dir. Markus, Petrus'un yakın arkadaşıdır ve bu İncil'i ona dayanarak yazdığı kabul edilir.
İ. 1a/01, 2a/01, 3a/01

İnsan Uġlı İsa Peygamber.
i. 7b/11, 23a/12, 23b/12, 24b/01, 24b/08, 25b/15, 29b/05, 30b/02, 39a/01, 41a/07, 41a/09, 42b/02
İ.+nıñ 6a/09, 39a/08, 44a/01

İsḥaḳ İshak peygamber.
İ.+nıñ 35b/06

İsḫariyoṭi Yehüda Yehuda İşkariyot, İsa Peygamber'i ele veren havari.
İ. 9a/01, 40a/14

İşaġıyya İşaya Peygamber.
İ. 19a/07

K, Ḳ

Ḳanoi Simġun On iki havariden biri.
Ḳ. 8b/15

Ḳayṣar Roma ve Bizans imparatorlarına verilen san.
Ḳ.+ge 34b/08, 34b/14
Ḳ.+nıñ 34b/12, 34b/13

Ḳırunyelé Simġun Kireneli Simun, İskender ve Rufus'un babasıdır. İsa Peygamber'in çarmıhını Golgota denen yere taşıması için zorlanmıştır.
Ḳ.+nı 46a/07

L

Lewi Alfeos'un oğludur.
L. 6b/03
L.+néñ 6b/05

Leyçon Lejyon, Romalılarda piyade ve süvarilerden oluşan askeri birlik.
L. 13a/08
L.+dır 12b/12

M

Mattay On iki havariden biridir.
M. 8b/14

Mecdelyelé Meryem Mecdelli Meryem, İsa'nın takipçilerindendir. Markos İncili'ne göre İsa Peygamber ölümden dirildikten sonra ilk olarak Mecdelli Meryem'e görünmüştür.
M. 47b/03, 48a/04, 48a/06
M.+ge 48b/11, 48b/14

Meryem 1. İsa Peygamber'in takipçilerindendir. Genç Yakup'un ve Yosi'nin annesidir.
M. 47b/04, 48a/04, 48a/07
2. İsa Peygamber'in annesi olan Meryem Ana'dır.
M.+néñ 15a/06

Mesiḥ İsa Peygamber'e verilen

adlardan biri. (Elini sürdüğü hastaların derhal iyileşmesinden kinaye olarak.)
M. 37b/04, 38b/07, 43b/14, 46b/14
M.+ler 38b/08
M.+né 36a/14
M.+néñ 3a/01
M.+néñké 26b/06
M.+sén 23a/10

milādı Mesiḥ'néñ 1925 Mesih'in doğumu, miladdan sonra 1925.
m. 2a/03

Mısır Mısır Arap Cumhuriyeti, başkenti Kahire'dir.
M. 17a/15

Musa Musa peygamber.
M. 5b/04, 19b/01, 24a/07, 27b/02, 27b/03, 27b/06, 35a/02
M.+ġa 24a/10, 35b/05
M.+nıñ 35b/03

N

Naṣaratlék Ġayse → Naṣaratlı Ġayse
N. 4a/15, 30b/07

Naṣaratlı Ġayse Nasıralı İsa, İsa Peygamber.
N. 44a/13
N.+né 48b/02

P

Peṭrus On iki havariden biridir. Asıl adı Simun'dur ve on iki havariye seçildiği sırada İsa Peygamber tarafından Petrus olarak adlandırılır.
P. 8b/11, 23a/09, 23a/15, 24a/08, 24a/11, 29a/05, 32b/08, 37a/13, 41b/08, 41b/11, 43a/12, 44a/10, 44a/13, 44b/02, 44b/05
P.+dan 14b/01
P.+ḳa 42a/09, 44b/04, 48b/04
P.+nı 23b/02, 24a/03, 42a/01
P.+nıñ 44a/11

Pilaṭus Pontius Pilatus, Roma İmparatorluğu Yahudiye valisidir. İsa Peygamber'in çarmıha gerilme kararını uygulamıştır.
P. 44b/14, 45a/03, 45a/06, 45a/07, 45a/12, 45b/01, 45b/03, 45b/06, 45b/09, 47b/11
P.+dan 45a/11
P.+ḳa 44b/14
P.+nıñ 47b/10

R

Rabbé Hoca, İsa Peygamber.
R.+ñnéñ 3a/04

Rabbi "Rabb'im."
R. 42b/11

Rufus İsa Peygamber'in çarmıhını taşıyan Kireneli Simun'un oğludur.
R.+nıñ 46a/06

Ruḥél-Ḳoddus Kutsal Ruh. İsa Peygamber'e üfürülen ruh.
R. 3b/02, 3b/08, 36a/15
R.+dır 38a/04
R.+ḳa 9b/01
R.+nıñ 3b/04

S, Ṣ

Ṣadduḳéyler Eski bir Yahudi mezhebi. Kıyameti, ölümden dirilişi inkar etmişler ve İsa'yı öldürmek için Ferisilerle bir araya gelmişlerdir.
Ṣ.+den 35a/01

Salome İsa Peygamber'in takipçilerindendir. İsa Peygamber gömüldükten sonra Mecdelyeli Meryem, Genç Yakup'un ve Yosi'nin annesi Meryem ile birlikte İsa Peygamber'in bedenine sürmek üzere kokular almıştır.

S. 47b/04, 48a/07

Simġun Simun, on iki havariden biridir.
Bir diğer havari olan Andreus'un da kardeşidir.
S. 3b/15, 5a/07, 8b/10, 42a/09
S.+nıñ 4b/09, 4b/10, 5a/07, 15a/07, 39b/14

Siroŋ Sirion, Hermon Dağı tarihte Sirion olarak da bilinir.
S.+nıñ 20b/04

Söyünüç Ḫeberé Sevinç Haberi, İncil.
S.+né 3b/12

T, Ṭ

Tadaus On iki havariden biridir.
T. 8b/15

Tatar télé Tatarca, Kıpçak lehçesinin kuzeybatı grubunda yer alır.
T.+nde 2a/02

Teŋré Tanrı, Allah.
T.+béz 35b/14
T.+ñ 35b/14
T.+sé 35b/05, 35b/06, 35b/07
T.+sédér 35b/08
T.+sémén 35b/07

Timeus İsa Peygamber'in sağlığına kavuşturduğu gözleri görmez dilenci olan Bar Timeos'un babasıdır.
T.+nıñ 30b/05

Ṭomas On iki havariden biridir.
Ṭ. 8b/14

Y

Yaġḳub 1. On iki havariden biridir. Zebedi'nin oğlu ve yine on iki havariden biri olan Yuhanna'nın kardeşidir. İsa Peygamber, on iki havariyi seçerken Zebedi'nin oğulları Yakup ve Yuhanna'ya Gök Gürlemesinin Oğulları anlamına gelen Boanerges ismini vermiştir.
Y. 4a/05, 4b/09, 8b/11, 29b/11, 30a/09, 37a/14
Y.+dan 14b/01
Y.+nı 24a/03, 42a/01
Y.+nıñ 8b/11, 14b/01

2. Halfay'ın oğlu olan Yakup, on iki havariden biridir. Zebedi'nin oğlu ile adları karışmasın diye ona Küçük Yakup, Genç Yakup ismi verilmiştir.
Y. 8b/15, 47b/03, 48a/06

3. İsa Peygamber'in kardeşidir.
Y.+nıñ 15a/06

4. Yakup peygamber. İshak peygamberin oğlu, Yunus peygamberin babasıdır.
Y.+nıñ 35b/06

Yaḥya → Çuḳındıruwçı Yaḥya
Y. 3a/06, 3b/03, 3b/11, 16a/02, 16a/05
Y.+ġa 16a/07
Y.+nı 16a/04, 16a/09, 33b/03
Y.+nıñ 3a/09, 3a/11, 6b/14, 7a/01, 16b/10, 16b/11, 16b/13, 33a/13

Yairus Sinagog başkanlarından biri olan Yairus, ölmekte olan on iki yaşındaki kızı için İsa'ya yalvarır. İsa Peygamber de kızını iyileştirir.
Y. 13b/06

Yehüda 1. Yehuda İşkariyot, İsa peygamberi ele veren havari.
Y. 42b/06, 42b/10

2. İsa Peygamber'in kardeşidir.
Y.+nıñ 15a/07

Yehüdiler Kökeni İsrailoğullarına dayanan köklü bir dinsel ve etnik yapıya sahip, dünyanın çeşitli yerlerine yayılmış bir halktır.
Y. 3a/08
Y.+néñ 4a/10, 4a/13, 4b/08, 18b/13, 44b/15, 45a/13, 45b/04, 46a/01, 46b/01

Yosi 1. Yose, Yoses. İsa'nın kardeşlerinden biridir.
Y.+néñ 15a/07
2. Yose, Yoses. Meryem'in oğlu, genç Yakup'un kardeşidir.
Y.+néñ 47b/03, 48a/04

Yosuf → Arimatyalı Yosuf
Y. 47b/15
Y.+ke 47b/15

Yuḥanna On iki havariden biridir.
Y. 4b/09, 8b/12, 26a/15, 29b/11, 37a/14
Y.+dan 14b/02
Y.+ġa 30a/09
Y.+nı 4a/05, 24a/03, 42a/01

Yunanlı Yunanistan'da yaşayan veya Yunanistan halkından olan kimse, palikarya.
Y. 20b/04

Z

Zébédey On iki havarilerden Yakup ile Yuhanna'nın babalarıdır.
Z.+né 4a/07
Z.+néñ 4a/05, 8b/11, 29b/10

5.2. YER ADLARI DİZİNİ

A

Aḳ Diŋez Akdeniz.
A. 2b/07

Amon Ammon, Erden Nehri'nin doğusunda bulunan bir ülke.
A. 2b/17

Arnon Suwı Doğudan batıya akarak Lut Gölü'ne dökülür.
A. 2b/18

B

Basra Irak'ın güneyinde bir kent.
B. 2b/10

Beerşebaġ Beerşeba, Güney İsrail ve Necef Çölü'nün en büyük şehridir.
B. 2b/19

Beyrut Beyrut, Lübnan'ın başkentidir.
B. 2b/01

Beytbara Irmak geçidi evi anlamına gelen Beytbara, Erden Nehri'nin doğusunda yer alır.
B. 2b/10

Beytfeci Beytfaci, Yeruşalem'den Eriha'ya giden yol üzerinde, Zeytin Dağı'ndadır.
B. 31a/05

Beytġanya Markos İncili'nde Beytfaci'ye ve Zeytin Dağı'na yakın olduğundan bahsedilir.
B.+da 39b/14
B.+dan 32a/01
B.+ġa 31a/05, 31b/15

Beytlehem Filistin, Batı Şeria'da bulunan bir kent. İsa Peygamber'in doğduğu yerdir.
B. 2b/17

Beytsayda Galile Gölü'nün kıyısında bir kenttir.
B. 2b/07, 17b/13, 22b/09

C

Cabok Suwı Yabbok Irmağı, Amman'dan doğup Lut Gölü'nün kuzeyinde Erden Nehri'ne dökülür.
C. 2b/12

Celileye Celile veya Galile, İsa Peygamber zamanında Roma İmparatorluğu'na bağlı bir eyelet olan Celile, günümüzde Şeria Nehri'nin batısında, İsrail'in kuzey kesiminde yer alır.
C. 2b/08, 3b/11, 8a/09
C.+de 5a/11, 47b/04
C.+ge 25b/13, 41b/07, 48b/05
C.+néñ 3b/02, 4b/07, 16a/14

Celileye Diŋézé Celile Denizi veya Celile Gölü, bugün İsrail'de bulunan bir göldür.
C. 2b/08
C.+néñ 3b/14

Celileye Diñgézé → Celileye Diŋeze
C.+ne 20b/15

Cennisaret Yiré: Cenesaret veya Genesaret, Celile Denizi'nin hemen yanında bir yerdir. İsa Peygamber'in gittiği ve hastaları iyileştirdiği yerlerden biridir.
C. 18a/14

Cercesilerméñ Yiré → Cercesiyye
C.+ne 12a/12

Cercesiyye Geresa, Erden Nehri'nin doğusunda, Celile Denizi'nin hemen yanında bir yerdir.
C. 2b/08

Cesmanye Getsemane, İsa Peygamber'in çarmıha gerilmeden önce dua ettiği ve sonrasında Yehuda İşkariyot tarafından ele verildiği yerdir.
C. 41b/14

D

Dalmanuṣa Dalmanuta, Celile Denizi kıyısında bir kasabadır.
D. 22a/01

Dan Kuzeyde, Lübnan sınırına yakın bir kenttir.
D. 2b/05

Deḳapolis Yunancada On Kent anlamına gelir. Celile Gölü'nün güneydoğusunda yer alır.
D. 13b/02
D.+néñ 20b/14

Diḳapolis → Deḳapolis
D. 2b/11

E

Erden Yılġası Erden Nehri, Şeria Nehri yahut Ürdün Nehri. Orda Doğu'da Büyük Rift Vadisi boyunca akarak Lut Gölü'ne dökülür.
E. 2b/14
E.+nda 3a/10, 3b/03
E.+nıñ 8a/12, 27a/12

Eriḥa Batı Şeria'da Erden Nehri yakınlarında yer alan bir şehirdir ve dünyanın en eski şehirleri arasındandır.
E. 2b/15
E. 30b/04
E.+dan 30b/05

F

Filistin yirénéñ ḫariṭası Metinde, 2b'de yer alan eski Filistin haritasıdır.
F. 2b/01

G, Ġ

Ġarebstan Arabistan.
Ġ. 2b/20

Ġasḳalan Askalan, Filistin'de tarihi bir sahil şehridir.
Ġ. 2b/17

Gazze Filistin'in güneybatısında bulunan bir şehirdir.
g. 2b/18

H, Ḥ

Ḥebron Batı Şeria'da bulunan şehir Yahudilerin dört kutsal şehrinden biridir.
Ḥ. 2b/18

Hermon Tağı Suriye-Lübnan sınırında ve Şam'ın batısında bulunan dağ kütlesidir.
H. 2b/03

İ

İdumaye İdumaye veya Edom, İsrail'in güneydoğusunda, Lut Gölü'nün altında yer alan bölgedir.
İ. 8a/12

İsrail Orta Doğu'da Asya ve Afrika kıtalarının kesiştiği yerde bulunan ülkedir. Kuzeyinde Lübnan ve Suriye, doğusunda Ürdün, güneyinde Mısır, Filistin ve Kızıldeniz, batısında Akdeniz bulunur.
İ. 35b/13

İ.+néñ 46b/13

K, Ķ

Ķayşariye İsrail'in Akdeniz kıyısında bulunan, Kral Herodes'in Kayser Avgustus onuruna kurduğu şehirdir.
Ķ. 2b/10

Ķayşariyeé Filibus Filipus Kayseriyesi, Hermon Dağı'nın dibinde bulunan bir yerdir.
Ķ. 2b/05, 23a/04

Kefernaḥum İsrail'de Taberiye Gölü yakınında bulunan tarihi bir köydür. İsa, burada birçok mucize gerçekleştirmiştir.
K. 2b/07, 4a/08, 5b/09, 26a/04

Kefernaḥum Tağı Kefernahum'da bulunan bir dağdır.
K. 2b/14

Kermil Tağı İsrail'in kuzeyinde Akdeniz'den güneydoğuya doğru uzanan kıyı şeridinde bir sıradağdır.
K. 2b/10

L

Lida Lidda, Yafa'nın güneydoğusunda bulunan bir kenttir. Petros burada yatalak birini iyileştirmiştir.
L. 2b/15

Luṭ Külé Lut Gölü veya Ölüdeniz, Afrika-Suriye ayrımındaki en alt noktada yer alır. Yeryüzünün en alçak ve üçüncü en tuzlu gölüdür.
L. 2b/17

Lübnan Tağı Lübnan'dan Suriye sınırına kadar uzanan 169 km. uzunluğundaki sıradağdır.
L. 2b/02

M

Moab Lut Gölü ile Arabistan arasında kurulmuş bir yerleşimdir.
M. 2b/19

N

Naşarat Lübnan Dağları'nın güneyinde, Celile Denizi'nin güneybatısında yer alır. Meryem ve kocası Yusuf'un memleketi ve İsa'nın çocukluğunun geçtiği yerdir.
N. 2b/09, 3b/03

S, Ş

Samiriye Samiriye, Samarya. Batı Şeria'nın kuzey kısmında yer alan dağlık bölgedir.
S. 2b/13, 2b/13

Şayda Beyrut'un yaklaşık 45 km. güneyinde yer alır. Fenikeliler tarafından Sidon adıyla kurulmuş olup Antik dönemde sahildeki stratejik konumu ve limanı sebebiyle önemli bir ticaret merkezi olmuştur.
Ş. 2b/04, 8a/13, 20a/14
Ş.+nıñ 20b/14

Şur Beyrut'un 83 km. güneyinde yer alır. Fenikeliler döneminde Akdeniz sahilindeki stratejik konumu ve limanı sebebiyle önemli bir ticaret merkezi olmuştur.
Ş. 2b/05, 8a/13, 20a/14
Ş.+nıñ 20b/13

Suriye Kuzeyden Türkiye, doğu ve güneydoğudan Irak, güneyden Ürdün, güneybatıdan İsrail, batıdan Lübnan, Akdeniz ve Türkiye ile çevrilidir.

S. 2b/01

Şam Şam şehri, Suriye'nin başkentidir.
Ş. 2b/02

T, Ṭ

Ṭaberiyye Taberiye, Filistin'in kuzeydoğusunda Taberiye Gölü'nün batı kıyısında deniz seviyesinin yaklaşık 200 m. altında kurulmuştur. Adını Tiberius'tan almıştır. Yahudilerin dört kutsal şehrinden biridir.
Ṭ. 2b/09

U

Urşalım Yeruşalim veya Kudüs, Akdeniz ve Ölüdeniz'in kuzey sınırı arasında yer alır. Yahudilerin dört kutsal şehrinden biridir.
u. 2b/16, 3a/08, 8a/11, 9a/05, 18b/09, 32a/07, 32b/06, 33a/07
U.+ġa 29b/01, 29b/05, 31a/05, 31b/12, 47b/05

Y

Yafa Yeruşalim'in kuzeybatısında bir liman kentidir.
Y. 2b/14

Yarmuḳ Şuwı Yarmuk Nehri, Hermon Dağı'ndan doğan Şeria Nehri'nin bir koludur.
Y. 2b/06

Yehüdiye Roma İmparatorluğu'nun Filistin'in güneyinde bulunan eyaletidir. İsa Peygamber'in doğduğu Beytlehem de buradadır.
Y.+de 38a/11
Y.+néñ 27a/11

Yehüdiyye → Yehüdiye
Y. 2b/19, 8a/11

Z

Zeytün Ṭawı Yeruşalim'in doğusunda yer alan bir tepedir. İsa Peygamber, Zeytin Dağı'ndan dönerken Getsemane'de durmuş ve Yahuda tarafından ele verilmeden önce burada son kez dua etmiştir.
Z. 31a/05
Z.+na 41b/03
Z.+nda 37a/12

6. KAYNAKLAR

Açа, Mehmet, *"Misyoner-Şarkiyatçı Nikolay İvanoviç İl'minskiy'in Çarlık Rusyası'nın Hristiyanlaştırma ve Ruslaştırma Politikalarındaki Yeri", Yeni Türkiye-Türkçe Özel Sayısı,* 55, Kasım-Aralık 2013.

Akalın, Mehmet, *Tarihi Türk Şiveleri,* Sevinç Matbaası, Ankara 1979.

Alkaya, Ercan, Kirillova, Zoya, *Kreşin Tatar Türkçesi,* Kesit Yay., İstanbul 2018.

Alkaya, Ercan, *"Tatar Türklerinin Kullandığı Türkçe Kişi Adları Üzerine Bir Değerlendirme", FÜSBD,* C. 11, S. 1.

Arat, Reşit Rahmeti, *"Kazan", İslam Ansiklopedisi,* C. 6.

Argunşah, Mustafa*, Çağatay Türkçesi,* Kesit Yay., İstanbul 2017.

Arık, Durmuş, *"Rusya Federasyonu'ndaki Müslüman Olmayan Türk Topluluklarının Dinî Yaşamında İslam'ın Etki ve İzleri", Uluslararası Türk Dünyasının İslamiyete Katkıları Sempozyumu,* Isparta 2007.

Arık, Durmuş, *"Tatar Türkleri Arasındaki Hıristiyanlar: Kreşinler", AÜİFD,* XLIX, S. II, 2008.

Arık, Durmuş, *"Türk Kültürünün Farklı Bir Boyutu Olarak Kreşin-Hıristiyan Tatarların Dinî İnanışları", AÜİFD, 47,* S. I, 2006.

Biray, Nergis, *"Kazak Türkçesinde Enklitikler", Prof. Dr. Leyla KARAHAN Armağanı,* Akçağ Yay., Ankara 2013.

Bozkurt, Fuat, *Türklerin Dili,* Eğitim Yayınevi, Ağustos 2012.

Buran, Ahmet, Alkaya, Ercan, *Çağdaş Türk Lehçeleri,* Akçağ Yay., Ankara 2004.

Caferoğlu, Ahmet, *"Türkçemizdeki -gıl ve -gil Emir Eki",* TDAY, 1971.

Caferoğlu, Ahmet, *Türk Dili Tarihi I-II,* Enderun Kitabevi, Üçüncü Baskı, İstanbul 1984.

Caferoğlu, Ahmet, *Türk Kavimleri,* Enderun Kitabevi, İkinci Baskı, İstanbul 1988.

Clauson, S. Gerard, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish,* Oxford At The Clarendon Press, London 1972.

Çürük, Yasemin, *"Türkçede Birleşik Sözcükler",* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2017.

Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lūgat,* Aydın Kitabevi, 25. Baskı, Ankara 2008.

Devlet, Nadir, *Rusya Türklerinin Milli Mücadele Tarihi (1905-1917),* Türk Tarih Kurumu, Ankara 2014.

Ercilasun, Ahmet Bican, *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü,* Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1991.

Ercilasun, Ahmet Bican, *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi,* Akçağ Yay., Ankara 2010.

Ercilasun, Ahmet Bican, *Türk Lehçeleri Grameri,* Akçağ Yay., Ankara 2007.

Ergin, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi,* Bayrak Basım, İstanbul 2008.

Garepçe-Tatarça-Rusça Alınmalar Süzlégé I-II, İman Neşriyatı, Kazan 1993.

Gürsoy Naskali, Emine, *Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu,* TDK Yay., Ankara 1997.

Hançerlioğlu, Orhan, *İnanç Sözlüğü,* Remzi Kitabevi, Birinci Basım, İstanbul Mayıs 1975.

Harman, Ömer Faruk, *"İncil", TDV İslam Ansiklopedisi,* C. 22.

İncil, Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul 1998.

Karahan, Leyla, *"Sonra, Önce" Kelimelerinin Edat Kategorisi İçindeki Durumu", Dil Araştırmaları,* S. 1, Ankara 2007.

Kitabı Mukaddes, Eski ve Yeni Ahit, Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 1981.

Komisyon, *Tatar Téléněñ Añlatmalı Süzlégé I, II, III,* Tatarctan Kitap Neşriyatı, Kazan 1977, 1979, 1981.

Kurat, Akdes Nimet, "*Altın Ordu Devleti", Türk Dünyası El Kitabı,* Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., C. 1, Ankara 1992.

Kurat, Akdes Nimet, *"Bulgar", İslam Ansiklopedisi, C. 2.*

Kurat, Akdes Nimet, *"Kama (Çulman) Bulgarları", Türk Dünyası El Kitabı,* Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., C. 1, Ankara 1992.

Kurat, Akdes Nimet, *"Kazan Hanlığı (1437-1556), Türkler Ansiklopedisi,* C. 8, Ankara 2002.

Öner, Mustafa, *Bugünkü Kıpçak Türkçesi,* TDK Yay., Ankara 2013.

Öner, Mustafa, *Kazan-Tatar Türkçesi Sözlüğü,* TDK Yay., Ankara 2009.

Öztürk, Göksel, *Edige Batır Destanı'nın Başkurt Versiyonu (İnceleme-Metin-Transkripsiyonlu Metin-Çeviri-Dizin),* Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2001.

Öztürk, Göksel, *"Müşterek Doğu Türkçesi İmlasıyla Yazılmış Arap Harfli Metinlerin Çağdaş Lehçelere Uyarlanarak Okunması Meselesi ve Kırgız Akın Maldıbay Borzu Uulu'nun 'Kıssa-i Semetey Bu Turur' Örneği",* Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi, C. II, S. I, Bahar 2015.

Sami, Şemseddin, *Kâmūs-ı Türkî,* Kapı Yay., İstanbul 2004.

Saray, Mehmet, *"Altın Orda Hanlığı", TDV İslam Ansiklopedisi,* C. 2.

Schamiloglu, Uli, *"Altın Ordu", Türkler Ansiklopedisi,* C. 8, Ankara 2002.

Sharafullina, Aliya, Güç, Ahmet, "*Hıristiyanlaştırılmış Tatarlar: Kreşinler", U.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* C. 36, S. 2.

Şahin, Erdal, *"Kazan'da Tatar Türklerinin Latin Alfabesi Mücadelesi", Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi,* S. 199, İstanbul Temmuz 2003.

Şahin, Erdal, *"Osmanlıların Kazan Tatar Türklerinin Kültürü ve Diline Etkileri",* Yeni Türkiye Yayınları, Osmanlı, C. 9, Ankara 1999.

Şahin, Erdal, *"Stalin Dönemi Siyasetinin Kazan Tatar Türkleri Kültürüne Etkileri,"* Stalin ve Türk Dünyası, Kaknüs Yay., İstanbul 2007.

Şahin, Erdal, "*Tatar Türkçesinde uk/ük Kuvvetlendirme Edatı", Türk Dünyası Araştırmaları,* S. 180, İstanbul Haziran 2009.

Şahin, Erdal, *"Türk Dünyasında Yazı Birliği: Latin Alfabesi Temelinde Yeni Türk Alfabeleri", Yeni Türkiye,* S. 53.

Şahin, Erdal, *Yurt Konulu Tatar Cırları (Giriş-Metin-Aktarma-Dizin),* TDK Yay., Ankara 1999.

Taşağıl, Ahmet, *"İdil Bulgar Hanlığı", TDV İslam Ansiklopedisi,* C. 21.

Tatarca-Türkçe Sözlük, Koordinatör: Fuat Ganiyev, İnsan Yayınevi, Kazan-Moskova 1997.

Tatarça-Rusça Süzlék I-II, Megarif Neşriyatı, Kazan 2007.

Tekin, Talat, Ölmez, Mehmet, *Türk Dilleri-Giriş,* Yıldız Dil ve Edebiyat, İstanbul 2003.

Temir, Ahmet, *"Kazan Hanlığı", Türk Dünyası El Kitabı,* Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., C. 1, Ankara 1992.

Türkçe Sözlük, haz.: Şükrü Haluk Akalın, TDK Yay., On Birinci Baskı, Ankara 2011.

Uzun, Murat, *Kazan-Tatar Türkçesinde Birleşik Fiiller,* Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 2007.

Üzbek Tilining İzohli Lugati I, Moskva Rus Tili Naşriyeti, 1981.

7. TIPKIBASIM

انجیل متی

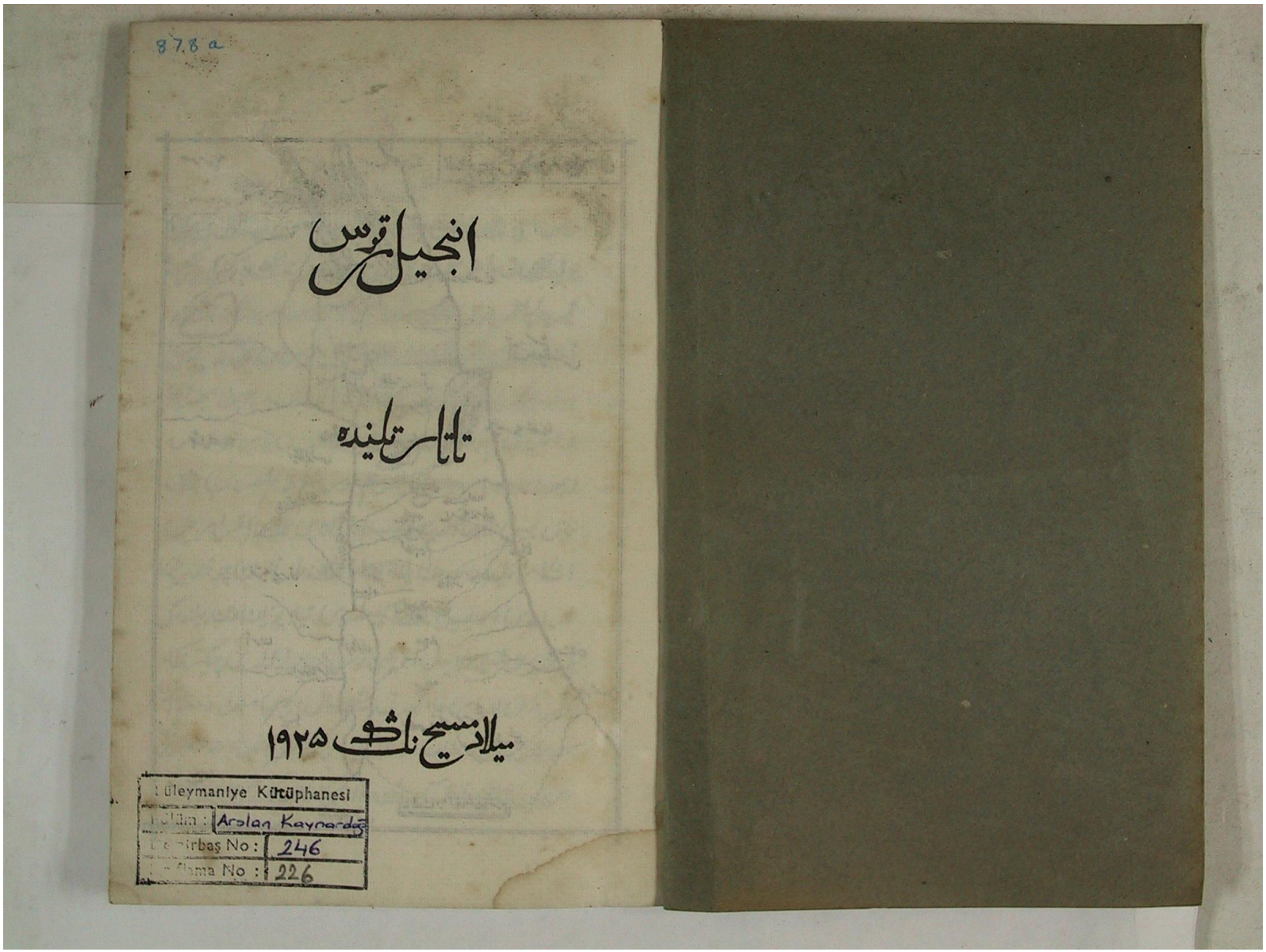
87.8 a
انجیل مرقوس
تاتار تلیندہ
میلادی مسیح نک ۱۹۲۵
Süleymaniye Kütüphanesi
Aralan Kaynardağ
246
226

انجیل مرقوس

۱ عیسی مسیح ناث انجیل ناث باشی • منه من نیناث ایچون
۲ یولیناث ناث حاضر تلوجی ایلچی سیناث بیناث آلدنده یبرجکمن
۳ تیردا چاقیروچی ناث طاوشی (ایتوس) سز یناث ناث
زه سز یولینی حاضر وکچیناث یول لرینی توری قیلیکنز لرنیب
۴ پیغمبر لرناث کتابنده شولای یازلدی • یحیی صحراده
بوقندروی هم وعظ ادوی چوقنون، گناه لرن یارلغاتوس
۵ ایچون • وبارچه یهودیه لرهم اورشیلم (شهری) ناث
خلقی یحیی ناث آلدینه چیقیب اوز گناهی ناث اقرار اینی
آشکارا قیلیب اردن یلغاسنده آناث طرفندن چوقندیرلدی
۶ لر ایدی • ویحیی ناث کیملری تیه یونین دان بیلنده گی
بلباوی قایشدین ایدی، آشی توری غان ارزقلری چیکیرتکه
۷ وتیردا فن اوماس طه تورتی ناث بالی ایدی • اول وعظ ایتیب
سویلر ایدی: مندان صوناث کیلوسی که برکشی، مندان اولوغ
حتی من آناث آیاق کیمیناث باون چیشه سی گه برگوتوب لایقلی

٨ تو گلمن • من سیز لرنی صو بر له چو تندر دم، اما اول سیز لرنی
٩ روح القدس بر له چو تندیرا • وشول کونلر ده عیسی جلیلیه
ناصرت ‹شهری› دین کلیب اردن یاغه مندا یحیی ایله
١٠ دین چو تندر لدی • صودان چقفاندا کو کلر یارلوب روح القدس
ناصل کو گرچین کبی عیسی ناصل اوستینه توشه تورغانن
١١ کوردی: وکو کلردان بر طاوش چنیب ‹آیدی› بین
مینم بیلک یارلاته تورغان اوغلوم بین من سندین راضی مین •
١٢ وشول وقتده روح القدس عیسی نی صحرا غه چغاردی •
١٣ وصحرا ده تورت کون شیطاندان جنالدی، واول ‹کیک›
یر تقیج لر بر له ایدی، وفرشته لر آنکا خدمت قیلر
١٤ ایدی • ویحیی زندانغه سالنغاندان صونگ، عیسی جلیلیه
‹یورتی› نه کیلوب خدانگ میونوچ خبرینی وعظ آیتوب؛
١٥ سویله رایدی وقت تمام بولدی وخدانگ پادشالغی یاقلادی؛
توبه قیلیب انجیل گه اوشانغیز لر • وعیسی جلیلیه دینگیز
١٦ ناصل قیر یندا یورگه نده سمعون ایله بر توغان اندراوس

ناصل دینگیز دا آوت الغانن کوردی: چونکه آلر ناصل ‹کیتبی›
١٧ بالق آولاوچی ایدی • وعیسی آلر غه آیتدی آرتمدان کیلینگیز لر
١٨ ومن سیز لرنی آدم آولاوچی قیلام • واولر خاضر آوز لرین
١٩ قالدروب آرتندان یورا دیلر • وعیسی آز غنه یرا وتکاچ
زبدی ناصل اوغل یعقوب ایله ان آبزی سی یوحنان کوردی
٢٠ آنلر هم تایقدا آولارین توزه تیرا ایدی • عیسی خاضر آنلر نی
چاقردی وآنلر آتالری زبدینی خدمتچی لری ایله ان
٢١ تایقدا قالدروب آرتندان ایبه رادیلر • واولر کنیزاقوم
‹شهری› گه کلدیلر: شنبه کونلری یغن ‹راحت کونلری›
ده خاضر عیسی یهود یلر ناصل جامع لرینه کیریب تعلیم
٢٢ بیر ردی گه باشلادی • وآناصل تعلیمی نه خلق عجب که تالای:
چونکه اولر غه کاتب لر کبی توکل قدرت ایبه سی کبی
٢٣ تعلیم بیر ردی ایدی • یهود یلر ناصل جامع لرنده ناپاک روحغه
٢٤ کرفتار بر کشی بار ایدی، اول قیچقر وب آیتدی، ای
ناصرتلیک عیسی سیناصل بر له نه ایشیمیز بار؟ بزنی

هلاك قلوس غه كلدنكمو! من سينك كم ايكه ناشنى بلامين
۲۵ خدانك قدسى سين • وعيسى اول سروح نى شلته له ب آيتدى
۲۶ سويله مه و آندان چقتى ديدى • واول قباحت سروح اول
كشينى قالتراتب زور طاوش ايلان قچقروب آندان چقتى •
۲۷ وبارچه خلق اوز آرا لرندا سويله شيب ديديلر بونصل
شسنه ؟ بوقدر تلى يانكا تعليم ايكه ن ! قباحت سروحلرغم تنبلاديلر
۲۸ وخاضر عيسى نانك اوشبو معجزه سى نانك خبرى جليليه نانك
۲۹ تيره سنداگى بتون يرلرگه تارالدى • واولس يهوديلر
نانك جامع لرندين چغروب يعقوب ويوحنا ايلان سمعون
۳۰ نانك واندراوس نانك اوينه كيردى • وسمعون نانك
قاينين اناسى بنركلك (هر خاوندا) ياتوب ايدى ؛ خاضر آنانك
۳۱ توراسندان عيسى غه خبر بيرديلر : وعيسى كيلوب آنانك
قولينى توتوب آنى توردن غوزدى ؛ بنركلك آندان چقتى
۳۲ اول اولس غه خدمت قلدى • وكيچ بولوب قويانش باتقان
وقتدا بارچه صرخاولرنى وجن گه گرفتار بولغانلرنى عيسى

۳۳ نانك آلدينه آكيله لر ايدى • وشهر داگى بارچه خلق ايشيك
۳۴ نانك آلدينه جيولغان ايدى • وعيسى تورلى آورو لرغه كرنتار
بولغان كوب كشيلرنى صاواتيدى كوب جن لرنى داچغاردى ،
وجن لرنى سويله وگه ايرمانك بيرماس ايدى چونكه جن
۳۵ لرانى بيلر ايدى • وايرته بيرله صباحدان بيك الك
عيسى توراروب چنوب بيربوش تيريرگه باريب اول يرده
۳۶ وغا قلدى • سمعون سمعون نانك ايبدا شلريدا دقت بيرله
۳۷ ۳۸ اينيرله بيلمانى تاروب آنكا ر آيتدى ، باريچه ايلنى ازليلير وعيسى
آلرغه آيتدى بيرباشقه يرگه ، يا قندا گى اول هم شهرلرگه
باريق اول يرده وعظ سويله يم ؛ چونكه من شونانك ايچون
۳۹ كيلدم • وبتون جليليه ده آلرنانك جامع لرينه كيروب وعظ
۴۰ سويله ب جن لرنى چغارار ايدى • وبرجذام لى آنانك
آلدينه كيلوب عيسى غه يالنوب تيزله نوب آيتدى اگر تله سانك
۴۱ مينى تازالاوغه چمانك كيله • وعيسى اينيگيلك ايدوب
قولين سوزوب آنى توتوب آنكا ر آيتدى تليمن تازا بول

۴۲ وحاضر ولاك جذاملی آوسرو آسردن یوغالب اول تازا بولدی ۴۲

۴۳ عیسی خاضر آنماقاق کوزبرله قاراب امر قلدی کینه سرگه ۴۳

۴۴ هم آیتدی مونی هیچ کمسه سویله مه: لیکن باسوروب اوزوکنی کاهنه ۴۴
کوسرسه تب تازا بولغانلاك ایچون، موسی بیورغان قربانلق

۴۵ چال ‹بواش› خلقله جمعت بولوب. اما اول کشی چقوب بواش ۴۵
تورالی کوب سوز سویله ب خبرنی آچوب یبردی شولای بولدیکه
عیسی هیچ شهرگه کورونوب کرالماس ایدی اما اوزی قالامسز تنذا خلوده یرده
۴۶ ایدی: وهرطرفدان آنلاك آلدینه خلق کیلوب ایدی. و برنچه ۴۶
کوندان کین عیسی کفرناحوم قالا سینه کیردی، اوی ده ایکه نی
۲ خلق غله ایشتیلدی، وشوندای کوب خلق جمعلوب ایشیکلاك آلدندا
صیارلیق یوق قالمادی عیسی آلرغه وعظ سویله ب تورغان دا
۳ شاگردلری برحالسزنی عیسی نلك آلدینه کیلتردیلر اول چالسزنی
۴ تورست کشی کوتله سرگه ن ایدی. وخلق کوب بولغانلقدین آنماسر
یاتن کیله آلمیچه، عیسی بولغان اوی نلك توشه مینی آلدیلر: وآلر
آچوب برلاچ حالسزنی یاتقان توشه گی ایله ن توبه نگه توشوردیلر

۵ عیسی اولرنلك اعتقادین کورب حالسز گه آیتدی ای
۶ بالام! گناه لرلك کچرلدی. اول یرده تورغان یازوچی
۷ لردن قایبرلرسی کوکلی لرنده اویلاب آیتدی؛ بوکشی
نیگه بولای سویلی؟ اول کفر آیته یالغز خدادان باشقه گناه لرنی
۸ کم کیچره آلا؟ وخاضر عیسی کوکلیده اولرنلك کوکلی لرسی اویلاغان
لرن بیلوب خاضر آلرغه آیتدی نه ایچون کوکلی لرینگیز ده
۹ شونلك کبی اویلاسز اویلایسز؛ حالسز گه گناه لرلك کچرلدی
دیمك جنگلراك می؛ یاکی طوروب توشه گنگنی کوتله رب
۱۰ یورمی دیمکمی؛ تا عیسی جنگلراك! اما انسان اوغل نلك یر
یوزنده گناه لرنی کیچرو گه قدرتی بارلغن بلمك لرینگز
۱۱ ایچون دیوب ‹حالسز گه آیتدی› سینکا آیتام: طور! توشه گنگنی
۱۲ کوتله رب اویگه بار. و اول کشی طورب خاضر توشه گین
کوتله رب بارچه نلك آلدنا چیقدی؛ اول یرداگی کشی لر
بارچه سی عجب گه قالوب خدایغه حمد آیتوب سویله شدیلر
۱۳ احلینده مونداي اش نی بیز هیچ کورسه گه نمیز یوق. وعیسی ینه

دینگنز فریسیه چقدی؛ و باس چه خلق آنلش آلدینه کیلوب و
١٤ اول آنلس غه تعلیم بیرسایدی • و عیسی اوتوب باس غاندا خلقی
نلش اوغل لاوی تاموژنا نلش آلدندا اوتوس غانن کورروب
آغلاس آیتدی نگا ایله سرداب یوس؛ و اول توس روب عیسی غه
١٥ ایله سردی • و عیسی لاوی نلش اوینده تونا قدا اوتوس غاندا ایمانا
یغوچیلس دن و گناه لی لس دن کو بلس ری عیسی ایله ن هم شاگرد
لس ری ایله ن اوتوس روس لس ایدی؛ چونکه عیسی غه موندی کشی
١٦ لس کوب ایله سرو لس ایدی: فریسیلس نلش کتا بچیلس ری عیسی
نلش ایمانا یغوچیلس و گناه لی لس ایله ن بس گه آشاغانن کورروب
شاگرد لس ینه سویله دی نه ایچون آل ایمانا یغوچیلس و گناه لی
١٧ لس ایله ن آش آشی؟ عیسی ایشتوب اولس غه آیتدی آورو ری
یوق کشیلس گه طبیب کیراک توگل اما آوسو کشیلس گه (کیراک)؛
من اینس گو کشیلس نی چاقرو غه
١٨ کیلدم • و یحیا نلش شاگرد لس ری و فریسیلس نلش شاگرد
لس ری طماغدان سرو زه توتا لس ایدی: اولس کیلوب

عیسی دین سوس ایلس: نه ایچون یحیا نلش و فریسیلس نلش
شاگرد لس ری طماغدان سرو زه توتا لس اما سینلش شاگرد لس لش
١٩ طماغدان سرو زه توتمیلس؟ و عیسی آنلس غه ایتدی کیاو آنلس ایله ن
بولغان چاغدا طویدا آیگه ننده دوستلس ین طماغدان سرو زه توتو مکین
٢٠ بولوس ری؟ کیاو آنلس ایله ن بس گه چاغدا طماغدان سرو زه توتو دی
٢١ ممکن توگل • اما کیاو آنلس دان آیس لشا طوس غان کونلس کیله منه
٢٢ شو کونلس ده طماغدان سرو زه توتا لس • هیچ کم یس تق یامان کییم گه
یخشی یا نگا مالدان یا ماو سالماس، چونکه یا نگا یس توس ایسکدان، هم
شو نلش صونگنده یس تق یس اولگیاندا یا ماس راق بولوس • ایسکی سی
یس تلیب یخشی کیییم ناچاس ده یس طغی یا ماس راق بولماسون دیوب •
٢٣ هیچ کم یا نگا آس راق نی تو یمیدس ایسکی ناچاس طولو ملس غه، چونکه
یا نگا آس راق یس طوس طولو منی هم آس راق تو گلوس، طولوم
لس ده آس رام بولوس • شو نلش ایچون یاش آس راق نی
تو یاس غه کیراک یا نگا طولو ملس غه • و عیسی مثنبه کو نده ایگین
چاچلکان بولو نداں اوتوب باس ایدی؛ انلش شاگرد لس ری

کیتوب ہارب آشیلق ناث باشلرین یولتاسر اغه تو تندیلر.
۲۴ وفر بیسیلر عیسی غه آیتدیلر: منه نه ایچون آنلر شنبه کونلرنده
۲۵ یاسر اماغان اشلرنی اشلیلر؟ وعیسی فر بیسیلر غه ایتدی:
داود ناث وآنکاسر ایله سر گه نلرنده ضرورت بولب آچ
۲۶ تالغانده نه اشلاغه گه نلرین اوقوماد یکنسی؟ مشونچه که
اول کاهنلر ناث اولوغ آبیاتاسر ناث واقتنده خدا ناث اویینه
کیرب هدیه اکمکلرین آشاب، اوزینه ایله سر گه نلاسر گه
ده بردی؛ براکمکنی کاهنلردان باشقه کشیلر گه آشاغو یاسر اماس
۲۷ ایدی. وآنلر غه آیتدی شنبه کون نی کشی ایچون یاسر اتدی
۲۸ کشی نی شنبه کونی ایچون یاسر اتقان توکل. مشونلاث ایچون
انسان اوغلی شنبه کون ناث هم ایله سی.

۳ وعیسی یینه جامع غه کیردی؛ واول یرده قولی قوسر وغان توتمیر غان
۲ برکشی باسر ایدی. وآلر عیسی ناث اوستندان عرض
بیرو ایچون بو ‹کشی› شنبه کونلرنده ساوایتسر می دیرب
۳ آنی گوزه تیر لسر ایدی. وعیسی آیتدی قولی قوسر وغان کشیگه

۴ اورتاغه چنب باسر دیدی. وآلردان سوسراب آیتدی شنبه
کونلرنده یخشیلق قلو کیراکمی یاکی یامانلق قلو کیراکمی؛ برجانی
قوتقاسر وب آلوی یاکی اولتوسر وی؟ اما آلردان جواب ایشتلمدی.
۵ وعیسی دورت یاتقنده آچو ایله ن قاسر اوی کونگللاسر ی ناث قاتی
برلو دینه قایغسر ب اول کشیگه ایتدی موز قولو لنگنی مینم طرفنه!
۶ واول موز دی هم قولی ساوایدی. وفر بیسیلر چنوب خاضر
هیرودس لسر ایله ن قوشولوب عیسی نی یوقاث هلاک قلا
۷ آلاسر یزدیوب مصلحت قلدیلسر. وعیسی شاگرد لسری ایله ن
دینگز یانینه قاچیدیلس: وجلیلیه ‹یوسر تی› دان کوب خلق
۸ آنکاسر ایله سر دی: ینه خلق آناث مشونچه صوسر اشلسر اشلاه
گه نینی ایشتوب یهودیه ‹یوسر تیدان› واورشلیم ‹شهری›
دان واادومیه ‹یوسر تیدان› واسردن یلغه سی ناث آسر غی
یاغدان صور وصیدا ‹شهر لسر› دان عیسی ناث آلدینه کلدیلر
۹ وخلق کوب بولغانلقدان عیسی اوزینی واقصا صونلسر دیوب شاگرد
لسر ینه اوزی ایچون بر قایق هر وقت حاضر طوسر سون

۱۰ ویوب امر قلدی: چونکه اول کوب آدم لرنی حاوا ایتقان ایچون
آوسرولرناڭ همه سی عیسی ناڭ کیمنی گنه بولسه داطوطنو
۱۱ لرینی تلاس لرایدی ۰ و قباحت سروحلرنی وقت آنی کورسه
لرده آناڭ آلدینه تمان جغلیب چقتی لرایدی سین خداناڭ
۱۲ اوغلی سین دیوب ۰ وعیسی آنلرغه تاتی سروشده امر قلدی
۱۳ آنی آشکاره قلماوقی ۰ وعیسی برطاوغه چغوب اوزی تله گه لرن
۱۴ لرنی چاقردی: وآلرآناڭ آلدینه کیلدیلار ۰ آناڭ ایله لرن
۱۵ تاووشمق ایچون هم وعظ آیتوغه جیبارسه اوچون وجن لرنی
چغارسه رغه قدرتلری بولو ایچون اون ایکی کشینی حایلادی
۱۶ ﴿بواون ایکی کشی ناڭ اچنده﴾ سمعون دا باردی ایدی عیسی آنی
۱۷ یطرس دیس آتادی؛ وزبدی ناڭ اوغلی یعقوب وبرادری یعقوب ناڭ
برطوغانی یوحنا هم باردی ایدی، بوایکی کشینی بوانرجیس آطادی
۱۸ یعنی کوک کوکرونناڭ اوغول لرینی دیگه نگه تاشی: هم اندراس
وفیلبوس وبرثولماوس ومتی وطوماس وحلفی ناڭ اوغلی
۱۹ یعقوب وتداوس وقانوی سمعون باردی ایدی، وینه عیسی نی

دوشمن قولینه تووب برگه لان اسخریوطی یهودا باردی
۲۰ ایدی ۰ عیسی برادیگه کیردی؛ وینه ده شونچه کوب
خلق جیلدیکه آلرناڭ آش آشاوغه داوقتلری یوق ایدی
۲۱ وعیسی ناڭ یاقن قردا شلری ایشتوب اول عقلدان یازغان
۲۲ دیوب آنی توتارغه کیلدیلار ۰ و ﴿اورشلیم ﴿مشهر یدان﴾
کیلگان کتابچی لرآناڭ اچنده بعلزبول باردوجن لرناڭ
۲۳ اولوغی ایله جن لرنی چغارادیدیلر ۰ عیسی آلرنی یانینه چاقروب
مثال ایله لن آلرغه آیتدی: شیطان شیطان نی نیچک چغارا آلور
۲۴ بر پادشاهلق اوزاچنده بولسه اول پادشاهلیق یاشی آلماس؛
۲۵ وبراوی ناڭ کشیلری اوزاچنده بولسه اول اوی یاشی آلماس
۲۶ اگرده شیطان اوزینه قارشی توروب بولسه قارشی تورا
۲۷ آلماس بلکه یوغالوس ۰ هیچ بر اوبرکوچلی کشی ناڭ اوینه
کروب جهازینی تالاب آلودی ممکین توگل اول اول کوچلی کشی
نی بایله رگه کیرناڭ آندن صوڭ آناڭ اوینی تالاب
۲۸ آلور ۰ راست سیزگه سویله گه نم همه گناه لر هرتورلی

کف آیتا طوس خان کشی‌ه لس آدم بالا لس‌رینه عفو قیلینا: اما سوح القدسقه
یامان آیتلسه قلماوی توگل بلکه منگگو عذابغه لایق بولوینه ممکین؛
‹بوسوزن› آلس آناس‌دا (چس کاهیچ) سوح باس‌دیگه‌ن ایچون
۳۱ آیتدیلر • مشول وقت ‹ده› عیسی ناث اناسی دبس طوغانلری
کیلب طلشدا توس‌دی لس‌ده آنی چاقس‌دغه کشی یباس‌دیلس
۳۲ وعیسی ناث یانندا خلق کوب اوطوس‌غان ایدی؛ آلس‌آناس‌غه
ایتدیلس‌منه آناث هم توغانلس‌ناث طلشدا توس‌دا لس‌سنی سویس‌یلس
۳۳ وعیسی جواب بیس‌وب آلس‌غه آیتدی آنام کم دبس‌طوغانلس‌م کملس‌؟
۳۴ وآلس‌ناث یانندہ جیلیب اوطوس‌غان خلق لس‌غه قاس‌اب
ایتدی منه آنام دبس‌توغانلس‌م! چونکه هر کم خدا ناث قوشتانیش
توتسه مینم ایس‌توغانم وقیس‌طوغانم وآنام مشول بولا •
۴ وعیسی ینه دینگلس‌ناث بوینده تعلیم بیس‌باشلادی • وآلس‌ناث
آلدینده کوب خلق جیلیدیلس‌، مشوندای بولدیکه اوزی دینگس‌زده
طوس‌غان کیمه گه کیرب اوتوس‌دی؛ وخلق ناث همه سی
۲ دینگلس‌ناث بوینده توس‌دی بس‌ده طوس‌دیلس • وعیسی آلس‌غه

۳ تمثیل ایله‌ن کوب تعلیم بس‌دی تعلیمنده آلس‌غه آیتدی؛ طنگلا غن:
۴ منه اگین چی ‹اگین› ماجوغه چقدی: ساچکان وقتدا تایسی سی
۵ یول ناث یانینه توشدی وهوادگی توشلس‌چو بلاب کیتدیلس • تایسی سی
توفس‌غی کوب بولماغان تاشلی یس‌گه توشدی؛ ویس‌ناث
۶ توفس‌غی قیسان بولماغان ایچون تیس‌چقدی: لیکن تو یاش
چقغاندان صوناث کویوب طامس‌ی بولماغان سبیل توس‌دی •
۷ تایسی سی چه نچکل آغاجلس‌ناث اس‌ینه توشدی وچه نچکل
آغاچلس‌بیلیک اومسوب آنی باسدی واول یمش بس‌مه‌دی •
۸ وتایسی سی یخشی زمین‌گه توشوب چنیب اومسوب یمش بس‌یب
۹ بس‌دی اوتوز وبس‌دی آلتمش وبس‌دی یوز یمش کیتس‌دی • وعیسی
۱۰ آلس‌غه آیتدی ایشتوس‌گه قولاقلس‌بولسه ایشتسون • وعیسی
تنها بولغانندا آنکلس‌ایله‌س‌گه‌ن خلق ایله‌ن اون ایکی شاگردی
آلس‌دان بو تمثیل ناث معنی سی توس‌سندا سوس‌دیلس •
۱۱ وعیسی آلس‌غه آیتدی • خدا ناث پادشاهلق ناث سس‌رین
بلویا لغن سیس‌گه بس‌گه‌ن: لیکن تگی طشنده بولغانلس‌غه هس

۱۲ * * * س سه نی تمثیل ایله ن آیتلغان ایدی: چونکه آلرقا سایلر
اما کوس میلر هم قولا قلری ایله ایشته لر
اما آنلامیلر تا یتب گناه لرمی آنلر غه کیچرلور
۱۳ دیوب * وعیسی آنلر غه ایتدی بو تمثیل نی آنلامیسز می؟ همه
تمثیل لرنی نیچک سیز لر گه آنلاتر غه مکین بولسون!
۱۴ ۱۵ صاچوچی سوز نی صاچار * وسوز نی ساچگه ن یر ده یول نلر
یا نندا فیلر بولر بولا؛ کشی سوز نی ایشتکا چده خاضر شیطان کیلوب
۱۶ کونگلینه صاچلغا نی آلوب کیته ر * وشوندای طا مشل یر گه صاچلغان
مشول در کشی سوز نی ایشتکه نده خاضر شادلانوب قبول
۱۷ قیله آلار لیکن کونگل لر نده طامر یوغالوب آز وقت غنه طورا لر
صوکسز سوز تورا سندان بر تار لیق یا کی قایغی واقیع بولغا ندا
۱۸ آلدا نا لر نی چه نچلک آغا چلر نلک آرا سنه تشکانلر مشول لر
۱۹ بولا؛ کشی سوز نی ایشته دی؛ صوکسز بو دنیا نلک قایغو لری
دولت نلک حیله سی وباشقه نرسه لر نلک مشوق
۲۰ لری کیلیب سوز نی بوغا دیسا اول ادم لر قسز تا لا * و

* * ۴ ویخشی یر گه توشکانلر مشول بولا، کشیلر سوز نی ایشتوب
قبول قلا؛ بر می اوتوز بر می آلتیش بر می یوز اوسلوق
۲۱ بیره * وعیسی آنلر غه ایتدی شام نی حاوت آستینه یا کی
تو یولوس غه کیشنر لرمی؟ مشا مدل اوستینه قو یا سر غه
۲۲ تو گلمی؟ چونکه آخر نداا وچوق بولوی ایچون بر یا شرن
نرسه یوق در؛ آچق بولنمی هیچ یا شرن نرسه یوق
۲۳ اگر در بر کشی ایشته طوس غان قولا قلری بولسه ایشته سون
۲۴ * آلر غه آیتدی اشتکانگنر نی اونو تماغنر * نیندی اولچاو بر اله
اولچا سانگنر مشوندای اولچاو بر اله سیز گه قایتا رلور اولچه
نوس هم آرتقه رلوس سیز گه، هیلکا وچیلر غه هر کمسه
اشله گه ن عمل لر ینه * وشلوق تا با: هم سیز لر گه زیاده
۲۵ بیر له * چونکه بر کمسه ده باسر ایسه آنکا بیر له: وکیمنک ده
۲۶ یوق ایسه آندا بو نداا آندان آلنا * وعیسی پس کشی زمین گه
۲۷ اوسلوق اکله ن کیچه ده یو تلاب کوندوز تو رسون اوسلق
نیچک اوسوب یو قاری چقغانینی بلمس لر خدا نلک پادشالغی

۲۸ هم شوندی بولا۰ یس اوزندان آشقلس کیتیز باشدا یا فراق
۲۹ بعده باش بعده باشلس ده تولغان دان بولاسی۰ وبنداى پشقاندا
۳۰ حاضر اوراق حالاسی چونکه اوراق وقتی یتبدی۰ ینه عیسی
ایتدی خدانك پادشاه لیغینی نه مرسه گه اوخشاتایق؛ یاکی
۳۱ قایو تمثیل ایله ن تمثیل قلایق؛ خردل اوسی لقینه اوخشاس زمین گه
۳۲ سالنغاندا همه اوسی لوقدن کچك بولسه دا؛ لیکن صاچقاندان صونك
اوسوب چغاباس چه نباتات لس دن زور بولا بوتاقلس چغارمالس؛
شوندای بولاکه کوکداگی قوشلس کیلوب آنك کولاگه سینك
۳۳ آستینه قونا س غه ممکین بولا۰ وعیسی شونك کبی کوب تمثیل
لس ایله ن آنلس نك ایشتمه گه قادر بولدقلس ینه سوزن
۳۴ وعظ آیتو ممکین ایدی: وآنلس غه تمثیل سز سوز ایتماس
ایدی: لیکن کشی بولغان وقتدا باس چه سین اوز شاگرد
۳۵ لس ینه آخلاتوب غنه بیان قلاس ایدی۰ وشول کونی کیچده
۳۶ عیسی شاگرد لس ینه ایتدی: آسری یاقنه اوتیك۰ وشاگرد
لس خلقدان آیرلیوب عیسی نی طوس غان بویینچه اوطوس غان

کیمه سنده آلوب باس دی۰ وآنك ایله ن باشقه کیمك
۳۷ تایقلس ده باس ایدی۰ بلنماسدان بس قاتی جیل ایسیب ودولقون
کیمه لس نی شوندای صوغاس ایدی، کیمه گه (صو) طولتردی
۳۸ عیسی تایق نك بس باشندا بس یاستوقنه سوبا لوب
یوقلاب یاتوس ایدی شاگرد لس ی اویغاتوب آنلا آیتدیلس:
استاذ! بزس هلاك بولامیز، سینس نك تایغونکس یوقمی؛
۳۹ وعیسی اویانیب جیل گه توقطاس غه قوشدی دینکس گه آیتدی
طوقتا وطنچ بول دیدی: وجیل طوقتاب زور تینجایق بولدی۰
۴۰ وعیسی آنلس غه آیتدی نه ایچون موندای قوس قاقسینس؛
۴۱ طاغی سینس لس ده اوشانو یوقمی؛ وآلاس غه قورقو توشوب
بس بس بینه آیتدیلس: بویکم دس؛ دینکس هم جیل انلا بویوسونا لرد

۵ آلس دینکس نك آسری یاغنه جرجیلس نك یس ینه
۲ کیلدیلس۰ وعیسی کیمه دن چقغاچدا قباحت سروح یابشتان
۲ بس کشی تبری لس دان چقوب عیسی گه اوچرادی؛ آنك
طوس طوس غان یسیری تبریلردن بولغانندا هیچ بس کشی

انی بایلاسر گه ممکین بولماس ایدی زنجیر لسر ایله ن هم بایلر گه
١٤ ممکین بولماس ایدی، چونکه ‹اول› کوب مرتبه بوغاولسر وزنجیر
لسر ایله ن بایلانگانده زنجیر لسرنی اوزوب پاره پاره
تلغان ایدی: وهیچ کشی انی یواش قلوسر غه ممکین تو گل
٥ ایدی * وهر وقت کوندوز وکیچه لسرده قبسر یلسر ده هم طاو
لسرده آقسر وب اوزینی تاشلسر ایله ن یاسرالی قلوسر ایدی *
٦ میراقدان عیسی نی کوسر گه نده سیکسر وب قیسر چوگوب قاتی
طاوشلر ایله ن قچقسر وب: ایتدی ای خدای متعال ناتک اوغلی عیسی
مینا تک ده نه ایشیا تک باسر؟ سنکا الله بسر له آنط ایتله مین
٧ منی عذاب تلمایسون * چونکه عیسی انکا: ای قباحت سراوح، اول
٨ ٩ آدمدان چقغیل دیگان ایدی * وعیسی آنا تک دان اسمنا تک یم دیوب
صورادی؟ واول جواب بیرتیب آتیدی: اسمیم لایچون در؛
١٠ چونکه بزکوب درمیز * عیسی غه اوزلسرینی اول یوسر تدان
١١ سوسر ماسین دیوب کوب یالندیلسر * واول یسر ده طاوناتک
١٢ یانندا بسر زورسر کتو دونکفسر لسر یایلاسر ایدی * وقباحت سراوحلسر

عیسی غه یالنوب ایتدیلسر بزنی دونکفسر لسر غه کسر وسر گه بیبه سر
١٣ وعیسی آلاسر غه سرفصت بسر دی. وقباحت سراوحلسر چغوب
دونکفسر لسر غه کیسر دی لسر: واول دونکفسر لسر کتودی یاسر دان
دینگلسر غه آطلوب دینگلسر دا باطدیلسر؛ چاماسی ایکی مات قدسر
١٤ باسر ایدی * ودونکفسر لسر ناتک کتو چیلسر ی تاجوب شهسر
لسر ده هم قسریه لسر ده اوسر املسر ده خبسر بیسر دی لسر. وخلق
١٥ واقعه نی کوسر سر گه چقدی * عیسی ناتک آلدینه کیلوب دیوانه بولغان
کشی یعنی لایچون بولغان نی اوطوسر مشی وکیسیم کیگانلسر نی
١٦ کوسر گه نلسر تو سر قینشتلسر، بوایشنی کوسر گه ن کشیلسر جن لسر
یابشقان کشیگه نیمات بولغانین ودونکفسر لسر غه نه بولغانون
١٧ آنلسر غه بیدن ایتدیلسر * وخلق عیسی نی یسر مینی دان کتسون
١٨ دیوب تله سر گه باشلادی * وعیسی کیمه گه کیسر گه نده له لگن
١٩ جنی آنا تک ایله ن بولسام دیوب آنا سر دان صورادی * عیسی
آنا تک سوزینی قبول تلمه دیده لیکن آنا آتیدی اویوا تک گه
واوز طوغانلسر ینکا باسر ده خبر ناتک سنکا نینداى اولوغ اشنی

۲۰ تلفانینی وسنی یاسرلقاغانینی خبر قیل * واول کشی بارب
عیسی ناث نندی اولوغ اش قلغانینی «قاپولیس (یورتنده)
مشهور قلوس غله توتندی: وتمام خلق تاث عجب گه قالیر
۲۱ ایدی • وعیسی قایتقنده کیروب آسری یاقنه اوتدی، کوب
خلق آناث آلدینه جیولدیلر اول دینگنس یا ننده طورردی *
۲۲ وجامع ناث اولوغلرییدان یایروس دیگان برکشی کیلوب
۲۳ عیسی نی کورهرگاچده آیاغینه یغلوب، انکا رب یالنوب آیتا ایدی
کچك قیزبالام اولوسرگه یاقنلادی «مراحمت قیلوب» کیلوب
۲۴ آناث اوستینه قولوکنی قوی اول حاوایب تیریلسون * وعیسی
آناث ایلهان برگه باسردی، وکوب خلق آنکا سرایه رب
۲۵ آنی تیریسرایدی • واون ایکی یل اوزندان طوقتله مرچه
۲۶ قان آقغان برخاطون باسرایدی، کوب طبیب لرناث
داسرولاوندان عذابلانب اوزنده هرنه قدرباریني بیررب
۲۷ فائده لانمیچه طاغدا آندان یمان حالگه قالغان ایدی، عیسی ناث
خبرینی ایشتکنده خلق ناث آرقتدان کیلوب عیسی ناث

۲۸ کیینی نی طوتدی • آناث کیینی اگر برتو تسام شفا طاپامین
۲۹ دیوب اوزی ناث کوشکنده ایتدی * وخاضرتان ناث آغوری
طوقتاب تنندگی آوسروی چغوب سلامت بولغانن بلدی *
۳۰ وعیسی حاضر اوزکوشکنده اوزندان صحت تاپقوسغان قوتی
چغغانن بلدیدا جیولغان خلق ناث اسراسینه قاسراب ایتدی
۳۱ مینناث کیینم نی تایوسیناث طوتدناث؟ شاگردلری آنکا ایتدی
سن اوزناث خلق ناث تیستقانینی کورساوب طورروب تاغیدا
۳۲ مینی یکم تیمسدی دیسرمی سین؟ وعیسی بونی قلغان کشی نی کورگاچه
۳۳ هرياغینه قاسراب ایدی * اول خاطون اوزینه نه بولغانن بلوب
قورقوب تالتیراب عیسی ناث آلدینه کیلوب چوکوب حقیقتینی
۳۴ ایتدی * واول آنکا آیتدی ای قیز اعتقادناث سنی سلامت قلدی؛
۳۵ سلامت بارغین دا دسرداگران شفا طاب • وعیسی سویله رب
طورغانندا جامع ناث اولوغ ناث اویندان کشی کیلوب ایتدی
قزناث اولدی، نه ایچون طاغدا اوستادنی سانجیده یورسین؟
۳۶ وعیسی اول سوزنیده ایشتکانده جامع ناث اولوغینه ایتدی قورقما

٣٧ یانکفر اوشان ! * واول پطرس وسدن ویعقوبدان ویعقوب ناش
برطوغانی یوحنادان باشقه جمیع برکشینی اوزی ایله ن
٣٨ برگه باروسغه رخصت بیرمادی * وجامع ناش اولرغه
ناش اوبینه کیلوب عیسی غوغاد کوب یغلاغان وفریاد
٣٩ ایچکه سری کیرمدی آنلرغه آیتدی : نه ایچون غوغاسالیب
٤٠ یغلایسیز لر ؟ بالا اولگان تو گل بلکه یوقلاغان در * وآنلر
آنی مسقل قلدیلر . وعیسی آنلرناش همه سنی تیشه طشقه
چغاروب بالاناش آتاسین وآناسین واوزینه ایمانلرده
٤١ کیلگان کشیلرنی آلیب بالایاتقان یرگه کیردی . عیسی
بالاناش تولون توتوب آنلرآیتدی : طلیثا قومی ؛ معنی سنی ای
٤٢ کچک قزم سنلا آیتورمین طورسن * وحاضر کچک قیز بالا
طورروب یورروب یرگه باشلادی ؛ اول اون ایکی یشکه گنا
کرگه ن ایدی . وآندا بولغانلر حاضر بیک حیران قالدی لر
٤٣ وعیسی آنلرغه بونی جمیع برکشی گه ایتمه سکه . دیوب قوشدی
وانلرآشاسغه (برسنرسالیب) لسون دیوب بیورمادی .

٤ وعیسی اول یردان چنوب اوز اوینه کیلدی ؛ وشاگرد لری
٣ آنلارسایه روب کیلدیلر * شنبه کونی بولغاندا یغلش اوینده
تعلیم ایتیه رگه باشلادی : کوب کشیلر ایشتوب حیران قالوب
ایدی بوکمسه گه بو اشلرنی قایدین کیلدی ؟ بوکمسه گه
بیریلگه ن نندی حکمت دیر ؟ شوندای کوچل اشلر آناش قولی
٣ ایله قیلینه ؟ بر آغاچچی توگلمی ؟ مریم ناش اوغلی ویعقوب ناش و
یوسی ناش ویهودا ناش وسمعون ناش بر توغوشقانی وآناش
قرنداشلری بویرده بزناش یانمزدا توره توگلمی ؟ دیوب
٤ آنلارسادان اوپکه لاب قایتورغه اویلادیلر * وعیسی آنلرغه آیتدی
پیغمبر اوزوطنداندان اوزجاغلرینی ناش آرامندان واوزاویدان باشقه یرده
٥ حرمت سیز بولمی * وعیسی اول یرده بر نچه آورولرناش اوستنه قولین قویوب
٦ سقلاب اندرگه نندن باشقه جمیع برقوتلی اشلرقیلونه ممکین توگل * وآنلرناش
اعتقادسیزلیغینه ناش عجب گه قالارایدی . وقریه لرنی کزوب تعلیم ایتیه ر
٧ ایدی * وعیسی اون ایکی شاگردینی چاقروب آنلرنی ایکشارایکشار یبه رگه کرشدی ،
آنلرغه قبحت روحلرغه ایمه قلارایدی ؛ وآنلرغه یول ایچون برتیاقدن باشقه

چیمیز نرسه ده آلمایه چاقلس؛ نه ایکمك نه یا نیچفنکس دا آنچه آلما

٩ یا چقلس دیوب امر بیرمدی؛ یالغوز غنه آیاق کیمسی ایله لن یورسوب

١٠ ایکی کیسم کیمه نکس ‹دیدی› * وعیسی آنلس غنه آیتدی قایو بیرمده

برکشی ناشك اویسینه کیرسه نکس اول یردن چقغانچه یین

شوینده قالنکلس * وقایو یرناشك آدملری مسیر لرنی قبول

١١ ایتمه سه ومسیر لرنی طیقلاماسه اول یردن چقغاندا آنلر غنه

کواه لق برلمك ایچون آیاقلرینکس ناشك آستندغی طوزاق

١٢ نی قاقیب یبه سرینکس * شاکرد لر چیقوب خلقه توبه

قلماقنی وعظ آیتوب؛ هم کوب جن لرنی چغارسوب کوب

١٤ آورم ولرنی مای ایله ن مایلاب صلامتله ندرمیلرمه بو

اشی هیرودس پادشاه ناشك تولاغینه یتدی؛ چونکه عیسی

ناشك اسمی هرییرده مشهور بولدی اول آیتدی چوتمدروچی

یحیا اولمکلردن طوغرغان در: مونا شك ایچون بوکوچلی

١٥ اشلر آنکاردن چقا * اما باشقه لر الیاس در دیدیلر

وبعضیلری دیدیلر پیغمبر لرنا شك برمیسی کبی دیدی

١٦ اما هیرودس ایشتکه نده آیتدی: من اوزدم باشینی کسدورمکلن

١٧ یحیی، اول تیرلکان در * اوزه هیرودس برطوغغانی

نیلبوس ناشك خاطونی هیرودیا ایچون کشی بیاسوب

یحیی نی طوتوب انی زندانغه سالغان ایدی: چونکه هیرودس

١٨ اول خاطون نی آلغان ایدی * یحیا هیرودس کاه اوزی ناشك

برتوغانی ناشك خاطونن آلوسنکا حلال توکل دیب ایتقان

١٩ ایدی * وهیرودیا یحیاغه دوشمن لک قلوب آنی قتل اتمك

خواهلاس ایدی؛ لیکن قتل ایتالماس ایدی؛ وهیرودس

یحیانی مرمت قلاس ایدی چونکه آناشك صالح ودیانتلو

برکشی ایکانینی بلوس ایدی وآنی مرمتله س ایدی. وآناشك

وعظینی ایشتکه نده کونکلی سانجوس ایدی، لیکن شادلیق

٢٠ ایله انی طنکلاس ایدی * وبرکون نی طوغری کیلوب هیرودس

ناشك طوغغان کونده هیرودس برضیافت قلدی اوزی

ناشك امیر لرینه ولشکر باشلغلرینه وجلیلیه ناشك اولوغلرینه

٢٢ ضیافت که چاقردی؛ مذکور هیرودیا ناشك قزی کیروب

بیبوب ﴿اویناب﴾ هیرودس نی وانلاق قونا تلسرینی نوش
قلدی؛ شونده پادشاه قیزغه ایتدی: تله گه ننکنی صورا مین
۲۳ سنگا بیرورمین، حتی پادشاه لیقم نلاق یارتیسی غچه ین میدن
۲۴ هرنرسه صورا سانگ بیرمین دیوب آنلا آنط ایتدی، و قیز
چغوب آنا سینه آیتدی نه صورایین؟ و اول ایتدی چوقندرقوچی
۲۵ یحیانلاق باشینی صورا، و تیز تیز گینه پادشاه نلاق آلدینه
کیردیدا چوقندر وچی یحیانلاق باشینی بیر قریلکه ده خاضر
۲۶ منکا بیرورسغنی تایمن دیه، پادشاه افراط قایغولی بولدی؛ امآ آنط
لرنلاق و قونا قلرنلاق توغرا مندان آنی قایتا سرونی تله مدی،
۲۷ تیز عسکرلرینی بیرینه بویرورب یحیانلاق باشینی
الیب کیلورگه تو شدی: و اول بارویدا یحیانلاق باشینی
۲۸ زندانداکستی؛ و انلاق باشینی بیر قریلکه ده الیب کیلوب
۲۹ قیزغه بیردی، و قیز آنی آنا سینه بیردی، و یحیانلاق
شاگرد لرینی ایشتوب کیلوب آنلاق گاوداسینی الوب دفن قیلدیلر
۳۰ و رسول لرعیسی نلاق آلدینه جیوولوب کیلوب اوز تلغان

لرینی و تعلیم بیرگه نلرینی باشرین آنلا سویلادیلر
۳۱ و اول آلرغه آیتدی سیز اوزینکز بیر بوشیرگه بارورب
آز غنه جال ایتونکیز: چونکه کیلوچی کیطو چیلیر بولغان میبلی
۳۲ آنلر غه آش آشارغه وا وقت بولماس ایدی، آنلر تایغه
۳۳ کیروب بوشیرگه بارویدیلر، و ﴿خلق﴾ آلارنلاق بارر
خانن کورورب آنلارنی طانوب بارچه شهرلردن اول یرگه
۳۴ یوگورورب آنلردان آلدا یتدیلر، و عیسی چغوب کوب خلق نی
کورورب کتوچی سبی یوق قویلر کبی بولغانلرینی ایچون آنلرغه
۳۵ رحم قلدی: و آنلرغه کوب اشلرتعلیم بیردی، و گه تو تندی، و کون
کیچ بولغانلقدن شاگرد لرآنلاق آلدینه کیلوب آیتدیلر بو بوش
۳۶ یرده، کون کیچ بولدی؛ جیبلغان خلق نی یاتندا غی آول قریه لرگه
۳۷ اوزلرینه آزق حاتورب آلورغه یبارویدیلر، لیکن عیسی
آنلرغه جواب بیرویده آیتدی سیز اوزینکز آنلرغه طعام بیرگیل
و شاگرد لرى آندان صورادیلر آیتدی لربز بارورب
اون سرکمش گه اکمک حاتورب آلوب آنلرغه آشارغه

٣٨ آشاس غه بیرز بیرمی! عیسی آنلاس غه آیتدی کو بمو اکمکنگیز
باس؛ باس اوب کوسایگنس و آنلاس باس اوب کوس گه نده بیش
٣٩ اکمک ایکی گنه بالیق باس دیدی لس* عیسی همه سینی طوب
٤٠ طوب تیلوب بیشیل چیس مده اوطوس طوس غه قوشدی* و آنلس
سهاس دست یوزدن یوزدن ایللی ایللی دن اوطوس دیلس*
٤١ و عیسی بیش اکمک نی ایکی بالیق نی آلوب کوکگه قاراویده برکت
جلاب اکمک لس نی صیندوس اوب خلق ناشک آلدینه قویا س غه
شاگرد لس ینه بیس دی؛ ایکی بالیقنی هم باس چه سینی بیس دیده قویدی
٤٢ و باس چه سی آشاب تویدیلس* و شاگرد لس کیسه ک اکمک
لس دین و کیسه ک بالیق لس دن جیبوب اون ایکی کیک کاز زنبیله
٤٣ نی طولدیلس* و اول ایکی کیک لس دن آشاغانلس بیش مش
٤٤ ایس کشی ایدی* و حاضر عیسی خلق نی یباس گینچه شاگرد لس نی
اوزندان آلدا اول یاقغه بیت صیدا ‹شهر یگه› باس سن
٤٥ دیوب کیمه گه کیسوگه کو چلادی* و آلاس خوش دیگاندن
٤٦ صوکس اوزی دعا قلوس ایچون بس طاوغه چقدی* و کیچ بولغانده

کیمه دینگیز ناشک اوس تاسندا ایدی عیسی یالغز اوزی قوری
٤٧ یس ده ایدی* جیل شاگرد لس گه قاراشوب بولغان اوچون صونی
ایشکاک ایله ن ایشوتیمین بولغانون کوس اوب کون ناشک
توس تنبی نو بتینه یاتین عیسی دینگیز ناشک اوستنده یوس اوب
شاگرد لس ینه کیلدی آنلاس دان اوتوب کیتاس گه تلاگه ن
٤٩ ایدی: شاگرد لس عیسی ناشک دینگیز اوستنده یوس گانینی
کوس اوب بس جن دیوب اویلاب قیقس دیلس؛ چونکه
٥٠ همه سی آن کوس اوب قوس قدیلس* عیسی تیز گنه آنلس
ایلان سویلاشوب آنلاس غه آیتدی یوس اکلی بولینگیز
٥١ مین دوس من قوس قمانگیز* و آنلاس ناشک یانغه کیمه گه
کس اوب جیل طوقتادی: و آنلاس اچلس نده عجب لنديلس؛
٥٢ چونکه آنلس ناشک کوشکل لس ی قس ابولغان ایچون ایکی
لس ایله ن قلغان معجزه ناشک تعلیمینی بلمه گه ن ایدیلس*
٥٣ آنلاس اوتوب جنس سرت یس ینه کیلدیلس و کیمه نی
٥٤ ٥٥ دینگیز ناشک تس بینه طاس تدیلس* و آنلاس کیمه دن

چقفاچه اخلاص ‹خلق› عیسی نی طانیدیلس؛ واول یورت
المسا خلیفه یوگروب آناڭ له یرده ایکله نن ایشتسه لر،
آدم ولدرین توشماڭ لرناڭ اوستنه سالوب کیتر گه
٥ باشلادیلس* عیسی تایوقده بولسه دا ترسایه لرده یاشهر
لرده یاپوستلرده کیر گه نده آوسرولرنی آچق اوزون
لرغه قویوب عیسی ناڭ کیمیم ناڭ ایتکه گینه بولسه دا
توقونوزین آندان تیلاسه لرایدی: کوبلوکشی آنی طوتقان
بولسه باشچه سی سلامتله نوسرایدیلر*
٧ ذوسریسیلرایلهن اوسهشیلم ‹شهری› دن کیلگان
٢ بعضی کتابچیلر عیسی ناڭ آلدینه جیبلدیلس، آناڭ
شاگردلرندن قایسی لری آسرومسز قول ایله یعنی
قول لاسن یوماینچه ایکمك آشاغانلرن کورسه گه لر
٣ ایدی* (چونکه فریسیلر ناڭ ویهودیلر ناڭ باشچه سی
آتاباباله رندن قالغان سرسم بوینچه قول لرینی بیك
٤ تازالاب یوسه آشاماغه کرشمیلس؛ هم بازارلردن کیلگان

منساسه نی دایوسه ینچه آشامایلر: وچنیاق لرنی وقومغان
لرنی وباقرقازانلرنی واوطوروب غچلرینی یوغان کبی
٥ باشقه کوب اوی جهاز لرین آسرولاتوروب) * فریسیلر
وکتابچیلر عیسی دان سوروب دیلس نی ایچون سینڭ شاگرد
لرناڭ آتاباباله رناڭ سرسم بوینچه توروب یوماغان
٦ قول ایله ایکمك آشیلر؛ لیکن عیسی آنلاره غه آیتدی ای
ریاکارلفوچیلر اشعیا سیز لرناڭ طوغرا تکنر ده راست
پیغمبر لك قلدی شوندیکه یازلغان دور: ‹بو خلق
لب لری ایلان مکاعزت قلا لیکن کوکلی
٧ لری مندن ییراق› * وآنلر کشی لر
ناڭ بویروقلرین آدم لرغه تعلیم دیوب
اویرا توب، شول سبب قلغان عبادت
٨ لری باطل دور* سیز لر خدای ناڭ بویوروغانن
٩ قالدوروب آدملرنرسملرین توتاسیز لر* وآنلره غه
آیتدی اوز سرسم لرینکز نی توتوب سیز لر خدای ناڭ

۱۰ بو یوسغانن سراست طاشل سینسلر، موسی ایتدی
آتاگنی وآناگنی حرمت قیل، ینه آیتدی هرکم
آتاغه یاکه آناغه یمان سوز آیتسه اولم ایله
۱۱ اولسون: اما سیز لر آیتاسیز لر: اگر، برکشی
آتاسینه یاکه آناسینه مندن سنگاتوشلی ‹حق› قربانلق
بولدیاکتی ‹قربانلق ناثک معنی سی خدای ناثک یولندا
۱۲ صدقه ناثک اوسنده بولا›؛ صوکره سیز آنی آتاسینه یاکه
۱۳ اناسینه هیچ اشی اشلسگه قوشمیسز، شوندای اوزلریکز
طوتقان سرسم ایله خدای ناثک سوزینی بوشیتلاسیز لر؛
۱۴ وبوشگله اوخشاش اشلرنی اشلیسز لر. وعیسی خلق ناثک
باسرینی طاغیدیاچاقروب آنلاسرغه آیتدی باسرینکز مندن
۱۵ اشیتوب آنگلانکز: آدم ناثک یغیدن اچینه کیروب آنی
آسروسینز قیلاطورغان نرسه یوق: لیکن آدم نی اوزدن
۱۶ اچندن چقغان نرسه لر آسروسینز قیلا. [اگره، براونناثک
۱۷ ایشتورسگه قولاغی باسر بولسه، ایشوتسون!] وعیسی خلق ناثک

یانندان آیرلیوب اویگه کیرگنده شاگرد لری بوتمثیل
۱۸ ناثک توغرسیندا آناسردن سوراردی. وعیسی آنلرغه
آیتدی سیز لرداشوندای نهم سیز سیز لار؟ آدم گه
طشندان کیرگندن نرسه آنی آسروسینز قیلا آلمی، بونی
۱۹ سیز لر آنگلامیسز می؟ چونکه کوکل گه کیرماي قارینغه
کیروب صوکره بدرغه چقارلیوب کیتیلر: ‹بوسوزایله›
۲۰ عیسی هرتورلی طعام حلال دیوب اعلان قیلدی. تاغیدا آیتدی
۲۱ آدم ناثک اوزیندان چقغان بوآدم نی قباحت قیلار. چونکه
ایچیدان ‹یعنی› آدملر ناثک کوکل لرندان یامانلیت بوزوق
۲۲ لقلر، اوغرولقلر، قاتللر، زنالر، طمع لر، کوزیخیللر،
حیله، نفسکه ایاسراو، یمان کوز، آزارسر تکبر لک وفاسق
۲۳ لقلر چقادر: بویمان نرسه لر ناثک همه سی اچدان
۲۴ چقیب کشی نی قباحت قیلا آلار. وعیسی اول یردن طورروب
صورو صیدا ‹شهر لری› ناثک اطرفلرینه باردی.
وبرسراویگه کیروب هیچ برادم بلمه سون دیروب اویلاسادا

٢٥ اوز ینی یاشوسروب آلاسرغه ممکین بولمادی • فاطر بسر
فاطون ناڭ یکیك قسرینه قباحت سروح یابشقان ایدی
عیسی ناڭ توغرا سندا ایشتوب کیلوب آناڭ آیا قلسرینه
٢٦ باشن اوسردی • واول خاطون یونانلی بولوب سسروفنیقیناڭ
اهلندان ایدی • وجن لی قسرندان چقارسون دیب عیسی
٢٧ دن تیلاسرایدی • وعیسی آیتدی اول بالالسر آشاب طوسیون:
٢٨ بالالسرناڭ ایکمکنی آلیب ایت لسرگه تاشلاو یارامی • وخاطون
جواب بیروب آنلا آیتدی سراست دسرای خوجه لیکن یکیك
ایت لسرداوستل ناڭ آستندا بالالسرناڭ اکمك والچق
٢٩ لسرینی آشیلسر • وعیسی انلا آیتدی بوسوز توغرا سندا جن
٣٠ قسرڭدان چقتی اویوگه گه قایتیوب • وخاطون اوز اوینه قایتیوب
جن چقفانن وکیمك بالاناڭ توشه گی اوستنده یاتقانن
٣١ کورسردی • وینه عیسی صورناڭ اطرافلسرین دن جنوب
صیدا ناڭ یولی ایله ن یوسروب وقاپولس ناڭ اوراسندان
٣٢ اوتروب جلیلیه دڭگزینه کیلدی • وبعضیلس عیسی ناڭ آلدینه

بسر ساڭرا • وتیل بایلانمیشلس کشی نی آناڭ آلدینه آلوب کیلیب
٣٣ آناڭ اوستینه قولینی قویسون • ویوب آنلایا لندی • عیسی آنی
خلق دن برچیتکه آلدیدا باسرادی باسرماقلسرین آناڭ تولاقلری
ناڭ ایچینه کسرتوب • وطوکوبسروب آناڭ تلینه قولینی تیکسروب •
٣٤ کوك یاقینه قسرادیده آه تارطوب آنلا آیتدی انثایعنی آچیل دیدی •
٣٥ وخاطر آناڭ تولاقلسری آچیلیب وتیل ناڭ بوغاولسری
٣٦ یشلوب آچق سوزگه کیسردی • عیسی هیچ کمگه آیتمورگه قوشمادی:
لیکن اول آلاسرغه کوبمو امرقلسه دا آنلاسردنی آرطوغراق
٣٧ مشهورس قلوسرایدیلس • وخلق نهایت عجب گه قالدیده ایتدیلار
اول هرشنی نی یاخشی قیلدی: ینه دا ساڭرا ولسرناڭ تولاق
لاسرینی آچدی هم تیل بایلانمیشلسرانی آچق سویلاوگه ممکین
قلا •

٨ وشول کونلسرده ینه کوب خلق اول یسرده بولغانندا آنلرناڭ
آشاسرغه قسرسه لسری یوق ایدی؛ عیسی شاگرد لسرینی
٢ چاقسروب آنلسرغه آیتدی؛ خلق فی من قسرغانم چونکه آنلس

مینم ایله ن بولونه اوچ کون بولدی و آشاسی غه چیمج مرسه
لری یوق: اگر آنلری اوز اوی لرینه آچ قایتاسی سام یولدا
حالسز قالوسی لری، آنلری ناثک قایسی سی یراقدان کیلب دی
و شاگرد لری آنکا جواب بردی بو چول یرده مشول قدر کشی
لری نی آشاتوب تویدوسی غه نه یردن ایکمک تابایق؟ عیسی
آنلردان سوراب ایتدی قانچه ایکمک لرینکز باری؟ آنلر
جیدی دیدیلر. و خلق غه یرگه اوطوسی غه بویوردی و جیدی
ایکمک نی آلوب شکر قلوب سیندوروب خلق ناثک آلدینه
قویاری غه شاگرد لرینه بیردوری ایدی، و شاگرد لری خلق
ناثک آلدینه قویدی. و بر نیچه کچیک بالقلری باری ایدی:
عیسی برکت تیلادی آنلری نی هم خلق ناثک آلدینه قویاری غه
بویوری غان ایدی. و آنلر آشاب طویدیلر: و آرتقان
کیسا کلردن جیدی زنبیل تولدیرینکه جیبوب آلدیلر. و خلق
ناثک حسابی تورت مثک قدر ایدی: و عیسی آنلری غه کیتارگه
رخصت بردی. حاضر شاگرد لری ایله قایقه کیروب

دلمانوثه طرفلرینه کیلدی. و فریسیلر چیقوب عیسی ایله
بحثلاشوری گه تیرشدی کوکدان بر علامت آنا سردن
سوراردی؛ آلار آنی صناق ایدی. و عیسی یوراکیدن
تاقی آه تارتوب بو نسل نه ایچون علامت تلیدی؟ راست
سیز لارگه آیتامین: بو نسل گه چیمج بر علامت بیرلمس
آنلاردن آیرلدیا طاغنا ﴿قایقه﴾ کیردیده دیگکز ناثک
آری یاغینه یونه لدی. و شاگرد لری ایکمک لرین جیبوب
آلارنی اونوتوب تالدی مشلری ایدی؛ و کیمه ده بر ایکمک
دن باشقه نمام یوق ایدی. و عیسی آنلرغه عبرت ایچون
کورسکنلار فریسیلر ناثک آچقی لرندان و هیرودس
ناثک آچقی لرندان صاقلانورغه کیرا ک. و آنلر
بر بری ایله ن صویلاشیب ایکمک لرسیز بولماغان
﴿ایچون﴾ دیدیلر. و عیسی ملوب آنلرغه آیتدی نه سبیلی
ایکمک لرسز بولماغان ایچون دیب اویلاپسیز لر؟ طاغنا
بلمیسز لرمو؟ و آنلا میسز مو؟ طاغنا کو کلی لرینکز قرامو؟

۱۷ کوزلاسینکس بولاطوروب کوسه میسنسی؟ وقولاقلیرینکز
۱۹ باسایشتمی سیزمی؟ ایسینکز، طوتمی سیزمی؟ بش
ایکمک نی بش ماث کشیگه صیندوروغان وقتیمدا (آرتقان)
اوواقلاسنی جیبوب آلغانلاث لسره نیچه کیمک کاسه زینکانی
۲۰ طوتسه دنکز؟ وشاگرد لسراون ایکینی دیدیلس، وجیدی
ایکمک نی دوست ماث کشیگه (صیندوروغان وقتیمده آرتقان)
اوواق لسرینی جیبب آلغانداینچه زور کاسه زینکا طوقرادنکز؟
۲۱ شاگرد لسری ایتدی جیدی، وعیسی آنلاره آیندی طاغدا
۲۲ آنکلامیسنزمی؟ ۰ وآنلاره بیت صیدا (شهرینه) کیلدیلر؟
وقایولسری بوصوقورنی عیسی ناث آلدینه آلوب کیلدیلر
۲۳ آنی طوتاره عیسی دان صورادیلس، وعیسی صوقورناث
قولاقلی طوتوب آنی آول ناث چتینه چیقاروب کوزلرینه
توکوروب قولن آناث اوستینه قویوب آناث دن برنرسه
۲۴ کوروره میسین دیوب صوراردی؟ اول یوقاره باقدیدا
کشی لرنی آغاچلر کبی کوره مین هم آنلرناث یوره گه نینی

۲۵ کوزلاره مین دیدی، صوکره عیسی طاغدا قولینی اناث کوز
لرینه قویدی؛ اول سلامتلاندی هم صاف بولدیدا هرنرسه نی
۲۶ روشن ایلان کوردی، وعیسی آنی اویینه قایتاروب ایتدی
۲۷ یوره آولغه کیرمه ۰ وعیسی شاگرد لرای ایله قیصریه فیلبس
آول لرینه چتدی: دیولر اشاگرد لرندن صوراغان ایدی
۲۸ خلق منی کیم دیوب آیتا؟ وآنلر جواب بردیلس چوقندر توحنا
یحیا تایوبس لرای الیاس؛ وباشقه لر پیغمبر لرناث
۲۹ بیرینه اوخشاسه سن (دیوب) سویله دیلس، طاغدا آنلر
دن سوراردی سیز لار منی کیم دیوب ایتاسیز لر؟ پطروس
۳۰ جواب بردیدا انکا آیتدی سین مسیح سین، وعیسی آنلرغه
منع قلوب هیچ کمگه سویله مه نکز دیوب امر ایتدی، وآنلرغه
انسان اوغلی کوب آوسرایق طاسه طه تاشلرندن وشیخ
لرناث اولوغلیردن وکتابچیلردن تاشلانا قتله ایتولوب
اوچ کوندن صوناث تیریلوب طوروب کیته دیوب تعلیم بیرگه
۳۲ کیرشدی، وبوسوزنی آچیق سویله دی، وپطروس

عیسی نی چیتکه چاقیروب آنلاقاسی شی سویل باشلادی *

۳۳ وعیسی تایتوب شاگردلرن کورساگه ندہ پطروس نی شلتله ایتدی: ای شیطان! مینم قاسی شومدان کیت! چونکه سین

۳۴ اویلاغان خدای نقی توگل بلکه کشیلرنگ بولا * وخلق نی هم شاگردلرنی چاقیروب آلرغه ایتدی اگرده برکشی منگا ایمه سه رونی تیله سه اوزیدن طانیتب ته سینسی کوتارسون

۳۵ منگا ایمیسین * چونکه هرکم اوز جانینه قوتقازو تیله سه آنی یوغالتوسه؛ هرکم اوز جانینی منگا ایچون واانجیل ایچون

۳۶ یوغالتسه اول جانون صاقلی آلوسه * کشی گه همه دنیانی

۳۷ قزغانوب اوز جانن یوغالتسه نه فائده بولاچقی! هم کشی

۳۸ اوز جانی نگ اوسینینه نه برسه بیره آلا؟ هرکیم بو منکروگناه کاسنسلده مندن ومینگ سوزلرمدن اویالسه انسان اوغلی هم اوز آتاسی نگ جلالیدا پاک فرشته لرسی ایلان کیلگانده آنادن اویالوسه *

۹ وعیسی آنلرغه ایتدی: راست سیزلرگه ایتام بو میرده

طورساغانلردن قای برولرسی خدای نگ پادشاهلیق قدرت

۲ ایلان کیلدیکین کورمه ینچه اولوم یوچیده طاطیماسلرده وآلتی

کوندن صوگ عیسی پطروس نی ویعقوب نی ویوحنانی برگه

آلوب یوچیق بلدرمینچه آنلرنی برییک طاوغه آلوب

۳ چقدی: آنلرنگ آلدینه بیتی باشقه چه؛ کییملری قاسی

کبی بیک آغاردوب؛ یرس یوزنده کیم آغارطوچی شوندای

۴ آغارتالماسلیق درجه ده موسی ایلان الیاس آنلرغه

۵ کورساندی: وعیسی ایله سویله شه سرایدیلر * وپطروس

عیسی غه آیتدی ای خوجه بویرسه بولوومیز یاخشی: اوچ

چاطرقورایلق برسی سنگا، برسی موسی غه وبرسی الیاسقه*

۶ پطروسوس نه سویله گانتی اوزیده بلمایدی؛ چونکه آنلرغه

۷ قاتی قورقوتوشتی * وبربرولوط کیلوب آنلرغه کولگه تلدی:

وبرولوطدان برطاوش ایشتلوب ایتدی: مینگ سویکلوا وغلوم

۸ مشبو آنی طینلانکیز * ودناگاه شاگردلرسی تیز یاقلرینه قاسا

ویدا اوزلرسی ایلان یالغوز عیسی دن باشقه هیچ کشینی کورمادیلر

۹ * ۹ * و آنلر طاوه دن طوشکان و تتلرنده عیسی آنلر غه الله ان اوغلی
اولوک لردن قرلمه گه نگه چه کوسر گه نلرینی هیچ کشیگه سویلا مسین
۱۰ دیوب امر قلدی * و شاگرد لرنی اول بیوسر و تنی کوتکل لرنده
تو تدیلر * ده اوز ارالرنده اولوکلردن طوسرمق ناک معنی سی
۱۱ نه دیوب سورا شوب ایدیلر * و آنلر عیسی دن سورا دیلر:
نه ایچون کتابچیلر الیاس ناک آول کیلووین بیان ایتله لر
۱۲ دیدیلر؟ و عیسی جوابنده آنلر غه آیتدی راست الیاس آول
کیلوب هم هر اشلرنی توزاتور: لیکن انسان اوغلی، یازلغان
۱۳ بو ینچه، اول کوب زحمت لر تارتوب خور لانور:
لیکن من سیز لر گه آیتامین الیاس کیلدی و آنی طوغرا نمدا
۱۴ یازلغان بو ینچه اوز تیلاگه نلرینی باسرین آنلا قلدیلر * و عیسی
شاگرد لرناک آلدینه کیلوب کوب خلق آنلرنی قاماب آلغانینی
و یازوچیلر ناک آنلر ایله ان بحث لاشکانلرینی کوردی *
۱۵ و حاظر خلق ناک جمع سی عیسی نی کورساب کوب تاک قالوب
۱۶ آناک آلدینه یوگورساب آنلا سلام بیردی لر ایدیلر * و عیسی آنلردن

۱۷ سورادی، آلر ایله نه مباحثه قلاسیز لر؟ و خلقدن بری
جواب بردی ا ایتدی: ای اوستاد! بالام نی سیناک آلدیگا آلوب
۱۸ کیلدم؛ آنلا بر تلسیز جن یابشتی؛ تا یو یرده آنی طوتسه
یغیتوب باسا؛ و آناک آغزوندان کوبکلر کیله و تیشلرین
مشقر داتا گاوده سندن ایتی قورسای: و مین سیناک شاگرد
۱۹ لرناک گه آنی چغارسیون دیدم؛ و آنلار چغارا لمادی * و عیسی
جواب بردیده آنلر غه آیتدی: ای اعتقاد سیز نسل! نه زمان
نچه سیز لر ایله بولیم؛ نه زمان نچه سیز لر گه صبر قیلیم!
۲۰ نگا آلیب کیلنگیز * بالانی آنلر آلوب کیلدیلر: و جن عیسی نی
کورگاچ ا حاظر جن بالانی قاتی قالتراتدی و اول یرگه یغیلوب
۲۱ آوناب آوزندان کوبک کیله ایدی * و عیسی آناک آتاسندان
سورادی نه زماندن بیرلی بو مونگا ایله لنبدی؟ و اول آیتدی
۲۲ کچیک بالاوقتندن بیرلی ‹ بولغان › * و جن بالانی هلاک
قلق ایچون نیچه مرتبه اوت غه هم صوغه تاشلاب در: اگر
۲۳ بر اشی قلا آلساناک بزگه رحم قلوب یارد م بیر * و عیسی

آنلا آیتدی اگر ‹اعتقاد› قیلا آلساك اعتقاد قلغانغه هرمرسه
۲۴ ممکین * وحاظر بالاناك آتاسی قیقروب کوزیاشلری ایله
۲۵ ایتدی من اعتقاد قیلامن؛ مینك اعتقاد سیز لقمه یاردم بیرعیسی
خلق ناك جیلیغانغی کوروب قباحت روحی نی شلته له ب آنلا
آیتدی ای صاکرد تلمسز جن سنلا امر قلامن آنلر دان چیق
قایتوب کیس مه واول جن طاوشی ایلان بالان قاتی قالتراتب
۲۶ چقدی: وبالا اولوك کبی بولدی؛ شوندایکه خلق ناك کوبسی
۲۷ اول اولدی دیه یلر * اما عیسی آنلك قولینی طوتوب آنی
۲۸ تورغوزدی؛ واول طورمدی * وعیسی اویینه کردکدان
صوئك آولاقدا آنلك شاگردلری: بیزنه سبب چغارلر
۲۹ آلماق دیوب آنلك دان سوزلرایدیلر * وعیسی آنلرغه
آیتدی بوتورمالی ‹جن› دعاوقروزه ایله چغارلرلر دیدی
۳۰ وآنلر اول یردن چغوب جلیلیه گه اوتدیلر لیکن عیسی
۳۱ تله گه لن ایدی هیچ بر کشیگه بلگرتمه سکه * چونکه شاگرد
لرینه اویرانوب سویله سایدی: انسان اوغلی آدم لرنلك

قول لرینه تابشرولرهم اولتورولر، واول اوکاندن
۳۲ صوئك اوچونجی کونده تریلوب طورمدی * اما شاگردلری عیسی
سویله گه لن ناك معنی سینی آنکلامادیلر اما آنادن صوراغه
۳۳ قورقدیلر * وآنلر کفرناحوم ‹شهری› گه کیلدیلر:
عیسی اویده وقتنده شاگردلردن سوراردی: یولده نه
۳۴ نی طوغرلرسندن سویله شدینکز اوزلرنکز ده؟ وشاگردلر
جواب بر مادیلر: چونکه آنلر قایسمز اولوغ دیوب برببری
۳۵ ایلان سوز طالاشدیلر غه نلر ایدی * وعیسی اولتوروب اون
ایکی شاگردلرن چاقروب آنلرغه دیدی بر نجی بولون یاراتقان
کشی هه سی نلك آرتنداغی سی بولسون وهه سی نلك
۳۶ خدمتچی سی بولسون * واول بر کچیك بالانی آلیب آنی آنلر
نلك اورتالرینه باصدروب آنی توچاقلادیده آنلرغه آیتدی؛
۳۷ هرکم شوندای کچیك بالالردن بر ینی مینم اسیمم ایله قبول
قلسه مینی قبول قلور، ومنی قبول قلغان منی ایماس مینی
۳۸ ایباره گه لن قبول قلوب آلادر * یوحنا عیسی غه ایتدی

ای اوستاد بس کشی ناشك سینك ایله جن لسانی چقار غانن
کوسرمك بس گه ایله سرمه گانلکی ایچون آنی منع قلدی
۳۹ عیسی آیتدی آنی منع قلمانکیز لر: چونکه هیچ کشی مینك
اسمیم ایله ن معجزه اشی قلوب خاطر منکا تارشی یمانلیق
۴۰ تلا آلمی در * چونکه هرکم بیز گه تارشی بولماسه بیز نك
۴۱ بر له در * چونکه هرکم سیز لر گه مسیح نك کی بولغان
لرنك ایچون بر چنیاق صو ایچرسه راست سیز لر گه
۴۲ آیتامین آنك ثوابی یوقالماس * وهرکم منکا اوشا نغان
کچیك لرمدن بر ساین آزرسه آنك مویننه بر
۴۳ تیرمن تاشی بایلانوب دینکز گه آتلوی فائده لیراق در *
واگر سینك قولوك نك بر سبب سبنی آزرسه
آنی کیس، تری دنیا لیقنه قول سیز کیروك ایکی قولوك
بولغانکده جهنم گه اول سوئمی طوری غان اوتغه بارووشدن
۴۵ سنکا فائده لیراق بولا * واگر آیاغك نك بر سبب
سبنی آزرسه آنی کیس: تری دنیا لقده آقسا کروك

ایکی ایاغك بولغانده جهنم گه سالنما قدن فائده لیراق در *
۴۷ اگر کوزك نك بر سبب سبنی آزرسه آنی چقار غیل:
خدانك پادشاه لقینه بر کوزلی کیروك ایکی کوزك بولا
توروب اوت نك جهنمی گه تاشلانما قدن دن سنکا فائده لی
۴۷ راق بولا؛ **اول یرده آلار نك قورتی**
اولمایه چك در واوتی سوئمه یه چك در
۴۹ چونکه هرکشی اوت ایله طوزلانه چق [هرقربان طوز ایله
۵۰ طوزلانه چق در] * طوز یاخشی نرسه در: امّا طوز
طوزسز بولسه آنی نه ایله ن طوزلاسیز؛ طوز لیرنکز
اوزاچنکز ده بولسون، بر بر سینکز ایله تاتو بولونکز *
۱۰ وعیسی اول یردن کیتوب یهودیه نك تیری لرینه
هم اردن یلغه سی نك ایکنجی یاغینه کیلدی: وینه آنك
آلدینه خلقلار جیلدیلار؛ واول اوزی نك تلیغان تعلیمنی
۲ ینه ده آنلارغه تعلیم بیرر کاگه باشلادی * وفریسیلر آنك
آلدینه کیلوب آنی صناق اوچون: اوزخاطونن طلاق قیلو در ستمی

۱۰ *
۲ درست تو گلمی دیوب آلماس دن سوراری لر؛ وعیسی
جواب بر دیده آنلر غه آیتدی: موسی سیز لارگه نه بیورز
۴ وآنلر آیتدیلر: موسی طلاق خطی یازیلیب خاطون فی طلاق
۵ قلورغه رخصت بیرردی * وعیسی جواب بیروب آنلرغه
آیتدی: سیز لرنانگ کونگلاریگیز نانگ قاتی لغی مسلی
۶ موسی سیز لارگه شول امر نی یازغان ایدی * اما
باشدا یاراتقان وقتنده خدای کشی نی ایر وخاطون یاراتدی
۷ **شول سببلی کشی آتا و آنا سینی قالدرب**
خاطونی ایلان بر اوروندوقولا، و
۸ **ایکسی بر تن بولالر** * بولای بولغاندن
۹ صونگ آنلر ایکی توگل بلکه بر تن بولالر. شولای
۱۰ بولغاچ خدای نانگ قوشقانینی کشی آیری آلماس * و
اویینه کرگاچ شاگرد لری اینه بو اشنی طوغرا سندا آنگاری
۱۱ دان سوراردی لر * وعیسی آنلرغه آیتدی هر کم اوز خاطونن
طلاق قلوب باشقه غه اویلانسه اولقی خاطونی بر له زینا

۱۲ قیلدیرار: واگر خاطون هم اوز ایرندن آیرلوب باشقه
۱۳ کیاوگه چقسه اینه زینا قیلار * وقای بر دکشیلر عیسی آنلرغه
(قولین قویسون) دیوب کیچیک بالالر نی عیسی نانگ
آلدینه آلوب کیلوب گه تو قندیلر: اما شاگرد لری آنلرغه
۱۴ منع قلدی لر * وعیسی بو نی کوروب کنده آچولانوب شاگرد لرینه
سویله دی: کیچیک بالالرینانگ آلدیمه کیلسون، آنلر نی
منع قلمانگلر: چونکه خدای نانگ پادشاهلیق شوندایلر نقدیر
۱۵ راست سیز له رگه آیتامین خدای نانگ پادشاهلیقنه کیرو
نی سوبلگه ن کشی بر کیچیک بالاکبی بولماسه انگا هیچ وقت
۱۶ کیروودی ممکین بولماس * وعیسی بالالر نی قوچاقلاب قول
لرینی آنلر نانگ اوستینه قویوب آنلرغه خیر دعا قلور
۱۷ ایدی * وعیسی یولغه چقفانده بر کشی یوگوروب کیلوب
انگا تیز چوگوب: ای ایزگو اوستاذ! مه نگو لگه عمر ومنی
آسرتدیرمق ایچون نه اشلاین دیوب آنلار دن سورادی *
۱۸ وعیسی انگا ده آیتدی: نه ایچون منی ایزگو دیوورسین؟ خدای

۱۹ باشقه اینسان گه یوق دیدی * سن شهر طلسمنی بلوسن سین
او لتوسه مه زینا قیلمه، اوغرو لیق قیلمه، یالغان
گواه لیق بیرمه ‹کشی ناڭ› جفتنه آشاما
۲۰ آناڭنی آناڭنی حرمت قیل * و اول
جواب بیرور دیدا عیسی غه آیتدی: ای اوستاذ بو امرلرنی ناڭ
۲۱ باسرین ده یاشدم و قتمدن بیرلی صاقلادم * وعیسی آنطاقارلرنی
ای یاسرا توب آنطا ایتدی: سینناڭ بر نرسه ناڭ کمدرسه
باسر، نرسه لرناڭ ناڭ باسرینی ساتوب فقیرلرگه طارقات
۲۲ و بولوس منگا بایلق کوکلاسر ده، کیل هم منگا ایپاسر * اول بو سوز
لرنی ایشتوب بیتی بوزولوب قایغوسرو ب کتدی: چونکه
۲۳ آناڭ کوب مالی باسر ایدی * وعیسی تورت یانغه قارانوب
شاگردلرینه آیتدی بایلرناڭ خدای ناڭ پادشاه لقینه
کیرووی نندای آغیر! و شاگردلر آناڭ سوزینه تاڭ
۲۴ قالاسر ایدیلر: اما عیسی طاغیدا آنلرغه ایتدی: ای بالالر!
بایلقنه ایشانوچیلرناڭ خدای ناڭ پادشاه لقینه کیرووی

۲۵ نندی آغیر! دوه ناڭ اینه کوزنندن اوتووی بای ناڭ خدا ناڭ
۲۶ پادشاه لقینه کیرووندن آنسا قراق دیر * شاگردلر کوب
محبگه قالوب بر بریه ده سوییله شدیلر بولای بولسه دایم تنتولا
۲۷ وعیسی آنلرغه قاراب دیدا آیتدی آدملرغه ممکین تورگل لیکن
۲۸ خدای غه ایماس: چونکه خدایغه هر نه اش ممکین در * پطروس
آنگا آیتا باشلادی: منه بیز باسر چه منرسه لرنی قالدروب
۲۹ سنگا ایپه رولک * عیسی آیتدی راست سیزلارگه
آیتامین منیم ایچون و انجیل اوچون اوی نی، یا که
۳۰ برطوغان لرنی، یا که همشیره لرنی، یا که آنانی، یا که آتانی، یا که بالا
لرنی، یا که ایگین یرلرینی قویغان کشی، ایمدی بو فانی
دنیاده ‹آنلرناڭ› یوز مرتبه طابی طوغان کشی یوق
یعنی اویلرنی و طوغانلرینی و همشیره لرنی و آنالرنی و بالالرنی
و ایگین یرلارینی لیکن بولاسر ایلان قوولاغاق اچنده کیلماس
۳۱ کیله طوغان باقی عالمده منگو تیرلک لکنی تاپارلر لیکن
۳۲ کوب اولکن لر صوکغیلاسر بولار، و صوکغیلاسر اولگیلاسر بولار * و آنلر

یولارا اوس شیلنغه چغوب کیتوب باس غانده؛ عیسی آنلاس ناشک
آلدنا یوراس ایدی؛ وشاگرد لاس حیران قالوب، ایله س
گه نلاس قورقوس لس ایدی. وعیسی طاغی اون ایکی شاگرد
نی یانینه چاقروب اوزینه نه واقع بولاچاغین آنلاس غه ایتوب غه
۳۳ باشلادی، منه بز اوس شیلنمه جقاس بز؛ وانسان اوغلی
کاهن لس ناشک اولوغلس ینه وکتابچیلس غه طوتولوب
بیس یلوس؛ آنلس آنکا اولوم حکوم قیلوب پوطلس غه تابنو چیلس غه
۳۴ طاپشرلس: وآنلاس آنی مسقل ایدوب، انکا توکوس وس لس
۳۵ قاچیلس ایله صوغاس لس، آنی اولتوس ولس. واول اوچ
کوندن صوناک طاغی تس لوس. وزبدی ناشک اوغول
لس ی یعقوب ایلان یوحنا عیسی ناشک یانینه کیلوب آیتدیلس:
ای اوستاذ بز سندن نه تیلاسه ک بز گه قیلووناک نی
۳۶ تیلمس. عیسی آنلس غه آیتدی سیز لس گه نه قیلودم نی تله یسز لس
۳۷ وآنلس آنکا آیتدی سیناک اولوغلتناک دا بیروبز سیناک
اوناک جاغدا اوبیروبز سیناک صول جاغدا اولتوس ونی

۳۸ بز گه بیرگیل. وعیسی آنلس غه آیتدی نه سوراغانکز نی
بلمیسز: من ایچا ملوس غان چینیاق نی اچاس گه چداس
سیز مو؟ یاکه من آلاطوس غان چوقنو ایلان چوقونا آلا
۳۹ آلوس سیز مو؟ آنلاس آنکا آیتدی قیلا آله بز. وعیسی آنلاس غه
ایتدی مین ایچا طوس غان چینیاق نی ایچاس سیز لس؛ مین
۴۰ چوقنودم ایلان چوقونوس سیز لس: لیکن اوناک یاغدا وصول
یاغمدا اولتوس ونی بیس ومنیم ایس کمده توگل بلکه کملاس ایچون
۴۱ حاظرلس قیلغان بوا. ه (آنلاس غه بیس یله دس) * واون
شاگرد ایشتوب یعقوب ایلان یوحنا غه آچولادوس غه طوتدیلس
۴۲ وعیسی آنلس نی آلدینه چاقروب آنلاس غه آیتدی خلق
لس ناشک سویوب قویغان پادشاه لس ی آنلس ناشک اوستندن
حکم قیلوب وآنلاس ناشک اولوغلس ی هم آنلس ناشک اوستندن
۴۳ سلطنت قیلوونی بیله سیز لس. اما سیز لس ناشک آرانکز دا
شوندای بولماسون: سیز لس ناشک آرانکز دا زور س
۴۴ بولونی تله گه ن سیز لس ناشک خدمتچس تکس بولسون: وارس تاکز ده

۴۵ بس بنی بولوق تله گه ن همه سی ناث داقلی بولسون * چونکه
انسان اوغلی اوزینه خدمت ایتدرر گه کیلده دی بلکه خدمت
۴۶ ایتوب هم کوپلر ایچون اوز جانینی فیدا قلور غه کیلدی *
آنلر اریحا (شهر ینه) کیلدیلر: وعیسی شاگردلری
ایله وکوپ خلق ایلان اریحادن چقاندا تیماوس ناث اوغل
بارتیماوس دیگان صوقور خیرچی یول ناث قرینده
۴۷ اولتورادر ایدی * وصوقور آدم ناصرتلیك عیسی ایکه نن
ایشتوب ای داود اوغلی عیسی! مینی یارلقاگوسی دیوب
۴۸ چقیرغه طوطندی * وکوپ کشی انی طوقتاتورغه آوزینی ظرشندی:
اما اول ای داود اوغلی! مینی یارلقاگوسی دیوب طاغی تاقراق
۴۹ چقیرادر ایدی * وعیسی طوقتله دیده انی چاقیرغه توشدی:
وصوقور نی چاقیرایلر هم آیتدیلر: قوسقتما، طور، اول
۵۰ سنی چاقیرا * وصوقور اوستکی کیمین صالیده سیکروب
۵۱ طورروب عیسی غه کیلدی * وعیسی جواب بیرده آنلردن
صورادی سنکا نی تلایم، نه تلاکناث بار؟ وصوقور کشی

آنکا سویله دی سربونی (یعنی ای اوستاذ) کوزلرینی
۵۲ آچساك ایدی * وعیسی آنکا آیتدی: بار! سنیاك اعتقادك
سنی قوتقاردی. وحاضر صوقورناث کوزی کورر دیده
یولده عیسی غه ایله ردب یورادی *

۱۱ وآنلر اورشلیمغه یقین بیت فاجی وبیت عنیاغه زیتون
۲ طاوی یانینه کیلگانده عیسی ایکی شاگردینه بیورروب: آنلرغه
آیتدی: بیت قارشو نکزده غی قریه گه بارسونکز لر:
کیرگاچده کوسر وسیز بایلاگان ایشاك بالاسنی، تاپسیز نه
کم آدم بالالرندن هیچ کم اوطورغان یوق، انی چیشیب آلروب
۳ کیلنکز * واگر بر کشی سیزلارگه نه ایچون بولای قیلا
سیز لر دیوب صورارسه خداوندغه کرك دیونکز، هم شولوق
۴ ساعت انی آنی موندا بیروب یبارروس * وآنلر بارروب
طابدیلر ایشاك ناث اورامده قابقاله ناث یانده بایلانغش
۵ ایشاك بالاسنی، آنی یشدیلر * واول یرده طورغانلر
لردن قایولرینی ایتدیلر: ایشاك ناث بالاسنی

۴ یشوب نه قلاسین لر؛ و شاگرلر آنلر غه عیسی بیورغان
کبك جواب بیس ویلس: و اول کشیلر آلارنی یباریویلار؛
۷ و آنلر ایشاك ناڭ بالاسی عیسی ناڭ آلدینه آلوب
کیلدیلر اوزکیسیم لرن ایشاك بالاسی اوستونه سالدیلر
۸ و عیسی آنلا مندی * و کوب آدملر کیسیملارن یولغه جایالدیلر
قایسیلری آغاچلر ناڭ بوتاقلرینی کیسوب آلوب یولغه
۹ توشاب سالوب لر ایدی * آلدنده یورگانلر و آرقاسنده
ایباروب یورگانلر قیچقروب ایشتوب لر ایدی؛
۱۰ **آصاننا! خداوندناڭ اسمی ایلان کیلهچك**
مبارك دیر: آتامیز داودناڭ اسمی ایلان کیلهچك
ناڭ پادشالیقی مبارك دیر: **آصاننا بییك**
۱۱ لر ده * و عیسی اورشلیمغه ‹کیلوب› بیت ناڭ طشی
یاغنه حویله سیغه کیردی دورت یاغنه هر فرسه گه
قرادیده وقت کیچ بولغان سبب اون ایکی شاگرد ایلان
۱۲ شهردن چغوب بیت عنیاغه کیلدی * و ایکنجی کون

۱۲ بیت عنیادن چقانده عیسی آچ بولغانلقدین یراقدن اوستنده یاپراقی
باسر بر انجیر آغاچنی کوریدیده برفرسه تابا آلمامو دیوب
یانینه یاتین کیلدی اما یاپراقدن باشقه فرسه تابمادی؛
۱۴ چونکه انجیر پشه طوسغان وقت توگل ایدی * و عیسی
آغاچغه قاراب ایتدی: موندان صوڭ هیچ برسوقت میوه
کشی سندن یمیش آشاماس. و آناڭ بوسوزنی شاگرد
۱۵ لر ایشتدیلر و اورشلیم ‹شهری› نه کیلدیلر؛
عیسی بیت ناڭ طشی یاغی حویلاسنه کیردیده جامع ناڭ
طشی یاقی قورلرنده آلیب صاتوچیلرنی قوطاریغه کیرشوب
آنچه آلوشدروچیلر ناڭ اوستللرن و کوگرچینلر
۱۶ صاتوچیلر ناڭ کرسیسی لرینی آوداروب یباردی، و هیچ
کشیگه بیت ناڭ اچندن هیچ برفرسه کوتاروب یورگه
۱۷ قوشمادی * و تعلیم بیروب آیتوسر ایدی: یازلغان توگلمی؟
‹میم او یوم جامیر چه خلقلر غه عبادت اویو
دیب آتالا اما سیز اوی آنی قراقچی

١٨ لرناڭ جيليشى قلدينكز * براشى كاهن لر
ناڭ اولوغلرى ايله كتا پيلس ناڭ قولاقلرينه يتدى
وآنلر عيسى نى هلاك ايتاسى گه قرار بر ديلر: چونكه
آلار آنكار دن قورقار ايدى چونكه خلق ناڭ همه سى
١٩ عيسى ناڭ تعليمىگه تاڭ قالوى سبلى ايردى ٠ وهر
٢٠ كيچه ده عيسى ﴿اورشليم﴾ شهرى دن چغار ايدى * وآلار
ايرتە بر اول يول دن اوتوب باراغانده انجير آغاچى
٢١ ناڭ طامرلرينه قدر قوريغان نى كوردىلر * وپطرس
عيسى سويله گه ن سوزنى ايسينه توشوروب آنكا آيتدى:
اى اوستاذ! قارا! چى! سين بد دعا قلغان انجير آغاچى
٢٢ قوريدى غان * وعيسى جواب بر ديده آنلرغه آيتدى خدايغه
٢٣ اوشانوچى غه گيراك * مين راست سيز لرگه آيتامين
هر كيم اوشبو طاوغه آيتسه: كوچوب اوزاڭ نى دينگيزگه
آت؛ اگر اوز كوڭلنده شك قيلميچه آيتكانينه ناڭ بولاطور
٢٤ غانينه اوشانسه؛ انى طاباردر * شول سبل سيز لرگه

آيتله مين دعا قلغانكز ده هر نرسه نى تلاسه ڭز لر باريدر
٢٥ ديوب ايشانڭز لر وسيز لار گه بولوسه دعا قلا باشلاغانده
اگر جر كشيگه آچو توتسانكز آنى كچورنكز، تاكه كوكلرده كى
٢٦ آتانكز هم گناه لرينكزنى ياريلقادى. [اگر سيز لار آدم
لرناڭ گناه لرينى كچورمه سه نكز كوكلرده كى آتانكز هم
٢٧ سيز لرناڭ گناه لرينكزنى ياريلقاماس] ٠ وآنلر طاغى
اورشليم ﴿شهرى﴾ گه كيلدى: وعيسى بيت ناڭ طشى طرفنه
قورا سنه كيرگه نده كاهن لرناڭ اولوغلرى وكتا پيلس
٢٨ وقارت لر آنڭ آلدينه كيلوب، آنڭ دن سوراب آيتديلر:
نه كوچ ايله ن مونداى قيلورسن؟ وبراشلرنى قيلورغه بو
٢٩ كوچ نى كم بر دى؟ وعيسى آنلرغه آيتدى: من سيز لردن
بر سوز سوراريمين نكا جواب بيرنكز مين هم سيز لرگه برنى
٣٠ نه كوچ ايله قيلغانمنى آيتورمن * يحيا ناڭ چوقنوسى كوكدان
٣١ ايدى مى ياكه آدم لردن مى! نكا جواب بيرنكز * وآنلار
اوز آرا لارنده مصلحت قيلشوب طورسه ر ايتوشه لر: اگر

۲۲ کوکدن دیسانگ، اول آیته چاقان آندای بولسه نه ایچون آنلا
اوشاتما دینکس؟ دا اگر بس ایتسانگ آدم دن- آنلار خلق
دن قورقا لرایدی: چونکه همه سی یحیانی براستا پیغمبر
۳۳ دیوب اویلا سه لرایدی * و آنلر جواب بیروب عیسی غه
آیتدیلر بیلمی بز. وعیسی آنلر غه آیتدی: من هم نه کوچ
ایلان بوی قلغاغنی سیز لرگه آیتمایمین *
۱۲ وعیسی آلار غه مثللر ایله آیته باشلادی: بر کشی
اوزوم آغاچلاسینی اوطوس تدی، هم تیره باغنی کیرتله دی،
هم تاز وب اوزوغنی صفاطوس غان باز تاز ودی هم برناره
۲ صالدی، هم آنی اوزوچیلرگه بیروب کیتدی * وقت تیلاغنده
باچه ناگ یشندان حصه سینی آلایم دیوب باچه باغوچیلرناگ
۳ آلدینه بر تل یبه سردی * و آنلر انی طوتوب قینا دیلرده
۴ هیچ نرسه بر ماینچه قایتاسر دیلر * و آنلار غه طاغی
بر تل فا یبه سردی، و باچه باغوچیلر آناگ طاشش
۵ بر لاه باشنی یاسروب سوگوب بیبر دیلر * و طاغیدا بر تل فا

یبه سردی، و آنلر انی اولتورس دیلر: صوناگ دان طاغی
ینه ده کوب تل لرنی (یبه سردی) ؛ آنلر تایولرنی
۶ صوغوب، تایولرنی اولتورس دیلر * باچه ایله سی ناگ
طاغی قالغان بر ودی یعنی آناگ سیوکلی بر اوغلی باسر
۷ ایدی؛ اوغلوم دان اویالوسر لر دیوب آنیدا یبه سردی * باچه
باغوچیلر اوز آرالر یدان سویلاشتی بو میراث آلوچی در؛
۸ کیلینگس آنی اولتریلگ میراث بزنا گ بولور * و آنی
طوتوب اولتورسوب؛ باچه ناگ صرتنه طاشلا دیلر *
۹ شوشندای تیلنسه باچه ناگ ایله سی نه تیلا؟ کیلوب اول
باچه باغوچیلرنی یوق ایتوب باچه نی باشقه لرغه
۱۰ بیروردس * شوشی یازلغان نی اوقومادناگ لری؟ طاش
۱۱ چیلر طاشلاغان طاش بوچاق طاشی
بولا: خداوند دن بولغان بو اش کوز
۱۲ لری بزگه عجیب کورنه * و آنلر آناگ
تمثل نی اوز لرینا گ حقنده سویله گه نینی بیلدیلر *

آنی توطماس غه تلاس ایدیلس، لیکن خلقدن قورقدیلس: و
۱۳ آنلاس آنی تاشلاب کیتدیلس • وعیسی نی صوز برله توتاس
اوچون قریبیلس دن وهیرودس لس دن بعضی سینی آناث
۱۴ آلدینه یبه س دیلاس* • وآلاس کیلوب آنکا دسویله دیلس
ای اوستاذ! سیناث راست عدل لکینکنی بیله بنس هیچ کمسه
دان قورقوناث یوق، چونکه کشی لس ناث بیتینه قرا
می سین لیکن خدای ناث یولینه دس ستلاث ایله تعلیم برورسن:
۱۵ قیصر گه باج بیرو یاسایمی یوقمی؟ بیرمه بنس می، بیرمی
بنس می؟ عیسی آلاس ناث ایکی یوزلی لکلرنی بلدیده آنلاس غه
آیتدی نیگه منی آزدیراسس؟ نکا بیر ته نکله آلوب کیلنکس
۱۶ کورایم* • وآنلاس کلتوردی واول آنلاس غه ایتدی: بوته نکله
صوره نی ویازووی کیم ناث ایکان؟ وآنلاس قیصر ناث دیو
۱۷ جواب بیردیلس* • وعیسی آنلاس غه آیتدی قیصر ناث
نس سه لس رینی قیصر گه وخدای ناث کینی خدایغه بیرینکس
۱۸ وآنلاس آنکا کوب تاث قالدی • وقیامت یوق دیه طوغرغان

صادوقیلس دن قایولس ری کیلوب؛ عیسی دین سوراديلس،
۱۹ ای اوستاذ! موسی بنس لاس گه یازیبدی: اگر برکشی
وفات اولوب خاطونی ﴿طول﴾ قالسه و
آناث بالاسی بولماسه اول کشی ناث
برطوغاق اوزبرطوغاق ناث نسلینی
توسغوزوایچون خاطون نی آلسه کیراک*
۲۰ وجیدی برطوغان باس ایدی: اولوغی برخاطون آلدی
۲۱ نسل قالدرمی اولدی؛ وانی اکنجی سی آلدیده اول تاغی
۲۲ نسل قالدرمیچه وفات بولدی، واوچونجی سی هم شولای
بولدی: بوجیدی کشی ناث باس چه سی نسل قالدرمادی
لاس • باس چه سندان صونک خاطون ده وفات بولدی*
۲۳ وقیامت ده اول قایسی ناث خاطونی بولاجق؛ چونکه
۲۴ جیدی سنه ده خاطون ایدی • وعیسی آنلاس غه آیتدی
اداشب طوس دتمنکس ناث سببی شول توگلمی؛ یعنی
کتابلس نی وخدای ناث قدرتینی بیلمایه چاک سیز لرس؟

٢٥ كشى لر اولوكلر دان طوبس غاندا غاطون آلمى لر ايرگه
٢٦ واچقميلر؛ بلكه كوكده كى فرشته لر كبى بولە لر * اولوك
لر نڭ قوبورى طوغرسنده موسى نڭ كتابنده قوراق
نى سوبلە گەن فصلنده اوقوماديڭزمى؛ خدا خطاب قيلوب
موسى غه آيتدى: من ابراهيم نڭ تنكرىسى
و اسحاق نڭ تنكرىسى و يعقوب نڭ
٢٧ تنكرىسى مەن؛ خدا اولوكلر نڭ تنكرىسى توگل
بلكه تريلر نڭ تنكرىسى در: سيز لر بك
٢٨ اداشا سيز لر. و كتابچيلر دن بىرى كيلوب آلار
نڭ سوز كوپرا شدىر گه قتى ايشتوب عيسى نڭ آلارغه
ياخشى جواب بر گه نن كورسوب، تايو بر مشرط بارچه
٢٩ سيدن اول ايندى ديوب آنڭ دن سوراى؛ عيسى
جواب بر دى اولگى مشرط بو كه ايشتكيل اى اسرائيل؛
٣٠ تنكرى بىز خدا بر خدا در: تنكرى نڭ
خداڭ تمام كوشكلوڭ ايلان و تمام جانڭ ايلان

و تمام فكرڭ ايلان و تمام كوچوڭ ايلان
٣١ سوى. و ايكنجى بو در: اوز ياقنڭ ڭى اوزڭ
كبى سوى ديمك در بو ايكى مشرط دن صنوسى
٣٢ يوق. و اول ياز وچى عيسى غه آيتدى: اوستاد نڭ خدا
بر ديوب آيتقان راست سوز در؛ و آندان باشقه
٣٣ يوق؛ و آڭ تمام كوكل ايلان و تمام عقل ايلان
و تمام كوچ ايلان و ياقنڭ ڭى اوزڭ
كبى سويمك همه ياندىرا طوبس غان قربان
٣٤ ليق لر دن كوب آرتق. و عيسى آنڭ
عقل لى جواب بر گه نن كورسوب، آنڭا آيتدى: خداى
نڭ پادشاه لقى دن يراق توكل سين. موندن صوڭ
هيچ كمسه عيسى دن سوال سوراشر غه غيرتله نمه دى.
٣٥ و عيسى بيت نڭ طشى ياق قوبرا سنده تعليم بير گه نده
آلار دان سوراديده آيتدى: نه ايچون ياز وچيلر مسيح
٣٦ ن داود نڭ اوغلى ديوب سويليلر؛ داود اوزنده روح

القدس ایله ن آیتدی خداوند خداوندم گه آیتدی: من سنك
دوشمن لرنك ن آیاغلرنك آستینه
قویغیچه منك اوتك یاغمده اولطورغیل
۳۷ داود اوزی آنی خداوند آیتسه اول نیچك آنك اوغل
بولا؟ وخلق نك کوبی عیسی نك (سوزون) سراختلك
۳۸ ایلان ایشتوب لرایدی • وعیسی تعلیم بیرکنده آیتدی:
۳۹ اوزون کیییم کییوتن وبازارلرده سلام آلونن، ویغلش
اوی لرده اولکی صفن، وضیافت لرده یوغارسی اولتورمه
۴۰ ن سوییگه ن یازوچیلرون سیاقلا نگلرش آنلر طول
خاطون لرنك حق لرن آشاوچیلر شلتاوکوبرسه تو
ایچون دعا لرینی اوزون قیلا؛ بونلر ایك آغر عذاب تاپرمه
۴۱ لر • وعیسی آچه صاندوغینك قارشوسنده اولتوروب خلق
نك صاندوقنه آچه صالغانینه قاراب طوروردی،
۴۲ وبایلار نك کوبیسی کوب صالالر ایدی • وبیر یارلی طول
۴۳ خاطون کیلوب ایکی تیین آچه صالدی • وعیسی شاگرد لرینی

چاقرروب آلارغه آیتدی: راست سیزلرگه آیتهمن
اوشبو نقیر طول خاطون صاندوقنه آچه صالغان لرنك
۴۴ بارییلان کوب صالدی: چونکه بایلار (آچه) نك
آرطوغنی صالدیلر؛ اما بو طول خاطون اوز یوقلغندان
اوزی نك بارچه بارلغنی تیرلك چلك نك بارچه
سینی صالدی •

۱۳ وعیسی بیت نك طشی یاغنه توراسیندن چقغانده
شاگرد لری نك براوی آنغا آیتدی: ای اوستاذ! قیندی
۲ طاشلر قیندی اویلر، قارادیدی! وعیسی جواب بریده
آیتدی اوشبو کورملی اویلرنی کورهسین می؟ صوکره
بویرده طاشی اوستنده طاشی قالماس، (بارچه سی)
۳ بوزولوس • عیسی زیتون طاوندہ بیت نك طشی یاغنه
توراسی نك قارشوسنده اولتوروغانده پطروس
ویعقوب ویوحنا واندرواس آولاقدا آنلاردان صوراوی
۴ لر: بزگه آیت اوشبولرنی قاچیان بولاچق؟ بونك

۵ باس چه سی ناث بوزولوی یقین بولووی ناث علامتی نه؛ و
عیسی آنلس غه ایتوس گه باشلادی: صاقلانانکس بس کشی
۶ سینس لس نی آزدوس مه سین، صوشکن کوب آدم لس مینم
اسیم ایله کیلوب من (مسیح) دیه؛ کوب لس نی آزدوره
۷ لس، و تایچاتکه ایشتسانکس، صوغشلس طوغرسندن، صوغوشس
خبر لس نی، قورقمانکس، چونکه آلاس بولاچق؛ اما اول آخری
۸ تو گل، چونکه خلق خلق غه کوتاریلوس، مملکت مملکت گه
کوتاریلوس بعضیده یرتتره ولس، آچ لاق لس هم بولور،
۹ بو آوس ولس ناث باشی، اما سینس لس اوزینکس صاق
بولونکس: چونکه خلق سینس لس نی محکمه لس گه تو توب
بوروس، یغلیشس اویلس نده صوغوب مینم طوغرام دن سینس لس
حاکملس ناث و پادشاه لس ناث قاشس شوسنده آنلس غه
۱۰ گواه بولواوچون طوس غوزولوس سینس لس، لیکن آخری بولماس
دن اول همه خلق لس غه انجیل ناث وعظ قی قیلوونکس
۱۱ کیرا ک، وسینس لس نی طوتوب بیروگه آلوب بارخاندا

نه آیتاجق سینس لس شونا ث اوچون الگس یدن اندیشه
قلمانکس: شول وقت سینس لس گه نه سوز بیرلسه شونی
سویله نکس لس: چونکه سوز قلوچیلس سینس لاس توکل بلکه
۱۲ روح القدس دس، بس طوغان بس طوغانن وآتا بالاسنی
اولومگه تو توب بیروس؛ بالالس آتا آتاغه قاشس مشی
۱۳ آنلس نی اولتوروس، ومینم اسیم ایچون تمام آدملس
دن سینس لاس نی یمان کوروس: اما صوگنده قدر چیدا غانکس
۱۴ تو طولوس لس، سینس لس ویس انلق ناث مکروه
لس ی ناث جائس بولمایه طوغن یس ده طوس
طوس ماقلس ن کوس گه نده (او قوغان کشی لاس
آنگلاسونلس) اول وقتنده یهودیه ده بولوچیلس طاولس غه
۱۵ تاچسنلاس: و اوی تو به صندالگی لس اویگه تو شمه سونلس
واویدن بس قس سه آلوس غه کیس ماسونلس: دقس ده
۱۶ بولغانلس کیس ی تاتیماسونلس، کیمیلس ینی آلوس غه تاتیماسین
۱۷ تایغی اول کونلس ده یوکلی بولغانلس غه وامیس وچیلس گه! دعا

۱۸ قیلنکس بو اشلاسر قیش دابولماسین • چونکه مشبو کونلاسر ده
۱۹ مشوندای قسر غانچ بولسر که، دنیا یاسر اتلغاندن بیرلی تاسی
۲۰ ن یاسر اتدی خدا، بوکونگه قدر، هم بولماس • اگر خداوند
اول کونلاسر ن قیسقارتمه سه هیچ بر جان قتولا آلماس
ایدی؛ اما اوزی آیسر غانلاسر ی اوچون، تابسی لسر نی اول
۲۱ آیسر دی او مشبو کونلاسر ن قیسقارتدی • اول وقت لسر ده
بر کشی سیز له سر که آیتسه ده منه مسیح بو یسر ده؛ یا که
۲۲ اول یسر ده او شاخا نکس: چونکه یالغان مسیح لسر و یالغان پیغمبر
لسر چغوب علامت لسر و معجزه لسر کوسر سه توسر لسر اگر
۲۳ ممکین بولسه صایلانغانلسر ن ده تاغی آزدسر لاسر • سیز لسر
ساقلانیکس لاسر • منه هر شی نی ابتداسی دن سیز لسر گه
۲۴ خبر بیردم • اما اول کونلسر ده او مشبو قسر غانچ خلقدن
صوک آفتاب قسر انکغو لانوب هم آی یاقتو
۲۵ لق بسر ماس؛ و یولدوز لسر کوکدان آطولوب
۲۶ کو کملسر ده کی قوت لسر تتراسر • و اول وقت

اینسان اوغلی بولوط لسر ده کوب قوّت و
جلال ایلان کیلاطوسر غانلی آلاسر کوسر و سی
۲۷ لسر • اول وقت فرشته لسر نی یبه سر یب یسر ناق
قسر یینیدن کوک ناق قسر یی نه چه دورت جیلدان
۲۸ صایلانغانلاسر ن جییاسر • سیز لاسر انجیر آغاچندن اوگت
آلنکلسر: آناق بوطاغی یومشق بولسه یا فسر اقلر چقاسر
غانده یاز یاقین بولغانن بیلوسر سیز لسر؛ مشوندای هم
۲۹ سیز لاسر بوهمه اشلسر ناق بولغانن کوسر گه نده انسان
اوغلی ناق یقین لاغانلی یعنی ایشیک ناق آلدنده ایکان
۳۰ ن بلگنسر • راست سیز لاسر گه آیته مین بو باسر چه
۳۱ مس بولغانغه قدر بو نسل هیچ اوتمه یه چاک • کوک
و یسر یوزو لوسر مینم سوزلسرم یوزو لماس • امّا اول
کون ناق و اول ساعت ناق طوغرسنده هیچ بر کشی
۳۲ بیلمس، کوکده فرشته لسر هم بیلمس، اوغلان (یا لغیز) آتا بیله • ساقلا
نوب اویانو بولنگسر، دعا قیلگسر لاسر: چونکه اول وقت قاچان

۲۴ بولاسان بلمیسنر لر * مشونك کبی در که، بر کمسه
یولغه چقفانده اویده تالدر وب کتمانده خذمتکار لرینه
کوچ هر بر ینه اوزی نك اشنی، هم امر قیلدی
۳۵ ایشیك صاقلاو چیغه صاق بولوب غه * مثول ایچون
صاق بولونکز: چونکه اوی ایه سی نك کیچه ده ی یا که
تون یاریسنده ی یا که آتله چ تیمقر غاندا ی یا که تانك آتقاندا
۳۶ ی کیله طوب غان نی بیلمیه چك سیز: چونکه ایسکار مسون
۳۷ کیلوب سیز نی یوقلا غان تابماسون * وسیز لر گه سویله
گه نمنی باسر نکلر گه آیتیله مین صاق بولونکز *
۱۴ ایکی کوندن صوك فصح و بیمخر نان ﴿ بیسای ﴾ بولوب
کاهن لر نك اولو غلری و کتابچیلری عیسی نی حیله
۲ ایلان طوتوب اولتورمق بولوب ایتر لادیلر: اما
خلق نك ﴿ آسر سنده ﴾ آچوو ندن قورقوب عید دا بولماسون
۳ دیو آیتدیلر * عیسی بیت عنیادا آوسرو تنلی شمعون
نك اویینده دستور خانده اولطر غاندا بر خاتون بر

شی شه قیمتلی ایسل ماى آلیب کیلدیده شی شه نی واتوب
۴ ایسل ماینی عیسی نك باشنه توکدی * بعضیلاری اوز
۵ لرنکل لر نده تایغولانیب ﴿ آیتدیلر ﴾ نیگه بو ایسل ماى آلماى
بونی اوتوز صومدان آرتق کمشس گه صاتوب فقیر لار گه
۶ بیر ورگه ممکین ایدی. دیوب زار لانوب ایدیلر * لیکن
عیسی آیتدی: آنی تو یونکز؛ نیگه آنی تیر گیزنر لار؟ اول
۷ نکا بر یاخشی اشنی اشلادی * چونکه فقیر لر هر دائم سیز لار
ایلان بار، تایچان تله سه نکز آلار غه یخشیلق قیلا آلا
سیز لار: اما من هر دائم سیز لر ایلان بولمایا چقمین
۸ اول کوچی یتکانچه قلدی: اول بدنم نی دفن ایچون افتدا
۹ قلا یوب ایسل ماى سبقتی * راست سیز لار گه آیتامین
بوانجیل هه دنیا داهر یر ده وعظ آیتلسه، بوخاتون نك
۱۰ اوشبو قیلغانی اونتولماس اوچون آیتلور * اون ایکی شاگرد
نك بری اسخریوطی یهودا عیسی نی طوتوب بیر و
ایچون کاهن لر نك اولو غلرن آلدینه چغوب کتدی

۱۱ آلاسموی ایشتکله ندن صوڭ شادلاوب آنکا آچه برورگه
وعده قیلدیلر • واول عیسی نی توتوب بیرورگه وقت آزلی
۱۲ باشلادی • وفطرنان ﴿بیرای﴾ ناڭ اولگی کونی فصح
قوربسینی قربانلی طورغان کونده شاگردلاری عیسی
غه ایتدی: سین فصح ﴿بیرای﴾ آشینی قای یرده آشاماق
۱۳ غه تیلیسین بزنی حاضرلیڭ؟ وعیسی شاگردلری دن ایکی
سنی یباروب آلاری غه ایتدی: شهرگه بارڭلر وسیز
لرگه بر چولماڭ سوکوتارگه ن برآدم اوچیرەدیور؛
۱۴ آنکا ایمه روب یورونگلر؛ واول قایو اویگه کیرسه، اوی
ناڭ ایمه سنه آیتانگلر: اوستاد آیتمه: شاگردلرم ایلان صح
۱۵ آشی طورغان قوناق اویی ناڭ قایدا؟ واول اولی سیزلرگه
توشه ڭ سالوب حاضرلاگان بر زور بولمه کورسه
۱۶ سه توسه: بزگه شول یرده حاضرلانگلر • وشاگردلری
چغوب شهرگه کیلوب عیسی آنلارغه آیتکان کبی طاپتی
۱۷ ده فصح نی حاضرلادیلر • وعیسی کیچ بولغان وقت اون

۱۸ ایکی شاگردی ایلان کیلدی • وستورخان آلدنده اولتورب
طعام آشاغانده عیسی آیتدی: بیراستسیزلارگه ایتورمن!
منیم ایله طعام آشاغانده یاتقان سیزلردن، بیری منی
۱۹ توطوب بیرەچاڭ • شاگردلار قایغولی بولوب بیرین
۲۰ بیرین عیسی غه: من می دیوب صورادیلر؛ وعیسی
آنلارغه آیتدی: اون ایکی شاگردنڭ بیرودی، منیم ایله
۲۱ برطبانا تقله قول لرنی جبتکان کشی در • انسان اوغلی
اوزتوغرسنده بیتلگه ن کبی ولیکن انسان اوغلی
تایغو انسان اوغلی آنڭ ایله تانشوروب آلا طورغان
کشی گه! اوشبو آدم طوولماغان بولسه اوزینه یخشی
۲۲ بولوردیدی • وآنلار طعام آشاب یاتقانده عیسی ایکمك
نی آلیب برکتلاب سندروب آنلارغه آیتدی: بونی
۲۳ آلنگلر، بو منیم تهنم • هم چنیاقنی آلدیلاتلهڭ تلاب آلارغه
۲۴ بیردی: وهه سی آنڭ دین اچدیلر • وعیسی آنلارغه
آیتدی برعهدنڭ قانی، یعنی کوبلرآیچون توکولهطورغان

۲۵ مشبو تایم * راست سینر لر گه آیته دین موندن صوکره ۰
ﻫﺪﺍﻱ ﻧﺎﻙ پادشالقی ده آن ینگی دن اچمه گانمه قدس، اوزدم
۲۶ آغاچی جیله گندن هیچ ایچمه چکین ۰ و تکیر آیتوب زیتون
۲۷ طاوینه چقدیلر ۰ و عیسی آنلارغه آیتدی باریر چه نکز بنم
طوغرسیدین شیکله نورسینر: چونکه یازلغان درکتوچی
ن خراب قلسام، کیتار قویلار هر یاقنه تارالوب کیتاچاق
۲۸ لیکن من تریلگانده صوکی سینر لاردان الگری جلیلیه گه
۲۹ بارام * پطرس دن آنکا آیتدی: اگر هه سی شکله ده بولسه
۳۰ شکله نمه م ۰ و عیسی آنکا آیتدی راست سنکا ایتام: بوکون
طونده م آلتی چ ایکی کره تخسر غاندان اول مندن اوچ مرتبه
۳۱ تایتارسن * و پطرس دن آرطوغرق کوچ ایله
آیتدی: اگر مینگ ایله ن سنکا اولرگه کیره گ اولسه
مندن هیچ وقت تایتارم ۰ شاگرد لرنگ هه سی هم شونداق
۳۲ دیدیلر ۰ و آلار جسمانیه دیگه ن جرتریه گه کلدیلار:
و عیسی شاگرد لرینه ایتدی من دعا اوتنه گانچه بو یرده

۳۳ اوطورا طورسینگز * و پطرس و سس نی و یعقوب نی و یوحنانی
۳۴ اوزی ایله ن آلوب کوب توسر تاهم تایغو لانا باشلادی * و آنلارغه
آیتدی جانم اولوم درجه سنده زار لانادر: بو یرده کوطوب
۳۵ طورسنگز هم اویاو بولونگز * و آزغنه آلغه تابا باروب، یرگه
یغلوب، اگر ممکین بولسه، مشول ساعت، اوتسین دیوب دعاقیله
۳۶ ایدی ۰ و اول آیتدی آبا یعنی ای آتا! سنکا هر اشی ممکین دار
یازمیشی نی میندن اوتکزگیل: لیکن مینم تله وم چه توگل، سینگ
۳۷ تله وکچه بولسین * و عیسی قایتوب کیلوب آلارنی یوقلاغان
لرین کورروب پطرس وسقه آیتدی: ای سمعون! سین
۳۸ یوقلی سنمی! بر ساعت اویاو بولورغه چدالمادنگمی؟ آزدر
لوغه توشمه س ایچون اویاو بروب دعاقلنگز: روح راست
۳۹ اویاو اماتن کوچسیزدر * و عیسی طاغی بارروب، دعاقیلوب،
۴۰ اولگی سوز لرین آیتدی * طاغی کیلوب آلارنگ یوقلاغان
لرین کورردی، چونکه آلارنگ کوزلری یلگی آغر
یغان ایدی، و آلار، نه جواب بیرسه گه بلمی لر ایدی

٤١ اوچونجی سزنبه کیلوب آلاسز غه آیتدی: سین حاضر ده ئلی یتیلمز،
سزاختله نه سین: کیلدی ساعت؛ منه، انسان اوغلی منافق
٤٢ لسزناڭ قول لسزینه طوتوب بیسز له دسز، طوسز نکز، کتله ناڭ
٤٣ منه، مینی طوتوب بیسز وچی یتمین کیله ٥ واول سویله ب
طوسز غانلسز، حاضر اون ایکی شاگردناڭ بیسز وسز،
یهوداو آناڭ ایله کوب خلق، کاهن لسزناڭ اولوغلری
وقاسز تلسزی، یانلاسز نده قلچلسز وآغاچلسز ایله کیلدیلسز
٤٤ وعیسی نی طوتوب بسز وچی آلاسز غه: بلگی بیسز وب اینمان
ایدی: مین کمنی اوپسام اول کشنی مشول وسز؛ آنی طوتوب
٤٥ صاغ سلامت آلوب باسز نکز * ویهوداحاضر عیسی ناڭ آلدنه
٤٦ کیلوب، سزبی دیوب، آنی کوب اوپدی * وآلسز قول لسزینی
٤٧ آناڭ اومتونه سالیب، آنی طوتدی لسز * ومشول بیسز ده
طوسز غانلسز بسز وسز تلچ صوسز وب آلوب، کاهن لسزناڭ
اولوغیناڭ قولینه چابوب قولاغنی کیسوب تومشوسزدی *
٤٨ وعیسی آلاسز غه آیتدی: منی طوتاسز غه اوغسز بنی توتماق

٤٩ کبی بولوب، قلچ، آغاچ لسز ایله چقدنکسز می؛ مین هرکون
بیت ناڭ طشی یاغنه قوسز سنه سیسز لاسز ایلان بولوب
تعلیم بیسز ده یورسز ی ایدم! منی طوتمادنکسز: لیکن یازمش
٥٠ لسز اوسز ننه کیلو ایچون (براوش بولغان دسز) * مشول
وقتده ده همه شاگرد لسز عیسی نی تاشلاب قاچدیلسز
٥١ لیکن یالانغاچ تاننه یالغز کیسه ناڭ سوغوتی بوزاوسز
غان بسز یکت عیسی غه ایله سز گه ن ایدی: وآنلاسز
٥٢ آنی طوتدیلسز؛ اماول آق سوغوتی بوزنی ده طاشلاب
٥٣ یالانغاچ قاچدی ٥ وعیسی نی کاهن لسزناڭ اولوغ ناڭ
آلدینه آلوب کیلدیلسز: همه کاهن لسزناڭ اولوغلسزی
وقاسز تلاسزی وکتابچیلسز همه سی کیلوب، کاهن لسزناڭ
٥٤ اولوغنه جیبلدیلسز * وپطرس وسز یسز اقدن کاهن لسز
ناڭ اولوغ ناڭ قوسز سز ناڭ اچینه چه عیسی غه
ایله سز دی؛ وخدمتچی لسزناڭ آسز سنده اوت ناڭ
٥٥ اوطوسز وب اوتنه یلنوسز ایدی * وکاهن لسزناڭ اولوغ

لسری و مجلس ناش باسری عیسی ن او لتوسر و گه آناش
طوغمزه مسنده بس گواهلق اینسلاب طوسر دیلاسر لیکن
۵۶ تاپمادیلس * چونکه کوب لسر آنلا قارشی یالغان گواه لیق
بیسر وب طوسره لسر ایدی، لیکن گواه لیق لسری طوغمسری
۵۷ کلماس ایدی * و بعضیلسری طوسر وب آناش طوغمزه مسنده
۵۸ یالغان گواه لیق بیسر وب ایتوسر ایدیلس، قول ایلان یاسالغان
اوشبو چیسر کاوش اوزینی بوزوب قول ایلان یاسالمالغان
باشقه سینی اوچ کونده یاسایاچقمین دیگانلکنی ایشتدک *
۵۹ موندا طاغی گواهلق لسری طوغمسری کلماس ایدی * و کاهن
لسر ناش اورغی اوسر تادا طوسر وب عیسی دن سوراوی:
هیچ نسنه جواب بسرماسمی سین؟ بوکشی لسر سنگا قارشی
۶۱ بیسرگان گواهلیق نه دسر؟ اما عیسی تیلک طوسر وب هیچ
جواب بسرماس ایدی. بنه ده کاهن لسر ناش طوسره
سس آندن سوسر اب طوسر دیده آنلا آیتدی: سین مسیح
۶۲ ابن مبارک امای؟ و عیسی ایتدی مین شول دسرمن:

انسان اوغلی ناش قدرت لیک ناش اوناش یاغنه اوطوروب،
کوک لسر ناش بولوط لسری ایلان کیلمه کینی کوره میسرلس
۶۳ وکاهن لسر ناش طوسره سس اوزکیسمی نی بیسر توب
۶۴ آیتدی طاغی بس گه گواه لسر ناش نه کیراکی باسر؟ کفر
آیتقانین ایشتدنکلاسر: سیز لاسر نه اویلا یسیسر لسر؟ و
۶۵ وباسری اول اولوم گه لایقلی دیو توقتاتدیلس * و بعضیلاری
آناش اوستنه طوکوسر وب، یوزینی یابوب، آناش بتنه
صوغوب، آنلا ایتوسر ایسر دی لسر: کیلمه چه کنی آیتا:
وخدمتچی لاسر طوتوب آلوب اوچ لسری ایله صوغاسر ایدیلر *
۶۶ و پطروس توبن ده قوسر اداطوسر غانندہ، کاهن لسر ناش
۶۷ آمسر اوتیسر لسر ایدن بیسر وی کیلوب، پطروس ناش
اوتنه یلنغانن کوسر وب آنلا قسر دیده آیتدی سین طاغی
۶۸ ناصرتلی عیسی ایلان ایدناش * اما پطروس انکاسر
قیلوب: مین بیلمایم من سنناش نه آیتقانناش آنلا مایمن
دیوب صرتنه دالانغه چقدی، و أتله چدن بیسر وی قیقردی

٦٩ و اول آسراد قیس آن کرسی دیوب حاضر طوسر غانلاسر اغه

٧٠ بو طاغی آنلاسر ناث بس ی دیوب ایتدی، و پیلطروس طاغنده
انلاسر ایتدی. و بس آزدن صوئ طاغندا حاضر طوسر خان
لسر پیلطروسقه آیتدی سراست سین آنلاسر دن صین،

٧١ چونکه هم جلیلیه لاک سن، پیلطروس سینر لاسر آیتکان

٧٢ کشین تانیمایمن دیوب قاسر غانوب آیته باشلادی* و حاضر
اتله چ دن بس وی ایکنجی مرتبه قچقردی. و عیسی
ناث آنلا اتله چ دن بس وی ایکنجی مرتبه قچقرماسدن
اول سین مندان اوچ مرتبه تا یتوسر سین دیگه ن
سوزینی ایسینه تو شوسر دی. و انی اویلاغاندا یغلاسر
ایدی.

١٥ و ایسر ته بسر له کاهن لسر ناث اولوغلسری و قاسر تلسر
(و کتابچیلسر) یازوچی لسر و مجلس ناث باسری کینکاشوب

٢ بایلادیده آلوب باسر وب پیلاطوسقه تا پشوسر دی* و پیلاطوس
انلاسر دین سوسر ادی یهودیلسر ناث پادشاهی سین؟

و عیسی جواب بیسر ویوب آنلا ایتدی: سین ایتکان مثول

٣ و کاهن لسر ناث اولوغلسری آناث طوعسر مسنده کوب

٤ یالاسر یاغوسر لسر ایدی* و پیلاطوس ینه ده آندان
سوسر ادی ده ایتدی هیچ اشدن جواب بیسر می سین؟

٥ قاسر مایمه سین! سیناث ایچون کو بموزاسر لانالسر اما
عیسی طاغیدا هیچ بسر جواب بیسر میدی؛ شوندایکی پیلاطوس

٦ تاث قالدی. و پیلاطوس هسر عید دا زندانیاطوچی

٧ لسر دن خلق سویگه ن بر مکشی نی بوشاتاسر ایدی* باسر ا
باسر دیگه ن بس آدم باسر ایدی بوزوقچیلسر ایله ن
زندانیا ایدی؛ آنلاسر اوسر وشوب کشی اولتوسر گه ن

٨ ایدی* و خلق جیمیولوب یوغاسری چغوب پیلاطوسدن

٩ الگسر کی سر سمی کبی صوسر اغه کسر شدیلسر* و پیلاطوس
آنلاسر اغه جواب بیسر دیه آیتدی سینر لاسر گه یهودی

١٠ لسر ناث پادشاسینی آزاد قلوم نی تله یسینر لسر می؟ چونکه
کاهن لسر ناث اولوغلسری انی کو نچلاک ناث سببی دن

١١ طوتوب بس گه نن پیلاطوس بیلاسر ایدی * اما کاهن
لسر نك اولوغلری آنلاسر غه باسرباس ن بوشاتسه
١٢ یاخشیراق دیوب خلق ن قوتوسرتا ایدیلس * طاغی پیلاطوس
جواب بیسرووب آلاسر غه آیتدی آلایسه یهودیلسر نك
١٣ پادشاسی دیگانینگسر ن ن قلایم ؟ و آنلاس آنی تهسر یگه
١٤ قدا قلاغیل دیوب طاغنده قیقسروسر ایسر دیلس * و پیلاطوس
آنلاسر غه آیتدی نیگه ؟ اول نه یاوز لق قلغان ایدی ؟ اما
آلاسر آنی تهسر یگه قدا قلاغیل دیوب بیك قاتی قیقسروسر
١٥ ایدیلاسر * و پیلاطوس خلق نك کونگلنی قالدرماسی
اوچون باسرباس ن آنلاسر غه بوشاتب عیسی غه تیاق
١٦ صوغوب، داسر غه قدا قلاوغه طابشوسردی ٥ و صالدا تلاسر
عیسی ن قوسرات غه یعنی حکم اوسرنینه آلوب کیلوب قویدی
١٧ عسکسرلسر ن باسرین جمع ایدیلس * آنلاسر عیسی غه برقمزیل
کیسیم کیندسروب چله نجکدان برتاج یاصادیلس و آنلاسر (باشینه)
١٨ کیدیرس دیلسر ! و آنگا سلام بیسرگالی طوسروب ایتوسر ایسر دیلاسر !

١٩ تورمان ای یهودیلسر نك پادشاسی ! و آنلاسر باشینه قامشی
ایله صوغوب، اوستنه توکوسروسر ایدیلسر، و تیزبوکوب آنگا
٢٠ باش ایه سر ایدیلس ٥ و آنی مستقل اتگاندن صوئك اوستی
دن قمزیل کیسیم ن صالدوسروب انگا اوز کیسیمی ن کیدوسروب،
٢١ آنی مه سر یگه قدا قلاسر غه چقاسر دیلس ٥ و آول کشی سی
دان کیلگان برکشی ن یعنی الیکساندروس نك و سر وتوبیس
نك آتاسی قیسرونیه لی شمعون ن عیسی نك تهسر یسی
ن کوتهسروب آلوب باسروسر ایچون طوتوب آلدیلاسر *
٢٢ و آنلاسر عیسی ن چلچتهیسر ینه آلیب کیلدیلس (چلچته
٢٣ دیگه ن مانگلای یسر ی دیگه ن بولا) * و آسراقی غه مسرّه
٢٤ توشوب آنگا بیسرباشلادیلس، اما عیسی آنی آلمادی و
آنلاسر آنی تهسر یگه قدا قلادیلس، صوکسرن آلاسر آنك
کیسیمی ن برلیشوب آلدیلاسر، و کیسیم لسر نك قایسی سنی
٢٥ کم گه آلوسر غه دیوب ژیسر به صالدیلاسر * آنلاسر آنی
داسر غه قدا قلاغان وقت توقوز نجی ساعت (یعنی چاشتی وقتی)

۲۶ ایدی * و آنلاش اولوم قضاسی ناگ سببی ﴿ یهودی
لر ناگ پادشاسی ﴾ دیوب یازلغان ایدی *
۲۷ و عیسی ایلان ایکی یول کیسوچی نی؛ بیر وی نی آنلاش
اوگ طرفنه و بیر وینی آنلاش صول طرفنه تاغا نغه
۲۸ قدا تلا دیلار * [ا]بو اش کتاب ناگ اول گناه کار لر
ناگ برا بر نده حسابلاندی دیگه ن سوزی
۲۹ اوز نینه کیلوا یچون بولدی * و اوتوچی کشیلر آنی
سوگوب، باشلارن سیلکیتب دیه لر آه! جامع نی
۳۰ اوزینی بوزوب آنی اوچ کونده یاساوچی، اوزناگ
۳۱ نی قوتقاردا ته سر یدن توشی! وکاهن لر ناگ
اولوغلاری تاغی اوز آرا لرنده یازوچی لر ایلان
شوشندای مسئل ایدوب دیه لر ایدیلر: باشقه لرنی
۳۲ قوتقاردی؛ اوزینی قوتقارا آلمی * و اسرائیل
ناگ پادشاهی مسیح ایدی، ته سر یدن توشسین،
بزکه بروب ایشانا بز و آنلاش ایلان نه سر یگه قدا تلانغان

۳۳ لر تاغی آنی سوگه سر لر ایدی * و اون ایکنجی ساعت
﴿ یعنی توشی وقتی ﴾ بولغانده او چونجی ساعت ﴿ یعنی
آتشام وقتینه چه تمام یر اوستنده قرا نغو لق بولدی *
۳۴ و اوچونجی ساعتده عیسی قاتی طاوشی بر له چقر
۳۵ دیده آیتدی: ایلی ایلی لما شفقتنی! معناسی: خدایم
خدایم نیگه منی طاشلادناگ؟ و حاضر طورغانلار دن
تابولری ایشتوب ایتدیلر: منه اول الیاسنی
۳۶ چاقرا * بر وی یوگورب دیده بر [کیسک] بولوط نی
سرکه گه مانوب، بر تامشی ناگ اوچینه سانجیب
آنکا اچارگه بیروب طورر دیده آیتدی: قویونغلار،
کورهلیک الیاس آنی توشورورگه کیله سری *
۳۷ عیسی قاتی طاوشی ایلان چقروب جانن تسلیم قلدی *
۳۸ و جامع ناگ چارشاوی یوتاسیدن توبن تُچه ایکی
۳۹ گه یر تلدی * و آنکا قارشی طورغان یوزباشی،
عیسی ناگ شوشندای چقروب جان تسلیم ایتکانینی کورروب

٤٠ آیندی: سراست بوکشی خدای ناش اوغل ایدی، ویراق
دن قاسراب طوسغان خاطونلسر دا باسر ایدی: آنلر ناش
اسر منده مجدلیه لی مریم و کیچک یعقوب ناش و یوسی ناش
٤١ آناسی مریم و سالوما؛ عیسی جلیلیه ده ایکاغنده، آنلار
انکا ایله سریب خدمت قیلا ایدی؛ ینه ده عیسی ایله اورشلیم
٤٢ غه چغان باشقه خاطونلسر دا باسر ایدی. و کیچ بولغاندا (چونکه
٤٣ جمعه کونی ایدی، یعنی شنبه کون ناش آلدیغاش کون)، (دلت
مجلسنده) کیلغاش بیر دچی و اعتبارلی هم اوزیده خدای
ناش پادشاه لقینه کوتکان آریماتیالی یوسف کیلوب؛
غیرت قیلوب، پیلاطوس ناش آلدینه کیروب، عیسی
٤٤ ناش تهنی سوراغی. و پیلاطوس عیسی ناش بولاپچه
تیرسا اولگه نینه مجبسنوب: یوز باشینی چاقیروب عیسی
ناش اولگانونه کوب وقت بولدیمی دیوب آناش دن
٤٥ سوراغی. و یوز باشی دن ایشتکاچ، عیسی ناش
٤٦ سویه گن یوسف که بیرغی. و یوسف آق سوفوتنه

بوز ساتوب آلدیدا عیسی نی توشوروب آق سوفوتنه
بوز ایلان کفنلاب آنی طاشدا اویغان قبر گه قویدیدا،
قبر ناش آوزینه طاشی بیرلاه یابوب قویدی.
٤٧ و مجدلیه لی مریم و یوسی ناش آناسی مریم عیسی ناش
قایو یرغه قویولغانینه قاراب طوراسر ایدی لر.
١٦ و شنبه کون اوتکاندن صوناش مجدلیه لی مریم و یعقوب
ناش آناسی مریم و سالوما، ایسلی مایلاسر ساتوب
٢ آلدیه عیسی غه سیبورگه کیلدی لسر. آطنه ناش اولگی
کون یعنی (یکشنبه) ده بیک ایرتهچغوب طوغرغه
٣ آنلار قبر غه کیلوب، اوز آرالاسرنده سویلاشدیلار:
بیرگه قبر ناش آوزیدغی طاشنی کیم آلوب بیره
٤ چیکا؛ چونکه اول طاشی بیک زور ایدی: و آنلار
یوقاری باقوب طاشی ناش آلونغانینی کوردیلار.
٥ و آنلار قبر گه کیروب اوناش طرفنده آق کیییم کیگان
٦ بیرگیت ناش اوطوروغانینی کوردیلر؛ و آنلار

وبکت آنلرغه آیتدی عجبله نمه تکنر: سینر لرته سریگه قدا
قلاغان ناصرتلی عیسی نی ازلاب سینرمی، اول طوریدی؛
اول بویرده توگل: مناول قویلغان ییمیر، کوسرنکز!
۷ لیکن باروب آنلرنی شاگردلرینه وپطرس وسقه آیتینکز؛
اول سینر لردان بوروین جلیلیه گه بارمه جق: سینر
لرگه سویله گه ن کبی آنی اول یبرده تا باسه سینر. وآنلر
۸ چغوب قبره دان قاچدیلر، چونکه آنلارنی قالتراو
وقورقو باستیان ایدی: وکشیلرگه هیچ نرسه آیتمادیلر؛
۹ چونکه آلرقورقیان ایدی. وآطمه نلرنی اولگن کونی (یعنی
یکشنبه) ده ایرته بسرله عیسی طوغان مجدلیه لی
مریمگه کورسوندی، عیسی آنلرنی دن جیدی جن نی
۱۰ چقارغان ایدی. واول بارمه یوب عیسی غه ایبه رگه ن
کشی لرگه خبر بیردی، شول وقت ده آنلر قایغو
۱۱ طوتوب یغلاشایدیلر. وآنلر عیسی نک تری ایکه نلیگن مجدلیه لی
۱۲ مریمگه کورسوندگه ن نی ایشتته گه نده اوشانمادیلر. شول اشلرلر

صوگره عیسی باشقه تورشده آنلارنی آولغه کیتوب
۱۳ بارلرطوغان ایکسی نه کورسوندی. وایکه وی اینه بارلرنی
قالغان شاگردلرگه خبر بیردی: وآنلار بوایکاوینه
۱۴ هم اوشانمادیلر. صوگره اون بر شاگردآشیاولقدا
اولتورغانده عیسی آنلارغه کورسوندوب آلارنی
اعتقادسیزلقینه وکونگل لرینی قاتی لقینه شلتله
قدی، چونکه آنلار آنی قوپغاندن صوگره کورگه ن
۱۵ لرگه اوشانماغان ایدیلر. وآنلارغه آیتدی بتون
۱۶ دنیاغه بارروب، همه خلق غه انجیل نی وعظ آیتینکز. ایشنا
نوب چوقنغانلارنجات تاپار؛ اوشانماغانلارغه جزا بولور.
۱۷ واوشانغانلرغه علامت لرآلارایله بولادر: (یعنی)
شیطانلرنی آلارمینم اسیم ایلان جن لرنی چقارارلر
۱۸ ویانگی تیل لرده سویله یه چکلر؛ جلان لرنی قول ایلان
آلورلر، اگرآغو ایچسه لرآنلرغه هیچ ضرر تیمس؛
وقول لرینه آورولرنلرنی اوستنه قویسه لرشفا

١٧

١٩ طاباسلر • خداوند عیسی آنلاسیله لن سوللاشکان
دن صوك كوك گه چغوب خدای ناك اوك یانیه
٢٠ اوطورردی • و آنلاسچغوب هر یرده ﴿انجیل نی﴾
وعظ آیتدی وخدانك یاردمی ایله وبیرگه لن کوچی
ایله سوزنی کیله چك معجزه لرایله بیرکیتیه ایدی

آمین

Süleymaniye Kütüphanesi
Bölüm : Arslan Kaynardağ
Demirbaş No : 246
Sınıflama No : 226